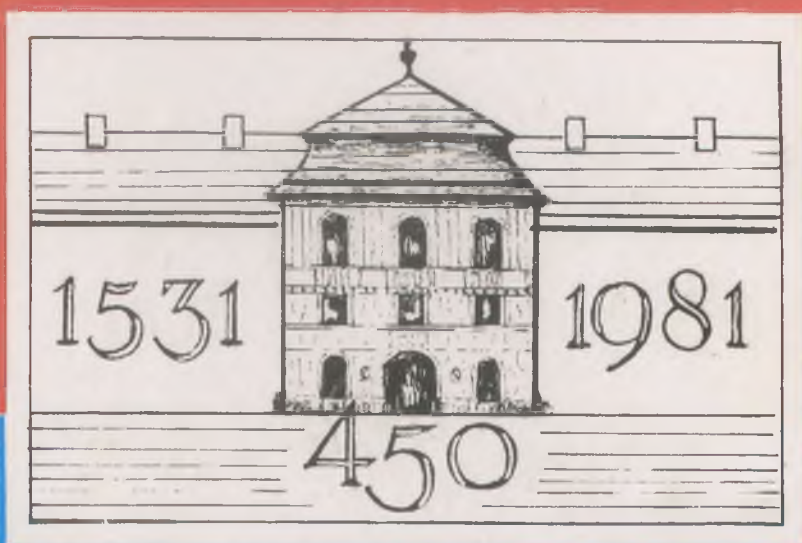

A
SÁROSPATAKI
RÁKÓCZI
GIMNÁZIUM

JUBILEUMI
ÉVKÖNYVE

A
sárospataki Rákóczi Gimnázium
jubileumi évkönyve

Handwritten signature in blue ink, likely of the editor Dobay Béla.

Szerkesztette:
DOBAY BÉLA
gimnáziumi tanár

SÁROSPATAK, 1981

Tudva tudom: a címnek, amit e beköszöntőm visel, két jelentése is van. Nem szándék nélkül. Ámde nem kétértelmű, hogy homályosítson, hanem kettős értelmű, hogy többfelé mutasson. Így gondoltam el, s így is vállalom.

1. Az én osztályom volt Patakon az első, amelyik — épp ötven éve — angollal indult neki a nyolcosztályos gimnáziumnak, s a latint (a harmadikban belépő némethez csatlakoztatva) csak ötödikben kezdte el, akkor sem a legnagyobb óraszámban. De azért, ha némileg sietős léptekkel is, auctorokban Ciceróig, grammatikában a genitivus subiectivus és obiectivus rejtelméig mi is eljutottunk. Nem dicsekvésből mondom mindezt, csak azért, mert innen származik címemnek fentebb jelzett kettős értelme és szándéka.

Sokezer pataki diák él ma is az országban és a világban; s így annak az egyetlen egynek, akire e kötet előszavának megírása hárul meg-tisztelő feladatként, a dicsőségénél jóval nagyobb a felelőssége. Egy csak-nem fél évezredes alma mater nevében kell üdvözölnie az olvasót (genitivus obiectivus).

Ámde a kötetnek sem szerkesztője, sem társszerzője nem lévén, maga is csak kívülről köszöntheti, őszinte örömmel, ezt a most közkézre kerülő gyűjteményt; s persze az alkalmat, amely ennek összeállítását lehetővé és szükségessé tette; nem kevésbé azokat, akik vállalták, hogy élnek a lehetőséggel és kielégítik ezt a szükségletet. Lényegében tehát mint olvasó szólalhat meg és küldhet üdvözlést (genitivus subiectivus).

Mert az olvasó — a számos, a túlnyomó többségében hűséges pataki diáktestvér — megérdemli az üdvözlést; de semmivel sem kevésbé az itt közrebocsátott kötet: régi, de sohasem öregedő iskolánknak mélységében is dimenzionált, ám mégis elsősorban jelenét taglaló arcképe.

2. Hogy négy és fél évtized mit jelent egy ember életében, azt tapasztalatból le tudom mérni. Nem mintha csak ennyit értem volna meg (de jó is volna!), hanem mert tavaly múlt ennyi ideje éppen, hogy — ötödikesként — Patakra kerültem, csatlakozni ahhoz a legelső angol tagozatos évfolyamhoz, amelyik épp a négyszázadik esztendő köszöntése után, a négyszázegyediknek kezdetén indult neki diákpályájának (bár épp nem a hagyományos „deák”-pályának immár).

Hogy négy és fél évszázad mekkora idő az emberiség történetében — milyen töredéknek milyen töredéke —, azt már sokkal nehezebben érzékelem. Nem vagyok ugyan természettudós, aki évmilliókban gondolkodik; de nyelvvel és kultúrával foglalkozván, az évtizezredek tőlem sem idegenek éppen. Ám ha arra gondolok: népünknek mint nemzetnyi mikrotársadalomnak történetében ez a négyszázötven esztendő az írásos emlékekkel dokumentált időhossznak majdhogynem a fele, akkor felsejlik mégis: mi része lehetett a mi iskolánknak az évszázadok során a magyar európaiság kimunkálásában és az európai magyarság felnevelésében.

3. Régóta fájón hiányolom a mi időnkben még természetes és elmaradhatatlan, nyomtatásban közreadott középiskolai Értesítőket, Évkönyveket. Érdekes, tanulságos elővenni ma is őket. Nemcsak azért, hogy a kívülálló elszórakozhasson vele... Jó emlékeztetők ezek még a volt iskolabelinek is, hajdani önmagára meg a többiekre. S ami nem utolsó:

képet idéz ez arról is, milyen volt az iskola anyagi állapota, szellemi mozgása, sportélete — akkoriban; s hogy oktató munkájuk mellett mivel bíbelődtek, mit kutattak a tudós hajlamú tanárok. Nemigen van olyan tudományág, amelyiknek múltbeli szakirodalmi bibliográfiái nélkülözhetnék ezeket a gimnáziumi Értesítőket a forrásanyagukból.

Ma persze aligha bírná a papír- és nyomdaipar a számban megfizsereződött oktatási intézmények évi Értesítőit előállítani. — De különös jelentőségű, éppen ezért, hogy legalább a „jeles években”, a kiemelkedő jubileumok esztendejében, körképet kaphassunk egy-egy iskoláról: honnan jött, és főleg: hogyan él ma, s merre indul tovább. Az ősiekről, a patinásakról azért, mert hosszú múltjukból fakad a gazdag jelen; az újakról meg azért, mert ifjú lendületű jelenükből nő ki a jövő.

4. Az iskola: az utódnevelésnek társadalmi szükségletből keletkezett és társadalmasított eszköze és fóruma. Az iskolai oktatás pedig a fejlődő emberi egyedeknek, a felnövekvő nemzedéknek szervezett beavatása a társadalom addig megszerzett ismereteibe, mégpedig az — iskoláskor előtt, s az iskoláskorban is — folyamatosan, de spontán módon szerzett ismeretanyag tudatosításával, rendszerezésével és tervszerű bővítésével; ami ezáltal megalapozza a társadalmi folytatódást jelentő generációban az ismeretanyaggal való élésnek s az ennek továbbfejlesztésébe való bekapcsolódásnak készségét.

Így az iskola kulcsfontosságú tényező az emberi és társadalmi múlt, jelen és jövő — megszakítatlan és megszakítatlanul érintkező — folyamatosságában. Mindent fel kell szívnia a múltból, amit az emberi elme a valóság — természet és társadalom — megismerése és a rá való alkotó visszahatás módszereinek kialakítása során értékékként felhalmozott; s ezt a mindenkori jelen körülményei között kell, a jövőt szolgálva, átadnia a felnövő új egyedeknek, tehát úgy, hogy azok — az elődeik által elért színtről továbbindulva — a társadalmi életbe és a természet célszerű átalakításába ne mint állapotba, hanem mint folyamatba kapcsolódjanak bele, vagyis tudják, hogy mikor a földgolyó az ő vállukra kerül, nemcsak tartaniuk kell, hanem tovább is vinni.

Ez magyarázza az iskolák örök fiatalságát. A régi iskola sem válik öreggé, csak egyre tapasztaltabbá; de anyagában is, szellemében is szükségyszerűen fiatal marad. S minthogy tapasztalatai a múltból beleépülnek a jelenébe: érdemes ezeket a nagyobb nyilvánosság elé bocsátania, megosztania őket másokkal is.

5. A sárospataki Rákóczi Gimnáziumnak ez az ünnepi Évkönyve persze visszatekintés is; nagyobb vonalakban a távoli múlt, kisebb vilálanóképekben a közelmúlt néhány — még ismerős, bár már elveszített — kiemelkedő alakjára is. Anyagának túlnyomó része azonban mégis a jelenről ad számot. Megismerjük belőle a mai tanulóifjúságot, melynek számára az iskola igyekszik biztosítani a minél teljesebb élet feltételeit tanulásban, művelődésben, mozgásban, azaz sokoldalú önkifejtésben. Láthatjuk ennek biztosítékát: mutatóvonalat a tudós tanárok alkotó filológiai munkájából. Nem kevésbé a biztató jövő ígéretes csírait: a diákalkotásokat.

Négyszázötven év! Hány nemzedék, s benne hány egyén szívta itt magába az addigi tudást, és indult az életbe, hogy hasznosítsa és tovább fejlessze az itt megszerzett ismereteket! Hány volt diákját jegyezte be közben a történelem a nagyok aranykönyvébe; s hány szolgálta névtelesen, de haszonnal és becsülettel társadalmunk előbbrejutását!

6. Mi is a „patakiság”? Mi az, ami időn és téren át összefűz és összetart bennünket, mindannyiunkat, hetvenöt élő és további háromszáz-hetvenöt halott évjáratot, összesen négyszázötvenet immár?

Szokás az iskolák rangját a kiemelkedők számával jellemezni. Nos: Patak nemigen maradna le ebben a versenyben sem. Dicsőségtáblájára nagy nevek, tiszteletet parancsoló nevek róhatók fel. — Mégsem ezt tartom a legfőbb értékmérőnek. Én az igazi rangot a zömmel mérném: hogy hogyan állt és állt helyt a volt növendék, a széles sokaság, ki-ki a maga posztján.

Mert immár ötödfél évszázados története során a mi alma materünk, felnevelő anyánk ezzel sem vallott soha szégyent. Északkeleten, majd szélesedő szórással az országban, és a nagy történelmi szétszóródás folytán szinte az egész világon most már, Patak fiai (s újabban: leányai is) helytálltak mindig a mindennapokban, folyamatosan öregbitvén a patakiság hírét-nevét. Hogy ki hová került, a vezérkarba-e a térképasztal mellé, vagy a lövészárókba, a közvetlen tűzvonalba, azt sokukról a történelmünk szeszélyét jellemző hányatott egyéni sorsa döntötte el. De hogy ott, ahová vetette, hogyan állta meg a helyét, hogy megtartotta-e emberiségét akár az embertelenség közepette is: az már őt magát jellemezte. Mint egyént, mint embert; de mint Patak nevelte egyént, mint Patak indította embert. S tudjuk: alig valaki cáfolt rá erre az emberséget jelentő patakiságra.

Ezért köszöntöm szeretettel e kötet élén az olvasót. Hiszen túlnyomó részben ehhez a zömhöz tartozik. És, olvasóként-olvasójaként, ezért üdvözlöm e kötet létrehozóit és szereplőit. Mert ők a folytatás, az utánpótlás; a biztosíték arra, hogy ha a patakiak meghalnak is sorra — hiszen emberek —, maga a patakiság — épp, mert emberség — nem hal ki sohasem.

Dr. DEME LÁSZLÓ
egyetemi tanár

I. Névadónkhoz,
a Rákóczi-családhoz méltón

Iskolánk, a 450 esztendő s pataki alma mater Rákóczi-Athenaeumként került be nemzeti művelődésünk történetébe.

Tanintézetünk a megtisztelő Rákóczi-Athenaeum elnevezést — túl azon, hogy a hírnevét elsősorban a Rákócziak alapozták meg — annak köszönheti, hogy évszázadokon át sikerült elevenen tartania és sok-sok diáknemzedékbe átplántálnia azokat az eszméket, amelyeket a nagy patrónusok, illetve a haladó társadalmi erők képviseltek: a hazafiság, a nemzeti függetlenség és a haladás gondolatát, a humanizmus és a tudományosság elvét.

Ezeknek az eszméknek a képviselője és terjesztője adott rangot és vívott ki megbecsülést a pataki iskolának. Diákjaink legjobbjai az itt szerzett európai színvonalú műveltség és neveltség birtokában vállaltak tevékeny szerepet a magyarság és az emberiség sorskérdéseinek megoldásában. Ennek a szerepnek a vállalása tette méltóvá tanintézetünket arra, hogy a magyar nép a Rákócziak iskolájaként emlegesse.

450 esztendő nemcsak az ősi schola, hanem az egész magyar nép életében is hosszú idő. Az eltelt csaknem egy fél ezredév alatt országunk a feudalizmusból — a kapitalizmuson át — a szocializmusba érkezett. Patak, Pápa és Debrecen scholája ma már nem győzné ellátni a megszorodott tennivalókat. Ezért államunk a jó nevű régi iskolák mellé egy sor új tanintézetet hozott létre, hogy közösen emeljék egy egész nép műveltségét és neveltségét arra a színvonalra, amit a jelenkor megkövetel. Iskoláinknak — közöttük a nagy hagyományokkal rendelkező pataki alma maternek — az új nemzedékek egész sorát kell alkalmassá tenni a szocialista célok és feladatok megvalósítására. Ezt a munkát kell nekünk és minden magyar iskolának a Rákócziak nevéhez illő módon elvégezni.

1952-ben államivá lett iskolánk — új nevén a Rákóczi Gimnázium —, büszkén vállalta a vele szemben támasztott követelmények teljesítését.

Azáltal, hogy a szocialista nevelési elveket eredményesen ötvözte a haladó pataki hagyományokkal, a nevelő-oktató munka sajátosan pataki műhelyét sikerült kialakítania.

Ebben az alkotóműhelyben végezzük munkánkat csaknem három évtizede. Itt értük el azokat az eredményeket, amelyekről hisszük, hogy méltóvá teszik a mai pataki iskolát az általa viselt névhez és az elmúlt századok során betöltött szerepéhez. Eredményeink mutatják, hogy felnőttünk a szocialista célokhoz és feladatokhoz, miközben megvalósítottuk a történelmi múlt nagy gondolkodóinak időálló elképzeléseit is.

Csak a jelen körülmények között, a szocialista társadalom által övezett iskolában találhatott igazán megértésre Comeniusnak, a nagy pataki pedagógus elődnek több mint 300 esztendővel ezelőtt leírt gondolata, mely szerint „... senki a jobb tehetségű paraszti népből a tanultabb csiszoltságtól ne legyen távol. Gondoskodni kell arról, hogy az otthoni szűk vagyoni helyzet senkit, aki a művelődésre vágyik, ne akadályozhasson...”

Csak most, alig több mint negyedszázada, amikor az ősi kollégium átment annak a népnek a tulajdonába, amely létrehozta és évszázadokon át fenntartotta, lett Patak igazán a dolgozók gyermekeinek iskolájává.

Az 1952 óta bekövetkezett változásokat legkifejezöbben néhány számadattal érzékeltethetjük:

Amíg 1952—53-ban — az államosítás esztendejében — mindössze 412 gyermek tanult itt 16 tanár irányításával, addig az 1964—65-ös tanévben már 1150 diáknak és 68 tanárnak adott otthont a gimnázium. Az iskola létszáma jelenleg is 700 és 800 fő között ingadozik, s a tantestület 48 törzstagból áll.

A nagymérvű létszámnövekedés — bár az államosítást követően túlnyomórészt a megyénk területéről vettünk fel tanulókat — nem ment a minőségi munka rovására. Az átlagosnál magasabb tanulmányi eredmények mellett ezt támasztja alá az érettségi vizsgák jó színvonala és az a tény, hogy továbbtanulni szándékozó diákjainknak 50 százaléka — a mai nehéz felvételi követelmények ellenére is — bekerül a felsőoktatási intézményekbe. Arra is büszkék vagyunk, hogy az elmúlt csaknem három évtized alatt tanulóink derekasan helytálltak az országos középiskolai tanulmányi versenyeken. 1952 és 1980 között — az iskolai és a megyei fordulók népes mezőnyét nem számítva — 22 tanulóknak szerepelt a döntők első tíz helyezettje között.

1966-ban jött el az ideje annak, hogy hozzálassunk a nagy hagyományokkal rendelkező angoloktatás újjászervezéséhez. Angol II. tagozatú osztályainkban a heti 12, majd 1973-tól a heti 8 órában végzett nyelvoktatás szép eredményekkel járt. Az eltelt 14 esztendő alatt igen sok nyelvilag jól felkészült fiatalat bocsátott útjára az alma mater. Közülük többen már középiskolás korukban vállalkoztak az állami nyelvvizsga letételére.

Ha az elmúlt időszak történetére visszatekintünk, akkor a tantervben előírt iskolai tennivalók értékelése mellett utalnunk kell arra a mintegy hat évig tartó rendkívüli állapotra is, melyet az iskola számára az épület felújítása jelentett. Az építkezés ugyanis olyan helyzetet teremtett nálunk, hogy egy ideig a normális nevelő-oktató munka legalapvetőbb feltételeit is nélkülözni voltunk kénytelenek. Az a tény, hogy e kritikus időszakban a tanulmányi színvonal és a tanulók továbbtanulási esélye nem csökkent, lényegében a tantestület helytállásának köszönhető. Tanári karunk — melynek tagjai közül 22-en iskolánk diákjai voltak — mindent megtett azért, hogy az építkezés következtében előállt nehéz helyzetből minél hamarabb kikerüljünk.

Örülünk annak, hogy erőfeszítéseinket nemcsak tanítványaink és a szüleik ismerték és ismerik el, hanem az erre hivatott országos fórumok is. Ezt támasztja alá az a tény, hogy a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1956-ban — fennállásának 425. évfordulója alkalmából — iskolánkat a Munka Vörös Zászló Érdemrenddel tüntette ki, és 28 év alatt 20 dolgozónk részesült magas szintű állami elismerésben.

Az eltelt csaknem 30 esztendő alatt megoldott feladatok méltó folytatását jelentik annak a munkának, melyet a nagy tanárelődök a magyar közművelődésért szakadokon át végeztek. Az iskola új gazdája — a Magyar Népköztársaság — e feladatok megoldásához elismerésre méltó módon biztosította a feltételeket. Az a körülbelül negyvenmillió forint, melyet az épület rendbehozására és az oktatás felszereltségének korszerűsítésére for-

díthattunk, nemcsak jelenlegi munkánk feltételeit javította meg, hanem az iskola jövőjét is biztatóvá tette. Kiindulási alapot adott ahhoz, hogy az 1972-es oktatáspolitikai párthatározat nyomán készített és az 1979/80-as tanévben bevezetett nevelési-oktatási tervben foglalt tennivalókat a pataki iskolától elvárható színvonalon tudjuk elvégezni. A tennivalók elvégzésére az iskola országos átlagot meghaladó műszaki-technikai színvonalán kívül a tantestület iskola iránti hűsége, tagjainak magas szintű hivatástudata és szakértelme is biztosíték.

Bízunk abban, hogy az új tantervben megfogalmazott magas követelmények teljesítése során — a magyar dolgozó nép társadalmának további erkölcsi és anyagi segítségével — Comenius szellemében járunk el, és a Rákóczi-Athenaeumot olyanná tesszük, amilyennek ő elképzelte: a műveltség igazi műhelyévé, a bölcsesség aranybányájává, a nyelvek igazi munkaházává. S benne a dolgozó emberek fiait munkára, alkotó gondolkodásra, a szocialista társadalmi rendszerünknek megfelelő leghaladóbb világnézetre neveljük.

Kádas Sándor
igazgató

II. A 450 éves sárospataki iskola története

*Állj élém roppant tömör falaiddal,
ős iskolám, hogy gyökeret verjen a
lábam s kiálts rám: „Élünk még az idő vad
forgatagában, erősen állunk!”*

(Képes Géza: A pataki iskola ünnepére)

I.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye legnagyobb kulturális múltra visszatekintő települése Sárospatak, a szerető elfogultsággal Bodrog-parti Athén-nak nevezett város. Itt már a középkor utolsó századaiban megnyiták az oktató-nevelő munka egyházi műhelyei.

A XV. században pl. a katolikus vártemplom mellett városi-plébániai iskola állt; Gömöri János — az 1969-ben végzett ásatások során — megtalálta az alapjait. A városi-plébániai iskolát az Ágoston-rendiek tartották fenn; falai között — az első fényes karriert befutó pataki diák, Szalkai László kódexéből kivehetően — magas színvonalú képzés folyt.

A XVI. században — egyesek (pl. Szombathi János) szerint Perényi Péter (1502—1548), a „bírlálásairól”, építkezéseiről és egzisztenciális politikájáról ismert főúr kezdeményezésére — egy nagy helyzeti energiával rendelkező protestáns iskola jött létre Sárospatakon. Mások szerint — akik leginkább dr. Mészáros István kutatásait tekintik mérvadónak — a rendkívül életképes protestáns iskolát a sokoldalú és leleményes Perényi Gábor (1532—1567) hozta létre. Ennek az állításnak azonban még nincs kellő visszhangja a közvéleményben.

A magyar közvéleményben — mivel a kegyelet a hitelesség bélyegét nyomta egy hagyományra — erős az a tudat, hogy az ősi scholát 1531-ben alapították. *Mi is ebben a tudatban nőttünk fel.*

A magyar közvéleményben mélyen gyökerezik az a felfogás, hogy az iskolaalapító Perényi Péter volt. *Tartósan ránk is ez a felfogás hatott.*

A magyar közvéleményben határozott az a meggyőződés, hogy az iskolaalapításhoz nem Perényi Gábor, hanem Perényi Péter vette igénybe két „kiugrott” szerzetesnek, Kopácsi István volt Ferenc-rendi gvárdiánnak és rendtársának, Sztárai Mihálynak a segítségét. *Nekünk is tekintettel kellett lennünk erre a meggyőződésre...* Annál is inkább, mert eddig az ősi schola alapításával kapcsolatos szemléletet általában a hagyomány befolyásolta. Ékesen bizonyítja ezt a jubileumok rendje: az iskola fennállásának 300. évfordulóját elődeink 1831-ben kívánták megülni. (A tervbe vett évfordulós akciókat — a nagy pestisjárvány és más nehézségek miatt — csak 1860-ban bonyolították le.) A 400. évforduló megünneplésére 1931-ben került sor. A 425. évfordulóról 1956-ban emlékeztünk meg. (Ekkor — május 18-án — a Rákóczi Gimnázium érdemes és eredményes munkássága elismeréséül a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsától megkapta a Munka Vörös Zászló Érdemrendje kitüntetését.)

1981 újra évfordulóval köszöntött be; UNESCO asszociált tanintézetünkben — amely jogutódnak számít — napirendre tűzték az ősi schola alapítása 450. évfordulójára való méltó felkészülést.

Akár a régi hagyományt, akár az új kutatási eredményeket vizsgáltuk, egy tanulságot vontunk le: tanintézetünk múltjából csak az alapítása körüli időre vonatkozó kép elmosódó. Az iskola történetéről kialakított összkép azonban — mely elődeink és kortársaink publikációi révén rögződött meg bennünk* — a XVI. század derekától elég tiszta, világos, egyértelmű . . .

Scholánknak, az eredetileg alsó fokú, úgynevezett triviális létesítménynek a bölcsője a ma is birtokolt telek keleti felében, a Kossuth utca szomszédságában, az egykori Trója-lak fedele alatt ringott; ez a kastély korábban egy női rendnek, a begina-társulatnak, illetve a helyükre költözött városi-plébániai iskola tanulóinak adott otthont. A Trója-lakot már Perényi Péter tudtával is, de még inkább Perényi Gábor akaratóból oktatás és nevelés céljaira használták fel; ezt a Pálócziné Rozgonyi Dorottya, a tulajdonos által 1503-ban eladományozott házat világi személyek bocsátották a „beiratkozott” ifjak rendelkezésére. A Trója-laknak a diákjai fogékonyak voltak az új eszmék iránt; ennek az épületnek a légkörében — lelki és szellemi téren — hamar követőkre talált a katolikust felváltó protestáns egyházi vezetés . . .

A protestáns — előbb a lutheri, utóbb a kálvini irányzat hívének számító — schola a XVII. század kezdetéig a Trója-Huta- és Fazekas-sor nevű épületegyüttesben működött. Működését a Perényiek méltó utódai erkölcsileg és anyagilag támogatták. De a schola munkája leginkább a rektorok vezetési módszereitől függött. A rektorok — pl. a hőskor Kopácsi Istvánja vagy Szikszai Fabricius Balázsa — sokat tettek az intézmény tekintélyének növeléséért . . .

A hagyomány szerint 1550-ben a scholát kollégiummá szervezték át. Ettől kezdve mind több világjárt, külföldi egyetemet végzett tanerő került Patakra. A nyújtott ismeretek köre kibővült. A grammatikán kívül retorikával, dialektikával, teológiával, filozófiával, göröggel, latinnal és héberrel is foglalkoztak nálunk. A mohácsi katasztrófában megrokkant, három részre szakadt Magyarország tehetősebb családjainak tanulni vágyó fiai a Felvidékről és Erdélyből nagy számban jöttek hozzánk.

A kollégium — patronálói oltalmának és felügyeleti jogának tudatában — hivatásának élt. Engedelmisségre készítette a közeli és távoli tájak-

* Gulyás József: A sárospataki ref. főiskola rövid története. Sp., 1931.

Harsányi István: Sárospataki kalauz. II. kiadás. Sp., 1928.

Marton János: A sárospataki református főiskola története. I. rész. Sp., 1931.

Mészáros István: Egy fejezet a sárospataki iskola 15—16. századi történetéből. Pedagógiai Szemle, 1971/4.

Román János: A sárospataki kollégium. Bp., 1956.

Szombathi János—Gulyás József: A sárospataki főiskola története. Sp., 1919.

ról ide került, virtuskodásra hajlamos ifjúságot; ezt az eredményt részben szigorú törvényekkel érte el. Érvényt szerzett az együttes bentlakás és étkezés normáinak; a diákság helyes közösségi magatartásának a kialakítása fontos feladat volt. Nevelte a fiatalságot a tudományok szeretetére; ezt a tevékenységet részben a tekintélytiszteletre alapozta. Hozzászoktatta a felnövekvő „polgárokat” a helytálláshoz; a *deáki társaság* (coetus) ugyanis magas követelményeket támasztott sokszor másfél évtizedet is itt töltő tagjaival szemben . . .

A kollégium közben fejlett partikulahálózattal rendelkező anyaiskola lett: belőle — Szikszai Fabricius Balázs szerint — „*mint a trójai falóból, mentek ki a tudós és kegyes férfiak, akik most Magyarország-szerte nagy dicsőséggel szolgálnak az egyházakban és az iskolákban*”. Ugyanakkor a kollégium kulturális központtá vált; benne készültek fel azok a nyugat-európai tanulmányútra kiválasztott ösztöndíjasok is, akiket — hazatérésük után — az alma mater tanítómesterekként alkalmazott.

Itt — a közvetlen veszélyhelyzetek kivételével — a 15 éves háború (1592—1606) idején is szervezett diákélet folyt; tartósan Basta zsoldosainak a garázdálkodása sem bontotta meg a tanulás-tanítás rendjét. Itt az emberek morális tartása — a hazánkban egyre bonyolódó vallási viszonyok ellenére — töretlen maradt; nem gyengült a közfelfogás protestáns és nemzeti jellege. Itt — bár a politikai körülmények igen változékonyak voltak — a függetlenségi eszmének nem akadt alternatívája; a várat elfoglaló Bocskai István hajdúi pl. nagy népszerűségnek örvendtek. (Valószínű, hogy az 1606-os kassai országgyűlés egyes képviselői a lakhelyünkről kialakult kedvező vélemény hatására cselekedtek, mikor indítványozták, hogy „*az ország Sárospatakon főiskolát állítson, és annak megfelelő javadalmazásáról gondoskodjon*”.)

A kollégium fejlődése a bőkezű főúri pártfogók — Dobó Ferenc, Pérenyi Zsófia, Lorántffy Mihály stb. — elhalálózása után is tovább tartott; a diákok képzésének színvonala egyenletesen javult. Az oktató-nevelő munka különösen a fejedelmi pártfogók életében lendült fel. Az akkortól bizvást Rákóczi-Athenaeumnak tekinthető intézményben a személyi és a tárgyi ellátottság — noha a pestis is többször szedte áldozatait — nem hagyott maga után kívánnivalókat . . .

I. Rákóczi György — a hamarosan Erdély fejedelmi trónjára kerülő borsodi főispán — mihelyt tehette, megkétszerezte a tanári állások számát: kettőről négyre emelte. A szokottnál több fiatalembert küldött — ösztöndíjasként — külföldi egyetemekre. Idehaza 40—100 kollégistát részesített tanulmányi segélyben; az arra rászorulóknak számára tápintézetet létesített. Hozzáfogott az iskolai könyvtár gyarapításához . . .

Említésre méltó, hogy I. Rákóczi György elődeit felülmúlóan gondoskodott a tanárok és a diákok javadalmazásáról. A tanárok évente 250—300 forintot, 5 hordó bort, 18 köböl búzát és 3 oldal szalonnát kaptak. A diákoknak — ellátmányként — minden negyedévben 40 köböl búzát, 4 hordó bort és 4 oldal szalonnát utaltak ki.

I. Rákóczi György költséges beruházásokat is végzett; a kollégium telkén pl. megépíttette az egykori Cigány-sort (1620/21) és a Katona-sort

(1626). Tanulmányi idejük alatt az ún. Cigány-soron laktak a fiai: György és Zsigmond is.

A Rákóczi-Athenaeum I. Rákóczi György korában több, a coetus szervezetét, hatáskörét és a tanulmányi munkát érintő reform színhelye volt. 1621-ben pl. korszerűsítették és rendszerbe foglalták a tanintézet törvényeit; az elkészült törvénykönyv — a mai Rendtartáshoz hasonlóan — szabályozta az iskolai életet, meghatározta az igazgató, a tanárok, a segédtanítók, valamint a diákok jogait és kötelességeit.

Ebből a törvénykönyvből és a későbbi írásokból kivehető, hogy a régi pataki diákok — a coetus tagjai — afféle kis köztársaság polgárai voltak. A maguk gyakorlatában megvalósították az önigazgatást; munkastilusukhoz hozzátartozott a közvetlenség és a szigorúság. Az iskolai társaság, a coetus élén a 12 *fődiák* (primárius) közül választott *ifjúsági ügyintéző* (senior) állt. Hosszú időn át ő kezelte az iskola vagyont, műveltette a szőlőt. Rá tartozott a kihelyezett tőkék után járó kamatok beszedése. Neki kellett a hivatalnokok, a munkások bérének kifizetéséről gondoskodni . .

A senior elnökölt a 9 diákból álló *ítélőszék* (primaria sedes) ülésin; de nem önkényeskedhetett. A tárgyilagos döntéseket egy *ellenőr* (contrascriba) szavatalta; ez a személy kisebb ügyekben úgy járt el, mint *diákbíró*.

A senior bonyolult tevékenységét választott diákok segítették. Diák volt a *cipóosztó* (libi praebitor) és a *borosztó* (vini praebitor). Diák volt a *magtáros* (frumenti praebitor) és az *inasok gondnoka* (curator famulorum). Diák volt a *pincér* (cellista) és a *könyvtáros* stb.

Feladat azonban nemcsak a választott diákoknak — a tisztségviselőknek — jutott, hanem minden kollégistának. A kollégisták — meghatározott rend szerint — kapuügyeletet tartottak, mint *janitorok*, és éjjeli őrszolgálatot láttak el, mint *vigilek*. A kollégisták takarították a tantérmekeket, az udvart, a folyósókat. A kollégisták szervezték meg — a beosztott *remanensek* segítségével — az alma mater szünidei őrizetét is stb.

I. Rákóczi György jóleső érzéssel látta a reformok eredményeit; tapasztalta a vezetők és a vezettek munkájának állandó javulását is. De — főleg a 30 éves háborúban (1618—1648) aratott katonai és politikai sikerek után — nem elégedett meg ennyivel; a pataki kollégiumot a gyulafehérvári rangos társává akarta tenni. Csakhogy ennek a tervének a valóra váltása már feleségére, Lorántffy Zsuzsannára (1600—1660) maradt; a fejedelem 1648-ban elhunyt.

Lorántffy Zsuzsanna szinte férje utolsó akaratának tekintette a pataki kollégiummal való fokozott törődést. Ezért kisebbik fiával, III. Rákóczi Zsigmonddal együtt végleg városunkba költözött: a helyszínen felügyelt a vári és az iskolai építkezések menetére. (A telünkön pl. ott, a későbbi Paradicsom-sor létesült, négy tantermet csináltatott.) A fejedelemasszony nem sajnált pénzt és időt, hogy a kollégiumnak — adományokkal is — hasznára legyen. Négy osztálytanítót a saját jövedelméből 100—100 forint évi fizetésben részesített; a diákok természetbeni járandóságait — a kialakult szokás szerint — rendszeresen folyósította. A tanároknak jó kereseti lehetőséget biztosított; pl. a haladó gondolkodású Tolnai Dali János és a tudománykedvelő III. Rákóczi Zsigmond javaslatára idehívott európai híru Comenius évi fizetése 6000 forint körül járt.

Comenius Ámos János, a magyar származású cseh-morva pedagógus 1650-ben került Sárospatakra; a kollégiumban tanulmányi-nevelésügyi igazgató (pedagogiarcha) lett. Mindent vállalt — saját szavaival élve — „ennek a Rákóczi-Athenaeumnak a jobbá tétele” érdekében; az írást és a katedrát az újkor antifeudális és polgári igéinek hirdetésére használta fel. Elméleti és gyakorlati munkásságát fokozta; anyanyelvükhöz ragaszkodó, tevékeny, nemzeti önismerettel rendelkező, jól képzett, humanista beállítottságú, optimista világnézetű embereket szeretett volna kibocsátani az általa tervezett panszofikus iskolából.

Ki kell emelni, hogy Comenius Sárospatakon alkotta a szemléltető oktatás úttörő kézikönyvét, az *Orbis sensualium pictus* (A látható világ képekben); itt készítette a 8 iskoladrámát tartalmazó *Schola ludus* is.

A nagy tudósnak — bár minden elképzelését nem valósíthatta meg nálunk — Sárospatak és az egész magyar neveléstörténet sokat köszönhet: ő kezdeményezte az iskolaév beosztásának új rendjét, a szünet szabályozását, az időrabló másolások megszüntetését, a nyomda felállítását stb.

Comenius 1654-ben elment tőlünk: „Isten hozzád, pataki iskola!” — búcsúzott. „Isten hozzád, Magyarország!” A szellemi hatása azonban — legalábbis Lorántffy Zsuzsanna és fia, II. Rákóczi György erdélyi fejedelem 1660-ban bekövetkezett haláláig — zavartalanul érvényesült nálunk. A kollégium soha nem látott virágzást élt meg, olyan illusztris, nagy fényű tanintézetté vált, hogy „*abban az időben a magyarországi prot. iskolák közt hozzá hasonló csak egy is alig találtatott.*”

II.

Lorántffy Zsuzsanna halála után gyökeresen megváltozott a Rákóczi-Athenaeum helyzete: hosszú időre megromlottak a létfeltételei. A befolyásos protestáns főurak és fejedelmi pártfogók kidőltek a sorból. A kollégium szükségét szenvedett. A katolikus — rekatolizált — családok egyes tagjai nem vállaltak közösséget az iskolával; rokonszenvük a felvidéki jezsuita középiskolai hálózat és a nagyszombati egyetem felé fordult. Így a kollégium védtelensége, kiszolgáltatottsága fokozódott. A kollégiumot (minthogy területileg ekkor már oda tartozott) bizalmatlanul szemlélték a királyi Magyarország Habsburg-párti urai; az intézményt a németellenes érzelmek melegágyának tartották. A kollégiumra görbe szemmel néztek a királyi Magyarország ellenreformációs erői is; a jezsuiták pl. úgy tekintettek rá, mint a keresztény vallási egység egyik megbontójára, a protestantizmus egyik fellegvárára.

A Rákóczi-Athenaeum nem tudta elkerülni a diszkriminációt. Mikor II. Rákóczi György erdélyi fejedelem özvegye, Báthori Zsófia (1629—1680) a Rákóczi-birtokokon önállóan berendezkedett, erőt vett rajta a vallási türelmetlenség; fellépett a protestáns személyek és intézmények ellen. Háborgatni kezdte a prédikátorokat. Zaklatta a református hívőket. Üldözte a kollégistákat... Vele szemben semmiféle jogorvoslatot nem lehetett találni. Megvonta azokat a javadalmakat is, amelyeket a kollégium tanárai és diákjai elődeitől kaptak... Túlbuzgóságában vagy kétségbeesésében —

hogy halálbüntetéstől tartó fiát, a Wesselényi-összeesküvésben kulcsszerepet játszó I. Rákóczi Ferencet megmentse — odáig ment, hogy csupa Bécsnek tetsző dolgot művelt: német zsoldosokat fogadott a várba, visszaállította a vártemplom katolikus jellegét, a kollégium lakóit távozásra kényszerítette . . .

1671. október 20-án kezdődött a kollégium lakóinak zsoldáros odisszeája. A kisebb diákok hazamentek, a nagyobbak — szekerekre rakva értékeesebb taneszközeiket, a könyveket, a nyomdai felszereléseket — két tanár, Buzinkai Mihály (1620—1683) és Pósházi János (1628—1686) vezetésével nekivágtak az ismeretlen jövőnek. Első céljuk — Kenézlőn át — Debrecen elérése volt; onnan vándoroltak — Apafy Mihály erdélyi fejedelem hozzájárulásával — Gyulafehérvárra. Ezen a helyen több mint 10 évig folytatták tanulmányaikat . . .

Diákjaink jó része csak Thököly Imre sikeres szabadságharcának hírére tért vissza; 1682-ben a kollégium újra megnyitotta kapuit a fiatalok előtt. De a „kuruckirály” szabadságharcának bukása után a diákokra ismét szomorú sors várt; 1687-ben Caprara császári tábornok kitiltotta őket a városból. A fiatalok közül azok, akik nem akarták félbehagyni tanulmányukat, vagy Göncre vagy Gyulafehérvárra indultak. Sajnos, a nagyobbik „múzsasereg” Göncön sem talált nyugalmat; kénytelen volt Kassán menedéket keresni . . .

II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának kitörésekor a pataki diákok egyik része kuruc katona lett; ők alárendelték felekezeti érdekeiket a katolikus fejedelem által képviselt egyetemes magyar érdekeknek. A diákok másik része Kassáról Sárospatakra jött; ők 1703. december 13-án — a Rákóczi nevében intézkedő Orosz Pál generális jóvoltából — megint birtokba vehették az oly sokszor „gazdát” cserélt protestáns kollégiumot.

A pataki diákok odisszeája véget ért, de „házuk táján” a nehézségek nem szűntek meg máról holnapra. *Az iskola tanerőproblémákkal küzdött.* (Igaz, 1705-ben folytatta a tanítást a sokoldalúan képzett öreg tanár, Csécsi János; 1708-ban elfoglalta katedráját a „pataki mágus”, Simándi István. Csakhogy az előbbi 1708-ban, az utóbbi 1710-ben meghalt . . .) *Az iskolát anyagi kérdések nyugtalanították.* (Igaz, az illetékesek 1706-ban tárgyaló partnernek fogadták el, mint jogi személyt; vissza is helyezték vagyonába. De az illetéktelenek semmilyen eszköztől sem riadtak vissza, hogy koldusbotra juttassák az alma matert . . .) *Az iskolának időnként gondot okozott a puszta fennmaradás is.* (Igaz, amíg II. Rákóczi Ferenc harci zászlója fennen lobogott, addig a labanc érzelműek békén hagyták a tanintézetet. Csakhogy 1711-ben a „Nagymajtényi síkon letörött a zászló”,* és 1714-ben feltámadt a kollégiumot fenyegető *Obsidio Patakiana*.**)

Az *Obsidio Patakiana*, a Pataki Veszedelem elmúltával valamelyest javult a kollégium helyzete; körvonalazódott a jogállása. Az iskola rendes státusának megőrzése végett I. György angol, Frigyes Vilmos porosz király, a Svájci Köztársaság és Belgium diplomáciai lépéseket tett Bécsben.

* Így kezdődik Novák Sándornak, a gimnázium egykori tanárának egy utánérzésből született kuruc dala.

** Ez Fehér Gábor egyik történelmi tárgyú elbeszélésének a címe,

VI. Károly osztrák császár és magyar király pedig — a nemzetközi elvárásokat is tekintetbe véve — olyan *articularis* (törvényes) helynek minősítette városunkat, amelyben a protestáns személyek és intézmények szabadon fejthetik ki tevékenységüket.

Természetesen egy intézkedéstől — még ha a „felségtől” származott is az — nem lehetett csodát várni. Tudniillik egyre gyakrabban főiskolának nevezett kollégiumunk nehézségeinek — amikor volt, akkor eddig is, ezután is — kétféle oka volt: belső és külső. Elég, ha arra hivatkozunk, hogy a XVIII. sz. első felében — 1713 és 1734 között — az ifjú Csécsi János által kirobbantott tanár és diák pártharcok legalább annyira megviselték a főiskolát, mint a XVIII. sz. második felében — 1759 és 1775 között — a helytartótanács által indított „*lefokozási*” kampányok . . .

Több tényező előnyös kölcsönhatása kellett ahhoz, hogy az áldatlan állapotoknak vége legyen. Ezek a tényezők munkálni is kezdtek: a felvilágosodás nagy változások képét vetítette előre . . . 1781-ben megjelent II. József 16 pontból álló, általános érvényű nyílt parancsa, a türelmi rendelet. A főiskola létét vallási megfontolásból — a Regnum Marianum-konceptió miatt — többé nem fenyegette veszély. 1790-ben feloldották a legációra 1784-ben kimondott tilalmat. A főiskolás vagy felsős gimnazista diákok karácsonykor, húsvétkor és pünkösdkor újra mehettek a protestáns egyházközségekbe prédikálni és a hívektől adományokat gyűjteni. 1791-ben az országgyűlés elfogadta a XXVI. törvénycikket, amely szentesítette a protestánsok szabad vallásgyakorlatát . . .

A főiskola élni kívánt a történelem által felkínált lehetőségekkel. Nemcsak várta, hanem siettetete is a kedvező változásokat. Régi tervek váltak valóra . . . 1782-ben szervezeti szabályzatot kapott a másfél-két évszázada működő énekkar, a széles körben népszerű kórus. Népszerűségét azok a diákkomponisták vívták ki, akiknek szerzeményei 16 kézzel írott melodiáriumos könyvben maradtak ránk. 1793-ban megnyílt az 1923-ig működő hírneves jogakadémia. Hírnevét az a Kövy Sándor (1763—1829) professzor alapozta meg, akiről Kossuth Lajos írta: „*tölcserrel öntötte az ember fejébe a jogtudományt*”. 1796-ban új, nagy jelentőségű tanterv lépett életbe, amely — bár többször módosult — szemléleti modernségét még évtizedekig megőrizte. Szemléleti modernségét annak köszönhetette, hogy készítői kellő fontosságot tulajdonítottak az anyanyelvű oktatásnak, a humaniorák és a reáliák egyenrangú tanításának.

A XVIII—XIX. század fordulóján végbemenő örvendetes változások elképzelhetetlenek lettek volna nálunk Vay József nélkül; ő 1796 és 1821 között — mint a Tiszánineni Református Egyházkerület és a főiskola világi főgondnoka — a felemelkedés útjára vezette a Rákóczi-Athenaeumot. Gyarapította a tanszékek számát; a tanári kart szükség szerint bővítette. Két nyomdát üzemeltetett; ösztönözte a tankönyvírói és a kiadói munkát. Saját vagyonát sem kímélte, ha pályaművek jutalmazásáról vagy alapítványok létrehozásáról volt szó.

Vay József nélkül bizonyára nem ment volna oly céltudatosan a hön óhajtott objektum, a kétemeletes Nagykollégium megvalósítása sem. Ő azonban mihelyt bizonyosságot szerzett arról, hogy a főiskola „kinötte” a XVI—XVII. századból való épületegyüttes (a Trója—Huta-Fazekas-sor

meg a Cigány- és Katona-sor), valamint a XVIII. századból való épület-együttes (a Paradicsom-, a Csengettyű-, a Berna- és a Beleznay-sor) kereteit, azonnal hozzálátott az iskolafejlesztéshez. 1806-ban — Kun János tervei alapján — megkezdődött az a nagyszabású kivitelező munka, melynek eredménye az impozáns külsejű, kontyvetős Nagykollegium lett...

A felemelkedés útján — bár Vay József halála után nem mindig zavartalanul — a Rákóczi-Athenaeum tovább haladt; a nagy reformer nem élt hiába. Áldozatkészsége fogalommá vált. Alkotóképessége legendás színezetet öltött. Hazafisága — puritán Habsburg-ellenessége — eszmévé nemesedett...

A főiskola színe-java — a Vay-nézetektől is megérintve — ekkor magáévá tette a nemzeti újjászületés gondolatát. A tanári kar egy része — I. Ferenc abszolutizmusa következtében — szakított semleges álláspontjával; a volt pataki diák, a Martinovics-perben méltatlanul elítélt Kazinczy Ferenc börtönméneyeinek hatására a professzorátus néhány tagja ellenzékbe ment át. Az ifjúság nagy része — a francia forradalom és Napóleon törekvéseit idealizálva — elutasított mindent, ami a Habsburg-uralomra emlékeztette; még a németes „ruházati cikkektől” is — háromszögű kalap, térdnadrág, harisnya, félcipő — szabadulni akart. A főiskolában nagy volt az ideológiailag motivált felbuzdulás. Szervezkedtek a jogászok; 1813-ban, mikor az országban pangott az alkotmányos élet, ők Páncél vármegye nevű egyesületükben az igazi joggyakorlatra készültek elő. „*Egy húron pendültek*” az énekkar tagjai; dalban fejezték ki pl. a görög szabadságharc iránti rokonszenvüket. Tömörültek a nyelvújítási harcot pártoló diákok és tanárok (Barcafalvi Szabó Dávid, Kézy Mózes, Majoros András, Sipos Pál, Vályi Nagy Ferenc).

A reformkor politikailag már eléggé tájékozott fiatalságot talált Patakon; a liberális és nacionalista (patrióta) eszmék betörték a főiskola falai közé. Az 1832/36-os országgyűlés hírei pedig lökést adtak a demokratizálódási folyamatnak is... 1832-ben — Nádor vármegyének keresztesülése — új életre kelt az 1823-ban betiltott Páncél vármegye nevű jogászegyesület. 1835-ben eltörölték a szolgadiák-rendszert, a vétkes hallgatókkal szemben alkalmazott bot- és börtönbüntetést. 1836-ban a tógátusok rátértek a kalap, a mente, a mellény, a dolmány, a tóga, a nadrág, a csizma és a köpeny viselésére.

A pataki fiatalok megértették az idők szavát. Szűkebb környezetükben — az iskolában —, míg be nem végezték tanulmányaikat, harcoltak a kisértő provinciális önelégültség ellen. Tágabb környezetükben — az országban —, miután bevégezték tanulmányaikat, harcoltak a feudalizmus megszüntetéséért, a polgári átalakulásért (pl. Kossuth Lajos, Szemere Bertalan, Teleki László).

A harcot — a hazáért és a haladásért vívott harcot — nemcsak elvont, hanem konkrét értelemben is vállalták a főiskola legjobb tanárai és diákjai.

1848/49-ben is vállalták. Elkötelezték magukat a magyar forradalom mellett; a március 15-i pesti megmozdulások támogatására rokonszenvtűntetést szerveztek Patakon. Nemzetiszínű zászlók alatt, kokárdásan, ének- és zeneszóval vonultak az utcára; Habsburg-ellenes jelszavakat han-

goztattak, a postahivatalról leverték a kétfejű sast. A lelkes tömegben a köztisztelőnek örvendő tanárok, Csoma Mihály és Petőfi barátja, Pálkövi Antal is ott voltak... Azután a diákok petíciókat szövegeztek; 9 pontba foglalták a „kor szellemével” összhangban álló követeléseiket. A leglényegesebb pont a 9. volt, amelyben „nemzetőrség alakíthatására” formáltak igényt.

A főiskola legjobb tanárai és diákjai — amikor a Habsburg-ház zsoldosai és csatlósai rátörtek a forradalmi átalakulás nehézségeivel küzdő Magyarországra — elkötelezték magukat a szabadságharc mellett is.

Bizvást mondhatjuk — Petőfire gondolva — azt, hogy Patakról, „a magyar forradalmak oroszlánbarlangja”-ból „a szabadság oroszlánjai” indultak hazánk veszélyeztetett vagy megtámadott pontjaira... És láthatóak voltak ők a délvidéki fronton! Feltűntek az erdélyi csatatereken! Magukra vonták a figyelmet — mint vörössipkások — a fergeletesen kibontakozó tavaszi hadjáratban.

A szolnoki, a hatvani és az isaszegi katonai siker, a nagysallói, a váci és a komáromi győzelem kivívásából a szó szoros értelmében oroszlánrészt vállaltak.

A pataki diákok nem féltek az ellenségtől. „Ezt Napóleon katonái is csak egyszer tevék meg” — mondta nekik a rettenthetetlen Damjanich János tábornok a szolnoki halálroham végén. „Fiúk, büszke vagyok rátok, ti az ördögöt is megveritek. Megérdemelnétek, hogy mindnyájan tisztetek legyetek, de hol volna akkor az én zászlóaljam?”

Gödöllőn, az Isaszeg felszabadítása után rendezett díszszemlén, mikor a harcedzett alakulatok soraiban olyan ifjak vonultak el, mint Adorján Gedeon, Bartha Mór, Édes Ábrahám, Izsó Miklós, Nagy Sámuel, Rác Dániel és mások, Damjanich így szólt Kossuth Lajoshoz: „Ezek az én fiaim... a vörössipkások... jobbára csak olyan tentás deákok”.

III.

1847/48-ban 1041 főből állt Patakon a deáki társaság; a különböző korú növendékek jó közösséget alkottak. 1848/49-ben — népünk sorsdöntő küzdelme idején — szinte kiürült a kollégium; az óralátogatók száma 103-ra csökkent. 1849/50-ben kezdtek visszazállingózni az életben maradt fiatalok; fokozatosan benépesült a Rákóczi-Athenaeum.

De a Habsburg-önkéntény kiszolgálói gondoskodtak arról, hogy az élet sokáig ne térhessen vissza a rendes kerékvágásba. Rossz hírét költötték a diákoknak; főleg a volt vörössipkásoknak nem hagytak békét. Kikezdtek a hazafias érzésű tanárokat; még Zsarnay Lajos közigazgatót is meghurcolták. Rá akarták kényszeríteni a kollégiumra az Organisations Entwurfot (1850).

A Rákóczi-Athenaeum szálla volt Bécs szemében. Ferenc József — 1848/49-es szerepük miatt — soha nem titkolt ellenszenvvel viseltetett a pataki diákok iránt. (Jóval az események után, még a Nagymihályba menesztett „hódoló” küldöttségnek is azt mondta: „Az iskola rossz volt, de lehet reményleni, hogy jobb lesz”.) A schwarz-gelb adminisztráció —

sérelmesnek találva az Entwurf elutasítását — úgy ártott az iskolának, ahogy tudott. Megfosztotta az alma matert pl. a nyilvánossági jogától. Bach Sándor osztrák belügyminiszter pedig 1852-ben azzal fenyegetőzött, hogy teljesen felszámolja a pataki kollégiumot . . .

A pataki kollégium azonban elkerülte a felszámolást, sőt — Szinyei Gerzson szerint — „*újjászületési kort*” élt meg. Eléggé talpra állt anyagiilag; a különböző hagyatékok, alapítványok, adományok — bár teljesen nem szüntették meg — lényegesen csökkentették vagyoni függőségét a feudálkapitalista államtól. Lépéseket tett az öfenntartás irányába; 1911-ig — az időnként válságos gazdasági helyzet ellenére — az államsegélyt nem fogadta el.

A pataki kollégium szervezetileg is kiforrt magát. Az elemi lassan eltűnt a „profiljából”; a gimnázium 8 osztályossá vált. A bölcséleti szak fokozatosan visszafejlődött; a teológiai és a jogi akadémián emelkedett a tanulmányi idő. 1857-ben — társadalmi igényt elégítve ki — megnyílt a mai *Comenius Tanítóképző Főiskola* elődje, az ún. képezde. 1865-ben komolyan felvetődött az a terv, hogy a kollégiumot egyetemmé kellene fejleszteni . . .

A pataki kollégium — az önkényuralom és a kiegyezés korában — szellemi műhelyként is visszaszerezte előkelő helyét a magyar kulturális életben. 1853-ban elhagyta a nyomdát a *Népiskolai Könyvtár* első kötete. Friss lendületet vett a Comenius óta folyó tankönyvkiadás. 1857-ben megjelent a várva várt görög—magyar szótár . . .

Szellemi műhelyünket — részben a mások, részben a saját kezdeményezései alapján — Erdélyi János (1814—1868) tette alkalmassá a Rákóczi-Athenaeumhoz méltó szerepre. Ez a kiváló tudós, aki költő, kritikus, esztéta, filozófus és népköltési gyűjtő volt egy személyben, 1857-ben meg-alapította és évekig szerkesztette a *Sárospataki Füzeteket*. 1859-ben latba vetette minden befolyását a Kazinczy-centenárium megülése érdekében. 1860-ban országra szóló ünnepséget rendezett az ősi schola alapítása 300. évfordulójának tiszteletére . . .

A pataki kollégiumnak javára vált az „*újjászületési kor*”. Néhány évtized alatt átment a szükséges és lehetséges változásokon „*az iskola életének belső berendezése is*” . . . Megtörtént az elavult ifjúsági önkormányzati szervek felszámolása és a „*tanárok által vezetett hivatali apparátus*” kiépítése. Ezek végső eredménye pedig — Román János megállapítása szerint — „*... a XVIII. század folyamán továbbfejlődött jellegzetes kollégiumi életforma hagyományával való szakítás lett. Az anyagi alapok és szervezeti formák megváltozásával egyidejűleg megindultak a modern nevelési és oktatási rendszer kialakítására irányuló kísérletek, amelyekkel kapcsolatban azután megint mozgásba jönnek az épületekkel és az építkezésekkel kapcsolatos problémák is.*”

A régi épületek felett eljárt az idő; állapotuk, méretük, berendezésük stb. a XIX. század második felében már nem felelt meg az igényeknek. Útban is voltak; akadályozták a fejlesztést. Ezért az illetékesek — bár nehéz szívvel — szabadulni akartak tőlük. 1854 és 1878 között — a közlés sorrendjében — lebontották a Katona-sort, a Cigány-sort, a Trója- Huta- és a Fazekas-sort, a Beleznay- és a Csengettyű-sort. Egyedül a XVIII. szá-

zadi Berna-sor nem jutott társai sorsára; a múlt egy eredeti darabját — provinciális barokk műemlékként — meghagyták a jövő számára . . .

A bontások szabaddá tették az utat az építkezések előtt. Három év alatt — 1875 és 1877 között — elkészült a Nagykollegiumhoz csatlakozó egyemeletes gimnáziumi szárny. (Ezt 1929 nyarán — ráépítéssel — megnagyobbították: kétemeletes lett.) Újabb három év alatt — 1941 és 1943 között — a gimnáziumi szárnyat pótlással látták el: kialakult a Kossuth utca felőli rész.

A kollégium — a bontások és építések nyomán — külsőleg megfiatalodott; esztétikus, fejlesztésre alkalmas formát öltött. Belsőleg — szellemileg is — felfrissült; a kiegyezés korának világnézeti és közjogi vitái, társadalmi és politikai küzdelmei, az egymást váltó tantervi és módszertani reformok nem hagyták betokosodni az iskolaközösséget . . .

De a romló nemzetközi és hazai helyzet itt is zavarólag hatott. A XIX —XX. század fordulóján — a ránk is fényt vető millenniumi és párizsi reprezentáció ellenére — válsághangulat ülte meg az emberek lelkét.

A kitörő első világháború — többek között — a mi iskolaközösségünket sem kímélte; sok diákot és tanárt hívtak be katonának. Közülük mintegy 90 személy vesztette életét az imperialista vérfürdőben . . .

A háborúellenesség számos néphez hű diákot és tanárt a forradalmárok oldalára állított. Sárospatakon megértés fogadta a Károlyi Mihály vezette 1918-as polgári demokratikus forradalmat; még a kollégium felügyelő, kormányzó és igazgató hatóságai is lojálisnak mutatkoztak a Habsburgok trónfosztását kimondó hazafiak iránt. A városban az 1919-es Tanácsköztársaság kikiáltása is nagy rokonszenvet keltett; de a kollégiumban már csak az olyan, igazán baloldali beállítottságú emberek vállalták a közösséget a proletárdiktatúrával, mint Ellend József, dr. Gerőcz Kálmán, dr. Karádi György, Nagy Lajos, Rohoska József és dr. Végh János. Közülük a Horthy-korszakban egy sem került el a felelősségre vonást. De míg az egyházi bíróság a dr. Gerőcz Kálmán jogakadémiai tanár ellen emelt vádat elejtette, addig — a kommün támogatása miatt — Ellend József főgimnáziumi igazgatót feddésre, dr. Karádi György, Nagy Lajos és dr. Végh János főgimnáziumi tanárt állásvesztésre, Rohoska József teológiai tanárt pedig mindenféle egyházi tisztségtől való végleges megfosztásra ítélte.

A Horthy-korszakban — a Tanácsköztársaság bukása után —, miként más közoktatási intézményektől, a kollégiumtól sem lehetett teljesen távol tartani a jobboldali kisértéseket; az első világháborút záró imperialista béke és a gazdasági világválság országszerte elszabadította a gravaminális politika szellemeit. A kollégiumban azonban nem kapott teret semmiféle kirívó szélsőség; az „*ordas eszmék*”-nek nem volt igazi talajuk. Mi több: a kollégiumból egyenesen szociális igazságérzetről tanúskodó, haladó szellemű kezdeményezések indultak ki. Erről a helyről eredt a — rövidesen másutt is követőkre találó — tehetségkutató mozgalom; 1935-ben buzgó pataki tanárok fogtak hozzá a szegény sorsú, kallódó falusi gyermek-talentedemek felfedezéséhez, összegyűjtéséhez és beiskolázásához. Innen származott a népfőiskola terve is; 1936-ban lelkes elődeink a művelődni

akaró parasztfiatalok számára kísérletezték ki ezt a tanfolyamrendszerű képzési formát.

A második világháború döntően beleszólt a kollégium normális életvitelébe. Később kezdett és hamarabb befejezett tanévek jöttek; a vakációk megszokott rendje is felborult. A diákok és a tanárok száma megcsappant az iskolában; tantermeinket 1944 őszén ideig-óráig teljesen a szovjet—román csapatok elől hátráló sebesült vagy demoralizált magyar, német, spanyol katonai egységek foglalták el. Az ostromtól tartó hivatalok és családok közül is sokan menekültek az alma mater védőszárnyai alá; a hatalmas központi épület néhány hétig szinte „átjáróház” volt. Csak a Bodrog vonalát is elérő hadműveletek megszűnése, lakóhelyünk felszabadulása után nyugodtak meg mindenütt a bizonytalanságban élő, felajzott idegzetű emberek . . .

Sárospatak — magán viselve a harci cselekmények súlyos nyomait — 1944. december 16-án szabadult fel. Leghamarabb román csapatok léptek az egykori iskolaváros területére; de ezek 1—2 napon belül továbbvonultak. Átadták helyüket a Vörös Hadsereg képviselőinek; ők december 17-én érkeztek meg ide, a Bodrog-parti Athénba. Jegorov kapitány, a nagyra becsült, emberséges szovjet tiszt lett a helység ideiglenes katonai parancsnoka. Az ügyintézést a jelenlegi Zrínyi Ilona Középkolai Leánykollégium igazgatói lakásában kezdte meg. Munkáját később az ún. Katona-házban (Rákóczi u. 16.) folytatta; ott rendezte be hivatalát. Jegorov mellett az orosz—magyar tolmács feladatára Tárczy Árpád, a gimnázium akkori igazgatója vállalkozott. A kapitány már december 20-án felszólította a törvényes kollégiumi hatóságokat, hogy intézkedjenek a tanítás megkezdése, illetve folytatása ügyében.

IV.

Hazánk térségében még nem ült el a fegyverzaj, mikor Sárospatakon már megnyitotta kapuit az ősi schola. Az 1944/45-ös Évkönyv szerint: „. . . január 3-án a teológiai internátus néhány lakószobájában, egyelőre alig 30 helybeli tanulóval, a gimnázium” kezdett funkcionálni: „tizennyolcadikán három hallgatóval a teológia” is munkához látott. „Az így megindult életet . . . a tanév végéig nem zavarta semmi, sőt ahogy a napok mentek, úgy növekedett diákságunk és tanáraink létszáma, és fokozódott a tanítás nyugalma.”

Az 1945/46-os tanévben — Magyarország teljes felszabadulásának eredményeként — a Sárospataki Református Kollégium a korábbi időszakhoz hasonlóan „benépesült”. Tizenöt osztályban 753 tanuló „jött össze”. Közülük — a VKM 37 000/1945. sz. rendelete értelmében — 114 kisdiaák már nem a gimnázium I., hanem az újonnan létesített általános iskola V. osztályába iratkozott. A gimnázium II., III., IV., V., VI., VII. és VIII. osztályába felvett nagydiákok száma 639 volt. A teológiai akadémia öt évfolyamán 33 hallgatót vettek nyilvántartásba.

A kollégium — bár az 1945-ös földreform után pénzügyileg egyre inkább állami támogatásra szorult — a népi demokráciában hamar visszanyerte önbizalmát. Akciót indított a tanítóképző és a főiskola egységének

helyreállítására. Továbbfejlesztette a népfőiskola intézményét: a fiúk mellett a lányok számára is hozzáférhetővé tette az ismeretszerzésnek ezt a fajtáját. 1946 és 1948 között — a VKM megbízásából — belefogott a Rákóczi-vár ésszerű hasznosításába is: a nagy múltú épületkomplexum helyiségeit részben egy író- és művészetthon, részben a népfőiskola, részben múzeum céljaira vette igénybe.

Kollégiumunk — a maga módján — lépést szeretett volna tartani a fejlődéssel. A létező intézeti ágakat (teológia, tanítóképző, gimnázium, általános iskola) újabbakkal egészítette ki. Az 1946/47-es tanévben — a vallás- és közoktatásügyi miniszter 4841/1946. sz. rendeletével összhangban — a paraszt dolgozók számára Cigádon és Tokajban középfokú partikulát szervezett. Az 1947/48-as tanévben — a földművelésügyi miniszter 66 283/1947. I. B/1. sz. rendeletének megfelelően — a ma több család által lakott volt gránátos laktanyában (Kazinczy u. 1.) kertészeti és szőlészeti középiskolát állított fel.

A fejlődés azonban 1948 körül — a szocializmus építését elősegítő államosítások korában — a megmaradt egyházi oktatási intézményektől nem extenzív, hanem intenzív iskolapolitika folytatását kívánta meg. A Rákóczi-Athenaeum — józanul mérlegelve a párt és a kormány új szempontjait — át is tért az intenzív iskolapolitikára, s így — az 1948/49-es Évkönyv tanúsága szerint — nem gördített akadályt a változások elé: „... a kertészeti és szőlészeti középiskola és az általános iskola kivált református egyházi kollégiumunk keretéből. A megszűnés felé haladó tanítóképző intézet és liceum is csak csonkán: I. osztály nélkül folytathatta munkáját. Azok a szabadművelődési munkaágak — népfőiskola, szabadművelődési akadémia stb. —, amelyeknek elindítója és melengetője főiskolánk volt ... szintén más keretben helyezkedtek el...”

A kollégium a megváltozott körülmények között is teljesítette küldetését: oktatta az 1940-es évek végén és az 50-es évek elején korszerűnek számító ismereteket.

V.

Az új, a népi Magyarország céljainak megértése azonban fontos elhatározást értelt meg az ősi schola vezetőiben. A kollégium igazgatótanácsa — figyelembe véve a református egyetemes konvent 1952. június 19-i állásfoglalását is — javasolta az egyházkerületnek: kérje a kormányt, hogy a gimnáziumot és a diákothonokat vegye állami kezelésbe. (Patakon a teológiai akadémia már 1951-ben megszűnt.)

A kormány meghallgatta a kérést: a szóban forgó intézmények 1952. augusztus 1-én állami tulajdonba mentek át. A gimnázium — a nem hivatalosan régóta Rákóczi-Athenaeumnak hívott kollégium jogutóda — hivatalosan is felvette a Rákóczi nevet.

Így — mint arról *Kiált Patak vára* című könyvében a József Attila-díjas író, az itt végzett Lázár István is beszámol — a nagy múltú iskola beilleszkedett az állami oktatás egységes rendszerébe.

»Néhány tanár — tudjuk meg a könyvből — máshová került, és számos, az ország más vidékéről való diák szeptemberben már nem tért vissza.

Helyettük újak érkeztek. Nem Patakon érettségizett, fiatal oktatók és olyan pataki vagy környékbeli diákok, akiket korábban szüleik nem írat- tak ide, az egyházi gimnáziumba. Megalakult a DISZ-szervezet, toborzást indított a honvédelmi nevelést szolgáló Szabadságharcos Szövetség. Gyors, drasztikus változásokra azonban nem került sor, hiszen az iskola eddig sem volt „idegen test” az új társadalomban. Hogy a mégis óhatatlanul fel- merült kényes kérdések nem éleződtek ki, az sokban a régi igazgatónak, a nemrég elhunyt Szabó Gyulának köszönhető, aki a sima átmenet ked- véért vállalta az igazgatóhelyettesi beosztást, és az új igazgató, Komá- romy Béla viszonylag hajlékony, tapintatos irányításának.«

A „sima átmenet” hasznára vált a Rákóczi Gimnáziumnak: a tanárok és a diákok az 1952/53-as tanévben is fennakadás nélkül teljesítették az 1950-ben kitűzött tantervi feladatokat, „Törvénykönyvük” a kor kissé merev felfogását tükröző Rendtartás volt. A tanulók — az óraterv által nyújtott választási lehetőséggel élve — a reális vagy a humánus tagozatra jártak. (Patakon korábban is volt alternatívája a beiratkozó diákoknak: 1924-től, illetve 1931-től humán és angol tagozat működött.)

A két tagozat koncepciójának azonban — főleg az 1956-ot követő kon- szolidáció idején — kiütköztek a gyengéi. Ezért — szem előtt tartva az ifjúság életre és munkára nevelésével kapcsolatos kívánalmakat — 1958- ban országszerte megindult az osztályonkénti heti kétórás gyakorlati fog- lalkozás, 1959-ben pedig — lehetőség szerint — a heti egynapos gyakorlati foglalkozás bevezetése.

Mi 1959-ben Gergely Károly igazgatónak — a tanítóképző élére kine- vezetett Komáromy Béla utódának — a vezetésével fogtunk hozzá a tago- zatok „korszerűsítéséhez”. Egy első osztályban heti kétórás könyvköté- szeti gyakorlatot szerveztünk; egy másik első osztályban — a Zemplén- hegységi Állami Erdőgazdaságra támaszkodva — 5+1-es oktatást hono- sítottunk meg.

Négy év alatt — a türelmetlen központi fellépés hatására — megtör- tént a „korszerűsítés”, az előírt átállás; csakhogy az 5+1-es rendszer nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Más szóval — miként a már emlí- tett könyvében Lázár István is rámutatott — „az alapelveiben részben helyes, de szerencsétlenül túlfuttatott, majd gyorsan elejtett 5+1 kam- pánya” sürgős elemzésre és felülvizsgálatra szorult. A heti kétórás gya- korlati foglalkozások is kritika tárgyai lettek; ez a munkaforma azonban — még orosz és angol tagozatos osztályainkban is — aránylag sokáig meg- maradt. (Nálunk az első orosz tagozatú osztály 1958-ban nyílt meg; angol tagozatú osztályt először az 1962/63-as tanévre iskoláztunk be.)

A humán és a reál tagozat koncepciója — minden „korszerűsítési” kísérlet ellenére — Magyarországon túlélte önmagát; a szocializmus alap- jainak lerakásában való hatékony közreműködés középiskolai rendszerünk teljes átalakítását kívánta meg.

Ez a felismerés vezetett annak az 1961. évi III. törvénycikknek a meg- alkotásához, amelynek 10. paragrafusa kimondta: „a középfokú oktatás gimnáziumokban, szakközépiskolákban és technikumokban történik”. A gimnázium újra egységessé vált; a humán és a reál tagozat Patakon 1966- ra fokozatosan felszámolódott. A tantárgyak ismeretanyaga — az 1965-

ben megjelent tantervnek és utasításnak megfelelően — felfrissült, átrendeződött és megváltozott; például a magyar nyelv és irodalom (osztályozás szempontjából is) különvált, és IV. évfolyamunkon 1970-ben feltűnt a szintetizáló jellegű új stúdium, a *Világnézetünk alapjai*.

Ugyanakkor a hivatalos szervek — gimnáziumunkban is — felhívták a figyelmet a másik két iskolatípus fontosságára; így a szakközépiskola-szervezés hulláma bennünket is elérte. (Oktatási intézményünk 1963 és 1972 között Rákóczi Gimnázium és Szakközépiskola néven működött.)

Az 1961. évi III. törvény végrehajtása során azonban kiderült: a konkrét — és az esetek jelentős részében hiányos — személyi és tárgyi feltételek között csorbát szenved az elmélet és gyakorlat egységének követelménye. Bebizonyosodott: a szakirányú előképzésnek a gimnáziumokban meghonosodott formája nem a várakozásnak megfelelően szolgálja a munkára nevelés ügyét. Ezért az MSZMP Politikai Bizottsága behatóan foglalkozott az előállított helyzettel, és 1965. június 8-án határozatot hozott — egyebek között — a gimnáziumokban folyó 5+1-es oktatás „leépítéséről”. A mi egységes gimnáziumunkban 1969-ben szűnt meg az 5+1-es rendszerű oktatás. (A heti kétórás gyakorlati foglalkozás — egyre periférikusabb jelenségként — 1979-ig megmaradt.)

Az 1965-ös párthatározat a kellő időben és a kellő módon mutatta meg a gimnáziumokban összegyűlt problémák megoldásához vezető utat; de — természetszerűleg — a társadalmi fejlődés során a tanügy terén is újratermelődő dialektikus ellentmondásokat egyszer s mindenkorra nem küszöbölhette ki. 1972-ben a szükség újra azt kívánta, hogy az iskolákban végzett tartalmi munkát emeljük a körülmények színvonalára; az MSZMP KB június 14—15-i ülésén határozat is született *Az állami oktatás helyzetéről és fejlesztésének feladatairól*. A határozat III. fejezete világosan megfogalmazta: „Az oktatásüggyel kapcsolatos társadalmi követelmények megnövekedtek. A szocializmus magasabb szinten történő építéséhez, a tudományos-technikai forradalom hazai kibontakoztatásához műveltebb, marxista világnézetű, szocialista erkölcsű szakemberekre, egyre sokoldalúbb közösségi személyiségekre van szükség.” Nyilvánvaló lett: a gimnázium kettős funkciójának érvényesítése — a továbbtanulni szándékozók felkészítése a felsőfokú tanulmányokra és a tovább nem tanulók felkészítése a gyakorlati életre — sohasem volt olyan időszerű, mint most.

Ennek tudatában láttunk hozzá 1973-ban — az igazgatói tisztet a nyugdíjba vonult Gergely Károlytól átvevő Kádas Sándor irányításával — az öröklött és az új iskolai feladatok elvégzéséhez.

Az öröklött — tulajdonképp a B.-A.-Z. megyei Tanács V. B. művelődésügyi osztálya által 1968-ban szervezett komplex látogatás óta napirenden levő — feladatok közé tartozott a gimnázium belső és külső felújításának elvégzettetése; az „előadók”, a szertárak, a tantermek elavult felszerelésének a kicserélése; az épület zsúfoltságának a megszüntetése stb.

Sajnos, ezeket a feladatokat sem könnyen, sem gyorsan nem lehetett megoldani; a renoválás 1971-től 1980-ig folyt. Vállalni kellett az *ideiglenes* nehézségeket az oktató-nevelő munka feltételeinek tartós megjavítása érdekében; csak magunkban fájlaltuk, hogy — a kedvezőtlen állapotok miatt — tanítványainknak (bár erőnket nem kíméltük) a megszokottnál

néha kevesebbet nyújthattunk. A diákok és a szülők azonban megértették a helyzetet; bennünk és körülöttünk — a hűségpróbának is beillő tíz esztendőben — nem rendült meg a Rákóczi-Athenaeum értékrendjébe vetett hit...

Az új feladatoktól sem riadtunk vissza; az 1972-es júniusi párthatározat után érdeklődéssel vártuk a küszöbönálló iskolareformot. A tervezett fakultáció felébresztette kísérletező kedvünk is; 1976-ban — az előző években kiadott OM-rendeletek alapján — megszerveztük a gépjárművezetési ismeretek és a kémiai anyagvizsgáló gyakorlat oktatását. A kedvező tapasztalatok birtokában már 1978-ban elmélyülten foglalkoztunk *A gimnáziumi nevelés és oktatás tervével*; az 1979/80-as tanévtől kezdve pedig mindent megteszünk, hogy az egymást követő évfolyamok tagjai harmadikos korukban — az ún. fakultatív tantárgycsoportos oktatás keretében — igazi hasznát lássák a gimnáziumban lehetővé tett kétféle képzésnek. A továbbtanulni szándékozók majd magasabb óraszámban tanulják a választott tárgyakat. (Így tölti be a gimnázium egyik funkcióját!) A tovább — legalábbis egyelőre — nem tanulók különböző gyakorlati tárgyakra „specializálhatják” magukat; akik a választott gyakorlati tárgyból negyedikos korukban sikeres záróvizsgát tesznek, azok az érettségi bizonyítvánnyal együtt szakmai képzettségüket igazoló okmányt kapnak. (Így tudja ellátni a gimnázium a második funkcióját!)

Az öröklött és az új feladatok megoldása közben — megyei feletteseink programja szerint — zajlott le nálunk az 1977-es összegező látogatás. Ez — mindannyiunk öröme — meggyőzően igazolta, hogy a küzdelmes évek nem voltak hiábavalóak. A látogatásról készült beszámoló — szemben az 1968-as jelentéssel — már abból indult ki, hogy „... a sárospataki Rákóczi Gimnázium ma a megye legjobban felszerelt intézményei közé tartozik”. A felújítás folyamán az iskola épületében 6 — korszerű szertárakra támaszkodó — természettudományos előadótermet és egy mérőszobát alakítottak ki. Így 2 fizikai, 2 kémiai és 2 biológiai előadóterem igényes, szakszerű és gazdaságos berendezése vált lehetővé...

A felújítás módot adott a — balesetveszély miatt 1968-ban lezárt — díszterem szép és praktikus átalakítására; a rendezvényeink számára kulturált környezetet biztosító helyiséget 1974-ben vettük ismét birtokba. Megérték a feltételek egy reprezentatív, három részből álló iskolai könyvtár létrehozására; a 16 ezer kötetes „téka” rendeltetésszerű használata 1976-ban kezdődött meg. Sor került két idegen nyelvi, ún. bifurkációs terem megnyitására is...

Kétségtelen, hogy a fejlődést kedvezően érintette a létszámkeret szabályozása: gimnáziumunk — évekig tartó túlméretezett beiskolázás után — 1972/73-ban 24 osztály indítására és kb. 700 tanuló fogadására rendezkedett be. (1952/53-ban még csak 11 osztály, 417 tanuló és 16 tanár alkotta az iskolaközösséget. 1964/65-ben viszont — épületbővítés nélkül — már 32 osztály, 1150 tanuló és 68 tanár volt itt. Jelenleg — az 1980/81-es tanévben — 24 osztály, 712 tanuló és 48 tanár tartozik az iskola kötelékébe.) Ez a „személyi állomány” ideálisnak mondható; a zsúfoltság és a teremhiány megszűnt.

A felújítás 10 esztendeje alatt nemcsak hivatásos kivitelezők dolgoztak nálunk, hanem — társadalmi munkában — az iskolaközösség tagjai is. Ezért tudunk — önerőből, tervben felül — egy gyönyörű pinceklubot és egy értékes sportpályát is készíteni . . .

Iskolánk életrajzába fennállásának ötödfél évszázada alatt fényes és sötét lapokat írt a történelem; a fejlődés útja akadályokon át vezetett. De az oktató-nevelő munkának ez a műhelye sohasem tagadta meg önmagát . . .

1952 után is megmaradt a magyar oktatásügy élvonalában; a különböző tantárgyak keretében magas fokú szakismereteket nyújtott. A pataki tanárok nem adták alább elődeiknél; órán és órán kívül a tudományos gondolkodást képviselték. A tudásszomjat — és olykor az írni vágyást — beleoltották legjobb tanítványaikba . . . (Hogy milyen jó érzékkel, arra példa az iskolaujságunkban, az 1970-ben alapított *Sárospataki Krónikában* közzétett számos publikáció.)

A mai pataki diákok is igyekeztek méltók lenni kollégiumi őseikhez; sokat tettek legjobb hajlamaik és képességeik kibontakoztatása érdekében. Egyesek szak- vagy önképzőkörre jártak; mások az ének- vagy tánc-karnak voltak tagjai. Némelyek iskolai és országos pályázatokon vettek részt; némelyek rangos versenyeken és vetélkedőkön indultak. Számosan bekapcsolódtak a színjátszó kör, illetve az irodalmi színpad munkájába; sokan hódoltak kutató-, illetve gyűjtőszervevényüknek. A kellő — sőt kiváló — eredmények sem maradtak el (pl. az 1961. óta 11-szer megrendezett sárospataki diáknapokon).

Iskolánk — a pártalapszervezet közreműködésével — a magyar nevelésügy szolgálatában is kitűnt. Az utóbbi csaknem 30 évben pedagógiai tevékenységét a leghaladóbb világnézet hatotta át; igyekezett építeni az új típusú, szocialista tanár—diák viszonyban rejlő tudat- és személyiségformáló tényezőkre. Egységes elvek szerint szervezte meg a közösség életét; becsületet szerzett az építő szellemű egyéni példamutatásnak. A tartalmas, értelmileg művelt, érzelmileg nemes ember eszményét közel hozta az ifjúsághoz; a KISZ-esek itt levő korosztályaiban táplálta a felemelő, mozgósító erejű, nagy eszmék iránti vonzalmat . . .

A jelek szerint a Rákóczi Gimnázium tanárai és diákjai az oktatásügy permanens reformja ellenére sem kerültek pedagógiai hullámvölgybe. A tanárok nem veszítették el hitelüket az ifjúság előtt; a gondolkodásra való nevelés „előretolt állásai”, a „katedrák” iránti tisztelet megmaradt. A diákokba vetett bizalom nem ingott meg a tantestületben; az iskola fő „kiképzőhelyein”, a „padokban” a lányok és a fiúk — tőlük telhetően — felkészültek az önmegvalósításra, a felnőtté válás bonyolult folyamatainak a megértésére. A Rákóczi Gimnázium — didaktikai és pedagógiai vonatkozásban egyaránt — kifinomult és rugalmas módszerekkel biztosította a tizenévesekkel való foglalkozás kellő „hatásfokát”. A katedrák és a padok közül szinte magától eltűnt a hajdan odaképzelt „demarkációs vonal”; termeinkben zavartalanul folyt az irányított és ellenőrzött információáram-

lás. A tanárok és a diákok között majdhogynem észrevétlenül „áthidalódott” a feszélyező „három lépés távolság”; munkahelyünkön közvetlenebb lett a számonkérés nyelve, barátságosabb a társalgás hangvétele, megértőbb az ügyes-bajos dolgok intézése . . .

Nyugodtan megállapíthatjuk, hogy intézményünkben elévülhetetlen érdemei voltak és vannak a humanista szellemű nevelésnek. Az ember-szeretet, az emberi méltóság tisztelete, az emberekkel való törődés, az áldozatkészség itt a „patakiság” íratlan törvénye. (Iskolaközösségünk az 1969/70-es tanévben egy 7000 forintos Interstar televízióval ajándékozta meg a hátrányos helyzetű Mária-tanyai kisiskolásokat. Annak idején — alulról jövő kezdeményezésre — KISZ-alapszervezeteink 5884, a tantestület tagjai 4800 forinttal támogatták az árvízkárosultakat. Az 1970/71-es tanévben a szabolcsi Tivadarban 113 fiútanulónk önzetlenül segített az árvíz sújtotta részek újjáépítésében stb.)

Gimnáziumunkban szinte kiapadhatatlan forrásai voltak és vannak a szolidaritás és az internacionalizmus érzésének. A baráti országok melletti kiállás, az igaz ügyért harcoló népek támogatása itt lelkiismereti kötelesség. (Ezért pl. az 1960/70-es években — az őszi társadalmi munkák idején — osztályaink többször tartottak olyan vietnami műszakot, melynek keresményét a küzdők és szenvedők megsegítésére ajánlották fel. 1966/67-ben a tanulók mindent megtettek a *Vádoljuk az imperializmust!* elnevezésű KISZ-akció sikeréért. 1975-ben ifjúságunk nagygyűlésen ítélte el az Allende elnök meggyilkolásával előidézett chilei fordulatot stb.)

Iskolánkban mélyre nyúló gyökerei voltak és vannak a patriotizmusnak. Az őszinte hazafiság, a nemzeti öntudat, az ország építése és védelme itt a *genius loci* parancsa. (Növendékeink legnagyobb része saját véleményként mondhatja el ma is az „*innen induló*” Móricz Zsigmond szavait: „*A Patak felett futó felhők a magyarság felhői voltak mindig az én számomra . . . Nagy és nemes eszmék uralkodtak itt a lelkeken. A Kazinczy házához kivittek bennünket Széphalomra, s ez egy életre elhatározó befolyást gyakorolt rám. A Tompa Mihály, az Erdélyi János s mindezek fölött a Kossuth Lajos lelke égetett és gyújtogatott itt.*” Ezekhez a klasszikus értékű szavakhoz sokan még hozzáfűzhetnék azt a megjegyzést, hogy a haladó hagyományaikra és modern szemléletükre büszke pataki diákok megfelelnek a jelen elvárásainak is: eddig pl. a nyári építőtáborokban és az őszi betakarítási munkák során, a honvédelmi és a sportfoglalkozások alkalmával mindig derekasan helytálltak.)

Intézményünkben biztos alapjai voltak és vannak a demokratizmusnak. A jogok és kötelességek összhangba hozása, az egyéni és a társadalmi érdek egyeztetése, a kritika és az önkritika egészséges alkalmazása, a szavak és a tettek nyílt szembesítése itt bevett szokás. (Ezért pl. a körünkben nem okozott nehézséget az ifjúsággal kapcsolatos 1971. évi IV. törvény életbe léptetése; örömmel fogadtuk az ifjúsági parlament egy-két évenkénti összehívásáról hozott kormányhatározatot is. Kielégítettük — a múltból ismert pataki gyakorlatra építve — az ifjúság önkormányzati igényeit; 1970/71-től minden évben hozzájárultunk egy (vagy több) önkormányzati nap tartásához. Sokat tettünk a KISZ érdekképviseleti és érdek-

védelmi tevékenységének kibontakoztatásáért; fontosabb dolgok tárgyalásakor az iskolai „négyzög” természetes alkotórészének tekintettük az ifjúsági szervezet megbízottját stb.)

Gimnáziumunkban — bizonyoság rá az államosítás óta eltelt csaknem három évtized — a tanárok és a diákok soraiban szilárd támaszai voltak és vannak a szocialista erkölcsnek. A szellemi és fizikai munka tervszerű végzése, az állami és a társadalmi tulajdon gondos kezelése, a felemelkedés és a közjó szolgálata, az eszmei és a politikai hovatartozás tudatosítása itt becsületbeli ügy . . .

Valószínűleg mindezt figyelembe vette az 1977-es látogatásról készült megyei beszámoló, mert — még a felújítás teljes befejezése előtt — azzal zárult, hogy „a sárospataki Rákóczi Gimnáziumban egyre javuló tárgyi feltételek között színvonalas oktató-nevelő munka folyik”.

Dobay Béla

III. Fejlődéskép iskolai munkánkról

A) A középfokú képzés pataki modellje

1. NEVELŐ-OKTATÓ MUNKÁNK TARTALMA ÉS SZERVEZETI KERETEI

Iskolánk története szervesen ágyazódik be a magyar nép fél évezredes történetébe. A falai között folyó nevelés és oktatás tartalma — azzal összefüggésben, hogy az egymást váltó korok más-más embereszmény kialakítására törekedtek — az elmúlt évszázadok során sokat változott. E tartalmi változások nyomán követése alapján megállapíthatjuk, hogy a pataki iskolában folyó oktatás-nevelés mindig elérte — sok esetben jelentősen meg is haladta — az egyes történelmi korok ideológiájában megfogalmazott követelményszintet. Ebből táplálkozott az a széles körű társadalmi megbecsülés, amely az iskolát hosszú története során övezte.

Hazánk felszabadulása és az iskola 1952-ben végbement államosítása óriási változást jelentett az intézmény jelenkori történetében.

Azzal összefüggésben, hogy a felszabadulást követően az egész magyar társadalom fejlődésének egy minőségileg új szakaszába érkezett és embereszményét a szocializmus és a kommunizmus feladataihoz kellett mérnie, megváltozott az iskolában folyó nevelőmunka tartalma is. Az elmúlt 30 esztendő során Sárospatak iskolája valláserkölcsi alapokon álló egyházi intézményből szocialista nevelőiskolává fejlődött, és a benne folyó tevékenységet, a nevelés-oktatás egész tartalmát a szocialista célokat és feladatokat kitűző tantervek határozták meg.

Ha az államosítást követő időszakban bevezetett tanterveket nézzük, azt állapíthatjuk meg, hogy azok mindegyike a marxizmus—leninizmus ideológiájában megrajzolt embereszmény — a sokoldalúan és harmonikusan fejlett személyiség — kialakítását írta elő számunkra. Az iskolai munkának ez a vezérgondolata már az 1950-ben életbe léptetett tanterv-

ben megtalálható, de változatlan tartalommal szerepel az 1957-ben, az 1964-ben bevezetett tantervekben és a jelenleg is használt nevelési-oktatási tervben is.

Az egymást követő tantervek természetesen jó néhány lényeges kérdésben eltérnek egymástól. Jelentős fejlődés tapasztalható például a művelődési anyag tartalmában. E tartalmi fejlődés a jelenleg érvényben levő tantervben jut el legtovább: az egységes középiskolai alpműveltséget adó törzsanyag kidolgozásáig, melyre a tanulók — a középiskolában vagy a középiskolai szintet meghaladó tanulmányaik során megszerzett — speciális elméleti vagy gyakorlati ismereteiket egyaránt ráépíthetik.

Ha az eltéréseket a nevelési tartalom oldaláról vizsgáljuk, akkor a nevelőmunka komplexitásának, a nevelő hatások integrálásának kérdésében és a tevékenységi formák gazdagodásában tapasztalunk előrelépést.

Lényeges fejlődés mutatkozik a nevelési és oktatási folyamat kölcsönhatásának alakulásában. A fejlődés az oktatáscentrikus iskolától a nevelőiskola irányába mutat, ahol az oktatott művelődési anyag — a társadalmilag közvetlenül hasznosítható ismerettartalom mellett — elsősorban a nevelési célkitűzéseknek, a sokoldalúan fejlett személyiség kialakításának van alárendelve.

A nevelő-oktató munkának ez a felfogása — mely munkánk tartalmát előreláthatólag az elkövetkező tíz esztendőben meghatározza — az 1979/80-as tanévben, a gimnáziumi oktatás és nevelés tervének bevezetésekor vált valamennyiünk számára mérvadóvá.

E dokumentum szerint gimnáziumi nevelő-oktató munkánk arra irányul, hogy — az általános iskola nevelési és oktatási eredményeire támaszkodva — folytassa, kiegészítse és elmélyítse a szocialista ember személyiségének az ismeretek, a képességek, a világnézet, a magatartás és az ízlés egységében történő alakítását.

A középiskolás életkornak megfelelően fel kell dolgoznunk és rendszerbe kell foglalnunk korunk műveltségének alapjait. Képessé kell tenni tanulóinkat a felsőfokú továbbtanulásra, szakképzettség megszerzésére, a gimnázium elvégzése utáni munkavállalásra. Ki kell fejleszteni növendékeinkben az önművelés, önnevelés és önmegvalósítás igényét és képességét.

E célok keretében minden tanulónk számára egységes, korszerű, továbbfejleszthető alpműveltséget kell adnunk. A műveltségnek ki kell terjednie a nyelvi kommunikációs, a matematikai, a természet- és társadalomtudományi, a technikai, az esztétikai, a testi-egészségügyi műveltségeterületre.

Az értelmi nevelés középpontjába a tanulók önálló ismeretszerző képességét kell állítanunk. Tanítványainknak el kell sajátítaniuk a megismerés módszereit; fejleszteniük kell a fiatalok gondolkodásmódját, problémafelismerő és problémamegoldó, értelmező- és ítélőképességét.

Elő kell készíteniük a tanulók pályaválasztását és ezzel összefüggésben a gimnázium III. osztályában bevezetésre kerülő fakultatív oktatást. A fakultatív tárgyak oktatása folyamán sokakban ki kell alakítanunk a to-

vábbtanuláshoz szükséges ismereteket és képességeket, valamint a továbbtanulni nem szándékozó fiatalok munkába állását elősegítő személyiség- és tudatjegyeket.

Ki kell bontakoztatunk és tudatossá kell tennünk a tanulóiban a dialektikus és történelmi materialista világszemléletet oly módon, hogy a tanult ismeretek és a társadalmi tapasztalatok szintéziseként a világnézetük tudományosan kellőképp megalapozott legyen. Ki kell fejlesztenünk a tanulóiban a szocialista emberre jellemző erkölcsi tulajdonságokat, különösen a hazafiságot és az internacionalizmust, a munkaszeretetet és a dolgozó ember tiszteletét, a közösségi magatartást és a humanizmust. Valószínűbbé kell formálnunk tanítványainkban a napjaink termelésének műszaki alapjaira és közgazdasági összefüggéseire vonatkozó politikai szemléletet. Képesse kell tenni tanulóinkat az esztétikum befogadására és igénylésére. Testileg és szellemileg egészséges, edzett, munkabíró és állóképes nemzedéket kell nevelnünk.

A nevelő-oktató munka tartalmi előírásainak teljesítése megköveteli a megfelelő szervezeti keretek kialakítását is. A sokoldalúan és harmonikusan fejlett személyiség — a társadalmi feladatok vállalására, az elért eredmények megtartására és továbbfejlesztésére alkalmas embertípus — csak olyan iskolai környezetben formálódhat, mely nemcsak hogy nem idegen a jelenlegi társadalmi gyakorlattól, hanem annak sajátos modelljét jelenti. Az iskolában az elveken túl jelen kell lennie azoknak a tevékenységi formáknak, amelyekben dolgozva a tanulóifjúság felkészülhet a szocialista ember életvitelére.

Ennek megfelelően munkánk legalapvetőbb szervezeti kerete az iskolaközösség, mely a tantestületnek és a tanulói kollektívának szerves egysége. A nevelő-oktató munka e népes, az egész iskolai munkát átfogó szervezetének legfőbb ismérve a demokratizmus, a jogok és köteleességek egy-egyében történő közös feladatvállalás.

Az iskolai nevelőközösségen belül különböző szintű és hatáskörű önkormányzati szervek, bizottságok és egyéb kisebb közösségek működnek. Ilyenek: az osztályközösségek, a fakultatív tantárgyi csoportok, az osztály-diákbizottságok, az iskolai sportkör, az ifjúsági klub, az iskoláztatási bizottság, a diákszociális bizottság, a szaktárgyi munkaközösségek stb.

A nevelő-oktató munka szervezetében valamennyi felsorolt egység és közösség meghatározott céllal működik. Feladataikat a Rendtartás és az iskolai munkaterv szabályozza. Közülük az osztályközösségek és a szaktárgyi munkaközösségek a legfontosabbak.

A több mint 700 fős tanulói közösség 24 osztályközösségből tevődik össze. Az osztályközösségek munkáját az osztályfőnökök, a szaktanárok és az osztály-diákbizottságok irányítják.

Az osztályfőnökök feladata az osztályközösségek szervezése, nevelése, az osztályokban folyó munka irányítása. Ők kísérik figyelemmel és fogják össze a szaktanárok munkáját, vizsgálják a nevelő-oktató munka eredményességét, a tanulók ellenőrzésének és értékelésének folyamatát. Elősegítik a tanulói érdekvédelem kibontakozását, megtartják az osztályfőnöki órákat, tanítási órákat látogatnak, segítik az osztály-diákbizottságok munkáját. Kapcsolatot építenek ki a szülői házzal és a kollégiumok-

kal. A szülői értekezleteken és a családlátogatások során részt vesznek a szülők pedagógiai kultúrájának alakításában. Irányítják a tanulók pályaválasztását stb.

Az osztályfőnökök munkáját a 24 tagból álló osztályfőnöki munkaközösség fogja össze. A munkaközösség — a 852—042/1952. VII. sz. KM-utasításban foglaltak szerint — 1952 óta működik.

Az iskolába felvett tanulók az első két osztályban egységes nevelésben és oktatásban részesülnek. A III—IV. évfolyam pedig — fakultatív választásra építve — minden egyes tanuló számára szakosított képzést tesz lehetővé. Erre a harmadik osztályos tanterv heti 7, a negyedik osztályos tanterv heti 9 órát biztosít.

A szakképzés — mely a harmadik és a negyedik osztályban is 12 csoportban történik — elméleti és gyakorlati tárgyak, valamint idegen nyelvek tanulására ad alkalmat. Figyelembe véve a gimnázium kettős funkcióját, egyetemi-főiskolai tanulmányok folytatására vagy gyakorlati feladatok ellátására készít fel. A 48 főt számláló tantestület 9 szaktárgyi munkaközösségben végzi munkáját. E munkaközösségek 1952-ben — a 852—232/1952. KM számú miniszeri utasítás alapján — alakultak meg, és azóta lényegében változatlan feladatkörrel működnek. A szaktárgyi munkaközösségek az iskola igazgatójának első számú segítőitársai a tanórákon és az órákon kívül folyó tartalmi munka tervezésében, szervezésében, irányításában, ellenőrzésében és értékelésében. Feladatuk a nevelő-oktató munka minőségének állandó javítása, a módszertani eljárások tökéletesítése, az egységes tantárgyi követelményrendszer kialakítása, a tanárok szakmai és módszertani továbbképzésének megkönnyítése, a kiváló tanulókkal való foglalkozás megszervezése. A munkaközösségek e feladataik ellátása mellett segítséget nyújtanak az iskola igazgatójának a szaktárgyi tanmenetek elbírálásához, javaslatot készítenek a taneszközök beszerzésére, anyagot szolgáltatnak az igazgatói beszámolók összeállításához, kölcsönös óralátogatásokat, bemutató órákat szerveznek stb.

Az iskolai nevelő-oktató munkát azok a nevelési tényezők is segítik, amelyek szervezetenleg ugyan nem tartoznak az iskola kötelékébe, de tevékenységük szorosan az iskolai munkához, az ifjúság neveléséhez kapcsolódik. Ezek közül első helyen kell megemlítenünk a gimnáziumi párt-szervezetet, amely ellenőrzi az iskolában folyó nevelő-oktató munkát, irányítja és szemmel tartja az ifjúság mozgalmi tevékenységét, lehetőséget teremt a tantestület ideológiai-politikai továbbképzéséhez, támogatást nyújt a vezetés munkájához és az iskola külső kapcsolatainak kiépítéséhez.

Az iskolai KISZ-szervezet a szocialista típusú ember személyiségjegyének kialakításában a legfontosabb segítőitárs. Működése nélkülözhetetlen a közösségi, a világnézeti-politikai nevelés célkitűzéseinek megvalósításához. Tevékenysége jótékonyan érezteti hatását az önkormányzó-képesség fejlődésében, a demokratikus jogok és kötelességek összefüggéseinek mind szélesebb körű felismerésében.

Az iskola mellett működő kollégiumok — azáltal, hogy átfogják és szervezik a tanulók mindennapi életét — sokrétűen kiegészítik az iskolában folyó munkát. Nevelőmunkánk eredményességéhez nagyban hozzájárul a tanulók gondviselőivel való folyamatos együttműködés. Az együtt-

működés szervezeti kerete — a családlátogatások és a szülői értekezletek mellett — a szülői munkaközösség, mely a Hazafias Népfront helyi szerveinek irányításával törődik az iskola és a családi nevelés összehangolásával, biztosítja a szülők részvételét az ifjúság szocialista szellemű nevelésében.

A felsoroltakon kívül még jelentős szerepet játszanak az iskolai nevelőmunkában a városunkban működő állami, társadalmi-politikai szervek, közművelődési intézmények, patronáló üzemek, valamint a városunkhoz nem kötött tömegkommunikációs eszközök, tanulmányi kirándulások stb.

Nevelő-oktató munkánk sikerének egyik feltétele, hogy építsen a környezeti tényezőkre, számoljon a külső impulzusokkal. A lehetőséghez képest igyekeznünk kell ezek befolyását a nevelőmunka iskolai tényezőivel egyensúlyba hozni, s a kedvező összehatást tervszerűvé, szervezetté és folyamatosá tenni. Csak így tudunk hiánytalanul megfelelni annak az elvnek, melyet a gimnáziumi nevelés-oktatás terve az iskola környezeti nyitottságának nevez.

A nevelő-oktató munka szocialista összetevői, szervezeti keretei és az iskolai munkához szorosan kapcsolódó egyéb nevelési tényezők — ötvöződve a 450 esztendősk iskola haladó nevelési hagyományaival és a társadalmi kérdések iránti fogékonyságával — adják azt a komplex hatásrendszert, amelyet a középfokú képzés pataki modelljének nevezhetünk. Ebben a modellben egymásra épülnek a közéletiségre, a nép szolgálatára, az önállóságra, az önkormányzó-képességre való nevelés százados hagyományai a marxizmus—leninizmus ideológiájával, a szocialista pedagógia elvi és gyakorlati koncepciójával.

Így válik iskolánk egyre inkább a szocializmust és a kommunizmust építő ember nevelésének igazi műhelyévé, a nagy tanárelődök munkájának folytatójává. A Rákóczi Gimnázium sokirányú tevékenységével így szolgál rá az utánunk következő nemzedékek megbecsülésére.

Kádas Sándor
igazgató

2. A MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM TANÍTÁSA

A magyar nyelv és irodalom tanítása a legszebb és a legfelelősségteljesebb feladatok közé tartozott régen is, oda tartozik ma is.

Tárgyunk a szaktárgyak között van, de ki is emelkedik közülük azáltal, hogy minden gondolat, ismeretanyag, érzés kifejezésének, megfogalmazásának legkövetésreméltóbb normatívája. Tehát nem szaktárgy, több annál: a közösségteremtés fontos eszköze, feltétele.

Babits ezt így fogalmazta meg fogarasi tanítványainak: *„Minden nyelvtan és minden irodalom gondolkodni tanít és beszélni . . . Ez a tanulmány minden látszat ellenére is nem a könyvek, hanem az élet tanulmánya: nem is tanulmány, hanem nevelődés, edződés az életre”*.

A magyar nyelvvel és irodalommal való foglalkozás is „nevelődés, edződés az életre”. A szaktanárok világosan látják, hogy egyetlen más tantárgy keretében sincs annyi lehetőség az erkölcsi értékek kialakítására, a tudatformálásra, minden szép megláttatására — az emberben, a természetben, a művészetben —, mint a magyartanítás alkalmával.

Anyanyelvünk oktatása, a magyartanítás legfőbb táplálója az igaz hazafiságnak is.

Patakon nemcsak felismerték azt a Kölcsey által később megfogalmazott igazságot, hogy *„. . . haza, nemzet és nyelv három egymástól válhatatlan dolog”*, hanem a tanügy megreformálásakor érvényesítették is.

Az itteni kollégiumé az érdem, hogy a magyar iskolakultúra több évszázados anakronizmusát, a latin nyelvű oktatást elsőként számolta fel.

Szombathi János így ír erről: *„Az 1796-ik évben új tanulmányi rendszer készült . . . Ugyanakkor elhatározták, hogy természettan, mennyiség-tan, természetrajz, neveléstan, mezőgazdaságtan, egészség-tan magyar nyelven adatnak elő a tanárok által.”*

(A debreceni kollégium 1833-ban követte a pataki példát, de csak a pozsonyi országgyűlés 1844. évi II. törvényének utolsó pontja mondta ki: az ország határain belüli iskolákban a közoktatási nyelv a magyar legyen.)

Nem volt könnyű megvédeni a magyar nyelvű oktatás vívmányait az 1796—1844-ig terjedő időszakban; elődeink azonban nemcsak megvédték az elért eredményeket, hanem további sikereket is arattak. 1810-ben újjászervezték a tanulmányi rendet: a gimnázium nyolc évfolyamosra bővült, és a kialakított tanulósoportokban — először a magyar oktatás történetében — részletes tantervvel rendelkező tantárgyként mindenütt bevezették a magyart. (Kezdetben Szombathi János, majd 1819-től Majoros András tanította.)

Segítette a magyar nyelvű oktatás térhódítását a nyelvújítási harc is: Kazinczy mellett vagy ellen, de csatasorba állt az egész tantestület.

A XIX. század második felében, 1851-től Erdélyi János lendítette fel a magyartanítást és az irodalmi életet Patakon.

A XX. század első felében, ha nem is Erdélyi János típusú, de hivatásuk magaslatán álló tanáregyeniségek dolgoztak azért, hogy iskolánk irodalmias-humánus közszelleme megmaradjon.

A felszabadulást követőleg az iskolai oktatásra az útkeresés időszaka volt jellemző. A magyartanítás a hátrahúzó és az előremutató erők ideológiai ütközéspontjába került; a régi és az új harca nálunk is csak a fordulat éve után dőlt el. Így iskolánk államosításakor — a kulturális forradalom kiteljesedése idején — a magyartanításunk nem volt könnyű helyzetben. Tisztázni kellett a múlt és a jelen értékeihez való viszonyt. El kellett sajátítani a marxista irodalomelmélet alapjait. Lépést kellett tartani a tudás és a műveltség iránt megnyilvánuló szocialista igényekkel...

Az iskolában az emberformálás követelménye a középpontban maradt, de megváltozott az oktatás tartalma, s ehhez a megváltozott tartalomhoz új tankönyvek, „új” tanárok kellettek.

Ebben a nehéz helyzetben jelent meg a közoktatási miniszter 852—2232/1952. számú utasítása az iskolai módszertani munkaközösségek szervezéséről és feladatairól.

Az utasítás megkönnyítette szaktárgyunk oktatási-nevelési problémáinak a megoldását, hiszen az irodalmi és anyanyelvi munkaközösség feladata — a célok kitűzése óta mindig — a munka minőségének állandó javítása, a módszertani eljárások tökéletesítése, az egységes tantárgyi követelményrendszer kialakítása, a tanárok szakmai-módszertani fejlődésének elősegítése volt.

Az ezt követő évek során az egész országban változtak, differenciálódtak a feladatok: a mechanikus aktualizálástól a didaktikai formalizmusig, a sematikus módszereskedéstől az öncélú esztétizálásig sok minden felett eljárt az idő. Az 50-es évek végére azonban eléggé kiforrtak azok a követelmények, melyek kisebb-nagyobb módosításokkal ma is érvényben vannak.

A változó, egyre magasabb szintű követelményeknek a munkaközösség tagjai mindig eleget tettek. Ezt úgy érték el, hogy felismerték az önképzés és a szaktárgyi munkaközösségekben folyó rendszeres továbbképzés fontosságát.

A munkatervek és az év végi jelentések tanúskodnak arról, hogy milyen témákat vitattak meg az iskola magyar szakos tanárai.

Csak néhány címet emelek ki a dokumentumokból:

- A koncentráció megteremtése az egyes művészeti ágak között (Előadó: Balogh Ferencné)
- Az audiovizuális oktatási eszközök felhasználása a komplex esztétikai nevelés érdekében. (Előadó: dr. Csuhaj V. Imréné)
- A helyes és kifejező nyelvhasználatra való nevelés az oktató-nevelő munkában. (Előadó: Dobay Béla)

A munkaközösség minden tagja részt vett a szervezett szakmai továbbképzés valamilyen formájában.

A tanárok és diákok számára egyaránt élményt jelentettek azok az alkalmak, amikor neves öregdiákjaink — írók, költők, irodalomtörténészek, nyelvészek stb. — tartottak az iskolában előadást.

Fontos feladatnak tekintették a magyar szaktanárok az egységes módszertani eljárások kialakítását és elterjesztését. E kettős célt szolgálták és szolgálják a bemutató tanítások és az őket követő megbeszélések, viták.

A munkaközösség 1975-ben — dr. Csuhaj V. Imréné akkori munkaközösség-vezető irányításával — évfolyamokra lebontott egységes helyesírási követelményrendszert dolgozott ki, a fogalmazástanítás megkönnyítésére téma- és címjegyzéket állított össze.

A magyartanároknak a tanórán kívül is sok az elfoglaltságuk: rájuk vár az ünnepélyek, megemlékezések tartalmi és formai előkészítése, az ő dolguk a magyar nyelv és irodalom iránt fokozottan érdeklődő, jó előadókészségű tanulók felkarolása, a hátrányos helyzetű növendékek patronálása, a versenyképes fiatalok segítése, a szakkörök és az egyetemi előkészítők vezetése stb. Ezek közül első helyen említendő a különböző iskolai rendezvények műsorának biztosítása, ünnepélyes megemlékezések megszervezése.

Először — még a múlt században — Erdélyi János vitte el tanítványait a közeli Széphalomra, Kazinczy Ferenc sírjához. Kazinczy emlékének ápolását mi is folytatjuk: másodikosainkkal minden év szeptemberében felkeressük első irodalmi központunk színhelyét, s tanulóink ünnepi műsorral emlékeznek meg iskolánk híres tanítványáról, irodalmunk kiemelkedő alakjáról.

Haladó hagyományaink ápolásának gondolata, szándéka vezette a magyar szakos tanárokat az évfordulókhöz kapcsolódó emlékünnepek megrendezésekor is.

Néhány fontosabb rendezvényünk: 1958-ban (a költő születésének 75. évfordulóján) a Juhász Gyula-est; 1959-ben (a nagy nyelvújító születésének bicentenáriumán) a Kazinczy-emlékünnepek és szavalóverseny; 1964-ben (születésének 150.) és 1968-ban (halálának 100. évfordulóján) az Erdélyi János-emlékünnepek. Ezeken kívül jelentős volt a Petőfi-, a Csokonai- és a Jókai-évforduló alkalmából szervezett irodalmi verseny; 1976-ban (a fejedelem születésének 300. évfordulóján) a Rákóczi-est; 1977-ben (a költő születésének 100. évfordulóján) az Ady-műsor. Több vers- és prózamondó versenyt is tartottunk (pl. a Vörösmarty-, a Radnóti-, az Ady- a Móra- és a Móricz-évforduló tiszteletére). Az *Ágis tragédiája* megjelenésének 200. évfordulója alkalmából munkaközösségünk egy Bessenyei György-emlékülést kezdeményezett. Ennek során a gimnázium épületében egy emléktáblát helyeztünk el az irodalomtörténeti jelentőségű patkai diák tiszteletére.

Fontos feladatunk a tehetséggondozás is. Ebben a munkaközösség minden tagja részt vesz, tanítványaival mindenki maga foglalkozik.

Az elsősök között egyenként felkutatjuk a tehetségeket, felkészítjük őket házi rendezvényeinkre — a vers- és prózamondók vetélkedőjére, a szépen olvasók-beszélők „rangadójára”, az anyanyelvi pontversenyekre —, mert reméljük, hogy majd közülük kerülnek ki azok a tanulók, akik eljutnak a megyei versenyekre és az országos középiskolai tanulmányi versenyre.

A tehetséggondozás sajátos formája a diák újságírók kinevelése is; 1973 óta Dobay Béla szerkeszti a *Sárospataki Krónikát*, amelynek lapjain szóhoz juthatnak a jó íráskészséggel rendelkező tanulók.

Legalább két évtizedes múltja van nálunk a vers- és prózamondó versenynek. Ilyen versenyt minden tanévben — ha lehet, akkor valami-

lyen jelentős irodalmi évfordulóhoz kapcsolódva — rendezünk. A szabályos időközökben tartott házi vers- és prózamondó verseny nyújt alkalmat arra, hogy felfedezzük, kiműveljük és szerepléshez szoktassuk a megfelelő előadókésztséget eláruló tanulókat.

Jó előadókésztségű, felkészült tanulóink már sok helyen és különböző szinteken megmutatták, hogy ott vannak a magyar ifjúság élvonalában.

Az 1962 óta minden második évben meghirdetett sárospataki diáknapokon vers- és prózamondóink sok arany-, ezüst- és bronzérmes szerezték. (Az érmesek neve — a művészeti ág megjelölése nélkül — belekerült *A sárospataki diáknapok nyomában* c. cikkbe.)

1970-ben Szabó Imre IV. F osztályos tanuló (dr. Csuhaj V. Imréné tanítványa) a kecskeméti országos diák szavalóverseny aranyérmesei között volt.

1971-ben Kohler Katalin IV. B osztályos tanuló (Juhász Ferenc tanítványa) az MFTV által meghirdetett Váci Mihály-szavalóverseny döntőjéig, 1975-ben Ajtai Katalin IV. E osztályos tanuló (Dobay Béla tanítványa) a Petőfi Sándor-szavalóverseny 3. elődöntőjéig jutott.

A Tokaji Ferenc Gimnázium megyei szintű versenyein is többször értek el előkelő helyezést a diákjaink. Tokajban pl. az 1974/75-ös tanévben Horváth Judit 2., Takács Katalin 3. lett. (Mindketten az akkori IV. B osztályba jártak, dr. Csuhaj V. Imréné tanítványai voltak.)

Mióta Péchy Blanka, a Magyar Népköztársaság érdemes művésze 1960-ban elindította a Kazinczyról elnevezett Szép magyar beszéd versenyt, iskolánkban nem múlt el év a legjobb kiejtésű tanulók versenyének a megrendezése nélkül. Ilyen versenyre előbb mindig osztály-, utóbb iskolai keretben került sor.

Ez a gyakorlat bevált, mert felkészíthettük és — adott esetben — magasabb szinten versenyeztethettük tehetséges tanulóinkat.

A korábbi években a Szép magyar beszéd verseny fordulóján a következő (részben továbbjutott) tanulóink értek el említésre méltó helyezéseket:

1965/66-ban	1. Lénárt Attila és Farkas Lídia (Tanáruk: Dobay Béla)	IV. D
1969/70-ben	1. Kohler Katalin (Tanára: Juhász Ferenc)	III. B
1970/71-ben	1. Kelemen Katalin (Tanára: dr. Bertha Zoltán)	II. E
1973/74-ben	5. Kocsis Ibolya (Tanára: dr. Csuhaj V. Imréné)	IV. F
1975/76-ban	3. Kiss Márta (Tanára: dr. Csuhaj V. Imréné)	IV. C
	7. Tarnóczi Barna (Tanára: dr. Csuhaj V. Imréné)	
1976/77-ben	3. Lovas Erzsébet (Tanára: dr. Csuhaj V. Imréné)	IV. D
	4. Bagaméri Csilla (Tanára: Balogh Ferencné)	II. A
1978/79-ben	4. Boldizsár Marianna (Tanára: dr. Csuhaj V. Imréné)	III. D

A Szép magyar beszéd verseny (melyet Péchy Blanka, Győr-Sopron megye és a győriek, valamint az OM jóvoltából eddig minden évben meg lehetett tartani, nemcsak megyei, hanem országos szinten is hozott kiemelkedő pataki eredményeket.

Diákjaink közül — az országos döntőben — többen lettek Kazinczy-érmesek:

1968/69-ben	Kohler Katalin (Tanára: dr. Zabó Zoltánné)	II. B
1970/71-ben	Kohler Katalin (Tanára: Juhász Ferenc)	IV. B
1974/75-ben	Kerekes Barna (Tanára: dr. Csuhaj V. Imréné)	IV. C

Az országos jellegű Édes anyanyelvünk verseny meghirdetése nagy lendületet adott iskolánkban a nyelvi és nyelvhasználati problémákkal való foglalkozásnak, a tanulók szóbeli kifejezőmódjával való törődésnek. 1973 óta anyanyelvünk ápolása, a nyelvi érdeklődés fokozása kiemelt feladat: a nyelvi kultúra emeléséért hosszú ideje folyó ösztönös harcot felváltó tudatos program. Szervezetten is foglalkozunk a gimnazisták nyelvi készségének a fejlesztésével. Ezért szoktunk pl. — feladatlapos módszerrel — az I—II. és a III—IV. osztályos tanítványainknak háromfordulós ún. anyanyelvi pontversenyt rendezni.

Öröndetes tény, hogy az anyanyelvi pontverseny iránt évről évre fokozódik az érdeklődés. A legjobbak (elsősorban harmadikos tanulóink közül) az országos versenybe is bekapcsolódnak. Ők a házi versenyen elért eredményük alapján juthatnak a Szikszón megrendezett megyei döntőbe. A verseny országos fordulójának színhelye Sátoraljaújhely.

Eddig két tanulónk jutott be a sátoraljaújhelyi döntőbe:

1974/75-ben	Leyszek Erzsébet (Tanára: dr. Csuhaj V. Imréné)	III. B
1978/79-ben	Alberti Ágnes (Tanára: Balla Eszter)	III. F

Az országos középiskolai tanulmányi versenyen magyar irodalomból dicséző oklevelet kaptak:

1967/68-ban	Ruszkay Erzsébet (Tanára: Vécsey Antal)	IV. A
1968/69-ben	Pataky Zsuzsanna (Tanára: dr. Bertha Zoltán)	IV. B
1973/74-ben	Baranyai Katalin (Tanára: Balogh Ferencné)	IV. A
1976/77-ben	Kocsis Judit (Tanára: dr. Csuhaj V. Imréné)	IV. B

A munkaközösség feladatai közé tartozik a szakkörök szervezése.

A magyar szakos tanárok igyekeztek élni ezzel a lehetőséggel is. Mindig akadt köztük olyan, aki a programok alapján vonzóvá tudta tenni a szakköri munkát.

Szakkörvezető tanárok voltak — a közlés sorrendjében — az alábbiak:

Ruszkay András, Hegyi József, Kornya László, Juhász Ferenc, Zabó Zoltán, Dobay Béla, dr. Sós Istvánné, Balogh Ferencné, dr. Csuhaj V. Imréné.

Jelenleg — a Balla Eszternek és Rácz Istvánnak adott megbízatás alapján — magyar irodalomból két szakkörünk tevékenykedik.

1960-tól Juhász Ferenc vezetésével — az elméleti szakkör mellett — szavalóköriünk is működött. Ennek tagjai műsort adtak az iskolai ünnepeken, felkészültek a sárospataki diánapokon rájuk váró szereplésekre.

1962-től — a szavalóköri munkáját kiegészítve — megindult a diákszínjátszás is. A színjátszó szakkört Fenyvesi András irányította; ő sok színvonalas és emlékezetes előadást rendezett. Az iskola akkori igazgatója, Gergely Károly — 1963-as év végi beszámolójában — örömmel állapította meg: „*Renezánszát éli a nagy hagyományokkal rendelkező pataki színjátszás*”.

Miután Fenyvesi András megvált iskolánktól, Juhász Ferenc eredményesen működő irodalmi színpadot hozott létre; 1975-ben — új elképzelésekkel — Balogh Ferencné vette át az irodalmi színpad vezetését. Irodalmi színpadunk — az említett kartársak jóvoltából — a sárospataki diánapokon több alkalommal arany-, ezüst- és bronzérmeket szerzett.

Megoldottuk — negyedikesek számára — az egyetemi-főiskolai előkészítő szervezését is. Ennek vezetését 1971-től Dobay Béla látta el. Később azonban — a túlságosan megnőtt létszám miatt — magyarból két előkészítő indítása vált szükségessé; így 1976-ban bekapcsolódott az egyetemre-főiskolára jelentkezők „munkáltatásába” dr. Csuhaj V. Imréné is.

A munkaközösség tagjai az 1979/80-as tanévtől a munkatervhez csatolt programterv alapján foglalkoznak a fizikai dolgozók hátrányos helyzetű gyermekeivel és az elsősök felzárkóztatásával. Megjegyzendő, hogy a magyar szakosok — az év elején megíratott felmérő dolgozatok alapján — a rászorulókat korábban is egész évben segítették, de ez részükről sokáig önkéntes kezdeményezésnek számított.

Személyi és tárgyi feltételeink jók. Iskolánkban 1952-től minden magyar nyelv- és irodalomórát szakos nevelő lát el. Az órákon biztosítva van a hozzáértő, gondos munka.

A tárgyi feltételek kedvezőek. Korszerű információhordozókat használhatunk: a magnetofon, a lemezjátszó, az írásvetítő elfoglalta kellő helyét óránkon. Az audiovizuális oktatás tért hódított; bőven alkalmazzuk a szemléltetőeszközöket.

Az olvasási kedv megnőtt iskolánkban; a kötelező és az ajánlott olvasmányok, a szép- és a szakirodalom alkotásai mindig kéznél vannak.

Az együttműködésre nagyon sok mód van az iskola KISZ-szervezetével is: a munkaközösség tagjai patronálnak egy-egy alapszervezetet, ordeklődési kört vezetnek. A KISZ segít rendezvényeink, versenyeink le-

bonyolításában; olykor anyagilag is hozzájárul a legjobban szereplő diákok jutalmazásához.

A szaktanárok valamennyien dolgoznak még a történelmi vagy az idegen nyelvi munkaközösségben, így kollegiális kapcsolatunkat a közös munka is erősíti.

Sokirányú szakmai-pedagógiai elfoglaltságuk mellett a munkaközöség tagjai mindig tevékeny részesei voltak a város társadalmi és kulturális életének. Tanúskodnak erről a közéleti megbízatások, a gimnázium tanárai (Hegyi József, dr. Csuhaj V. Imréné, Dobay Béla stb.) által tartott TIT- és nőtanácsi előadások, iskolakerti szoboravatók (Hegyi József, Dobay Béla) és a városi fiatalok számára rendezett irodalmi vetélkedők.

Rendkívül szoros a kapcsolatunk a II. Rákóczi Ferenc Művelődési Házzal; kölcsönösen segítjük egymás munkáját.

A magyar nyelvi és irodalmi munkaközösség az elmúlt évtizedek folyamán, a közös feladatok végrehajtása során összeforrott. Tagjai hivatásként választották az oktató-nevelő munkát; tudják és teszik a kötelességüket. Vannak köztük olyanok, akiket ez alatt az idő alatt tankönyvbírálatra kértek fel (pl. Dobay Béla, Balogh Ferencné, Rácz István); egy- páran az új tanterv megvitatásában is részt vettek (dr. Csuhaj V. Imréné és szakcsoportja). Vannak köztük olyanok, akik különböző megyei és országos pályázatokon értek el szép eredményt (pl. Ruszkay András, Tapa András); néhányan a publikálásra is szakítottak és szakítanak időt (Hegyi József, Dobay Béla, Rácz István stb.).

Balla Eszter
munkaközösség-vezető

3. A TÖRTÉNELEM OKTATÁSA

A pataki kollégiumban — az alapítástól Comenius megjelenéséig számított időben — nem volt történelemoktatás. Comenius tanácsolta először patrónusának, Rákóczi Zsigomondnak, hogy kezdjék el a történelem tanítását Patakon. A történelmet és a földrajzt még ekkor nem választották külön. Rákóczi Zsigmond örömmel fogadta e tantárgy, illetve a két tantárgy oktatásának bevezetését.

Comenius a történelmet a másodrendű „tárgyak” közé sorolta; e stúdiumtól azt várta, hogy támogassa az elsőrendű ismeretek megszerzését.

A nagy tudós tervezete a III. osztályosok számára a mindennapi életből vett erkölcsi példák feldolgozását irányozta elő, a IV. osztályosoknak betekintést akart nyújtani a természettörténetbe. Az európai jelentőségű tanférfiú az V. osztályban a mesterségek és a találmányok, a VI. osztályban a szokások és a szertartások történetével való foglalkozást tartotta szükségesnek. A híres pedagogiarcha a VII. osztályba utalta az egyetemes történelmi „anyagot”.

Comenius idejében természetesen latinul folyt az oktatás, így a történelem oktatása is.

Általában a történelemoktatásra országszerte az volt jellemző, hogy még a XIX. század elején is csak magyar történelmet tanítottak az iskolákban, a pataki iskolában viszont a Comenius-féle terv alapján — olykor attól eltérően — már egyetemes történelmet is oktattak.

A protestáns iskoláknak, így a patakinak is, rendszerint önálló tanterve volt. Patakon 1803-ban, 1810-ben, 1815-ben és 1826-ban vezettek be új tantervet. A nyolcosztályosra bővült középiskolában a párhuzamos körök módszerével tanították a történelmet: az I—II. osztályban röviden, az V.-ben részletesen. A VIII. osztályban az ókori történelem is tananyag lett. Az 1828-ban bevezetett új tanterv az utolsó négy osztályban elhagyta a magyar történelmet, de az V. és VI. osztályban az ókor és Magyarország történetének tanítását írta elő.

Mivel a Habsburgok a protestánsok elnyomásával egyidejűleg hazánk függetlenségét is veszélyeztették, a függetlenségi harcok vezetői egyúttal a protestáns egyházak védelmezői is voltak. Ez a tény a protestáns iskolák tanulóit, különösen a patakiakat, közelebb hozta a szabadságtörekvések és függetlenségi harcok megértéséhez. Így itt az iskola légköre kuruc érzelmű, Habsburg-ellenes lett. Ezt az érzelmet fokozta az, hogy már a történelmet is anyanyelven tanították. Egyszer-egyszer tankönyv, máskor jegyzet alapján készültek a diákok. A professzorok a jól tanuló diákoknak odaadták jegyzeteiket; ezek lemásolták és terjesztették. A jegyzetek sokszor jobbak voltak a tankönyveknél, mert azokat nem cenzúrázták, tehát szabadabb szelleműek lehettek. Jelentős Láczaai Szabó József jegyzete, aki 1807—1828-ig tanította a történelmet a sárospataki főiskolán. Kézírtos jegyzete megtalálható a Nagykönyvtárban.

Ugyancsak fontos, egyedülálló alkotás Csengery József magyar nyelvű kézírtos jegyzete. Csengery 1824-től 1850-ben bekövetkezett haláláig a pataki főiskola történelemprofesszora volt. A történelmen kívül oklevél-tant is tanított, 1843-ban történelemtankönyvet írt.

Patakon a politizálás, a németek szidása nem volt szokatlan jelenség. Kövy professzor óráin a joghallgatók egymással versengve bírálták Ausztriát, ócsárolták a németeket. Ebben a helyi németellenes légkörben Csenger professzor nagyobb aggodalom nélkül megfogalmazhatta kéziratának tétéleit. Talán ilyen jellegű kézirat olvasására gondolva írta jóval később Szemere Bertalan, a nagy pataki diák: „*Szűk és szegény kamrámban, mit egy ablak világít meg, istenek társaságában érzem magamat*”.

A magyar nyelv térhódításával párhuzamosan először Sárospatakon született új tanterv 1837-ben, amely szerint pl. a középiskola III. (grammatikai) osztályában ókortörténetet, a IV. osztályban újkori, a humanitáris osztályokban pedig magyar történelmet tanítottak.

A pataki történelemtanításra az is jellemző volt, hogy a hazafias, nemzeti jellegű irányvonallal mellett a társadalmi haladást is képviselte. Ez a tendencia különösen Lácza professzor óráin érvényesült.

A reformkor híres tanárai által nevelt ifjak Sárospatakon, Debrecenben, Pápán és Pesten is nagy számban jelentkeznek nemzetőröknek, a szabadságharc idején pedig önkéntes honvédeknek. A pataki diákok, a vörössipkások a történelemórán tanultak alapján hőiesen harcoltak, megállták helyüket a csatamezőkön is. A tanárok büszkék lehettek, mert nevelőmunkájuk gyümölcse szemük láttára érett meg: honvédekké lett egykori tanulói elindultak a szabadság és függetlenség védelmére.

Eddig a régmúltat vizsgáltuk, most a közelmúlt fontosabb eseményeiből villantunk fel néhányat.

1948-ban bekövetkezett hazánkban az egyházi iskolák államosítása. A pataki gimnáziumot 1952-ben államosították. Ez — az iskola szellemének megváltozása mellett — lehetővé tette az egységes tanterv érvényesülését is.

Az államosítás után létrejöttek a szaktárgyi munkaközösségek. Ezek rendeltetésével — 1976-ban is — a Rendtartás minden érintett pedagógust megismertetett: „*A nevelő-oktató munka minőségének javítása, a tanárok alkotó tevékenységének és önképzésének fejlesztése, a módszertani eljárások tökéletesítése és egységes követelményrendszer kialakítása érdekében munkaközösséget kell alakítani az osztályfőnökök, továbbá az azonos, vagy valamely szempontból közös rendszerbe sorolható tantárgyak . . . tanárai részvételével, ha a tantárgyat legalább három tanár tanítja.*”

Ugyanakkor a Rendtartás a munkaközösség működését is szabályozta: „*A munkaközösségek feladatait az iskola munkaterve irányozza elő. A munkaközösségek részt vállalnak a tanulmányi versenyek szervezésében, a tanulói pályaművek elbírálásában, eredményvizsgálatokban, a tanárok továbbképzésében, a korszerű pedagógiai eljárások, didaktikai módszerek bevezetésében, egyes feladatok közös megoldásában . . .*”

A munkaközösségek feladatai között szerepel az, hogy a munkaközösség vezetője munkatervet készít; így a munkaközösség tagjai tisztán látják teendőiket.

A történelem munkaközösség vezetői tisztségét eddig a következő tanárok töltötték be: 1956-tól 1959/60-ig Butella Gyula, 1960/61-től 1962/63-ig Dobay Béla, 1963/64-től 1966/67-ig Hajdú István, 1967/68-ban Nyakas Miklós. 1968/69 óta Szathmári Sándor áll a munkaközösség élén.

Hajdú István 1967 és 1977 között történelemből B.-A.-Z. megyei szakfelügyelő volt.

1960-tól 1963-ig a sárospataki Rákóczi Gimnázium a sátoraljaújhelyi Kossuth Gimnáziummal, a Közgazdasági Technikummal és az Erdészeti Technikummal közösen alkotott történelemből munkaközösséget. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy a munkaközösségi értekezletek felváltva voltak Sárospatakon, illetve Sátoraljaújhelyen.

A történelem munkaközösség az eltelt negyedszázadban a Történelemtanítás, a Századok és a Társadalmi Szemle hasznosítható írásait megbeszélte. A szakmai kollektíva nagy gondot fordított az óralátogatásra. A szaktárgy tanítói félévenként legalább egy, de előfordult, hogy két-három alkalommal bemutató órákat tartottak; az ilyen órák megbeszélése rohasem maradt el. Ezek a bemutatók elsősorban az egységes elbírálás, az egységes nevelői eljárás módszereinek kidolgozását szolgálták.

A szaktanárok oktató-nevelő munkájuk során lankadatlanul fáradoztak a logikus gondolkodásra való készség, a marxista—leninista világnézet, a korszerű műveltség tartalmának kialakításán és elmélyítésén. Nagy gondot fordítottak a tanításban a szemléltetésre és az érzelmi nevelésre. A szemléltetés komoly méreteket öltött az utóbbi 5—6 évben, azóta, amióta a kormányzat évenként 8—10 ezer forintot biztosít a történelmi és a földrajzi szertár fejlesztésére.

A munkaközösség minden iskolai évben pályatételeket ír ki, meghatározza a pontversenyek témáját és időpontjait.

Iskolai pontversenyeket az 1976/77. iskolai évtől szervezünk.

A szaktanárok tervszerűen foglalkoznak a fizikai dolgozó szülők gyermekeivel, a kiváló tanulókkal. Történelemből pl. az országos középiskolai tanulmányi versenyen 1971-ben Katona Géza IV. B osztályos tanuló 10. helyezést ért el. Dolgozata az 1944-es sátoraljaújhelyi börtönlázadásról szólt.

Egyetemi előkészítőt 1974—75-től minden évben szervezett a munkaközösség. Ennek foglalkozásait a munkaközösség tagjai, jórészt Hajdú István és Szathmári Sándor tartották.

Jó a tanulóink felvételi aránya történelemből az egyetemeken, főiskolákon.

Továbbtanulni szándékozó diákjaink közül az elmúlt 10 évben soknak volt egyik felvételi tárgya a történelem, s a nagy próbatétel idején növendékeink java része nem vallott szégyent. A kezünk alól kikerült fiatalok zömmel a helybeli tanító- és óvónőképzőben találták meg számításait; bőven jutott azonban érettségizettjeinkből az egyetemek és a főiskolák történelem szakára is. Többen lettek tanítványaink közül a különböző jogi egyetemek hallgatói.

A munkaközösségi munkaterv tartalmazza a foglalkozási témákat. A szakmai összefüggéseken módszertani kérdésekkel, illetve a szaktárggyal kapcsolatos tudományos kérdésekkel foglalkozunk. A módszertani megbeszéléseket rendszerint bemutató tanítás előzi meg.

Az egyes történelmi évfordulókról vagy előadással emlékezik meg a munkaközösség, vagy időszerű vetélkedőt szervez (mint pl. 1975/76-ban, II. Rákóczi Ferenc születésének 300. évfordulóján, amikor is Hajdú István

akkori szakfelügyelő közreműködésével megyei szintű „Ki mit tud?”-ot rendeztünk Sárospatakon). Az 1976/77-es iskolai évben — születésének 175. évfordulója alkalmából — Kossuth Lajossal kapcsolatos pályatételt tűzött ki a munkaközösség. Az évforduló alkalmából Dobay Béla és Lakatos Éva cikket írt a Sárospataki Krónika Kossuth-émlékszámába.

Az 1977/78-as iskolai évben a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulója alkalmából külön foglalkozást iktatott be a munkaközösség, melyen *A forradalom emlékei és azok nevelő hatása a történelemórán* címmel Hajdú István tartott előadást. (A tanári előadást a tanulók részéről gyűjtőmunka előzte meg.)

Az 1978/79-es iskolai évben a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 60. évfordulójára, illetve a Thököly-féle szabadságharc 300. évfordulójára hirdettünk meg sikeres pályázatot.

A tanárjelöltekkel való foglalkozás is a munkaközösség feladatai közé tartozik. Kb. 20 éve csaknem minden évben jönnek a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemről ötödéves tanárjelöltek hozzánk. Ezek a leendő pedagógusok régebben egy hónapot töltöttek itt; most már csak két hétig végeznek gyakorló tanítást nálunk.

1978-ban Hajdú István numizmatikai gyűjteményt hozott létre a gimnáziumban. Állandóan működik az iskolában a történelem szakkör. A szakkör vezetője Hajdú István. A szakkörben módja van a tanulóknak az iskolai tananyagot felülmúló ismeretek szerzésére, és adva van a lehetőség mindenkinek az önálló kutató- és gyűjtőmunkára.

Az 1979/80-as iskolai évben új tantervet vezettek be a gimnáziumban. Ennek az a lényege, hogy már a második, de különösen a harmadik és a negyedik osztályban nagymértékben érvényesülni fog a fakultatívitás. Az új tanterv szerint el kell érniük a tanároknak, hogy a szemléltetés fokozásával és általában hatásosabb módszerek bevezetésével a tanulók a tananyag zömét az órán sajátítsák el. Rá kell nevelni a középiskolásokat arra, hogy a forrásanyagokkal önállóan tudjanak bánni, és a szerzett ismereteket alkotó módon tudják alkalmazni. Ennek az új tantervnek a megvalósításán fáradozik most a munkaközösség, és az új feladatok megvalósítására igyekszenek kellőképpen felkészülni a történelemtanárok.

Szathmári Sándor
munkaközösség-vezető

4. A FÖLDRAJZ TANÍTÁSA

Iskolánkban az 1650-es évig nem hallunk a földrajz tanításáról; a tanárok névjegyzékében és a tantárgyak sorában semmi sem utal rá. Ugyanakkor Comenius beköszöntő beszédében, melyet 1650-ben mondott el, felsorol „több tisztességes tudományt”, melyet nem tanítanak Patakon, „de nem panaszkodik fel, hogy a földrajz és a történelem tanulmányozása el volt hanyagolva” — írja A sárospataki főiskola története című művében Szombathi János. Udvarhelyi-Göcsei Az alsó- és a középfokú földrajz tanítás története Magyarországon című könyvében megemlíti, hogy „Comenius Mercator-féle térképeket hozott magával Sárospatakra”.

Comenius sokat foglalkozott a földrajz tanításával, s valószínű, hogy Rákóczi Zsigmond az ő hatására hozta meg Amszterdamból az iskola használatára Mercator Atlaszát. A magyar származású cseh-morva pedagógus a földrajz önálló tanítását szorgalmazta, s a „földrajzot az oktatás minden fokán tanítani kívánta... Jelentős didaktikai alapelve, hogy a természetet közvetlenül kell tanulmányozni... A tapasztalatok felhasználását kiegészíti a sokoldalú szemléltetés követelményével...” (Udvarhelyi-Göcsei i. m.) Ezt a célt szolgálja Comenius könyve is, az Orbis sensualium pictus, melynek rövid leírásai, fogalommagyarázatai foglalkoznak a csillagok járásával, a nap- és holdfogyatkozásokkal, a víz körforgásával, fametszetei, rajzai pedig a szemléltetés eszközei.

A nagy tudós könyvében térképeket is közöl. Comenius a tanítótól azt kívánja, hogy „Tárja fel az ismeretek logikai rendjét, egymásba kapcsolódását, fejlődését és rendszeres összefüggését”. (Udvarhelyi i. m.)

A XVII. és a XVIII. században a természeti földrajzot leginkább a fizika keretében tanították, s a tanárok is több tárggyal foglalkoztak egyszerre. Ifjabb Csécsi János — aki 1713 és 1734 között működött iskolánkban — tanított hittudományt, történelmet, közjogot, természettant, földrajzot, azaz „mathematicai geographiát” adott elő. (Szombathi i. m.) Hazánk földrajzával — és ezen belül statisztikával — külön tárgyként foglalkozott.

Csécsi korában nem használtak tankönyvet a diákok, hanem tollbamondás után készült művekből tanultak. Ilyen mű volt a Csécsi János előadásai nyomán összeállított Magyar geographia is, melyet 1757-ben nyomtattak ki.

1739-ben Sárkány Dávid tanított statisztikát „... úgy, hogy földrajzot is csatolt hozzá, és az ismert világ minden részére kiterjeszkedett” (Szombathi i. m.). A földrajzot ugyanakkor a történelemmel is együtt tanították, például Magyarország történelmét és földrajzát a Hármaskis-Tükör című könyvből.

A pataki iskola önálló tantervvel dolgozott az 1777-ben kiadott Ratio Educationis után is, mint a protestáns iskolák általában. Az 1796-ban megjelent helyi tanterv előnye, hogy a „... földrajznak önállóságot biztosítva, kiemelte azt a klasszikus tárgyak kötöttségéből... Magyarországra és Európára több időt enged, a haza földrajzát pedig érettebb korban még egyszer sorra keríti.” (Udvarhelyi i. m.)

Hiányzott azonban nálunk az általános természeti földrajz tanítása. A tanterv szerint földrajzot mind a hét, 1803 után mind a nyolc osztályban tanultak a diákok, s a földrajzórákat rendszeresen a hét meghatározott napján tartották.

Az 1810-ben megjelent új tantervet így jellemzi Udvarhelyi: *„Lazulnak a tantervben a történelmi kapcsolatok, és megerősödik a tárgyközi koncentráció lehetősége a most bővebben tanított természetrajz és földrajz között. Az 1840-es években Patakon tételesen bevonult az oktatásba a matematikai és a fizikai földrajz.”*

Az autonóm felekezeti iskolák önállóságát Haynau 1850-ben megszüntette; rájuk nézve is kötelező lett a hivatalos Entwurf, mely a gimnáziumokban a történelem és a földrajz közös oktatását rendelte el. Így a földrajz a történelem mellett csak mellékszereplő lett. Több iskola azonban — köztük a pataki — nem tette magáévá az erőszakolt tantervet. Miután enyhült a helyzet, a tanári kar ismét saját tanterv szerint dolgozott.

Az 1850/60-as években földrajzot tanítottak: Somossi István, Berzeviczi András, Apáthi János, 1854-től Finkey Pál, 1859-től Zsindely István és 1866-tól Szívós Mihály.

Az 1860/70-es évek tantervei ismét közelebb hozzák egymáshoz a történelmet és a földrajzot. Az elemiben és az első gimnáziumi osztályban még külön tárgyként kezelik, a második, a harmadik, a negyedik osztályban a történelemmel együtt tanítják a politikai földrajzot; az ötödik és a hatodik osztályban a két tárgy az ókor, illetve a középkor históriája keretében találkozik.

Az 1860/70-es években főleg két tanár: Finkey és Szívós tanított földrajzot, később több földrajz szakos tanár is munkába állt: 1872-ben Búza János, 1874-ben Makláry Papp Miklós, 1877-ben Kovács Sándor.

A gimnáziumban az 1875/76-os tanévben igyekeztek megszüntetni az állami „középtanodáktól” való különállást, ezért az iskola tantervét az államhoz igazították. Az 1884/85-ös tanévben az első három osztályban önálló tárgy lett a földrajz. A negyedik, az ötödik és a hetedik osztályban földrajz ismét csak a történelem és a természetrajz keretén belül fordult elő.

Az 1920-as és 1930-as években földrajzot többnyire csak az alsó osztályokban tanítottak: az első és a második osztályban 3, a harmadik osztályban 2, a negyedikben 1 órában. A felső osztályosok közül csak a hetedikesek tanultak földrajzot 1 órában. Földrajzot tanított 1902-től Zelles Lajos, 1922-től Hallgató Sándor és 1930-tól dr. Orbán István.

A földrajzi szertár 1930-ban alakult. *„Szükségessé tette ezt a földrajzi, történelmi és egyéb oktatási tárgyak célszerű elhelyezése.”* (Évkönyv, 1931/32.) A harmincas években lassan gyarapodott a térképállomány, évente 2—3 új térképet vásároltak. Az 1942/43-as Évkönyvben ezt olvashatjuk: *„A szertár mostani helyzetében nem felel meg a hivatásának. A sok osztályban állandóan használt térképek a folyamatos hurcolás által nagyon romlanak. Helyesebb lenne egy földrajzi tanterem megteremtése.”* Bár az 1948/49-es tanévben a térképállomány 118 darabot tesz ki, sok közöttük az elavult, a kiselejtezendő. *„Szükséges lenne (a szertárnak) új térképekkel való felfrissítése, kiegészítése.”* (Évkönyv, 1948/49.)

Az államosítás előtt — kis óraszámban — dr. Orbán István és Hallgató Sándor tanított földrajzot.

A földrajz tanításával az államosítás után — hosszabb-rövidebb ideig — többen is foglalkoztak: így a történelem—földrajz szakos dr. Orbán István, a történelem—földrajz—angol szakos Butella Gyula, a történelem—földrajz szakos Polányi Aranka, a történelem—földrajz szakos Szathmári Sándor, a biológia—földrajz szakos Nagy Zsuzsanna, a földrajz—földtan szakos Szabó Elek, a történelem—földrajz szakos Gergely Károly, a történelem—földrajz szakos Magi Antal, a biológia—földrajz szakos Hajdú András, a biológia—földrajz szakos Vereczki Mária, a történelem—földrajz szakos dr. Kalóczkai Tiborné, a biológia—földrajz szakos Orosz Irén, a történelem—földrajz szakos Vitányi Bertalan, a történelem—földrajz szakos Lengyel Ilona, a biológia—földrajz—pedagógia szakos Szabóné dr. Fehér Erzsébet, a történelem—földrajz szakos Páldi Ildikó és a történelem—földrajz szakos Fazekas György.

Jelenleg a földrajzórákat iskolánkban Fazekas György, Páldi Ildikó, Szabóné dr. Fehér Erzsébet és Szathmári Sándor látja el.

Az államosítás után a földrajzi munkaközösség dr. Orbán István vezetésével jött létre. Ő tudatában volt annak, amit a Közoktatásügyi Közlöny 1952/19. számában megjelent utasítás így fogalmazott meg: „A módszertani munkaközösségek feladata a szaktárgyon belül egységes oktató-nevelő eljárások kialakítása”.

Az Oktatásügyi Közlöny 1953/2. száma útmutatást is közölt, mely — többek között — leszögezte: a munkaközösségi „... témák kiválasztását mindenkor az iskola adott problémái szabják meg... A szakmai-módszertani munkaközösségek munkája és a továbbképzés között kölcsönös kapcsolatot van.”

Kezdetben és később is az útmutató szempontjait figyelembe véve dolgoztak a földrajztanárok.

A munkaközösség élére 1960-ban Szathmári Sándor került, azóta is ő a vezetője.

Az 1960-as évek elején a gimnázium földrajz szakos tanárai együtt dolgoztak a sátoraljaújhelyi Kossuth Gimnázium és a Közgazdasági Technikum tanáraival. A megbeszéléseiket felváltva hol Sátoraljaújhelyen, hol Sárospatakon tartották; kihasználva a tapasztalatcsere adta lehetőségeket, közös kirándulásokat, üzemlátogatásokat szerveztek.

Ma iskolánk földrajz szakos tanárai a történelem munkaközösség keretében végzik munkájukat. Foglalkoznak a tantárgyak közötti koncentráció kérdéseivel, az ismeretek ellenőrzésének korszerű módszereivel, a szocialista és a kapitalista gazdaság fejlődési tendenciáival stb. Napirenden tartják az időszerű feladatokat: az iskolai pályatételek kitűzését, a tanulmányi versenyek lebonyolítását, a bemutató tanítások szervezését stb. Kiveszik részüket a földrajzi kiadványok népszerűsítéséből, a kiváló és a hátrányos helyzetű tanulók patronálásából stb.

A földrajzot tanító tanárok mindig nagy gondot fordítottak a hazafias és a honvédelmi nevelésre is. „A munkaközösség tagjai közül az osztály-

főnökök vesznek részt a honvédelmi ismeretek oktatásában. Szathmári Sándor elkészíti és az osztályfőnökök rendelkezésre bocsátja a tereptanvázlatot” — olvashatjuk az 1971/72-es munkaközösségi jelentésben.

A munkaközösség tagjai idejekorán belátták a honismeret fontosságát. Ezért nálunk „nyitott kapukat döngetett” az Oktatásügyi Közlöny 1954/14. számából kivehető buzdítás: „A haza közvetlen megismerése érdekében az eddigieknél jobban fel kell használni az iskolai kirándulásokot”.

Iskolánk földrajztanárai sok kirándulást vezettek, illetve kísérőként vettek részt osztálykirándulásokon. Kidolgozták a tervszerűség és fokozatosság elvét. Mutatja ezt az 1958/59-es iskolai jegyzőkönyv: „Alsóbb évfolyamok a környezetüket, felsőbb évfolyamok az ország távolabbi részeit és a fővárost ismerjék meg”.

Az akkori munkaterv is foglalkozott a kirándulás kérdésével: „A kirándulás tervezésénél arra törekszünk, hogy szocialista élményekben részesítsük tanulóifjúságunkat”.

A földrajz tanításának személyi feltételei általában kedvezőek voltak iskolánkban: a földrajzórákat mindig szakos tanárok látták el. 1953 után olykor 4—6 földrajz szakos tanár is volt a tantestületben. A törzstagokon kívül — mint óraadók — időnként a kollégiumok nevelői is tanították a tárgyat. Jelenleg 4 a földrajzoktatók száma.

A tárgyi feltételek sokáig nem voltak kedvezőek nálunk. A térkép-állomány fejlesztése nehezen haladt előre. A költségvetésből éveken keresztül kevés összeg jutott a szertárfejlesztésre. A törzskönyv adatai szerint 1955—60 között csak 1542 forint. Az 1960-as tanévzáró értekezlet jegyzőkönyvébe foglalt szertárőri jelentésben olvashatjuk: „... bár sok iskolához képest nálunk bőven áll térkép a tanárok rendelkezésére, nem lehetünk teljesen elégedettek”. A jelentés különösen azt kifogásolta, hogy „... egyenlőtlen az országos térképelosztás: némelyik, gyakran kevésbé szükséges térképből több példány is, némelyikből 1 példány sem áll rendelkezésünkre”.

Mivel rendszerint sok osztály nyílt az iskolában, a térképek használata nagymértékű volt. Az 1965/66-os szertárőri jelentés megörökítette, hogy a kisebb „reparálásokat” évközben, illetve „... a nagyjavításokat év végén végzik olyan önként jelentkező tanulók, akik könyvkötészetet tanulnak”.

Most már a szertárállomány bővítésére egyre nagyobb összeg áll rendelkezésünkre: 1978-ban 10 000 forintot költöttünk a szertár fejlesztésére, a leltárkészlet pedig a 43 000 forintot is meghaladja.

Régebben a szemléltetés egyéb eszközei sem álltak hiánytalanul a földrajz szakos tanárok rendelkezésére. A törzskönyvek szerint 1965-ig az iskolának csak egy hangosfilm- és egy diapozitív-vetítőgépe volt. Pedig a szemléltetés jelentőségéről így szolt az iskola 1959/60-as munkaterve: „A szilárd tárgyi ismeretek elsajátításának egyik leghathatósabb eszköze a sokirányú szemléltetés. Szertáraink ma már erre lehetőséget adnak... Fokozottabban kell alkalmaznunk a legkorszerűbb szemléltetési módokat, a filmet, a diafilmeket.”

Bár a különböző vetítők száma a hatvanas években szépen gyarapodott, a vetítés sokáig nehézségekbe ütközött, mert kevés volt az elsötétíthető terem.

Jelenleg már minden osztályban megtalálhatjuk az audiovizuális eszközöket. A tanárok vezetésével a diákok is készítettek szemléltetőeszközöket. Kézeteket gyűjtöttek, Tanítványaink a kartogramok, a diagramok rajzolásával aktívan hozzájárultak a földrajzi szertár anyagának gyarapításához.

A földrajz szakos tanárok 1952 után folyamatosan tanulmányozták és alkalmazták a tárgy tanításának legújabb módszereit: a differenciált osztályfoglalkoztatást, a csoportfoglalkoztatásokat. Elsajátították a modern számonkérés módszereit, növelték a diákok tanórai aktivitását is. Tudatosan felhasználták a kínáló nevelési alkalmakat.

A földrajz — a tanulmányi átlagokat tekintve — éveken át előkelő helyet foglalt el a tantárgyak sorában; gyakran az első helyen állt.

Nem ilyen pozitív a „kép”, ha a földrajz heti óraszámát vetjük össze más tárgyak óraszámával: 1952 és 1955 között az első három évfolyamon összesen heti 9 órában tanítottak földrajzot; azután 7, majd 5 órára csökkent az óraszám. Végül a „tárgy” csak az első két osztályban maradt meg. Az új tanterv sem változtatott a földrajz „besorolásán”.

A földrajz sok éven át nem volt érettségi tárgy, s belőle érettségizni 1967-től is csak ötödik tárgyként lehetett. 1974-ben megváltozott a helyzet, a földrajz rendes érettségi tárggyá vált. Ettől fogva egy-egy osztály 15—20 tagja érettségizett e tárgyból.

Átmeneti „gyengélkedés” után a földrajzból tett érettségi vizsgák színvonala javult. Idézzük 1974-ből Palumbo Gyula elnök szavait: „A földrajz — érettségi mivoltában — reneszánszát élte ezen a vizsgán. Míg az előző években a földrajz csak olyan »kiszegítő« vizsgatárgy volt, most az ismeretek súlyát már kilogrammokban lehet mérni az előző évekhez képest. A magas követelményeknek a tanulók jól megfeleltek.” 1975-ben 62-eri érettségiztek földrajzból.

A földrajzot kedvelők évről évre készítettek pályamunkát az országosan vagy az iskolában meghirdetett témakörökből. Egy-egy osztály fel dolgozta megyénk ipari üzemeinek, termelőszövetkezeteinek a fejlődését. Beadtak dolgozatokat szűkebb hazánk, Sárospatak üzemeiről is: a Téglás és Cserépipari Vállalat Észak-magyarországi Téglagyáráról, a Kerámia- és Cementipari Vállalatról, a Bodrogközi Állami Gazdaságról. Sok diákunk jelentkezett földrajz szakra; ők részint tanárképző főiskolákon, részint egyetemeken szereztek diplomát.

Páldi Ildikó

5. AZ IDEGEN NYELVI KÉPZÉS

a) *A latin, a német, a francia és az angol nyelv tanintézetünkben*

Mintha Comenius óhaja teljesült volna: scholánk fennállásának négy és fél évszázada alatt „... a nyelvek igazi munkaháza” lett. Ezt bizonyítja az idegen nyelvek tanításának története.

Intézetünkben a XIX. század közepéig a latin nyelv (olykor a göröggel együtt) szilárdan tartja pozícióit. Ezen nem változtat az, hogy a XVIII. század derekától a német nyelv tanítása is folyik. A felvilágosodás korában pedig a francia nyelv oktatása is megindul.

A XX. században tért hódít az angol nyelv, amely — az ún. speciális angol tagozat révén — mind a mai napig nagy népszerűségnek örvend.

Jelenleg a nyugati nyelvek közül angol, német, továbbá latin tanulható nálunk. A francia nyelv oktatása 1974-ben megszűnt. A három idegen nyelv tanulását az idegen nyelvi munkaközösség szervezi és irányítja.

A latin nyelv tanítása végigkíséri a sárospataki kollégium 450 éves történetét. A tudomány nyelve a XIX. századig a latin volt, így csak az számított művelt embernek, aki könnyedén, cicerói ékesszólással beszélt latinul még az időjárásról is. Nem csoda hát, ha már az I. osztályban bevezették a „nebulókat” a lingua latina rejtelmeibe, a III. osztálytól pedig minden tárgyat e nyelven oktattak. Még a szünetekben sem lehetett nyugta a diáknak: ha nem latinul váltott szót társával az aznapi penzumról, egy e célra kiszemelt diák tüstént jelentette a tekintetes professzornak a „kihívó” cselekedetet. Mindezt a nyelvtanulás „kemény” módszerei tették nyomasztóvá. Szavak magolása, klasszikus auctorok recitálása, vég nélküli memoriterek ...

A XVIII. század vége a nemzeti ébredés időszaka. Magyarországot II. József németesítő politikája rázza fel. Ebben az időben kezdik követelni nálunk a latin háttérbe szorítását, a magyar nyelven történő oktatás bevezetését. Neves pataki diákok a hangadók. Kazinczy Ferenc pl. így ír az ügyről: „*Ha a deák nyelvet vesszük elő, úgy örökösen bezárjuk a tudományok elterjedése előtt az utat*”.

Óriási jelentőségű, hogy a latin nyelv monopolhelyzetét 1796-ban Patakon szüntetik meg először. A Vay-féle tanterv csak a történelem, a filozófia és a teológia számára tartja meg a latint, a többi tárgy „elmagyarosodik”.

Az 1844. évi II. törvénycikk megjelenésétől kezdve az antik nyelv fokozatosan a perifériára szorul.

Meg kell jegyezni: a pataki diákok a XIX. század végéig heti 6—8 órában mind a nyolc osztályban a sárospataki tanárok által írt és a kollégium nyomdájában nyomtatott könyvekből tanulják a latint. Az 1900-as évek elején tovább csökken a latinórák száma (heti 4—5 lett), ugyanakkor a nyelv oktatásához megjelenik a központi, egységes tankönyv. 1931-től, az angol intézet megalakulásától kezdve fogy a latint tanuló diákok száma is. Ez a tendencia azonban nem vet véget a latin tanításának. A latin tanítása iskolánk 1952. évi államosítása után is tart; mind a humán, mind a reál osztályokban szerveződnek latin nyelvet tanuló csoportok. Az 1966/

57-es tanévtől évfolyamonként 1—1 osztály tanul latint. A latin nyelvet tanuló diákjaink korszerű könyvekből készülnek, megismerkednek az antik világ történelmével, tárgyi és szellemi emlékeivel, melyek nélkül — mi tagadás — mai kultúránk jóval szegényebb lenne.

A német nyelvet a pataki iskolában 1752 óta tanítják. Kezdetben — a nemzeti ellenérzés miatt — kicsi iránta az érdeklődés, de II. József németesítő rendeleteinek hatására fellendül a nyelv tanítása. Szilágyi Márton az a pataki tanár, aki 1782-ben általános tantervet készít a német nyelv tanításához, és foglalkozik az egyes osztályok feladatával is.

E kiváló munkának nemcsak történeti, hanem pedagógiai értéke is van. A nyelvet — a felismerés érdeme Szilágyié — gyakorlati úton kell tanulni, a tanár lehetőleg minden órán mindenkit feleltessen. A tanulókat tudás szerint három csoportra kell osztani: a csoportok — képzettségüknek megfelelően — mással és mással foglalkoznak. A csoporttagoktól „megkívántatik” a szépírás is. Talán a mai „differenciált foglalkozás” gyökerei ide nyúlnak vissza.

Az iskola gondoskodik arról, hogy a növendékeknek alkalmuk legyen a németet gyakorolni, és kötelezi az iskolában tanuló német anyanyelvű diákokat, hogy az alma mater falain belül csak németül beszéljenek. 1875-től — heti 3 órában — már a III. osztálytól németre fogják az ifjakat. A III—IV—V—VI. osztályban elsősorban nyelvtani ismereteket nyújtanak, a VII. és a VIII. osztályban a német költészetnek és prózájának szentelnek figyelmet. A tanulók havonként készítenek írásbeli dolgozatot, az irodalmi önképzőkör a műfordítói tevékenységet ösztönző pályatételeket tűz ki. A beszédkézség fejlesztésére először az 1911/12-es tanévben gondolkodnak az illetékesek: rendkívüli tárgyként német társalgási gyakorlatot vezetnek be kezdőknek és haladóknak.

Az államosítás után rövid időre megszűnt nálunk a német nyelv tanítása, de 1957 óta évfolyamonként két és fél osztályban ismét német a második idegen nyelv. Az osztályok számának gyarapodásával a németes osztályok száma is növekedett, de a heti 2 óra nem kedvezett a nyelv oktatásának. A gyakran 40 főt is meghaladó osztályokban a nyelvtanítás még magasabb óraszámban sem lehetett volna nagyon eredményes.

Jelenleg évfolyamonként két osztályban, illetve a harmadik-negyedik évfolyamon 2 csoportban folyik a német nyelv tanítása.

Az elmúlt években 1 német szakkör biztosított lehetőséget az intenzívebb nyelvtanulásra.

Most az iskolai könyvtárban szabadpolcon tanulóink rendelkezésére állnak a legjobb német szakkönyvek, szótárak, s jól képzett nyelvtanárok irányításával, a technika modern vívmányainak felhasználásával folyik a munka. Évenként egyre több tanulóink tanulja rendkívüli tárgyként a németet, és szép eredményt érnek el az osztályozó vizsgákon.

Mivel tagozatos osztály német nyelvből nem volt és ma sincs iskolánkban, e tárgyból — a továbbtanulásra készülők közül — viszonylag kevesen felvételiznek. Az utóbbi 10 évben egyetemen 8-an tettek felvételi vizsgát német nyelvből; közülük 4-et vettek fel. Remélhetőleg az új tanterv biztosította fakultáció, a magasabb óraszám és az alacsonyabb csoportlétszám kedvezőbben hat majd a német nyelv tanulására is.

Jubiláló iskolánk legújabb kori történetében kimagasló szerepet játszik az ún. speciális angol tagozat. Amikor 1962-ben a Művelődésügyi Minisztérium határozatot hozott arról, hogy a sárospataki Rákóczi Gimnáziumban angol nyelvi tagozatot indít, az angol nyelvtanítás itteni hagyományaira épített, és — társadalmunk igényeinek megfelelően — e hagyományokat, a képzett és tapasztalt tanerőket akarta hasznosítani.

A sárospataki református főiskolában az angol nyelvet — rendkívüli tárgyként — először az 1888/1889-es tanévben kezdték el oktatni a jogtudományi és a teológiai akadémián. Ekkoriban azok a teológiai tanárok végzik a nyelvtanítást, akik hosszabb időn át angol nyelvterületen — főként skóciai egyetemeken — voltak tanulmányúton.

A gimnáziumban az angol nyelvet az 1931/32-es tanévben vezették be. Az iskola fennállásának 400. évfordulójára épült fel az Angol Internátus — a mai Kossuth-kollégium — impozáns épülete. A pataki angol ágazat az első és egyetlen olyan intézmény volt Magyarországon, amely az *„egyik modern világnyelvet a gimnáziumi tanítás középpontjává tette”*. Az internátus iskolakerti épülete a nagy tekintélyű angol magániskolák, az ún. „public school”-ok mintájára épült. A bentlakásos intézmény elsődleges célja az volt, hogy tanulói *„angol nyelvi készségük és a sportban való gyakorlottságuk (edzettségük) révén az angol felsőbb iskolák (college-ok) egyenjogú, rendes hallgatói s ott a magyar nemzeti propaganda értékes munkálói lehessenek”*.

Az angol ágazat osztályaiban napi 1 órában tanítottak angolt; délután a növendékek angol gyakorló órákon vettek részt angol születésű tanárok irányításával. Az intézménynek általában 2, de olykor 3 angol születésű és anyanyelvű tanára is volt egy időben; ők — miként a tanulók — bent laktak az internátusban. Ekkor az angol nyelv és irodalom mellett angolul folyt a világtörténelem tanítása is. Kezdetben tankönyvként eredeti angol nyelvkönyveket használtak. Mikor a tanulók befejezték tanulmányaikat, kétnyelvű (magyar—angol) érettségi bizonyítványukat elfogadták az angol és skót egyetemek is (Manchester, Liverpool, Leeds, Sheffield, Birmingham, Cambridge, Oxford, Abredeen, Edinburgh, Glasgow, St. Andrews).

Az angol ágazat tanulóinak nyelvi szintje oly magas volt, hogy angol nyelven színdarabokat adtak elő (Macbeth, The Tragedy of Man, III. Richard, Julius Caesar), és 1936 és 1947 között angol nyelvű iskolai újságot is jelentettek meg (College News).

A második világháborús időszak az iskola életébe is beleszólt. Az angol anyanyelvű tanároknak 1943-ban — a németek nyomására — politikai okokból távoznuk kellett. Az angol ágazat 1949/50-ben teljesen elsorvadt.

Az 1952. augusztus 1-i államosítás után iskolánk új, demokratikus alapokon fogott hozzá az oktatás megszervezéséhez. De a nyugati idegen nyelveket hazánkban — köztük az angolt is — egy ideig csak rendkívüli tárgyként lehetett tanítani. Nálunk kivételesen az angolt és a latint — évfolyamonként 1—1 csoportban — a humán tagozat II., III. és IV. osztályában rendes tárgyként tanították, a két idegen nyelv valamelyike csak a reál tagozaton volt rendkívüli tárgy.

A szaktanárok ekkor rátértek a központilag meghatározott tananyag tanítására, ugyanis korábban helyi tanterv és tananyag alapján folyt az

angol nyelv oktatása. 1957-től az angol nyelv a humán és reál tagozaton egyaránt rendes tantárgy lett, annyi különbséggel, hogy a humán tagozat első osztályában a heti óraszám eggyel magasabb volt, mint a reál tagozaton (4—3—3—3, ill. 3—3—3—3).

Az 1957-ben indult orosz nyelvi tagozatú osztályok szervezése és oktatása során szerzett jó tapasztalatok arra ösztönözték a gimnázium igazgatóságát és tantestületét, hogy engedélyt kérjen a Művelődésügyi Minisztériumtól angol tagozatú osztály nyitására is. Az angol tagozatú osztály létrehozásához szükséges személyi és tárgyi feltételek megvoltak, mivel a régi angol ágazat tanárai közül Szabó Gyula, Héthy Lajos, dr. Berta Zoltán, Dévai Jenő, Hazag Mihály nálunk tanítottak, és az Angol Internátus könyvtárának jelntős része az iskolai könyvtárba került. Biztosítva volt a tanárutánpótlás is Juhász Ferenc és dr. Sós Istvánné kinevezésével. Az engedélyt a minisztérium megadta, s az angol tagozat az 1962/63-as tanévben megkezdte működését. Az ekkor érvénybe lépő tanterv heti 5 órát s új tankönyvet biztosított a tanulók számára. Az új érettségi vizsgaszabályzat az angol nyelvet a tagozatos osztályban kötelező, az általános tantervű osztályokban kötelezően választható érettségi tárgynak minősítette. Két év múlva a heti óraszám valamennyi évfolyamon egyelősen 6 lett. A magas óraszám és a nagy tapasztalattal rendelkező angol-tanárok munkája jó alapot teremtett az intenzív nyelvtanulás számára.

Kialakult az angol nyelvoktatás jellegzetesen sárospataki modellje. Az angol nyelvet osztályonként két csoportban tanítjuk, de — volt rá példa — első osztályban a nagy osztálylétszám miatt eleinte 3 nyelvi csoport is működött. 1964 decemberében iskolánk belépett az UNESCO aszszociált iskolák sorába, s az UNESCO által küldött angol nyelvű anyagok tanulmányozása, levelező társak keresése nagy lendületet adott az angol-tanításnak. Megkezdődött a nyelvi laboratórium építése is. Az 1965-ben bevezetett új angol nyelvkönyvek közül a II. és a III. osztály tankönyvét szakmailag iskolánk angol nyelvi munkaközössége bírálta, míg a IV. osztályos tankönyv egyik bírálója Hazag Mihály, iskolánk most már nyugdíjas angoltanára volt.

1965-ben megkezdődik iskolánkban a speciális angol tagozat szervezése és tárgyi feltételeinek a megteremtése. 1966/67-ben megnyílik az első speciális angol tagozatú osztályunk, melyben az angol nyelvet heti 12 órában tanítjuk. (Ebből délelőtt 6 óra elméleti képzéssel, délután 6 óra nyelvgyakorlással telik el.) Elkészül a nyelvi laboratórium, amelyet Ecsedi Zoltán, iskolánk matematika—fizika szakos tanára és Dézsy Béla MÁV műszaki főtiszt szerel össze. A kiscsoportos oktatás lehetővé teszi, hogy a tanulók szinkronizálatlan angol filmeket tekintsenek meg, megnézzék az iskolatelevízió angol nyelvleckéit, s feldolgozzák az iskolakönyvtár által rendelkezésre bocsátott nyelvi anyagokat. A nyelvi laborral azonban problémák támadnak: nincs elég magnószalag, egyre-másra hibásodnak meg a magnetofonok, nincs központi hangszalag stb., s a hiánypótlás nehézségekbe ütközik.

A nyelvi laboratórium „kiesését” azonban jól pótolja a kiscsoportos oktatás nyújtotta előny. Az 1968/69. évi összegző látogatás jegyzőkönyvében megállapítják, hogy „*az intézet profilját meghatározza a nyelvoktatás*”.

Kül- és belföldről rendszeresen érkeznek angol nyelvű ajándékkönyvek, s ami a fő: nagy példányszámban, hogy a nyelvi csoport minden tagjának jusson.

Az idegen nyelvi órákon a szaktanárok differenciált módszereket alkalmaznak. Négy új lemezjátszó, öt diavetítő beszerzése javítja a szemléltetés feltételeit.

1966-tól a speciális angol tagozat országos beiskolázású. A felvételi elbeszélgetések alkalmat adnak arra, hogy a legtehetségesebb tanulók kerüljenek az osztályba. Az eredményt az évenként megrendezett országos középiskolai tanulmányi verseny is mutatja. Ezen — angol nyelvből — eddig a következő tanulók tűntek ki:

1969-ben 3. díjas	Szerencsi Katalin IV. A (Tanára: Szabó Gyula)
1970-ben 1. díjas	Frank Éva IV. B (Tanára: Juhász Ferenc)
1971-ben 9. helyezett	Nagy Imre III. B (Tanára: Hazag Mihály)
1972-ben 2. díjas	Nagy Imre IV. B (Tanára: Hazag Mihály)
1974-ben 2. díjas	Varga Zsuzsanna IV. B (Tanára: dr. Bertha Zoltán)
1975-ben 3. díjas	Kárpáti János IV. B (Tanára: Hazag Mihály)

A szép nyelvi eredmények elérésében a pataki angoltanároknak sok segítséget nyújtottak az angol anyanyelvű lektorok. Iskolánk angol anyanyelvű lektorai:

1969. október 1-től december 20-ig Barbara Cavender,

1970. február 1-től 1971. július 30-ig R. Lance Frederik Carter,

1976. január 1-től 1977. június 30-ig Irene Sedler.

Az 1968 és 1978 között eltelt időben továbbtanuló diákjaink közül 99-en választották az angolt felvételi tárgynak, s 47-en nyertek közülük felvételt. Ez a szám az általános tantervű osztályok tanulóit is magában foglalja.

Az 1973/74-es tanévtől az angol tagozatú osztályokban a heti óraszám 8-ra csökkent. Az iskola felújítása alatt nehéz körülmények között is — a folyosókon, a lépcsőkön tartva az órákat — igyekeztünk tartani a színvonalat. De az „angolra” jelentkezők száma ezalatt kisebb lett: volt olyan év, hogy minden jelentkezőt felvettünk. Az óraszám csökkenése, a beiskolázás problémái az elért eredményeken is nyomot hagytak. Az angol tagozat legjobbjai mostanában orvosi, műszaki egyetemen tanulnak tovább: szakműveltségük fokozására használják megszerzett nyelvi ismereteiket.

A kétévenként megrendezett idegen nyelvi estek igényes nyelvi műsorai, az állami nyelvvizsgát tett tanulók sikerei bizonyítják, hogy Sárospatakon az idegnyelv-oktatás ma is igen magas szintű.

Dr. Derda István
igazgatóhelyettes

b) Az orosz nyelv oktatásának 30 esztendeje

Az 1949/50-es tanévben — mikor az országszerte kibontakozó kulturális forradalom már mélyreható átalakulást jelzett a pataki gimnáziumban is — megváltozott az idegennyelv-tanítás orientációja. A nyugati nyelvek egyoldalú kultusza alábbhagyott; természetesen az egészséges érdeklődés a klasszikus és a modern nyelvek iránt nem szűnt meg. Az orosz nyelv tanítása-tanulása oktatáspolitikánk fontos célja lett; oroszul tudni nálunk is egyre többen akartak.

Csakhogy eleinte az orosz nyelv tanítása nehézségekbe ütközött: az oktatóknak az előírásokon és útmutatásokon kívül érdemi segítséget alig nyújthattak. Mint hazánk középiskolaiban általában, itt is hiányoztak a kedvező személyi és tárgyi feltételek. Oroszul — elfogadható színvonalon — egyedül a történelem—latin szakos Tárczy Árpád tudott; két kiváló nyelvtelhetségű kartárs — az angol—német szakos Dévai Jenő és a magyar—angol szakos Héthy Lajos — az ő segítségével sajátította el az orosz nyelvet. Tanszerből is azzal kellett beérni, ami volt; a sebtében írt tankönyvek, az aktualizált módszertani „tanácsok” eléggé próbára tették a „kezdő” orosz nyelvtanárokat. De Tárczy Árpádon, Dévai Jenőn és Héthy Lajoson — a régi generáció három értékes tagján — „nem fogott ki” a legnagyobb szláv nyelv oktatása... Képesítést oroszból mindnyájan az orosz nyelv tanítása közben szereztek.

Sárospatak hirneve később már vonzza a jól felkészült, a nyelvet szeretettel és odaadással tanító új orosz tanárokat is; így hamarosan arról számolnak be az igazgatói jelentések, hogy a szakos ellátottság jó. 1958-ban orosz nyelvi tagozatú osztály indul iskolánkban, amelybe a nyelv iránt érdeklődő tanulókat veszik fel, s ez a jó kezdeményezés idővel sok szép eredmény, elismerés és siker forrása lesz iskolánkban. Létrejön — Vécsey Antal vezetésével — az orosz szakkör is, és bár eleinte nehéz a tanulókkal megértetni, hogy ez nem korrepetálási „keret”, fokozatosan kialakul egy aktív mag, melynek munkája látványosan és hatékonyan segíti az iskola diákságát a nyelvtudás jelentőségének felismerésében. Különösen hatásosak a szakkör nyilvános ülései (pl. Csehov születésének 100. évfordulója vagy Tolsztoj halálának 50. évfordulója alkalmából). Ezeket a tanulóifjúság és a tanári kar mindig élénk érdeklődéssel kíséri.

1960-tól gimnáziumunk idegen nyelvi munkaközössége és a sátoraljaújhelyi Kossuth Lajos Gimnázium szakmai közössége együttes munkát végez. Módszertani előadásokat tartanak, bemutató tanításokat szerveznek, igyekeznek lépést tartani a fejlődő nyelvoktatási eljárásokkal; továbbképzik önmagukat is, mert havonta egy alkalommal — önálló kezdeményezésre — egy Györgyartlón élő orosz anyanyelvű tanítónő, Varga Gyuláné bevonásával társalgási gyakorlatot folytatnak. Részt vesznek a Szovjetunióban szervezett hosszabb-rövidebb ideig tartó tanfolyamokon, melyekről visszatérve alaposabb nyelvi ismereteiket kamatoztatják kiváló képességű tanulóik szaktárgyi versenyekre történő felkészítésében, valamint az orosz nyelvi órák színvonalának emelésében. Ennek eredményeként 1960-ban az év végi igazgatói helyzetjelentés arról tájékoztat, hogy

„... a tanulmányi verseny megyei fordulójára majdnem annyi tanulónk kapott behívást, mint a megye többi középiskolájából együttvéve”. A szaktanárok év végi jelentései gyakran szólnak arról, hogy rendszeresen használják a nyelvi órák hatásosságát fokozó technikai kellékeket (magnetofon, lemezjátszó, televízió, szemléltető képek stb.). A munkaközösségek a foglalkozások tematikájáról adnak számot. Az érettségi jegyzőkönyvek pedig kiemelik a tanulók magas tudásszintjét, valamint az orosz nyelvből vizsgára jelentkezők nagy számát.

1965/66-ban első osztályainkban orosz nyelvből is bevezették a reformtantervet. A világméretben jelentkező nyelvoktatási „reformhullámot”, mely nálunk is elsöpri a régi formákat, a társadalmi igények növekedése hívta életre; de ösztönzőleg hatott rá a tudományos életben lezajlott változás, a pszicholingvisztika, a matematikai nyelvészet, a kibernetika, az információelmélet, a strukturalizmus — a sok új tudományág — kialakulása is. A tudományos-technikai forradalom hatásaként „a távolságok szédületes ritmusban csökkennek, és a népek közötti kapcsolatok megsokszorozódnak” — írja Daam van Willigen 1961-ben. Ennek a „szédületes ritmusnak” a velejárója a mi nyelvi reformtervünk is, mely a szóbeliség primátusát, a programozás elveit juttatta érvényre, és előirányozta — a modern technikai eszközök felhasználása révén — az auditív, a vizuális és az audiovizuális szemléltetés fokozását.

Akkor a szakemberek a korszerű idegennyelv-oktatáshoz elengedhetetlennek tartották a nyelvi laboratóriumot. Ennek előnyei között felsorolták mindazon tényezőket, melyek ma is rendkívül fontos feltételei a nyelvi készség kialakításának, ma is, amikor a laboratóriumi munka mindenhatóságába vetett hitünk — már a múlté. A tapasztalat igazolta, hogy a figyelem összpontosítása, a hallási impulzusok fokozása, a mikrofonok segítségével aktívan kihasználható és ellenőrizhető beszédidő az intenzív nyelvgyakorlás célszerű és hatékony segítője.

Iskolánk jó szándékát s minden téren megnyilvánuló kezdeményező-készségét bizonyítja az 1968-ban — nagyrészt saját erőből — létrehozott nyelvi laboratórium. A laboratórium technikai tökéletlenségei azonban nem tették lehetővé a munkaeszközök rendszeres és rendeltetésszerű használatát. Ugyanakkor kísérlet sem történt (s itt országos jellegű hiányszágra utalok) a laboratóriumi foglalkozás alapvető feltételét biztosító középiskolai tananyag (vagy más anyag!) programozott, tervszerű, igényes feldolgozására. Így aztán elég sokszor érte — nem teljesen okbejtív — bírálat a laboratóriumban tartott órákat. A felismerés, hogy nincs csalhatatlan módszer a nyelvoktatásban, azt eredményezte, hogy a nyelvi laboratóriumot 1972-ben leszerelték.

A módszerek keresése közben a tartalom nem sikkadt el nyelvi óráinkon. Ennek bizonyítéka a szaktárgyi versenyek szép eredményssorozata. Iskolánk az orosz nyelvi országos középiskolai tanulmányi versenyen, melynek jelenlegi formája 1961-ben alakult ki, a normál vagy szakosított tantervű osztályok kategóriájában szinte minden évben képviseltette magát a döntőben.

Álljon itt, ennek az évkönyvnek a lapjain is azok neve, akik ezen a nehéz versenyen pataki diákhhoz méltóan, igen sikeresen szerepeltek:

1960/61-ben	II. díjas	<i>Hermann Brigitta</i> IV. A Szakosított tantervű osztály (Tanára: Vécsey Antal)
1963/64-ben	miniszteri dicséretet kapott	<i>Bertha Csilla</i> III. A Szakosított tantervű osztály (Tanára: Tapa András)
1964/65-ben	miniszteri dicséretet kapott	<i>Nagy Piroska</i> IV. A Szakosított tantervű osztály (Tanára: Vécsey Antal)
1965/66-ban	IV. helyezett	<i>Ivánfalvi György</i> IV. D Általános tantervű osztály (Tanára: Vécsey Antal)
	V. helyezett	<i>Kun László</i> IV. A Szakosított tantervű osztály (Tanára: Vécsey Antal)
1966/67-ben	miniszteri dicséretet kapott	<i>Némedi Klára</i> IV. A Szakosított tantervű osztály (Tanára: Hazag Mihály)
1967/68-ban	VI. helyezett	<i>Egri Gábor</i> IV. A Szakosított tantervű osztály (Tanára: Vécsey Antal)
1969/70-ben	V. helyezett	<i>Gonda Zsuzsanna</i> III. B Általános tantervű osztály (Tanára: Bertha Csilla)
	miniszteri dicséretet kapott	<i>Ullrich Katalin</i> IV. B Általános tantervű osztály (Tanára: Hazag Mihály)
	miniszteri dicséretet kapott	<i>Láng Edit</i> IV. B Általános tantervű osztály (Tanára: Hazag Mihály)
1971/72-ben	II. díjas	<i>Nagy Imre</i> IV. B Általános tantervű osztály (Tanára: Hazag Mihály)

1971/72-ben	III. díjas	<i>Szentpéteri Éva</i> III. B Általános tantervű osztály (Tanára: Gregor András)
1973/74-ben	VII. helyezett	<i>Kovács Edit</i> IV. A Szakosított tantervű osztály (Tanára: Tapa András)
1974/75-ben	VIII. helyezett	<i>Hegedűs Irén</i> III. A Szakosított tantervű osztály (Tanára: dr. Czövek István)
	miniszteri dicséretet kapott	<i>Fórizs Emília</i> IV. A Szakosított tantervű osztály (Tanára: dr. Czövek István)
1975/76-ban	VIII. helyezett	<i>Bodnár Klára</i> IV. A Szakosított tantervű osztály (Tanára: dr. Czövek István)
1976/77-ben	II. díjas	<i>Kocsis Judit</i> IV. B Általános tantervű osztály (Tanára: dr. Czövek István)

Nincs mód arra, hogy az OKTV „döntős” helyezettjein kívül név szerint másokat is megemlítsék. Nagy azoknak a száma, akik a korábbi években oroszból a megyei fordulóig eljutottak; jócskán voltak orosz nyelvi olimpián is. Rengeteg diák irt pályamunkát, vett részt szavaló- és szép kiejtési versenyen.

Tanítványaink között bőven vannak olyanok, akik az elmúlt évtizedekben hazai vagy szovjetunióbeli nyelvi táborokban tökéletesítették orosz tudásukat; ezek feltűnően jó beszéd- és íráskészségre tettek szert. Számos érettségizett diákunk iratkozott szovjet felsőfokú oktatási intézményekbe, vagy magyarországi egyetemeken-főiskolákon „diplomázott” oroszból; ezek magas színvonalú nyelvtudását a Rákóczi Gimnáziumban alapozták meg. Sok nálunk végzett fiatalnak tette lehetővé az orosz nyelv ismerete, hogy az életben — megfelelő képesítéssel „felvértezve” — külkereskedelmi levelezőként, fordítóként, tolmácként stb. megtalálja a maga helyét.

Iskolánk nyelvoktatásának színvonaláról elismerő szavakat olvashatunk a szakfelügyelői jelentésekben.

Az 1968. 69-es összegező látogatás jegyzőkönyvében ez áll: „Általában mondhatjuk, hogy a korszerű módszerek alkalmazása területén az előző évekhez viszonyítva előrelépés tapasztalható. Legjelentősebb az előrelépés az idegennyelv-oktatásban . . .”

A reformtörekvések megvalósítását „a második idegen nyelvi (angol) és az oroszórakon láttuk és tapasztaltuk . . . Kiemelkedően jó az eredmény

az angol és orosz tagozatos osztályokban a szakosított tantervű tárgyból. A korszerű nyelvoktatási forma itt már általánossá vált.”

Az idegen nyelvek — különösképpen a három évtizede bevezetett orosz nyelv — tanításának eredményekben gazdag története a ma tanuló-ifjúságát és tanári testületét is kötelezi.

Jelenleg iskolánk rendelkezik az alapvető, a mai követelményeket a nyelvoktatás terén is kielégítő ismerethordozókkal. Több tucat hangszalag, bőséges lemeztár, diakép- és szemléltetőkép-sorozat van a birtokunkban. Minden osztályteremben megoldható a vetítés, a magnó, illetve a lemezejátszó használata.

Nagy hasznát vesszük a gondosan fejlesztett szakkönyvtárnak. El vagyunk látva írásvetítővel, epidiaszkóppal, keskenyfilmvetítővel; munkánk minőségét — többek között — egy könnyen kezelhető cirillbetűs írógép és az iskola által biztosított sokszorosítási lehetőség is javítja.

A kedvező személyi és tárgyi feltételeknek köszönhető, hogy az orosz nyelv tanításáról előnyös mérleget készíthetünk. A fizikai dolgozó szülők gyermekei körében ritka a bukás. Az érettségizők átlagon felüli teljesítményt szoktak nyújtani. Az egyetemre-főiskolákra jelentkezők felvételi aránya biztató.

Az 1979/80-ban bevezetett új tantervtől a hatékonyság további fokozódását reméljük. Reményünk teljesülésének feltétele: a tanár és diák együttes, egymást segítő munkája. Ez a jó értelemben vett közvetlen kapcsolat volt eddig is az eredmények alapja, a jövőben pedig egyre inkább meghatározója lesz a pataki gimnáziumért végzett közös tevékenységünknek, melynek célja, hogy diákjainkat olyan emberekké formáljuk, akik felnőttként tovább öregbitik régi és mégis mindig fiatal iskolánk hírnevét.

Dr. Czövek Istvánné

6. A MATEMATIKA TANÍTÁSA

Levéltári és könyvtári dokumentumokkal bizonyítható, hogy Sárospatakon a természettudományok és a matematika oktatása mindig igyekezett lépést tartani a kor követelményeivel. A világot járt — többségükben pataki diákokból lett — professzorok a legjobb nyugati egyetemeken szerezték szakképzettségüket, és magukkal hozták az iskolába az újkori természettudományos és matematikai szemléletet, valamint a tudományos megismerés új módszereit.

Ez a szemléletmód és sok új módszer már Comenius itt-tartózkodása idején feltűnt az iskola nevelő-oktató munkájában.

Az a tény, hogy Lorántffy Zsuzsanna jól ismerte a nagy cseh-morva pedagógus értékeit, kiviláglik a fejedelemasszony meghívóleveléből, melyben többek között ezt írja Comeniusnak: „*Meghívunk Tégedet, abból a célból, hogy nekünk a sárospataki iskolánk jobb karba állításával segedel-münkre légy, s itt nálunk mutasd be a Te már világszerte elhíresedett igazi, természetes módszereidnek valóságos, teljes és kitűnő példaképét*”.

A comeniusi eszméket magukévá tevő kortársak és az őket követő tanárnemzedékek sohasem mondtak le a korszerűség igényéről.

A pataki matematikaoktatás határozott és állandó fejlődését mutatják az elmúlt 200 esztendő tantervei.

Az 1796-ban bevezetett tanterv nemcsak a kor színvonalára jellemző tananyagot tartalmazta, hanem azt is előírta, hogy a matematikát magyar nyelven kell tanítani. Ezzel a lépésével a pataki iskola évtizedekkel előzte meg az ország csaknem valamennyi tanintézetét.

Az 1810-ben bevezetett matematika-tanterv korának legjobb tanterve volt. Ugyancsak haladó szellemű és szakmailag igényes tantervet állítottak össze 1861-ben.

Az 1898/99-ben bevezetett tanterv már tartalmazta a komplex számok elméletét, a Moivre-formulát, és a derékszögű koordináta-rendszer mellett a polárkoordináta-rendszer használatát is előírta.

Az 1924. évi reform az iskolát elsősorban humán jellegűvé tette, de az osztályokban a természettudományok és a matematika oktatása sem szorult háttérbe. Az 1929-ben befejezett építkezés és korszerűsítés a reáliák oktatásához is jó feltételeket teremtett. A matematikaoktatás színvonalának a legjobb bizonyítéka az a tény, hogy az 1924 és 1945 között végzett diáknemzedékek képviselőit ma is ott találjuk a hazai műszaki tudományok, a természettudományok és a matematika művelőinek élvonalában.

A pataki matematikaoktatás magas színvonalát jelzik az iskola tanárai által készített tankönyvek is. Elég, ha a következőkre hivatkozunk: az 1796-ban bevezetett matematika-tantervhez Szőke Ferenc írt tankönyvet *A matematika rövid summája* címmel. 1822-ben Nyíri István, 1865-ben Zsindely István adott ki matematika-tankönyvet.

A pataki matematika-tanárok — munkásságukkal — nemcsak az iskola történetébe, hanem a hazai matematikaoktatás és a magyar nevelés történetébe is beírták nevüket. A régi szakemberek közül tisztelettel em-

lékezünk Csécsi Jánosra, Szilágyi Mártonra, Kézy Mózesre, Sípos Pálra, Nyíri Istvánra és Zsindely Istvánra, de büszkék vagyunk azokra a tudós férfiakra is, akik a jelenlegi tanárnemzedéknek adták át a katedrát: dr. Batta Istvánra, Benkő Bélára, dr. Urbán Barnabásra és Batár Zoltánra. Rájuk ma élő diákjaik is szeretettel és megbecsüléssel emlékeznek vissza.

A felszabadulást követő években a pataki matematikatanárok élénk érdeklődéssel figyelték azt a világméretű erőfeszítést, amely a természet-tudományok és a matematika oktatásának korszerűsítése érdekében folyt. 1952-től (miután a pataki iskola is állami intézmény lett) a matematikatanárok — tőlük telhetően — bekapcsolódtak e korszerűsítési törekvések útjának egyengetésébe. Közreműködtek az elmúlt 30 esztendő során bevezetett matematika-tantervek és -tankönyvek kipróbálásában, bírálataikkal és tapasztalataik közreadásával elősegítették a legjobb koncepciók érvényesülését.

1952 és 1981 között a matematika „anyaga” mind felépítését, mind terjedelmét tekintve jelentős átalakuláson ment keresztül. A tartalmi változások mellett a módszertani kultúra, a tantárgypedagógia fejlődése is figyelemre méltó. A tartalmi és módszertani megújulás nyomán követése, olykor kimunkálása és megvalósítása súlyos terheket rakott a jelenleg is működő — vagy már nyugdíjban levő — tanárnemzedék vállára.

A középfokú oktatás tartalmi és módszertani megújulásával párhuzamosan — a felszabadulást követő időszak oktatáspolitikai koncepciójának megfelelően — az iskolában a tanulói létszám is példátlan mértékben megnövekedett. Míg az 1951/52-es tanévben mindössze két párhuzamos osztályt indítottunk évfolyamonként, addig az 1960-as évek derekára az iskola 32 osztályosra növekedett, és a tanulók létszáma 427 főről 1150-re emelkedett. Közben a gimnázium felvevő körzete lényegében Borsod-Abaúj-Zemplén megyére korlátozódott.

Jóllehet ez a nagymérvű mennyiségi fejlesztés az 1970-es évek elejére alábbhagyott, ma is 24 osztállyal és több mint 700 tanulóval működik az iskola. A tanulói létszám csökkenésével a tanügyi vezetés tovább „szűkítette” a felvevő körzetet is. Jelenleg — az országos beiskolázású angol tagozatos osztálytól eltekintve — csak a sátoraljaújhelyi járásból vehetünk fel tanulókat.

A tanulói létszám növekedése és vele párhuzamosan a felvevő körzet csökkenése azzal a következménnyel járt, hogy a pataki iskola lassan megszűnt a kiválóak iskolája lenni. Az utóbbi időben tömegével jönnek hozzánk a közepes adottságokkal rendelkező — ugyanakkor rendkívül szorgalmas és jó magatartású — tanulók, akik csak nagy ügyel-bajjal képesek a megnövekedett tantárgyi követelményeknek eleget tenni.

A matematikatanárok — felismerve, hogy a tudományos-technikai forradalom magyarországi térhódítása egyre több matematikához értő embert kíván — erejüket nem kímélve birkóznak feladataikkal. Az 1978-ban befejeződött kéthónapos összegező látogatás „mérlege” és iskolánk továbbtanulási statisztikája azt mutatja, hogy eredményesen. Matematikából felvételiző tanulóink az iskola felvételi átlagát lényegesen meghaladó arányban kerülnek be a felsőoktatási intézményekbe. Az elmúlt 10 esz-

tendő során a fizika tagozatos osztályokban érettségi vizsgát tett tanulóink közül csaknem mindenkit felvettek az egyetemekre és a főiskolákra; de megnyíltak a felsőfokú oktatási intézmények kapui a nem tagozatos osztályokból jelentkező tanulóink előtt is. (A jelentkezők 50—60%-át vették fel.)

A sárospataki matematikatanárok eredményes munkásságát mind a közoktatás irányítói, mind a felsőoktatási intézmények vezetői elismerik. Éppen ezért a matematikaoktatásról készített beszámoló csak akkor lehet valamennyire is teljes, ha legalább felsorolásszerűen megörökíti azoknak a nevét, akik ezen a nem könnyű munkaterületen az elmúlt 30 esztendőben eredményesen látták el feladataikat.

1952 és 1981 között a Rákóczi Gimnáziumban matematikát tanítottak: Benkő Béla 1958-ig, dr. Urbán Barnabás 1966-ig, Szerencsi Sándor 1952-től 1959-ig, Kalló János 1954-től 1974-ig, Szenthe János az 1955/56. tanévben, Tóth Izabella 1957-től 1961-ig, Pataky Istvánné 1962-től 1981-ig, Bán Istvánné 1962-től 1967-ig, Zilahy Ferenc 1963-tól 1965-ig, Kolláth Sándor 1964-től 1970-ig, Tóth Mária 1968-tól 1972-ig, Zorgel Ferenc 1970-től 1974-ig, Szücs Mihályné 1974-től 1980-ig.

A matematikai munkaközösség jelenlegi tagjai:

Pethes József 1952-től, Ecsedi Zoltán 1955-től, Kádas Sándor 1956-tól, Cseh Gézáné 1957-től, Bódi Géza 1967-től, Pethes Józsefné 1967-től, Csukás Jánosné 1969-től, Bigus Imre 1970-től, Schneiderné Szarvas Ilona 1975-től, dr. Erdey Pálné 1981-től.

A matematika tanárai — miként a többi tantárgy oktatói is — 1952-ben szakmai munkaközösségbe tömörültek.

A matematikatanárok munkaközössége az 1952-ben megjelent alapidokumentum szellemében végezte munkáját az elmúlt csaknem 30 esztendő folyamán. Tevékenységének gerincét mindvégig a matematikaoktatás hatékonyságának növelése alkotta. Ezért a munkaközösségi foglalkozások aktívak voltak. A tanárok kiálltak a nevelési-oktatási tervek egységes értelmezése és a módszertani kultúra fejlesztése mellett; sokat tettek az önképzés állandósítása és az alkotó energiák felszabadítása érdekében; nagy jelentőséget tulajdonítottak a matematikai logika fejlesztésének, a tehetőség gondozásnak.

A munkaközösség tagjai — előre elkészített terv szerint — évente négy-öt alkalommal tartottak összejövetelt. Mindig megbeszélték az időszzerű és a távlati feladatokat. Biztosították az iskolába gyenge előképzettséggel érkező első osztályosok tanulmányi segítségét, és kialakították a tehetséges tanulókkal való foglalkozás különböző formáit.

Az érdeklődő tanulók részére 1967-ig évenként pályatételt írtak ki. Ezt a gyakorlatot 1967-ben a több fordulós, önálló kutatómunkára és problémamegoldásra épülő háziverseny váltotta fel. „Összehozták” és segítették a Középiskolai Matematikai Lapok feladatmegoldó gárdáját. Az ebben a munkaformában foglalkoztatott tanulók Szerencsi Sándor, Kádas Sándor, Pethes József és Bigus Imre irányításával értek el eredményeket.

A munkaközösség minden évben megszervezte és működtette a szakköröket. Az 50-es években engedélyezett egyetlen szakkör előbb kettőre,

majd négyre szaporodott. Jelenleg minden évfolyamon működik egy-egy matematikai szakkör.

A szakkörök mellett — elsősorban a felsőoktatási intézmények felvételi anyagának feldolgozására és begyakorlására — egyetemi-főiskolai előkészítőket is indít a munkaközösség. Ezek a tanfolyamokon — immár 10 év óta — a III—IV. osztályos tanulók vesznek részt. Az előkészítők eredményességére jellemző, hogy a „kiképzett” tanulók 70—80%-át minden évben felveszik az egyetemekre és a főiskolákra.

A matematika iránt különösen fogékony tanulókkal a szaktanárok egyénileg foglalkoznak. Ellátják őket szakirodalommal, állandó konzultációs lehetőséget biztosítanak számukra, és segítik őket kutató- és problémamegoldó munkájukban.

Ezek a tanulók évek óta a megyei versenyek élvonalában szerepelnek, és közülük kerülnek ki azok, akik az országos középiskolai tanulmányi versenyek döntőjében iskolánkat képviselik. Az elmúlt 10 esztendőben ezen a színvonalas versenyen Mohi György, Szabó István, Forgács Szilárd, Kiss Gábor, Sajgó Klára, Szabó Ildikó, Baranyai András, Veres Tibor, Bánáti József, Kerékgyártó Sándor és Kőszegi Zsolt szerzett eredményeket.

A felsorolt tanulók jó szereplése Cseh Gézáné, Bigus Imre, Zorgel Ferenc és Pethes József lelkiismeretes felkészítő munkájának köszönhető.

A matematikai munkaközösség feladatkörébe tartozik a tantárgy oktatási feltételeinek megtervezése, és az évenkénti beszerzések lebonyolítása.

A munkaközösség ezt a feladatát is körültekintően oldotta meg. Munkájának eredményeként a matematikaoktatás tárgyi feltételei örvendetesen javultak, és az iskola felszereltsége ma nemcsak eléri, hanem több szempontból meg is haladja a magyar középiskolák átlagát.

A szakkönyvek száma az eltelt 29 esztendő alatt az 1952. évinek a 12-szeresére növekedett. A tárgy oktatásához mindazokat az eszközöket beszerztük, amelyeket a magyar taneszközyártó ipar előállított.

A munkaközösség tagjai iskolai feladataik mellett szívesen vállaltak országos jelentőségű feladatokat is. Részt vettek az 1958/59-es tanévben érvénybe lépett tanterv előkészítő munkálataiban. Dr. Urbán Barnabás és Cseh Gézáné az Országos Pedagógiai Intézet megbízásából megfigyeléseket végzett és anyagot gyűjtött a készülő nevelési terv összeállításához. Az 1968/69-es tanévben használatba vett matematika-tankönyv kísérleti kipróbálását Pethes József végezte, és a tapasztalatairól évente egy-egy alkalommal — bemutató órával egybekötött — tájékoztatót tartott a megye matematikatanárainak. Az 1979/80-as tanévben bevezetésre került tantervvel kapcsolatban is kikérték a munkaközösség véleményét.

Több mint 10 esztendeje vezetik tanáraink a Kossuth Lajos Tudományegyetem ötödéves matematika szakos hallgatóinak kéthetes tanítási gyakorlatát.

A munkaközösségnek igen jó a kapcsolata a Bolyai János Matematikai Társulat Borsod megyei Tagozatával. A társulat ülésein a pataki matematikatanárok több esetben tartottak előadást, és több társulati rendezvénynek iskolánk volt a házigazdája.

E rövid beszámoló nem ad lehetőséget az elmúlt 30 esztendő alatt végzett munka teljes értékű áttekintésére és elemzésére. Csupán azzal a céllal készült, hogy — az egyes munkaterületek és tevékenységi formák vázlatos érintésével — betekintést nyújtson a jelenlegi matematikatanár-generáció tevékenységébe, és képet adjon arról a munkáról, ami a mai pataki iskolában folyik.

Cseh Gézáné
munkaközösség-vezető

7. A FIZIKA OKTATÁSA

A sárospataki iskola történetében a fizika oktatása is komoly múlttal rendelkezik. Itt már az iskola hőskorában számottevő természettudományos oktatás folyt. Ezzel kapcsolatban először Comenius nevét említhetjük, mert bár ő elsősorban a modern pedagógia egyik megalapítójának tekinthető, fizikatankönyvet is írt.

Érdekes bemutatni a tankönyv néhány fejezetének címét: A világ teremtésének gondolata; A testek tulajdonságairól; A testek változásairól; A gőzökről; A növényekről; Az állatokról; Az emberről; Az angyalokról. A fizika tehát tartalmában is eltért a maitól. Fontosabb azonban rámutatni arra, hogy Comenius idejében kísérleti fizikával a kollégiumban nem foglalkoztak; a növendékek szemléletének formálásában a spekuláció játszotta a főszerepet. Csak Simándi István forradalmasította nálunk — és az országban — a fizikatanítást: 1708-ban tanítványainak elméleti képzését — külföldről hozott eszközök révén — gyakorlati oktatással toldotta meg.

Mint Beniczky Gáspár naplójában olvashatjuk, a „pataki mágus” kísérleteit még II. Rákóczi Ferenc fejedelem is megtekintette. A naplóban ugyanis 1709. június 30-i dátummal el áll: *„Szüntelen való írásiban eö Felsege foglalatoskodván, 12 óra felé az öreg-Templomban ment és ott nagy devotioval Misét hallgatván a Praedication is megmaradt; onnét pedig visszajövéen, Méltóságos Fő-Generális Úrral, Méltóságos Gróf idősbik Barkóczy Ferencsel és más Senator Urakkal Fejedelmi Asztalához leült. Asztal után a Reformátusok Professorát, Simándit a maga Instrumentumaival a Várban híván, egész estig sok szép discursusokban mulatta magát.”*

A teljesség igénye nélkül sorolhatunk fel további tényeket. Póсахázi János 1667-ben megjelent *Philosophia naturalisa* az első — jelentős részben fizikával foglalkozó — magyar természetfilozófiai mű. Ő volt az első olyan magyar tudós, akinek a világmindenség magyarázatához nem volt szüksége semmiféle szellemi alapelvre. Szilágyi Márton (1748—1790) pataki tanár volt az első magyarországi fizikaszertár őre.

A pataki fizikaoktatás a XIX. században is lépést tartott a fejlődéssel; a természettanórák méltó ellátására külön tanszéket állítottak fel. A XX. század első felében sem csökkent a fizikatanítás színvonala; bár 1924-ben a gimnázium humán irányzatú lett, a jó személyi és tárgyi feltételek lehetővé tették, hogy a fizika jelentőségének megfelelő helyen maradjon a tantárgyak sorában.

1952-ben iskolánk egyházi kezelésből állami kezelésbe ment át. Rövidesen megalakult a gimnáziumi fizikatanárok munkaközössége. Ennek vezetője Benkő Béla lett. A munkaközösség élére később Ecsedi Zoltán, majd Tóth Izabella került. Jelenleg Szigethy Albert a 11 tagú munkaközösség vezetője.

A munkaközösség szervezi a tanárok együttműködését, tapasztalatcseréjét, a szakköröket és az egyetemi előkészítő tanfolyamokat. A munkaközösségi foglalkozások a szakmai, a módszertani és a nevelési témák

megbeszélésének alkalmai. Ilyen alkalmakkal történik az új kísérleti eszközök bemutatása és a mindennapi munkával kapcsolatos problémák tisztázása is.

A munkaközösség írta ki és bírálta el régebben a tanulók részére meghirdetett pályázatokat.

Az 1967/68-as tanévtől a munkaközösség bonyolítja le fizikából a házi tanulmányi versenyt (az ún. pontversenyt). A rendszeres időközökben megtartott versenyen 12 év alatt 355 tanuló vett részt; ez tanévenként átlagosan 30 személyt jelent. Minden tanévben 5 vagy 6 alkalommal 9 fizikai feladat a „tét”. A tanulóknak ezeket kell megoldani szabott határidőre vagy egyes fordulóban két óra alatt. A fordulók során szerzett pontszámok alapján alakul ki a versenyzők között a tanév végi sorrend. A verseny győztese és 9 további helyezett minden évben az iskola és a KISZ által adományozott díjakat kapta, illetve kapja. Általában ezek közül a felkészült fiatalok közül kerültek ki az OKTV iskolai fordulójának a résztvevői is. Az iskolai fordulóból sokszor jutottak tovább legjobbaink a megyei versenyre; 1957-ben pedig Ecsedi Zoltán tanítványa, Kovács Béla az országos döntőben ért el II. helyezést.

1972-ben az igazgatóság — az iskolai pártszervezet javaslatára — a már működő orosz és angol tagozat mellé fizika tagozatot szervezett. Az 1979/80-as tanévben már a 7. szakosított tantervű osztályunk végzett. A fizika tagozatos osztályok közül az első 5 tagjainak a felvételi adatait ismerjük. Az 5 osztályban 164 tanuló érettségizett. Ezeknek a 74,4⁰/₀-át vették fel felsőoktatási intézményekbe. A felvetteknek több mint 50⁰/₀-a fizikával kapcsolatos pályán tanul tovább. (Műszaki egyetemen vagy főiskolán, orvosi egyetemen.) A viszonylag rövid ideje működő fizika tagozat tehát beváltotta a hozzá fűzött reményeket.

A fizika tagozaton eleitől fogva igen kedvező volt a fizikai dolgozó szülők gyermekeinek aránya.

Mindehhez még hozzátehetjük, hogy bizonyos felsőfokú oktatási intézményekben nem volt lényegesen gyengébb a felvételi aránya azoknak a tanulóinknak sem, akik általános tantervű osztályban tanulták a fizikát.

Az 1978-ban zárult komplex iskolavizsgálatról írva, az Észak-Magyarország c. lap a következőket jegyzi meg: „Emlékezetünkben úgy él a sárospataki gimnázium, mint amely a humán tudományok hazai fellegrárá volt. Most végzett fiataljai azonban elsősorban a természettudományos pályákon boldogultak. Érettségizett fiataljai — az iskola érettségi átlaga egyébként az elmúlt évben csak 0,01 százalékkal maradt el a legjobb megyei átlagtól — az orvosi és műszaki felsőoktatási intézményekben felvételiztek eredményesen.”

A pataki iskolában régen is megvoltak, most is megvannak a fizika tanításának tárgyi feltételei. Igaz, a mai jó feltételek megteremtésének a kedvéért egy 10 évig tartó felújítás kálváriáját jártuk végig. Két előadó és egy fél osztály számára tanulói mérésekre szolgáló ún. mérőszoba teszi lehetővé, hogy gyakorlatilag minden fizikaórát szaktanteremben tartsunk. A három helyiségben 41 egyedi tervezésű, 2 tanuló számára kényelmes munkaasztal van. Az asztaloknál vízcsap található lefolyóval, és a munka-

helyekhez központi kapcsolótáblákról 220 V-os, 24 V-os váltakozó áram, valamint 0—200 V-ig szabályozható egyenáram adható ki.

A szertár több mint egy félmillió forint értékű szemléltetőeszközzel, műszerrel és audiovizuális segédeszközzel, tanulókísérleti felszereléssel rendelkezik. A tanítást 8 zsebszámológép, 13 kazettás film, sok fóliakép, 16 mm-es keskenyfilm, diasorozat, számos diakép és diafilm, továbbá fóliakép készítésére való hőmásológép segíti.

A „krétafizika” hosszú korszaka után végre rendelkezésünkre áll minden „kellék”; a felújítás befejeződésével megszűntek a fizikatanítást zavaró körülmények. A fizikatanítás valósággal fénykorát éli; elmúltak a tanulók képzését nehezítő évek.

Szigethy Albert
munkaközösség-vezető

8. A BIOLÓGIA TANÍTÁSA

Egy tantárgy lényegét, oktatásának jelentőségét csak az adott kor gondolkodásának, életszemléletének ismeretében érthetjük meg igazán. A társadalom szellemi életében végbemenő változások hatnak a tárgy tartalmára, tanításának mikéntjére, ugyanakkor azonban a tárgy által meghatározott tudományos szemlélet megelőzheti a kor gondolkodását, sőt alakíthatja is azt.

A biológia, vagy ahogy akkor nevezték: a természetrajz művelésének kezdete hazánkban a XVI—XVII. századra esik. Első művelői a Bethlen Gábor és I. Rákóczi György idején alapított protestáns főiskolák (Gyulafehérvár, Sárospatak), valamint a Pázmány Péter által alapított nagyszombati katolikus egyetem oktatói voltak.

Kezdetben iskolánkban a természetrajz tanítását a korra jellemző vallásosság: a protestantizmus szelleme hatotta át. A vallásosság mellett — természetesen — a tárgy tartalmát a kor tudományos színvonala határozta meg, de oktatásában fontos szerep jutott a pataki iskolát kezdettől fogva jellemző humanitásnak és hazafias érzületnek is.

Iskolánkban a természetrajznak — a feljegyzések szerint — a következő három területét művelték: növénytan, állattan, valamint az ember bonctana, illetve élettana.

A fent említett intézményekben a kezdeti időkben a skolasztika hatása érvényesült, a természettudományokat lenézték, a tanítás pedig hosszú éveken át latin nyelven folyt.

A skolasztikus szemlélettel tudósok, orvosok veszik fel a harcot. Álljon itt példaként Apáczai Csere János és Hatvani István neve!

Iskolánkban a régi szemlélettel elsőként Pósházi János száll szembe (1667-ben), és tudományos ismeretekre tanítja hallgatóit.

A XIX. században a természetrajz tanítása a pataki iskolában az iskolaorvos feladata volt, aki orvosi teendői ellátása mellett tanított is.

1856-tól 1872-ig dr. Soltész János volt az iskola orvosa, ő tanította a tárgyat, sőt tankönyveket is írt, melyek az iskola nyomdájában láttak napvilágot, s amelyekből egészen 1884-ig tanultak a növendékek. 1872-től 1910-ig Búza János okleveles tanár tanította a természetrajzot, az ásványtant és a geológiát. Sokoldalú egyéniség, tudós tanár és közéleti személyiség volt, igazgatóként is tevékenykedett. Éveken át ellátta a természetrajzi szertár őre tisztét is, és igen sokat tett a szertár fejlesztéséért.

Ebben az időben iskolánkban — az évkönyvek tanúsága szerint — a II., az V. és a VIII. osztályban tanítottak természetrajzot. A II. osztályban „*télben Állattan, nyárban Növénytan*” volt a tananyag. Tankönyvként a dr. Soltész János iskolaorvos által összeállított tankönyveket, vagy az *állattan vázlat*a és a *Növénytan* c. könyveket használták. Az V. osztályban dr. Soltész János *Növényszövet és élettan* c. könyvéből tanultak.

A VI. osztályban a tárgy elnevezése: *Bonc- és élettan, főtekintettel az emberre*. Tankönyvük dr. Soltész János *Az állattan alapvonalai* c. könyve. A VIII. osztályban a bölcsészet és antropológia tantárgy keretén belül bonctant és élettant tanultak. Ezt a tantárgyat a jelzett névvel és tartalommal az 1877/78-as tanévig tanították. Akkor a VIII. osztályban elmaradt az antropológia, s csak bölcsészetet tanítottak.

1877/78-ban Búza János tanár könyvet ír a népiskolák számára. Ez a könyv szolgál alapjául az ugyancsak általa írt gimnáziumi tankönyvnek, amelyet 1884-ben adnak ki Sárospatakon.

Az évkönyvek feljegyzései szerint a tárgy oktatásában az 1882/83-as tanévben változás történik. Az előkészítő (I.) osztályban bevezetik az „*állat- és növényország*”, illetve az „*állat- és ásványország*” ismertetését. Ebben az évben hivatalos tankönyvként használják Búza János *Természetrájz* c. tankönyvét.

Az 1887/88-as tanévtől — tantervi reform következtében — megszűnik a II. osztályban a természetrájz tanítása, és a következő években az V. osztályban növénytant, a VI. osztályban állattant tanítanak, a IV. osztályban pedig ásványtan-geológiát vegytani előismeretekkel.

Ettől a tanévtől kezdődően már nemcsak az I. osztályban használják tankönyvként Búza János tanár könyveit, hanem az V. és a VI. osztályokban is.

1895-től rendszeressé válik a heti óraszám, így az V. és a VI. osztályokban Búza János heti három órában tanítja a természetrájzot.

Az 1901/1902-es tanévtől a tárgy tanításában újabb változás történik: természetrájzot az I., a IV., az V. és a VI. osztályokban tanulnak. Az első osztályban heti kettő, a többiekben heti három órában. Változás van a tankönyveket illetően is, mert az I. osztályban a Paszlavszky József által összeállított *Természetrájz* c. tankönyvet használják.

1903—1908-ig az I—II. osztályokban a Paszlavszky-féle könyvből, míg a IV. és az V. osztályokban Búza János könyvéből tanulnak iskolánkban természetrájzot. Dr. Sztérényi Hugó *Növénytan* c. tankönyvét 1909-ben használják először.

1910-ben Búza János nyugdíjba megy. A természetrájz tanítását Karádi (Trenkó) György tanár — a helybeli polgári iskola óraadója — veszi át. Az évkönyvek a későbbiekben dr. Karádi György néven említik.

1911-től az I. és az V. osztályokban dr. Sztérényi Hugó, a II. és a IV. osztályokban dr. Szilárdi tankönyvét tanulják. 1922-től minden osztály a dr. Szilárdi-féle tankönyvet használja.

Ugyanebben az évben — a Tanácsköztársaság alatti tevékenységéért — dr. Karádi Györgyöt elbocsátják, s a természetrájz tanítására 1922 februárjától Hallgató Sándor kap megbízatást.

Ebben az időben a jelzett tárgyat az I—VI. osztályokban tanítják. Az I—II. osztályokban heti kettő, a IV. osztályban heti négy, az V—VI. osztályokban pedig heti három órában.

1937-ben helyettes tanárként nevezik ki iskolánkba Erdődi Lászlót, aki bevonulásáig, 1944-ig tanítja a tárgyat Hallgató Sándorral együtt. 1939-től két új természetrájzi tankönyvet használnak: a Greguss—Karl-féle *Természetrájz*, valamint az *Élettudomány* c. könyveket.

1950-től, Hallgató Sándor távozásától — egészen nyugdíjba vonulásáig, 1965-ig — dr. Egey Antal tanította a gimnáziumban a természetrájzot.

Már említettük, hogy a XIX. században a természetrájz tanítása az iskolaorvos feladata volt. Dr. Soltész János 1872-ig volt orvosa, tanára és tankönyvírója iskolánkknak. Utána dr. Kun Zoltán következett, aki ötven-

kilenc éven át gyakorolta az iskolaorvos nemes hivatását. E több mint fél évszázad alatt sok változás történt. Dr. Soltész János működése után hosszú évekig nincs utalás arra, hogy az iskolaorvos tanári feladatokat is ellátott volna. A századforduló után azonban ismét vissztérnek a régi gyakorlathoz. A természetrajz mellé belépő — s a biológia körébe tartozó — új tantárgyat, az egészségtant az 1916/17-es tanévtől az iskolaorvos tanítja.

Dr. Kun Zoltán után dr. Jakó János lett a főiskola orvosa 1932-től, 1934-től pedig egészségtantanára is. 1935-ben általános orvosi diplomája mellé „iskolaorvosi és egészségtantanári” diplomát szerzett. Mint tanár 1949-ig, a biológia elnevezésű tantárgy bevezetéséig, mint iskolaorvos 1952-ig, az államosításig dolgozott iskolánkban.

1952 óta a következők tanítottak iskolánkban biológiát:

Dr. Egey Antal 1950—1965-ig,
Butella Gyuláné 1952—1954-ig,
Nagy Zsuzsanna 1955. január 1-től szeptember 1-ig,
Czorbadzoglosz Christosz 1954—1961-ig,
Gyimóthy István 1954—1962-ig,
Hajdú András 1961—1970-ig,
Vereczki Mária 1964—1965-ig,
Lengyel Józsefné Orosz Irén 1966—1967-ig,
Sümei Istvánné Bonyhay Ilona 1969—1974-ig.

A politechnikai oktatásban a következő erdő-, agrár-, illetve kertész-mérnökök működtek közre:

Vida János 1961—1968-ig,
Kuklay Ferenc 1962—1972-ig,
Perényi Béla 1966—1972-ig,
Szente Andrásné Szepsy Erzsébet 1968—1972-ig,
Bánszegi József 1961—1967-ig,
Járasi Lőrinc 1961—1965-ig,
Kababik Béla 1961—1962-ig,
Koronky István 1961—1964-ig,
Antal Antal 1962—1966-ig,
Mohi György 1962—1965-ig.

A biológia tanításának néhány jellemző sajátága

A tantárgy tanításával egyidős kísérletezések (óraszámváltozások, elnevezési problémák, tankönyvcserék) azt tükrözik, hogy egy fejlődésben levő, ismeretanyagában állandóan bővülő tudományág keresi helyét az iskolában.

Az államosítás más természetű változásokat is eredményezett. Míg az államosítás idején dr. Egey Antal és Butella Gyuláné látták el a tantárgy oktatását, addig a tanulói létszám 1952 után bekövetkezett növekedése miatt a tanári létszámot is emelni kellett.

Az 1953/54-es tanévben — központi utasítás alapján — megalakult a szaktárgyi munkaközösség. Vezetője dr. Egey Antal lett. Ő volt egyúttal a biológiai szertár vezetője és a növénykert gondozója is (1952—1977-ig).

A tantárgy tematikus tagolása az államosítás idejére a jelenlegi felosztásnak megfelelően alakult: növénytan, állattan, embertan és általános biológia. A pszichológiának mint tantárgynak a bevezetéséig biológia az első három osztályban volt; a pszichológia bevezetése után a biológia egyik gimnáziumi osztályból sem hiányzott.

Az 1979/80-as tanévtől érvényben levő új tanterv szerint biológiát csak a harmadik és a negyedik osztályosok tanulnak, de lehetőség van arra, hogy a leginkább érdeklődő fiatalok a tárgyat már a második osztályban is tanulják.

A korábbi években az ökológia és a bioföldrajz némely elemének ismertetése mellett a hangsúly a rendszertan tanításán, ezen belül is a típusismereten volt. Az évek során ez a hangsúly fokozatosan a szervek, szervrendszerek evolúciójának ismertetésére tevődött át.

Az evolúciós alapon tanított biológia természetszerűen a tárgy tanításának eredményességét fokozza, hiszen míg a rendszertan tanulása verbális módon történik, addig az evolúciós szemlélet — éppen mert a miértekre keresi a választ, az ok és okozat összefüggéseit kutatja — gondolkodásra ösztönöz.

A tantárgy lényegéből adódóan tanításának célja a kezdeti időktől fogva a helyes materialista világszemlélet kialakítása volt.

A gondolkodásra való nevelést és az önálló tevékenységi formák kialakítását szolgálják a munkaközösségek által rendezett iskolai versenyek is.

A korábbi években háziversenyeink pályatételek kidolgozását kívánták meg. A munkaközösség tagjai által legjobbnak minősített pályamunkák íróit az iskola — szerény anyagi lehetőségeinek megfelelően — az év végi iskolagyűlésen pénzjutalomban részesítette.

1970-ben az iskolai verseny új formáját vezettük be: évfolyamonként háromfordulós pontversenyeket szervezünk, amelyeknek összesített értékelésére, s a legjobb eredményt elért tanulók jutalmazására szintén az iskolagyűlésen kerül sor.

Versenyeink iránt rendkívül nagy érdeklődés tapasztalható az ifjúság körében: évente mintegy nyolcvan fő vesz részt rajtuk.

Az iskolai pontversenyeken kívül tanulóink — 8—12 fő évenként — rendszeresen indulnak az országos tanulmányi versenyen biológiából. Többen bejutnak a II. fordulóra, olykor a döntőbe is (Benke Károly országos 5., Kánya Judit országos 12. helyezett volt). Az 1978/79-es tanévben Gyarmathy Zsolt IV. C és Mogyoróssy Zsolt IV. F osztályos tanulóink szép eredményt ért el a II. fordulóban.

Oktató- és szemléltetőeszközök, a tantárgy ellátottsága

Bár iskolánk hosszan tartó felújítása nem kedvezett a hatékony munkának, eredményeként rendelkezünk két előadóteremmel. Az utóbbi öt év során jelentős mértékben felújítottuk és kiegészítettük szemléltetőesz-

köz-állományunkat. Sikerült beszerezniünk korszerű mikroszkópot, filmvetítógépet, írásvetítőt és nappali vetítésre alkalmas diafilmvetítő készüléket. Célunk, hogy a két előadót audiovizuális felszereléssel lássuk el.

Szertári anyagunk összértéke — az 1978-as leltár szerint — 134 798 forint 20 fillér.

A biológiai munkaközösség

Amint említettük, iskolánkban az 1953/54-es tanévtől működik munkaközösség, melynek elsődleges feladata a tantárgy tanításában színvonalas, korszerű, egységes oktató-nevelő munkamódszer és követelményrendszer kialakítása.

E célból szervezünk évente — az önképzés számos más formája mellett — bemutató tanításokat, ezért tartunk szakmai összejeveleteket, melyeken részben a központi utasítások által megjelölt — kötött —, részben munkánk időszerű kérdéseivel foglalkozó, s a munkaközösség által választott — szabad témájú — előadások hangzanak el.

A munkaközösség éves program, munkaterv alapján működik, melynek elkészítése a munkaközösség-vezető feladata. Ugyancsak a munkaközösség-vezető hatáskörébe tartozik, hogy a munkaközösséget képviselje iskolai és iskolán kívüli (pl. megyei szakmai) tanácskozásokon, valamint segítséget adjon az igazgatóságnak a maga szakterületét illető kérdésekben, így például a szertárfejlesztés ügyében, a tanmenetek véleményezésében, a munkaközösség tagjainak jutalmazásában, s minden, a szaktárggyal kapcsolatos rendezvény, verseny, vizsga és előadás megszervezésében és lebonyolításában.

Megtisztelő feladata volt munkaközösségünknek az 1979-es iskola-gyűlésen a Gyimóthy-díj első alkalommal történő átadása.

Osztályfőnökük, Gyimóthy István, iskolánk volt diákja, majd biológia—kémia szakos tanára emlékére az 1958-ban végzett IV. D osztály díjat alapított, melyet a biológia és a kémia területén legeredményesebben tevékenykedő tanuló kaphat meg. Munkaközösségünk első alkalommal Mogyoróssy Zsolt IV. F osztályos tanulónak ítélte oda a díjat.

A munkaközösség tagjainak a felújítás során jelentős munkát adott a szertár anyagának „elköltöztetése”, később a szertárba történő visszahe-lyezése.

A munkaközösség jelenlegi tagjai: Tóth Tibor, Koncz Éva, Sípos István, Szabóné dr. Fehér Erzsébet.

A munkaközösség vezetőjét a munkaközösség tagsága — az igazgatóság jóváhagyásával — évenként választja.

A munkaközösség tagjai az iskolai feladatok ellátásán túl aktívan tevékenykednek a közéletben is. Megtalálhatók a polgári védelem városi vezetői és tanácsadói között; ugyanakkor más tisztséget is viselnek. Közülük került ki a Vöröskereszt városi titkára, valamint az iskolai szakszer-vezeti bizottság munkavédelmi felelőse.

Tóth Tibor
munkaközösség-vezető

9. A KÉMIA OKTATÁSA

Iskolánk történetében kémiai fogalmak oktatásáról először Comenius tesz említést 1652-ben. Abban az időben a fizika ölelte fel szinte az összes természeti ismeretet, így a kémia tárgykörébe tartozó problémákkal is ott foglalkoztak (az elemmel, a levegővel stb.).

1657-ben kerül iskolánkhoz Pósa-házi János. „Az első Magyarországon írt, kifejezetten természettudományos mű Pósa-házi Jánosnak, a sárospataki kollégium tanárának 1667-ben megjelent latin nyelvű *Philosophia naturalis* című műve. ... Élesen szembeszáll a skolasztikus nézetekkel és az anyagot atomisztikus szerkezetűnek hirdeti.” (Szabadváry F.: Az analitikai kémia módszereinek kialakulása.)

1686-tól — több más tantárgy mellett — Csécsi János tanított természettant, és ennek keretében kémiai jellegű fogalmakat is. 1713-tól 1734-ig a fia vette át ezt a szerepet.

1784 és 1786 között Barczafalvi Szabó Dávid tanítja a természettant, de magyar nyelven. Egy évtized múlva Sárospatakon szinte általánossá vált a magyar nyelvű oktatás.

Hazánkban az első magyar nyelvű kémiakönyv 1807-ben jelent meg. Írója Kováts Mihály, a sárospataki iskola egykori növendéke volt. „Hazánkban Kováts Mihály könyve jelenti azt az állapotot, melyre mint kiindulási alapra támaszkodva indulhatott meg a kémia tudományának hazai elterjedése.” (Szökefalvi-Nagy Z.: Adatok a kémia történetéhez.)

1810-ben új tanterv készül Sárospatakon, melyben jelentős szerepet kapnak a természettudományok és a matematika. „Az új tanterv a XIX. század első felében a magyar középiskoláknak legsikerültebb s legmodernebb tanulmányi rendje, melyben a nemzeti érdek, a tantárgyak humanisztikus és realiztikus művelődési értéke a legszebb összhangban egyesül.” (Kornis Gyula: A magyar művelődés eszményei, 1777—1848.)

1840-ben nyomtatta ki Nádaskay András a sárospataki nyomdában a *Rövid természettan* c. könyvet. Az évkönyvek tanúsága szerint sok éven át tanultak a diákok ebből a könyvből. Bár a kémiával eléggé mostohán bánták a szerző, viszonylag sok anyagot tárgyalt. Különös érdeme a könyvnek, hogy olvasóit logikus, oknyomozó gondolkodásra igyekszik nevelni.

Azt, hogy a kémiaórákon szemléltetés folyt, az 1847 és 1853 között készült leltár is igazolja. Az eszközökből néhány darab még ma is megvan.

1856-ban iskolánkban már három tanár tanítja a természettant: Finkay József, Molnár István (igazgató), dr. Soltész János; ő egyben az iskola orvosa is volt.

1857-től bizonyos vegytani ismeretek már a Soltész János által írt *Általános természetrajz* c. könyvben felbukkannak. (Ebben az ásványtanról is szó esik.)

1857-től — a természettan keretében — Zsindely István, 1862-től Kérészy István is tanít kémiai ismereteket. Az akkori jelentés szerint a természettani és vegytani eszközök száma meghaladta az 550 darabot.

1871-től ismét csak egy osztályban, a VII.-ben tanítanak kémiát. A tankönyv Zsindely István: *A természettan alapvonalai, tekintettel a vegytanra, tanmódszerüleg előadva.*

1875-ben a III., az V. és a VII. osztályban van kémia tanítás. Tankönyvként dr. Soltész János *Ásványtan* és Zsindely István *A természettan alapvonalai* c. könyvét használják. Komoly érdeme Zsindely Istvánnak, hogy színvonalas tankönyvírói tevékenysége mellett nagy gondot fordított a szertár fejlesztésére. Az 1876/77-es tanévben pályázatot hirdet az ifjúság részére. A pályamunka címe: *Semmiből nem lesz semmi, semmivé nem lesz semmi*. A jutalomként kitűzött 1 aranyat maga a tanár fizette.

Az 1883/84-es tanévben Fehér Ipoly *Vegytan* c. könyvét teszik kötelezővé. Továbbra is egy osztályban tanítanak vegytant, de a heti óraszám emelkedett. Az új tankönyv már egyszerűbb számítási feladatokat is tartalmaz, és említést tesz a szerves vegyületek mesterséges előállításának lehetőségéről.

Az 1885/86-os tanévben már csak a természetrajz keretén belül tanítanak kémiát. Fehér Ipoly könyve helyett Búza János *Ásványtan és geológia* c. könyvét használják. Érdekes, hogy ebben az 1885-ben megjelent könyvben már szerepel egy 1882-ben végzett vizsgálat eredménye.

Az 1890/91-es igazgatói jelentés említést tesz arról, hogy a diákok kémiai jellegű tanulmányi kiránduláson vettek részt: „*A VII. osztálybeliek gyalog mentek be Szerencsre a cukorgyárat megtekinteni, . . . s a cukorgyár igazgatója, dacára, hogy előre nem volt bejelentve a kirándulás, szíves volt a gyárat ifjaink előtt kinyitni, s az eljárást és kezelést megmagyaráztatni.*” A szerencsi cukorgyárat ezután szinte rendszeresen felkeresték növendékeink, sőt 1901. október 18—20-án Ellend József tanár vezetésével az ózdi és a diósgyőri vasgyárat is megtekintették. A tanulmányi kirándulások különböző ércbányák látogatására is kiterjedtek, mivel a századforduló éveiben kémia helyett főleg ásványtant tanítottak az iskolában. 1901-ben a kémia ismét „beolvadt” a természetrajzba. Ezt a tankönyv egyik fejezetének címe is bizonyítja: *A növények életműködésének kellő megértéséhez szükséges vegytani előismeretek.*

1903-ban kedvezőbb a helyzet a kémia szempontjából, mert a VI. osztályban a természetrajzban belül, az ásványtan mellett heti 3 órában foglalkoznak vele.

1910-ben a kémia újra csak az ásványtan kiegészítője lesz. Ekkor kerül iskolánkhoz — Búza János helyére — dr. Karádi György, a kiváló szakember, a szertár lelkes gyarapítója. Sajnos, a Tanácsköztársaság idején játszott szerepe miatt elmozdították állásából. Utódja Hallgató Sándor lett.

1922-től már nem az iskola határozza meg a kötelező tananyagot. 1924-ben a gimnázium a humán irányzatot fogadja el. 1927/28-tól Táborffy Z. *Ásványtan és chemia* c. tankönyvét használják. 1932-ben kémia-gyakorlatok is folynak iskolánkban. Az 1938/39-es tanévtől Bodrossy—Hoffer *Ásványtan és chemia* c. könyvéből tanítják a kémiát. 1939-től Erdődi László természetrajz—földrajz szakos tanár is oktat kémiát. 1940-ben a kémia önálló tárgy lesz, tankönyvként Somogyi *Vegyí ismeretek* c. könyvét vezetik be. 1941/42-ben rendkívüli tárgyként vegytani gyakorlat indul; ezt a következő évben már osztályozzák is. 1944-ben Erdődi Lászlót behívják katonának, és éveken át Hallgató Sándor tanítja a kémiát. Mikor

1950-ben őt igazgatónak nevezik ki Egerbe, helyét a pataki tanítóképzőből átosztott nagy tudású tanár, dr. Egey Antal foglalta el.

Az iskolában folyó kémiaoktatásban az államosítás sem személyi, sem tantervi-tankönyvi változást nem hozott. A kémiát — az I. és a II. osztályban — dr. Egey Antal tanította; a tankönyv országos szinten azonos volt. A kémiai szertár az akkori viszonyokhoz képest a jól felszerelt szertárak közé tartozott. Említésre méltó tény, hogy közvetlenül az államosítás előtt dr. Egey Antal mellett kémiát tanított még dr. Maller Sándor és Dévai Jenő is; mindketten nyelvszakos tanárok voltak. Dévai Jenő átmenetileg az államosítás után is tanította ezt a tárgyat.

Iskolánkban 1952 óta — a már tőlünk eltávozott kollégák közül — az alábbiak tettek jó szolgálatot a kémiaoktatás ügyének:

Gyimóthy István, Halász Zoltán, Czorbadzoglosz Christosz, Sümegi Istvánné.

Jelenleg a következő tanárok fáradoznak nálunk a kémiatanítás színvonalának megőrzésén, illetve emelésén: Sipos István, Tóth Tibor, Szigethy Albert, E. Kovács Kálmánné, Kolláth Éva, Koncz Éva.

A kémiát tanító szaktanárok munkáját az 1952 óta működő szaktanári munkaközösség fogja össze.

A szaktanári munkaközösség fő feladata a tanórai oktatás tárgyi feltételeinek, kellő színvonalának és iskolai szintű koordináltságának biztosítása, a tanárok szakmai-pedagógiai fejlődésének elősegítése. Ennek a munkának a menetét minisztériumi utasítás írja elő.

Az államosítás óta munkaközösség-vezetők voltak: 1952—1959-ig dr. Egey Antal, 1959—1971-ig Köteles László. Már 10 esztendeje annak, hogy Sipos István áll a munkaközösség élén.

Eddig munkaközösségi szinten szerveztük az iskolai pontversenyeket és munkaközösségi szinten válogattuk ki az Irinyi-verseny résztvevőit; a versenyzők felkészítése több alkalommal kollektív munka eredménye volt.

Már hagyománnyá vált, hogy munkaközösségi foglalkozásainkra egyetemi előadókat hívunk meg; ők szakmai jellegű előadásokat tartanak, illetve összegyűjtött kérdésekre válaszolnak. Az előző évek során előadók voltak: Szarvas Pál egyetemi tanár, Kőrös Endre egyetemi tanár, Deák Gyula egyetemi tanár, Beck Mihály egyetemi tanár, Fábry Gyula egyetemi docens és ifj. Ujszász Kálmán tudományos kutató. Érdekes előadások hangzottak el; „téma” volt az atomszerkezet és a kémiai tulajdonság; a kémiai tulajdonság és a molekulaszervezet kapcsolata; a szerves vegyületek reakciómechanizmusa; a kémiai anyag szerveződése a földtörténet folyamán; a kémiai reakciósebesség. Kőrös professzor — aki iskolánkban érettségizett — a szakmai előadások mellett amerikai és távol-keleti útjáról diaképes élménybeszámoló is tartott.

1971-ben a Magyar Kémikusok Egyesülete Sárospatakon rendezte a komplexkémiai kollekviumot. A helyi szervezési feladatok megoldásában fontos szerepet játszottak munkaközösségünk tagjai.

A tantervi reformok idején a munkaközösségi munkának egyik legfontosabb része volt az új tankönyvek tanításával kapcsolatban összegyűjtött tapasztalatok megvitatása. Iskolánkat és munkaközösségünket az a

megtiszteltetés érte, hogy az MM 1971 őszén — az akkori tankönyvekkel kapcsolatban — felkérte Sípos Istvánt egy tanulmány megírására, majd 1972-ben meghívta a minisztériumba egy megbeszélésre (az egész országból 6 tanárt hívtak be). Itt a vita során kialakultak a legutóbbi reformterv körvonalai.

A tanárok munkaközösségi szinten tesznek javaslatot a szakkönyvek és a szertári anyagok beszerzésére, továbbá a szakkör vezetésére. Megemlítendő, hogy a szakkörvezetők több alkalommal szerveztek tanulmányi kirándulást Szerencsre, Kazincbarcikára, Leninvárosba és néhány kisebb üzembe is.

A mindenkori munkaközösség-vezető óralátogatásokat is végez, és az iskolavezetésnek javaslatot tesz a jól dolgozó tanárok jutalmazására.

A felújítás kezdetén a szertár anyagának biztonságba helyezését a munkaközösség tagjai végezték.

A kémia szakos tanárok készítik fel diákjainkat a különböző tanulmányi versenyekre.

Az országos középiskolai tanulmányi versenyen eddig elért komolyabb eredményeink:

1960/61-ben	10. helyezett	<i>Bajusz Árpád</i> IV. B Általános tantervű osztály (Tanára: Köteles László)
1966/67-ben	miniszteri dicséretet kapott	<i>Mauks György</i> III. A Orosz szakosított tantervű osztály (Tanára: Sípos István)
1973/74-ben	bejutott az országos döntőbe	<i>Vámosi Tibor</i> III. F Fizika szakosított tantervű osztály (Tanára: Tóth Tibor)
1974/75-ben	bejutott az országos döntőbe	<i>Vámosi Tibor</i> IV. F Fizika szakosított tantervű osztály (Tanára: Tóth Tibor)
	bejutott az országos döntőbe	<i>Komáromy István</i> IV. F' Fizika szakosított tantervű osztály (Tanára: Tóth Tibor)

Több tanulónk az Irinyi-versenyen is jól szerepelt:

1974/75-ben	országos 8—10. helyezett	<i>Szabó Márta</i> IV. B Angol II. szakosított tantervű o. (Tanára: Kolláth Éva)
1976/77-ben	megyei 6. helyezett	<i>Derekas Barna</i> IV. F Fizika szakosított tantervű o. (Tanára: Sípos István)

1978/79-ben megyei 8. helyezett

Nagyházi László I. B
Angol II. szakosított tantervű o.
(Tanára: Sípos István)

megyei 10. helyezett

Marth Szilvia II. B
Angol II. szakosított tantervű o.
(Tanára: Kolláth Éva)

A munkaközösség szervezi az iskolai pontversenyt. A verser.ynek ez a formája 1970-ben alakult ki.

A versenyeken a tanulók zárthelyi dolgozatot írnak. Az egyes évfolyamok más-más feladatokat kapnak, az értékelést, a helyezések eldöntését is évfolyamonként végezzük. Egy-egy alkalommal a részt vevő tanulók száma 15—25 között ingadozik.

A kémiai szertár felszereltsége jelenleg meghaladja az országos átlagot. Meg kell említeni: a természettudományi szertárak alapját nálunk 1773-ban Szilágyi Márton vetette meg, aki Bernoullinak volt a tanítványa. Sajnos, a régebbi eszközök közül csak néhány maradt meg; de ma már ezek többsége sem használható. A vegyszerek és eszközök zömét az utóbbi 10 évben szereztük be.

Az államosítástól az iskola felújításáig a kémiai szertár fejlődése igen lassú volt. A szertárőrök évente 2000 Ft-ot kapnak a fejlesztésre. A kémia iskolánkban egyetlen komolyabb eszközzel, műszerrel sem rendelkezett. Csak 2 patikusmérleg, 1 táramérleg, 2 használható súlysorozat, 4 hőmérő, 1 higanygőzlámpás egyenirányító stb. volt. A vegyszerek között analitikai tisztaságú alig akadt. 1968-ban a szertárban a következő leltári készlet volt: üvegáru 14 000, eszközök 17 000, vegyszer 6500, összesen 37 500 forint értékben. Abban az időben 1,50 Ft esett a szertárfejlesztési alapból egy kémiaóra.

Jelenleg a vegyszerek többsége at, vagy alt. tisztaságú; a készlet mennyiségileg és minőségileg bőven fedezi a tanulói kísérletezés és a szakkör igényeit is.

Részben a beszerzési alapból, részben a KFKI-tól sok értékes műszerhez jutottunk. Ez utóbbi beszerzési lehetőség biztosításáért sokat tett Elek István technikus. A szertárban van 4 analitikai mérleg, frakciószedő, oszcillotitrátor, 4 pH-mérő, Pulfrich-fotométer, spektrofotométer, ultratermosztát, elektromos szárítószekrény, vákuumtermosztát, polariméter, refraktométer, kézi spektroszkóp, több infralámpa, kvarclámpa, Mohr—Westphall mérleg, konduktométer, hűtőszekrény, félmikro-felszerelés stb.

A nagyobbik előadó 40, a kisebbik 32 férőhelyes. Minden tanulói asztalon van vízcsap, gázlámpa, 220 V, 24 V váltakozó áram és 12—48 V-ig egyenáram. Az asztalokon megtalálhatók a szükséges vegyszerek, a fiókokban az üveg- és fémeszközök. Van egy vegyszeres és egy műszeres szertár. A szertári felszereltség alkalmas a tanári önképzésre, ill. bizonyos szintű kutatómunka végzésére is. Sok eszköz biológiai jellegű vizsgálatok elvégzésére is megfelel. A kisebbik előadóban 2, a nagyobbikban 1 vegyifülke van. A szertári felszerelés jelenlegi értéke meghaladja a 300 000 Ft-ot.

Nagy gondot fordítunk a szemléltetésre is. A kémiai szertár rendelkezik több tekercs hangosfilmmel, írásvetítővel, hőmásoló fóliával, több atom- és kristályszerkezeti modellel. Ezek között házi készítésű alkotások is vannak.

A fejlesztés fő irányát az 1979/80-ban bevezetett új tanterv és az 1981/82-től a III—IV. osztályban belépő fakultatív kémiaoktatás igényei határozzák meg.

Sipos István
munkaközösség-vezető

10. AZ ESZTÉTIKAI NEVELÉS

A gimnázium alapvető célja, hogy a tanulókat a helyes életre készítse föl. Ennek a pedagógiai célnak elérésében igen nagy szerepet játszik a sokrétű esztétikai nevelés. Gimnáziumunk e téren sem lehetőségekben, sem eredményekben nem szűkölködik. Már az 1968/69-es összegező látogatás rámutatott — többek között — a hatásos természeti környezet (elsősorban a Zempléni-hegység) jelentőségére, s megállapította: „*A környezet, a tiszta, rendes iskola, a kollégium tisztasága, esztétikus berendezése, a tanulók magatartása*” — hozzájárul a közösség szépérzékének a fejlesztéséhez. Az iskolai környezet egyik helyi sajátosságára az egy évtizeddel későbbi összegező látogatás is fölfigyelt: „*Az épület dekorációja is pedagógiai célzatosságról tanúskodik. A festészet valamennyi korszakának reprodukciói díszítik a termeket és a folyosókat, jól szolgálva a tanulók esztétikai izlésének fejlesztését.*”

A folyosói galéria már a felszabadulás utáni gimnázium vívmánya: a korábbi, szegényesebb dekorációt kicserélve, Nagy Dezső és dr. Bertha Zoltán kezdeményezésére az 50-es évek elejétől folyamatosan alakították ki az iskolai „tárlatot”. Különösen sokat jelentett az épület renoválása után a galéria fölfrissítése, amely Nagy Dezsőnek és Pataky Istvánnak köszönhető.

Esztetikai hatások azonban az iskola épületét elhagyva is érik a tanulót. A város történelmi levegője és új létesítményei megtalálták az összhangot. A különböző korokból származó épületek, a sok emléktábla nem csupán ismereteket közvetít, hanem esztétikai élményt is nyújt turistáknak s az itteni diákoknak egyaránt. Csak röviden szólhatunk róluk, de nem hagyhatjuk említés nélkül a város szobrait, domborműveit sem, s a különleges értéket képviselő Domján-kiállítást, amelyet 1977. május 29-én nyitottak meg. Hasonlóan izlésformáló szerepük van Sárospatak legszebb, műemlék jellegű vagy műemlékként kezelt épületeinek: egy parasztkorok háznak, a főutca copf stílusú épületének, valamint a gimnázium klasszicista és a tanítóképző szecessziós épülettömbjének, s a két legnevezetesebbnek: a Rákóczi-várnak és a gótikus katolikus templomnak.

Az utóbbi években tanulóink nagy számban vettek részt Sárospatak kulturális rendezvényein, amelyek közül a legjelentősebbek voltak a következők: az 1967 és 1975 között évenként tartott sárospataki kulturális és tudományos napok (későbbi nevén sárospataki tudományos és művészeti hetek); kiállítás Győri Elek Sárospatakon levő képeiből (1969); a Sárospatak felszabadulásának 25. évfordulójára rendezett ünnepek, 1969. december 15—17.; Rácz István fotóművész (Finnország) *Görög—római művészet* c. kiállítása (1970); Halmi Miklós festőművész kiállítása a Rákóczi Múzeumban (1972); a Deák Geyza festőművész hagyatékából rendezett kiállítás a tudományos gyűjtemények tanácstermében (1972); Fazekas István kerámikus és Mezey Tamás fafaragó közös kiállítása (1972); a Sárospataki Galéria új szerzeményeinek és újjárendezett kiállításának bemutatása (1972); Pósa Lajos-émlékiállítás (1972); Mezey Tamás népi iparművész és Mezey István grafikus közös kiállítása (1973); Sánta László főiskolai adjunktus Rajzok Patakról c. grafikai kiállítása (1974); a Domján József színes famet-

szetei és grafikai gyűjteménye c. kiállítás a Sárospataki Galéria helyiségeiben (1975); Homonnai György faragó kiállítása a művelődési ház klubjában (1975); Mezey Tamás népi iparművész kiállítása (1976); Jakab Károly festőművész és Kelemen Kristóf szobrászművész kiállítása (1977); Holdas György szobrászművész és Kolozsvári G. Miklós grafikusművész kiállítása (1977); a Rajztanárok Sárospataki Alkotóköreinek bemutatkozó kiállítása a Sárospataki Comenius Tanítóképző Főiskola épületében (1977); a képtár válogatott anyagából rendezett jubileumi kiállítás a Rákóczi-várban (1978).

Esztétikai élményekben a város határát elhagyva is részesülhetnek a tanulók. Az osztály- és iskolai kirándulásokon kívül a gimnázium ODK-szervezete biztosítja, hogy bármelyik tanuló részt vegyen egy-egy szép túrán. A kört 5 éve Páldi Ildikó vezeti, s gyakran állít össze olyan programot, amelyben nemcsak a tanulók testi nevelése és ismereteik szemléltetése, hanem az esztétikai élménynyújtás is szerepet játszik.

Az iskolai tantárgyak közül a magyar tanítása kínálja a legtöbb lehetőséget az esztétikai élményszerzésre. A tanórákon erre rendkívül sok alkalom adódik. A téma fontosságát jelzi, hogy néhány éve egy bemutató tanítás, s az azt követő vita éppen ezt állította középpontba. Az órát és a hozzá kapcsolódó előadást — amely fontos mozzanata volt az 1977/78-as tanév összegező látogatásának — Virrasztó Jolán tartotta *Az esztétikai élménynyújtás az irodalomtanításban* címmel.

Az irodalomórai és a szakköri élménynyújtás nem korlátozódik az irodalom területére: gyakran vannak a gimnáziumban poliesztétikai jellegű foglalkozások. Az esztétikai nevelést szolgálja jónéhány iskolai verseny is: az irodalmi pályázatok, az évenkénti országos kiejtési verseny s a szavalóverseny, amely gyakran kötődött valamilyen évfordulóhoz: a felszabdalás 30., a NOSZF 50. évfordulójához, a Radnóti- és Ady-jubileumokhoz. Említést érdemelnek az emlékünnepek, például megemlékezéseink Bessenyeiről, Erdélyi Jánosról, Móriczról. Ezeken nagy szerepet játszott az irodalmi színpad, amely nemcsak a szép beszéddel és színpadi mozgással szolgálja az esztétikai nevelést, hanem az izléses díszletekkel is. Az évfordulóhoz többször városi pályázatok és iskolai olvasóversenyek kapcsolódtak.

A tanulóknak mindig nagy élményt jelentenek az író—olvasó találkozók, melyeken szívesen jelennek meg volt pataki diákok is. (Itt — többek között — Király István, Fekete Gyula, Kurucz Gyula, Képes Géza, Mészöly Dezső neve érdemel említést.)

Szép hagyománya iskolánknak, hogy a második osztályok minden évben látogatást tesznek a széphalmi Kazinczy-emléksarnoknál, ahol műsorral adóznak a nagy nyelvújító emlékének. Itt nemcsak magának a műsornak és a klasszicista emlékháznak, hanem a környező parknak is izlésformáló szerepe van.

Zenei nevelésünkben némi törést okozott, hogy 1950-től nem volt szervezett énekotatás az általános gimnáziumokban, s csak lassanként vezették be újra: az 1954/55-ös tanévtől az első osztályokban, az 1966/67-es tanévtől az első két évfolyamon, s végül az 1973/74-es tanévtől mind a négy osztályban kötelező tantárgy az ének. A Rendtartás szerint min-

den olyan gimnáziumban, ahol arra a személyi feltételek megteremthetők, énekkart kell szervezni, amely heti 2 órában működik. Ennek az előírásnak iskolánk eleget tesz, sőt elmondhatjuk, hogy az énekkar működése az 1950-es években is folyamatos volt. A kétévenkénti sárospataki diáknapokra mindig lelkiismeretesen készülnek tehetséges diákjaink. Ének és hangszer kategóriában a legtöbbször arany- vagy ezüstoklevelet kaptak, pol-beat kategóriában pedig ezüsttel és bronzsal dicsekedhettek. A diáknapi részvételt mindig házi vetélkedő előzi meg. S hogy ifjú zeneszeink, énekesek ne maradjanak példaképek nélkül, az iskola minden évben négy előadásból álló hangversenysorozatot hirdet. Elmondhatjuk, hogy csaknem minden diákunk meglátogat legalább évi két hangversenyt. Az Ifjú Zenebarátok Körének is mindig vannak iskolánkban tagjai. A 70-es évek elején különösen fellendült a zene iránti érdeklődés, és a gimnáziumban öt IZB-kör is működött. A jelenlegi IZB-kört dr. Takács Andrásné vezeti; tagjai énekléssel, zenehallgatással és hangszeres zenével foglalkoznak. Rendszeresen látogatják a város zenei rendezvényeit, s minden évben megtekintenek Budapesten egy operaelőadást. Az iskolai ünnepélyeken rendszeresen föllépnek hangszeres szólistáink. Bár az iskolától független rendezvény, említést érdemel a nyári zenei hetek programja, amely évről évre sok látogatót vonz távoli vidékekről is. Az utóbbi évtizedben — mint az alábbi adatok is bizonyítják — tanulóink egyre növekvő létszámban iratkoztak be a sárospataki állami zeneiskolába: 1969—70-ben 8, 1970—71-ben 7, 1971—1972-ben 8, 1972—73-ban 12, 1973—74-ben 16, 1974—75-ben 16, 1975—76-ban 28, 1976—77-ben 16, 1977—78-ban 18, 1978—79-ben 13, 1979—80-ban 32 tanuló.

Képzőművészeti nevelésünkben — a zeneihez hasonlóan — törést jelentettek az 50-es évek. Bár az 50-es évek elejétől a 60-as évek közepéig szünetelt a rajz és a művészettörténet tanítása, az iskolavezetés talált rá módot, hogy rendkívüli tárgyként bizonyos óraszámban és néhány osztályban bevezesse az ábrázoló geometria, a műszaki rajz és a művészettörténet oktatását. Ehhez segítséget nyújtott s nyújt ma is könyvtárunk képzőművészeti anyaga. Kitűnő lehetőséget ad a szemléltetésre a Várgaléria is, amely 1968 májusa óta áll a látogatók rendelkezésére. A gimnázium rajz szakkörében az érdeklődő tanulók továbbfejleszthetik tudásukat. A szakkört nyugdíjba vonulásáig dr. Bertha Zoltán vezette, 1974-től pedig Gregor András irányításával működik. A kör a művészetek elméleti kérdéseivel is foglalkozik, de fő tevékenységi formája az aktív rajzolás. Tagjai közül néhányan mindig részt vesznek a tokaji nyári középiskolai táborban, s az országos diáknapokra is beneveznek. Diáklapunk, a Sárospataki Krónika a szárnyukat bontogató költők, írók, riporterek mellett egy időben az ő alkotásaikat is jól fel tudta használni. Az utóbbi évtizedben néhány képzőművészeti előadás és kiállítás is segítette nevelésünknek ezt a fontos területét. A már említett folyosói galéria mellett az osztálytermeket is reprodukciók díszítik.

A tanárok közül elsősorban Nagy Dezső — az iskola volt tanára — és dr. Bertha Zoltán alkotó képzőművész. Nagy Dezső és dr. Bertha Zoltán nevéhez fűződik a gimnázium alapításának 425. évfordulójáról megemlékező iskolatörténeti kiállítás rendezése. Festményeikkel gyűjteményes ki-

állításokon (pl. Hegyaljai tájak, hegyaljai emberek) találkozhattak az érdeklődők. Dr. Bertha Zoltán képei 1956-tól többször is szerepeltek országos tárlaton, négy ízben pedig már önálló kiállítása is volt (Sárospatak és Miskolc 1959, Tokaj 1975, Sárospatak 1977, Monok 1979). 1958 óta tagja a Képzőművészeti Alapnak. Rajzai újságokban, folyóiratokban is megjelennek. Sokoldalú pedagógiai és képzőművészeti tevékenységének része volt az is, hogy két ízben kiállítást nyitott meg a Várgalériában.

Képzőművészet és pedagógia elválaszthatatlan Patakon; elég csak arra utalni, hogy a Hegyaljai tájak, hegyaljai emberek című kiállításon a kiállítók zöme gyakorló pedagógus volt. Más jellegű rendezvények is szolgálták azonban a képzőművészeti nevelést, például az a reprodukciós kiállítás, amelyet a Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata szervezett 1956 őszén. A kiállított sorozat 18 képből állt.

Az előbb említett tényezők nevelő ereje kiemelkedő képességű tanulóink eredményeiben is megmutatkozik. Urbán György az 1953/54-es tanévben az országos középiskolai rajzpályázaton I. díjat nyert. Az azóta nemzetközi hírűvé vált festőművész szép gesztusa volt, hogy az 1979/80-as tanévben pályázatot hirdetett meg az iskola ifjú képzőművészei számára, s első díjul egyik értékes festményét ajánlotta fel. Sikereket hoztak olykor a sárospataki diáknapiak is; megemlíthetjük pl. Molnár Irén 1971-es ezüstérmét, melyet tusrajzaival, akvarelljeivel és olajfestményeivel érdemelt ki.

Bár nem az iskola kötelékébe tartozik, tanulóink alaposan kiveszik részüket a Bodrog néptáncegyüttes munkájából, mely negyedszázada működik Sárospatakon. Az együttest jelenleg az áfész tartja fenn. Eredeti néptáncokból álló repertoárjukat 1966 és 1979 között 7 ízben külföldön is bemutathatták, s 1971-ben a Vígszínházban is fölléptek. Az együttes tagjai között fiatal munkások, értelmiségiek, diákok egyaránt találhatók. Gimnazistáink önálló csoportot is alkotnak, amely rendszeresen részt vesz a sárospataki diáknapiakon. Eddig hét ízben arany-, három ízben pedig ezüstoklevelet kaptak. Természetesen rendszeres szereplői az iskolai ünnepélyeknek is, elsősorban a történelmi évfordulók alkalmából. Mindennek nagy szerepe van abban, hogy iskolánkban a népi kultúra ne divatként legyen jelen, hanem esztétikai nevelőerőként, izlésfejlesztő tényezőként.

Az esztétikai nevelés lehetőségeinek és eredményeinek számbavétele egy ilyen rövid írás keretében nem lehetett teljes. Célunk csupán az volt, hogy a legfontosabb területeket kiemelve bizonyítsuk: a pataki gimnázium sokoldalú esztétikai nevelésre, izlésformálásra törekszik.

Rác István

11. A TANÓRAI ÉS A TANÓRÁN KÍVÜLI TESTNEVELÉS

A fiatalság harmonikus neveléséhez nemcsak a társadalom- és természettudományok alapjainak elsajátíttatására van szükség, hanem arra is, hogy a fiatalokat idejében rászoktassuk a test edzésére, ápolására, gondozására. Ezt már Comenius felismerte: pataki tevékenysége idején nagy fontosságot tulajdonított a testi nevelésnek. Ezért iskolánkban már a XVII. századtól kezdve érvényesült az „ép testben ép lélek” elve, s így az államosított Rákóczi Gimnázium biztosan támaszkodhatott a református kollégium hagyományaira.

E tradíciók megteremtették mai testnevelésünk anyagi feltételeinek alapját is. Az iskolakertben 1878-ban fölépült az ország első iskolai tornacsarnoka, amely — némi felújítás után — még ma is jól használható. Mivel azonban ez a két világháború között már szűkösnek bizonyult, a gimnázium 1943-ban egy másik tornatermet is kapott.

Az iskola fennállásának 400. évfordulójára Szabó Károly, a gimnázium testnevelő tanára csónakház építését indítványozta. A tervezés megkezdése előtt győri és váci vízitelepeket tanulmányozott. Az egyház által biztosított 8000 pengő elegendőnek bizonyult, és a csónakház Szabó László budapesti építész-mérnök tervei alapján rövid idő alatt elkészült. Gimnáziumunk 1978-ban újjászervezett vízi szakosztálya ebben az épületben kapott helyet.

1962-ben — a lakásépítés céljára kisajátított tenispálya helyett — egy salakos kosárlabda- és tenispályát kapott az iskola; a vízi szakosztály pedig — 1974 és 1980 között — két 9 személyes őrsi csónakot, 5 kajakot és 1 csónakmotort szerzett be.

Tornatermeink jól felszereltek. 1978-ban befejeződött a Kossuth-kollégium melletti sportpálya felújítása. A felújítás eredményeként — a Kazinczy utcai lakások kertjeiből kibővített területen — egy korszerű, a testnevelés és a sport igényeit minden tekintetben kielégítő atlétikai pályarendszer jött létre. Az iskolaudvar rendezésével egy időben sorra kerül a belső tornaterem melletti kosárlabdapálya felújítása is.

A Kossuth-kollégium melletti sportpálya építéséhez számos helyi üzem, az ÖKÜ és a MÁV vezérigazgatósága több mint 1 millió forint értékű társadalmi munkával járult hozzá. Az iskolai KISZ-szervezet három év alatt 140 ezer forinttal segítette a vízisportot és az ODK-t, amelynek huszonöt fő részére elegendő sátrat és hálósákat bocsátott a rendelkezésére.

Az 1952-es államosítás a testnevelés helyzetét különösebben nem változtatta meg. A tanterv a tanórai testnevelésre továbbra is heti két órát szánt. Változást csak a 15/1973. MNS számú utasítás hozott; a heti testnevelésórák száma eggyel emelkedett.

Az iskola akkor folyó felújítása miatt e rendelet végrehajtása nagy nehézségeket okozott: a harmadik órát a testnevelők havonta egy délután, négy-öt órát összevonva tartották meg. Az 1974/75-ös tanévben azonban már minden óra délelőttre került. Ezután új tanterv lépett életbe, és ez maga után vonta a tanórai testnevelés színvonalának emelését. A testnevelő tanárok önképzéssel, szakmai továbbképzéssel, komplex tanfolya-

mok elvégzésével járultak hozzá a magasabb szintű követelmények teljesítéséhez. Évente négyszer tart ülést a sárospataki és sátoraljaújhelyi testnevelő tanárok munkaközössége; ilyenkor jó alkalom adódik a tapasztalatcserére.

Az iskolai munkaközösség vezetője jelenleg Szűcs Mihály. Munkatársai: Joósz Györgyné, Bolvári Péter és ifj. Sípos György. A tanórai és a tanórán kívüli munkát alkalmanként nem szakos tanárok is segítették (Kolláth Éva, Kalóczkai Tiborné és Páldi Jeremiás). Hosszú éveken keresztül nagy segítséget nyújtottak iskolánknak sportszeretükkel Sípos István és Hajdú István kartársak. Olyan labdarúgókat neveltek szakosztályunkban, akiknek nevével gyakran találkozhatunk a nemzeti bajnokságban is. Dr. Egey Antal és Hajdú András a turizmus megszerettetésével és szervezésével segítettek éveken át a diáksportkört. Az ODK megalakulását követően Páldi Ildikó vállalta a természetjárók irányítását, most már Köteles László a „túrafelelős”.

A sorjázó nemzedékek formálása fontos feladata az iskolákat irányító felsőbb vezetésnek. A cél az államosítás után is az volt, hogy minél nagyobb tömegeket nyerjenek meg a mozgás, a sport, az egészséges életmód ügyének. Ennek legfontosabb formái a különböző sportágakban rendezett házibajnokságok, versenyek, próbák, jlevényszerző akciók és az év végi sportünnepélyek. Szép szokás volt — Szabó Károly jóvoltából — a telente szervezett hutai sítáborozás is.

Kiemelkedően fontosnak tartjuk a minden évben megrendezett iskolai és városi sportünnepélyeket. De ezeknél nagyobb szabású „megmozdulásaink” is voltak. A gimnázium leánytanulói 1958-ban és 1959-ben Miskolcon részt vettek az ifjúság ünnepén. Játék a párnával című gyakorlatuk nagy sikert aratott a Népstadion gyepszőnyegén is. A bemutatón négyszáz tanulónk szerepelt, a gyakorlatot id. Sípos György vezette.

Minden tanévben célunk volt a tömegsport fokozatos fejlesztése, több sportágra való kiterjesztése. A VIT jlevényszerző akció indulásakor (1957—58-as tanév) tanulónk már igen nagy létszámban teljesítették a próba követelményeit. Az 1961—62-es tanévben a Kilián tömegsportmozgalomban a diákok 70⁰/₀-a gyűjtötte a pontokat, s ugyanakkor a házibajnokságok színvonala is emelkedett.

A tömegsport keretén belül főleg vívásban (Sárospatak és Ózd közötti viadalok), atlétikában (Sárospatak és Sátoraljaújhely közötti versenyek) és szízsben értek el kimagasló sikereket tanulónk. Mindebben nagy szerepe volt Szabó Károly testnevelő tanárnak, aki különösen vívóival ért el szép eredményeket. Nemcsak aktív tanárként tevékenykedett, hanem a nyugalomba vonulását követő tizenkét év alatt is (1967—1979). Ebben az időben a Tanítóképző Főiskola SC-ben gyűjtötte össze iskolánk tehetséges vívóit, és készítette fel őket a különböző versenyekre. Eredményes munkásságát bizonyítja, hogy a következő tanulók „aranyjlevényes” minősítést értek el: Egressy Gábor, Homoki Éva, ifj. Kádas Sándor, Plósz Valéria, Radácsi Erzsébet, Radácsi Katalin, Tamáska Krisztina, Tamáska Péter és Vaszkun Tibor.

Az 1962/63-as és az 1963/64-es tanévben csaknem kilencszáz tanuló vett részt a Kilián-mozgalomban. Ekkor a hagyományos Sárospatak—

Sátoraljaújhely városok közötti versenyen 276:167 pontarányban nyert iskolánk. A megyei sibaajnokságon is jól szerepelt két tanulónk: Halász Zoltán és Héjj Attila. Az egész éves testnevelési és sportmunkát színvonalas sportünnepély zárta.

Az 1964/65-ös tanévben 1150 tanuló dolgozott a sportkörben; közülük 831-en vettek részt a Kilián-mozgalomban, s a tanévet nagyszabású OSN-ünnepély zárta le.

Az 1966/67-es és az 1967/68-as tanévben 926-an kapcsolódtak be a mozgalomba; sokan vettek részt a különböző sportágak házibajnokságain is.

1970-től 1973-ig hét sportágban folytak az iskolai versenyek. Gimnáziumunk az Eszkálán erdészházat bérelt, ahova hétvégeken — vállalva egy 20 kilométeres gyalogtúra fáradalmait — a természetjárókon kívül igen sok osztályunk is ellátogatott.

Az 1973/74-es tanév végén az országos sportnapok városi bemutatóján iskolánk tanulóinak háromnegyede színvonalas műsorszámokkal szerepelt. Ebben az évben írták ki első ízben a Rákóczi nevet viselő iskolák teremlabdarúgó-bajnokságát Kiskunhalason; ott a csapatunk azóta is minden évben szívesen látott vendég.

Az 1976/77-es tanévben rendszeresítettük a harmadik óra utáni szünetben az iskolai testnevelést. Ugyanekkor a házibajnokságok sportágai nyolcra szaporodtak, s a versenyek szervezésébe a KISZ is bekapcsolódott.

Az 1977/78-as tanév végén első, második és harmadik osztályos leánytanulóink esernyőgyakorlatukkal nagy sikert arattak a városi sportünnepélyen.

Az 1980/81-es tanévtől kezdve célunk, hogy minden elsős tanulót megtanítsunk úszni. A mondott időben iskolánk a kiskunhalasi teremlabdarúgó-bajnokságon első helyezést ért el, s így a Rákóczi Kupa egyévi időtartamra Sárospatakra került. A bajnokság végén iskolánk kapta a legjobb csapatnak járó különdíjat is.

Az államosítás után, 1952-ben a gimnázium sportkörének támogatását a Sárospataki Vörös Meteor sportegyesület vállalta. 1953 januárjában az iskola sportkörében 11 sportágban 584 tanuló tevékenykedett, s az eredmények igen jók voltak. 1955-ben tizennégy tanulónk nagyszerű teljesítményeit azzal ismerték el, hogy meghívták őket a Borsod és Heves megyék közötti középiskolás sporttalálkozóra. A soron következő években Z. Kovács János, Fodor József, Szűcs Bertalan, Buda Sándor, Trócsányi Zénó, Berei Zoltán és sok társuk atlétikában, vívásban, tornában és sízésben ért el kimagasló eredményeket.

Az 1960/61-es tanév alapos szakosztályi munkája meghozta gyümölcsét: atlétikában kilenc megyei első helyezést, tornában egyéni összetett bajnoki címet (Augusztin Gyula), vívásban megyei és észak-területi egyéni és csapatbajnoki címet, valamint egy országos egyéni harmadik helyezést (Trócsányi Zénó) szereztek tanulóink. Labdarúgócsapatunk a környező iskolákban nem talált legyőzőre.

Az 1962/63-as és az 1963/64-es tanévre szintén a minőségi munka volt jellemző. Atlétikában kilenc első és egy harmadik helyezést értünk el. (Balogh Katalin, Dakos Erzsébet, Gál Béla, Kis-Tóth Miklós, Pázmány

Ilona, Pecsénye Borbála és Pogány Imre neve érdemel említést.) A férfitornászok megnyerték a csapatversenyt a megyei bajnokságon, s egyéni összetettben is pataki diák lett az első: Szűcs Mihály, aki teljesítményével jogot szerzett az országos döntőben való részvételre. Vívásban néhány tanulónk már ekkor felnőtt másodosztályú minősítést szerzett, a megyei csapatbajnokságon pedig első és második helyezést ért el.

A személyi feltételek javulásával a szakosztályok száma is gyarapodott az 1964/65-ös tanévben: megszerveződött a természetjáró szakosztály, amelynek létszáma már a kezdet kezdetén több mint ötven fő volt. A vívószakosztály tagjai a hagyományos Sárospatak—Ózd versenyen ismét diadalmaskodtak, de a többi sportágban is szép eredmények születtek. Kosárlabdában mind a leány-, mind a fiúcsapat harmadik helyen végzett a megyei döntőben.

Az 1966/67-es tanévben háromra csökkent a szakosztályok száma, és ez az eredményeken is meglátszott. 1970-től ismét több szakosztály működött, az ezutáni évben pedig a női kosárlabdacsapat megyei második helyezést szerzett. Atlétikában a 110 méteres gátfutásban — több éven át — a tehetséges Háda Ferenc hívta föl magára a figyelmet. Eredményei közül említésre méltó a megyei bajnokság megnyerése, majd az országos hatodik helyezés. Mindezek akkor értékelhetők igazán, ha figyelembe vesszük: már folyt az iskola fölújítása, s emiatt mostoha körülmények között dolgoztunk. Ezekben az években ért el szép sikert az ODK-szakosztály is: az ODMT-t követően két csapattal is bejutott az országos döntőbe.

Az 1975/76-os tanévben a tárgyi adottságokon kívül a személyi feltételek is javultak, s ennek következtében már hat szakosztály vett részt a középiskolások bajnokságain. Az atléták közül hat tanuló jutott az országos döntőbe; kosarasaink megyei ötödik helyezést értek el; az ODK-ból egy csapat ismét az országos döntőbe verekedte magát.

A következő tanévben az atléták huszonegy bronz minősítést szereztek, a tornász lányok pedig harmadik helyen végeztek a megyei döntőben. 1978/79-ben a labdarúgók megyei bajnokságot nyertek, majd a területi döntőn (négy megye versenyében) a második helyen végeztek.

Diákjaink több éve kapcsolatban állnak a királyhelmei testvérgimnáziummal, valamint a kiskunhalasi II. Rákóczi Ferenc Mezőgazdasági Szakközépiskola tanulóival. Tantestületünk kispályás labdarúgócsapata az évenként megrendezett Hegyaljai Pedagógus Kupában vesz részt. Továbbra is arra törekszünk, hogy e hagyományainkat ápoljuk, fejlesszük, sportbarátságunkkal is öregbítve iskolánk hírnevét.

Végezetül ide kívánkozik azoknak a testnevelőknek a neve, akik már nem gimnáziumunk tanárai, de értékes munkájukkal hozzájárultak az itt felsorolt eredmények eléréséhez: Szabó Károly (1928—1967), Sípos György (1947—1962), Rácz Erzsébet (1964—1973), Kis Ilona (1964—1965), Szárnya Anna (1966—1972), Csajka Imre (1967—1974) és Vörös József (1970—1974).

Szűcs Mihály
munkaközösség-vezető

12. AZ OSZTÁLYFŐNÖKI MUNKAKÖZÖSSÉG

Iskolánkban tudatosan ápoltt hagyományai vannak az osztályfőnöki munkaközösségnek. A tanári kar után ez a legnagyobb és legfontosabb nevelői testület.

Az osztályfőnöki munkaközösség nevelési kérdésekben tölt be koordináló szerepet. Átfogja az iskola leglényegesebb nevelési tényezőit: az osztályfőnökök, a szaktanárok, a kollégiumi nevelők munkáját. Együttműködik a tanulószoba vezetőjével, a szülői munkaközösség választmányával, az osztályok önkormányzati szerveivel és a KISZ-szervezet vezető testületével.

A osztályfőnöki munkaközösség megalakítását a Köznevelési Minisztérium 1952/15. számában megjelent 852—1517/1952. VII. K. M. számú utasítás rendeli el: „*Osztályfőnöki munkaközösséget kell szervezni az iskola valamennyi osztályfőnökéből*” — intézkedik a köznevelési miniszter. — „*A munkaközösség közvetlen irányítója és vezetője az igazgató, helyettese a pedagógiailag legképzettebb osztályfőnök. A munkaközösség a nevelőtestület megbízásából végzi munkáját negyedéves munkaterv és a tantestület értekezletein felvetett pedagógiai problémák alapján. Megbeszéléseket havonként kell tartani. A munkaközösség elsősorban az iskola sajátos nevelési kérdéseivel foglalkozzék, másodsorban általános pedagógiai kérdésekkel...*” A munkaközösség feladatait viszont a köznevelési miniszter 852—042/1952. VII. K. M. számú utasítása írja elő. (Köznevelési Minisztérium Közlöny. 1952. II. évfolyam, 19. szám.) Ez az utasítás az osztályfőnöki munkaközösség feladatainak két körét jelöli ki: „*I. Rendszeresen foglalkozni kell az iskola időszerű pedagógiai problémáival. II. A gyakorlati tapasztalatok alapján néhány pedagógiai kérdést elméletileg is fel kell dolgozni*”, majd felsorolja a konkrét tennivalókat e feladatok megvalósítása érdekében.

Gimnáziumunkban az osztályfőnöki munkaközösség megalakulása óta az utasítások előírásait megtartva tevékenykedett. Az osztályfőnöki munkaközösség közvetlenül elvégzendő feladatait az iskola évi munkaterve szabályozza. A mindenkorai munkaközösség-vezetőt — az osztályfőnökök javaslatainak figyelembevételével — az igazgató jelöli ki.

A munkaközösség érdemi munkája — Hajdú István munkaközösség-vezető irányításával — 1957-ben kezdődött; ő 1962-ig viselte tisztségét. A további munkaközösség-vezetők: Pataky Istvánné (1962—1966); Hajdú András (1966—1971); E. Kovács Kálmánné (1971—1979). Jelenleg, 1979-től Szabóné dr. Fehér Erzsébet áll a munkaközösség élén.

Az osztályfőnöki munkaközösség évfolyam-munkaközösségekre tagolódik. E kisebb csoportok irányítója minden évfolyamról egy-egy osztályfőnök.

Iskolánk munkaközössége az elmúlt évtizedek folyamán legfontosabb feladatának az osztályfőnökök munkájának összehangolását tekintette. A koordináció jelentkezett az osztályfőnöki munkatervek közös kialakításában, az általános, a konkrét és a helyi célkitűzések meghatározásában. A munkaközösség jelentős módszertani segítséget nyújt a pályakezdő osz-

tályfőnököknek. Minden évben feladatának tartja az ügyeleti szolgálat megszervezését és ellenőrzését. Az osztályfőnöki munkaközösség ösztönzi és irányítja a tanulók pályaválasztási tevékenységét. A megfelelő pályorientáció elősegítése érdekében előadásokat, üzemlátogatásokat szervez.

Az első osztályokban régóta év eleji felméréseket tartunk. Ezek után — szükség szerint — felzárkóztató korrepetálások kezdődnek a fizikai dolgozó szülők gyermekei számára. Az osztályfőnökök megkeresik a hátrányos helyzetű és veszélyeztetett tanulókat; a velük való törődést kiemelt feladatként kezelik.

Az osztályfőnöki munkaközösség dolgozta ki a magatartás és szorgalom elbírálásának helyi minősítési rendszerét. Az osztályfőnök ennek alapján a tanuló értékelésébe bevonja az osztályközösséget.

Az iskolavezetés megbízta az osztályfőnöki munkaközösséget, hogy tegyen javaslatot az értékelés korszerű szempontjainak fokozott érvényesítésére, összehangolására és az információrendszer fejlesztésére. A megbízatásnak a munkaközösség eleget tett. Az elmúlt tanévben több osztályban megtörtént a közösség belső struktúrájának vizsgálata; néhány osztály az etikai értékrend felméréssel foglalkozott.

A munkaközösség tevékenységében fontos helyet kap a tanárok továbbképzésének szervezése. Minden évben tartott két vagy három előadást valamelyik osztályfőnök vagy meghívott szakember; ez a munkaközösség tagjainak pedagógiai fejlődését segítette, látókörét szélesítette. Az előadók felkészülését könyvtárunk pedagógiai állománya lehetővé teszi, és biztosítja az osztályfőnökök önképzését is. Kiragadott példák a feldolgozott témák közül: Ifjúságvédelmi feladataink; A pedagógiai feljegyzések vezetésének problémája; A tanórai és az iskolán kívüli nevelés összhangja; Az osztályfőnöki munka helye a nevelés rendszerében; Az osztályfőnök és a család; Közösségi nevelés — egyéni bánásmód; A szocialista tanár—diák kapcsolat stb.

A munkaközösség fontos feladatának tartja az iskolavezetés segítségét. Az iskolavezetés komolyan támaszkodik a munkaközösségre. Érvényesül ez pl. a nevelési értekezletek előkészítésében és a különböző eredményvizsgálatok elvégzésekor. Az osztályfőnökök minősítésekor és egyéb értékelési alkalmakkor jelentős szerepet szán az iskolavezetés a munkaközösség-vezető véleményének. Az iskola vezetői és a munkaközösség-vezető együtt látogatják az osztályfőnöki órákat, közösen beszélnek meg a tapasztalatokat.

Az osztályfőnöki munkaközösség az iskolai munkatervvel összehangolt munkaterv alapján dolgozik. A munkatervet a munkaközösség-vezető készíti el és terjeszti megvitatásra, majd jóváhagyásra a munkaközösség és az igazgató elé. A munkaterv készítésekor az az igény fogalmazódott meg, hogy az osztályfőnökök kapjanak irányelveket, támpontokat egyéni, a saját osztályukban elvégzendő tervező, szervező, koordináló, ellenőrző, értékelő stb. munkájukhoz.

A munkaterv főbb szempontjai: 1. Helyzetelemzés. A munkaközösség működésére és tagjaira vonatkozó megállapítások. 2. A tanévre vonatkozó célok, tervek meghatározása. Megfigyelési, vizsgáladási feladatok, óralátogatások, bemutató órák szervezése. A hátrányos helyzetű tanulókkal való

foglalkozás. 3. Koordinatív feladatok. 4. A munkaközösség önképzési, továbbképzési programja. 5. Irányelvek az osztályfőnöki munkatervekhez. 6. Egyéb munkatervi feladatok, feljegyzések.

Munkaközösségünk évenként nyolc alkalommal tart megbeszélést. Ebből négy ún. összosztályfőnöki értekezlet, a másik négy évfolyam-munkaközösségi foglalkozás. A megbeszéléseket — tapasztalatcsere céljából — önként vállalt bemutató órák tartása előzi meg. Az értekezleteken az osztályfőnökök a saját óráikon szerzett tapasztalatok alapján elemzik az órákat, s megjelölik a célravezető módszereket.

Osztályfőnöki munkaközösségünk arra törekszik, hogy munkáját tervszerűség, szervezethez, tudatosság jellemezze; mert ez teszi lehetővé, hogy iskolánkban átgondoltan és összehangoltan folyjék a nevelőmunka. Így a neveléshez szükséges tevékenységi formák nem ötletszerűek és öncélúak az osztályfőnöki munkában, hanem a nevelési célok megvalósítására törekvő, alkotó pedagógiai eljárások.

Szabóné dr. Fehér Erzsébet
munkaközösség-vezető

B) Mozgalmi életünk szervezetei

1. PÁRTALAPSZERVEZETÜNK KIALAKULÁSA ÉS FEJLŐDÉSE

Ha iskolánk 450 éves történetét áttekintjük, megállapíthatjuk, hogy a társadalmi haladásnak Sárospatakon mindig voltak zászlóvivői.

Az igazságosabb társadalomért vívott nemzeti és nemzetközi harc lelkes támogatóit, aktivistáit megtalálhatjuk mind az 1918-as polgári demokratikus forradalom és az azt követő Tanácsköztársaság, mind a felszabadulást követő politikai átalakulás harcaiban.

A Tanácsköztársaság idején a Sárospataki Református Főiskola tanterületéből a legkiválóbbak — felismerve a korábbi nevelési elvek túlhaladottságát — lelkes támogatóivá váltak a proletárdiktatúra társadalom- és művelődéspolitikájának. A különböző beosztású, de felvilágosult szellemű pedagógusok a haladó erők oldalára álltak, számítani lehetett rájuk. Dr. Karádi György, Nagy Lajos, dr. Végh János, Ellend József és Rohoska József jelentős népművelő tevékenységet folytattak. Munkásgimnáziumot szerveztek, tanfolyamot indítottak az analfabéták számára, ismeretterjesztő előadásokat szerveztek. Dr. Karádi György — mint megyei művelődésügyi politikai megbízott — saját iskoláján kívül Sátoraljaújhelyen, Szerencsen, Tokajban, Olaszliszkán és Királyhelmecen is az oktatás és nevelés új eszméinek a képviselője volt.

A Tanácsköztársaság bukása után az oktatásügyben is, a pataki iskola testületében is restaurációs folyamat játszódott le: átmenetileg felülkerekedett a konzervatív irányzat. A haladó, a baloldali szellemű pedagógusok sorsa rosszra fordult. A főiskola élére visszakerült régi vezetés a korábbi állapotok visszaállítására törekedett. Igyekezett minél előbb megszabadulni a Tanácsköztársaság eszméinek hordozóitól: a haladó szellemű tanároktól és diákoktól. Ezt követően az iskolában olyan légkör alakult ki, mely minden tekintetben megfelelt a Horthy-rendszer igényeinek. Patakon is — miként a korszak valamennyi középiskolájában — követőkre találtak a

szélsőséges ideológiák. Megerősödött a jobboldali beállítottságú tanárok és diákok hangja, ugyanakkor csökkent a baloldali érzelműek befolyása. A tantestület és a diákság politikai álláspontjának ez a kettőssége a második világháború időszakában is megmutatkozott. A háborút, a fasizmust, a fajelméletet és a nyilas terrort elítélő humanista, esetenként baloldali érzelmű tanárok és diákok között ott találjuk azokat is, akik azonosultak egyes jobboldali szervezetek célkitűzéseivel.

A felszabadulást követő időszak gazdasági, társadalmi törekvései és politikai eseményei a sárospataki iskolában is kimutatható következményekkel jártak. Átalakultak az erőviszonyok: hangjukra találtak a haladó gondolkodású elemek, polarizálódott a tantestület és a tanulóifjúság. Növekedett a politikai érdeklődés, és megindult a demokratizálódás folyamata.

A döntő fordulat 1952-ben, az iskola államosításával következett be. Megváltozott a vezetés jellege, a nevelő-oktató munka ideológiai tartalma, az egész iskola légköre. A diákok közül azok, akik nem rokonszenveztek a régi falak közé betört új szellemmel, önként távoztak az iskolából. Helyettük olyan tanulók jöttek, akik magukkal hozták szüleik osztályharcos szemléletét. A párt által meghirdetett kulturális forradalom hatására szaporodott a tanulói létszám, és növekedett a tantestület. Fialat, az új eszmék iránt fogékony, politikailag képzett tanárok kerültek az intézetbe, akik — Patak haladó hagyományainak tiszteletben tartása mellett — új nevelési elveket és gyakorlatot honosítottak meg.

A tantestület átalakulása a párttagok létszámának növekedésében is megmutatkozott. 1945-ben még mindössze egy személy, Hallgató Sándor volt párttag a tantestületben. 1952 és 1956 között a tanárok 16⁰/₀-a, 1956 és 1960 között 8⁰/₀-a, 1960 és 1975 között 28⁰/₀-a, 1975 és 1980 között 29⁰/₀-a volt párttag. 1965-ig a gimnázium párttag tanárai a városi pedagógus pártszervezetben dolgoztak. 1965 óta az iskolának önálló pártszervezete van, amely a gimnázium és a három kollégium kommunista tanárainak munkáját fogja össze.

Az önálló pártszervezet létrehozásával erősödött az iskolai nevelő-oktató munka és a KISZ-szervezet pártirányítása, hatékonyabbá vált a pártellenőrzés. Az alapszervezet szervezi a pedagógusok ideológiai-politikai önképzését, biztosítja az egyéb ismeretszerzési formák szervezeti kereteit, terjeszti a politikai irodalmat. Ellenőrzi a párthatározatokból adódó iskolai feladatok megoldását, felfigyel az iskola politikai légkörét zavaró tényezőkre, segíti és szorgalmazza a munkahelyi demokrácia fórumainak működését, a szocialista tanár—diák viszony alakulását.

A pártszervezet megalakulása óta támogatja az iskola vezetőit és tantestületét az oktatási-nevelési feladatok megoldásában. A rendelkezésére álló mozgalmi eszközökkel és módszerekkel segíti elő a gyermekek marxista—leninista alapokon nyugvó tudományos világnézetének kialakulását, az ingerszegény otthoni környezetből vagy hátrányos helyzetű általános iskolából jött tanulók tanulmányi hiányosságainak a leküzdését, az egyenlőtlen feltételekkel induló fiatalok képességeinek kibontakoztatását. Nagy gondot fordít a pedagógusmunka erkölcsi és anyagi megbecsülésére, a munka szerinti elosztás elvének érvényesítésére, a pedagógusok társa-

dalmi-közéleti tevékenységének szervezésére és irányítására, a „nyitott iskola” elvének megvalósítására.

Az iskolai és az iskolán kívüli pártfeladatok megoldásában, a pártmunka irányításában mindig jelentős szerepet vállaltak az alapszervezeti titkárok és a velük együtt dolgozó pártvezetőségi tagok. A titkári teendőket 1965 és 1968 között Kádas Sándor, 1968-tól 1971-ig Hajdú István, 1971-től napjainkig Vörös József látta el. Az 1980-tól 1984-ig terjedő időtartamra is Vörös József kollégiumi igazgató kapott megbízást az alapszervezettől a titkári feladatok ellátására.

A gimnázium pártszervezete megalakulása óta tudatában van annak, hogy egy nagy múltú, fejlett hagyományrendszerrel rendelkező iskolában végzi a munkáját. Éppen ezért — a pártalapszervezetek tevékenységét meghatározó, országos érvényű párthatározatok végrehajtásával összefüggésben — mindig arra törekedett, hogy e hagyományrendszer minden haladó vonása beépüljön a mai iskola életébe: a nevelő-oktató munka minden fázisába, a KISZ-szervezet munkájába, a kollégiumi önkormányzat gyakorlatába, a szocialista nevelés egész folyamatába.

Az iskolai munka eredményei azt mutatják, hogy az alapszervezet fáradozása nem volt hiábavaló. Az elmúlt 15 esztendő mérlegéből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a jövőben is a megkezdett úton kell haladnunk, és — együtt az iskola igazgatóságával, tantestületével, a tanuló-ifjúsággal — úgy kell munkálkodnunk, hogy a pataki iskola a jövőben is jól felkészült, tetterre, társadalmi-közéleti feladatok vállalására kész fiatalokat neveljen a szocialista Magyarországnak.

Vörös József
pártalapszervezeti titkár

2. HÍRADÁS KISZ-SZERVEZETÜNKRŐL

Iskolánk KISZ-bizottsága 1980 tavaszán az alábbi felhívással fordult hazánk középiskoláinak KISZ-szervezeteihez: „Lányok! Fiúk! KISZ-tagok!

Az MSZMP XII. kongresszusa a gazdasági építőmunka soros feladatainak megoldásához a munka minőségének és hatékonyságának a növelését kéri nemcsak a párt tagságától, de valamennyi, a szocialista társadalomért felelősséget érző és vállaló állampolgártól. Ezzel a céllal hívta versenyre a Sziklai-brigád az ország valamennyi dolgozó kollektíváját.

Mi, középiskolások is csatlakozunk munkánkkal ehhez a mozgósító erejű felhíváshoz.

A gazdasági építőmunka azon területén, ahol eddig is segíthettünk és segítünk, a nyári önkéntes ifjúsági építőtáborokban a felnőtt normához viszonyított korábbi 60⁰/₀ helyett vállaljuk, hogy 70⁰/₀-ra növeljük teljesítményünket.

Kérjük a gazdasági vezetőket, a megfelelő munkafeltételek és -körülmények megteremtésével járuljanak hozzá, segítsenek bennünket vállalásunk sikeres teljesítéséhez.

Középiskolások!

Hívunk benneteket! Csatlakozzatok vállalásunkhoz!

Eredményes munkánkkal járuljunk hozzá az MSZMP által meghatározott feladatok sikeres megvalósításához.”

A felhívás — nagy visszhangot keltve — a Magyar Ifjúság 1980/12. számában is megjelent.

KISZ-eseink előzőleg alaposan meghányták-vetették a dolgot; tudták, mit vállalnak. Mikor nyilvánosságra hozták felhívásukat, érezték, hogy az adott szó kötelez; jól felkészültek a nyári önkéntes ifjúsági táborokban végzendő munkára. A Rákóczi Gimnázium neveltjei becsületbeli ügyüknek tartották, hogy a kijelölt feladatokat a lehető legjobban oldják meg; a pataki diákok — magukkal ragadva az ország más részeiből összesereglett középiskolásokat is — tevékenységükkel minden munkaterületen rászolgáltak a dicséretre . . .

Eredményeiről iskolaújságunk, a Sárospataki Krónika 1980/1. száma így adott hírt: „A nyári szünetben — olyan helyeken, mint Hatvan, Rákoscса, Helvécia, Jakabszállás, Sopron és a lengyelországi Biala Podlaska — 220 rákóczista fiatal dolgozott. Három táborból, Sopronból, Helvéciából és Jakabszállásról — a becsületes munka jutalmaként — iskolánkba került a KISZ KB zászlója; hat brigádunk nyerte el a »Kiváló Brigád« címet.

Érdemeiért igazgatói dicséretet kapott a IV. E-s Csorba László, a III. F-es Fazekas Attila, a III. D-s Horváth Ildikó, a III. E-s Kántor Erzsébet, a IV. F-es Lövey Csaba, a II. D-s Pandák Gabriella, a III. A-s Szabényi Erika és a IV. B-s Tóth Edina brigádja.”

Hogy fiataljaink képesek voltak megfelelni a maguk támasztotta magas követelményeknek, s vállalni a felhívás erkölcsi súlyát, abban egyrészt az iskolánkban kifejtett pozitív nevelői ráhatások, másrészt azok a moz-

galmi tapasztalatok játszottak szerepet, amelyeket KISZ-szervezetünk csaknem negyedszázados fennállása során szerzett.

Nevelői ráhatások? Igen, hiszen a tanári kar mindig tudatában volt hivatásából fakadó kötelességeinek. Együttműködött a KISZ-szervezettel; segítette az ifjúsági mozgalmat, a diákönkormányzat fejlődését. Kivette részét a KISZ politikai, tanulmányi, kulturális, sport- és egyéb feladatainak a megvalósításából.

Mozaik tapasztalatok? Igen, hiszen a KISZ iskolánkban örököse volt a DISZ-nek; átvette legjobb hagyományait, de elhatárolta magát tévedéseitől . . .

A KISZ nálunk 1957. március 27-én bontott zászlót; a nagy napon 60 diák gyült össze fogadalomtételre. A fiatalság legöntudatosabb része — kritikusan viszonyulva az 1956-os eseményekhez — hitet tett a kommunista ifjúsági mozgalom mellett. A 60 KISZ-tag jótékonyan befolyásolta az iskolaközösség hangulatát; a párttag tanárok közreműködésével hamarosan közvélemény-formáló erő lett . . .

A szervezet történetében három jól elkülöníthető szakaszt figyelhetünk meg. E szakaszok egyben a fejlődés egy-egy lépcsőfokát is jelzik.

1957 és 1962 között megtörtént az egész ifjúságot átfogó szervezet kiépülése; a KISZ igényessé, vonzóvá és szilárdvá vált. Ennek bizonyítéka, hogy az első évben igen megnézték, ki lehet KISZ-tag: 120 közül 40 jelentkező felvételi kérelmét elutasították . . .

A mozaik élet fellendült; megindult a fiatalok ideológiai képzése. Létrejöttek a KISZ „előiskolái”, a Kilián-körök. Megalakult az Ifjúsági Akadémia: látogatói a KISZ-en kívüli diákok voltak. A KISZ-tagok számára Lenin-köröket és ifjúkommunista-próbát szerveztek.

A KISZ tevékenységéből a változatosság sem hiányzott. 1958-ban már 15 pataki diák központi építőtáborban dolgozott, 6 pedig a hansági munkákban vett részt. Gimnazistáink a Zempléni-hegységi Állami Erdőgazdaság által nyitott nyári táborokban is hasznos tevékenységet folytattak; 1959-ben a gazdaság — jó szolgálatuk elismeréseképpen — emlékHzászlót adományozott nekik.

1959-ben a tanulóifjúság tájékoztatására KISZ-híradó létesült. (Ez a mai iskolarádió elődje volt.)

1960-ban megkezdődött a KISZ tömegszervezetté való átalakítása. Alapszervezeteink száma előbb kettőről négyre, majd négyről hétre emelkedett.

1962-ben iskolánk 829 tanulója közül már 707 KISZ-tag volt. Az iskolai KISZ-szervezet fejlődésének új szakaszába lépett: szükségessé vált az osztály-alapszervezetek létrehozása . . .

Ekkor az egyes évfolyamokon folyó munkát az illetékes évfolyamvezetőség közvetlenül, az iskolai csúcsvezetőség pedig közvetve irányította. A mozaik feladatok iránti érdeklődés nőtt. Évenként átlagosan 100 diák jelentkezett építőtáborokba. Sokan vállaltak részt a kulturális munkából; különösen azokban az években, amikor a sárospataki diáknapi megszervezése esedékes volt. Szinte minden fiatal igényelte a politikai képzést; kellően működött a Fáklyavivők köre, látogatottak voltak a poli-

tikai vitakörök és a marxista körök, érdeklődés kísérte a különböző előadásokat, politikai akciókat.

Az 1969/70-es tanévtől az egyes körök foglalkozásainak színvonala emelkedett; ebben nem kis része volt a tanári kar önzetlen segítségének. Mikor létrejöttek az osztály-alapszervezetek, a tanulmányi munka és a munkafegyelem is javult. Fokozódott a hátrányos helyzetű tanulók előrehaladása iránt érzett felelősség.

Nagy esemény volt iskolánk életében a diákújság, a Sárospataki Krónika megjelenése; ennek első száma 1970-ben látott napvilágot. A diákújság előállításának költségeit mindig a gimnázium KISZ-szervezete fedezte . . .

Más kulturális és politikai események is érdekelték a tanulóifjúságot: a többség bekapcsolódott pl. a József Attiláról elnevezett olvasómozgalomba; letette az Ifjúság a szocializmusért próbát; támogatta a Vádoljuk az imperializmust! mozgalmat; kiállt a tranzisztor- és a tv-akció mellett.

Ekkoriban kerültek az érdeklődés középpontjába a KISZ mozgalmi tevékenységének fő területei: a tanulmányi munka, az eszmei, politikai nevelés, a gazdasági építő tevékenység és a rendszeres testedzés.

Az 1973/74-es tanévben — a KISZ KB határozatainak megfelelően — iskolánkban is bevezették az új, a vertikális alapszervezeti formát. Így a 24 osztály-alapszervezet helyett 17 vertikális (különböző életkorú fiatalokból álló) alapszervezetet hoztak létre . . .

Az új szervezeti forma szükségessé tette a patronáló tanári rendszer kiépítését; ami azt jelenti, hogy — társadalmi megbízatásként — minden alapszervezet munkájára egy-egy pedagógus visel gondot.

Ezután a KISZ mozgalmi tevékenységének fő területein a korábbinál is tartalmasabb munka indult meg.

Az iskolai KISZ-bizottság minden évfolyamon meghirdette az osztályok közötti tanulmányi versenyt. A verseny értékelése azóta is az osztálydiákbizottságok közreműködésével történik. A verseny állását mindig fél-évkor és év végén ismertetjük. Értékeléskor nemcsak a verseny tárgyai-ból elért átlagokat mérlegeljük, hanem az osztály tagjai által végzett szakköri munkát, a pontversenyeken nyújtott teljesítményt és a tanulócsoporthoz tartozó mulasztási átlagát is.

Az osztályok közötti tanulmányi verseny meghirdetése sikeres kezdeményezésnek tekinthető.

A KISZ-tagok eszmei-politikai nevelése a tárgyalt időszakban lelkiismeretesen folyt. A Kilián-körök, az ifjúsági vitakörök szépen ellátták feladatukat; az aktivisták köre jól betöltötte hivatását.

Jelenleg 19 vitakör működik.

A Rákóczi Gimnázium KISZ-szervezete építő tevékenységével, társadalmi munkájával rangot vívott ki magának. Az iskolából 1958 óta minden nyáron útra keltek a pataki diákok kisebb-nagyobb csoportjai, hogy valamelyik építőtáborban végezzenek szükséges és hasznos kétkézi munkát. (Létszámuk mostanában egy-egy alkalommal 200 fő körül volt.)

Tanulóink a legutóbbi két évben a megye középiskolái közötti munkaversenyben megérdemelték az első helyet.

Sárospatak is számíthatott mindig tanulóink segítségére; KISZ-eseink — az időjárástól függően — a város parkosított területein évi ezer-kétezer óra társadalmi munkát szoktak végezni.

Tanulóink az iskolának is sokszor felajánlották segítségüket. Az ő közreműködésükkel készült az ifjúsági klub, az iskolakerti sportpálya stb.

KISZ-szervezetünk — fennállása óta — a testnevelést is szívügyének tekintette. Az 1970-es években pártfogolta az Edzett ifjúságért mozgalmat; komoly áldozatokat hozott a vízisport feltételeinek megteremtése érdekében...

Iskolánkban a mozgalmi életet általában rátermett diákok irányították-formálták. Ezért méltányos, hogy egy, a KISZ-ről szóló híradásban az 1957—1981-ig terjedő korszakból legalább a KISZ-titkárok nevét és „szolgálati idejét” megemlítsük:

Kovács László	(1957—58)
Sándor István	(1958—60)
Juhász Pál	(1960—61)
Varga László	(1961—63)
Nagy József	(1963—65)
Kocsis Gyula	(1965—67)
Szendrei Gabriella	(1967—68)
Sándor Béla	(1969—70)
Kiss Tibor	(1970—72)
Bartha Judit	(1972—74)
Szőke Éva	(1974—75)
Ráski Katalin	(1975—76)
Orosz János	(1976—78)
Rák László	(1978—80)
Suga József	(1980—)

Méltányos az is, hogy akik a nevelők közül — pártmegbízatásként — a KISZ-szervezet munkájával legtöbbet foglalkoztak, azok érdemeit is elismerjük.

1957-től 1959-ig Tóth Tibor töltötte be a KISZ-tanácsadó tanár funkcióját; nagy része volt abban, hogy az új ifjúsági szervezet iskolánkban megalakult és fejlődésnek indult.

1959-től 1973-ig Páldi Jeremiás volt a KISZ tanácsadó tanára; pártösszekötő tanárként is, nevelési igazgatóhelyettesként is az ifjúsági mozgalom megerősítésén és kiszélesítésén fáradozott.

1974-től 1976-ig Bódi Géza nevelési igazgatóhelyettes, 1976-tól 1978-ig dr. Derda István nevelési igazgatóhelyettes viselte a KISZ tanácsadó tanára tisztét; mindketten sokat tettek azért, hogy iskolánkban a mozgalmi élet tartalmas és színvonalas legyen.

1978-tól Fazekas György a KISZ tanácsadó tanára.

Iskolánkban a KISZ-munka rendes keretek között folyik. Ennek köszönhető az idők folyamán kapott sok kitüntetés. A KISZ-vezetők és -tagok

tisztában vannak jogaikkal és kötelességeikkel; ismerik a KISZ szervezeti szabályzatát. A KISZ-élet színes . . .

Régóta vannak önkormányzati napok; ezek olykor közös tanár—diák műsoros esttel érnek véget (Játsszunk együtt, 1979; Tréfás farsangi vetélkedő, 1981).

Az ifjúsági parlament is nagy múlttal rendelkezik; persze diákjaink a kritikával és az önkritikával nem mindig várnak a „beütemezett” alkalmakig.

A szórakozás és a kultúrálódás lehetőségei adva vannak; az ifjúsági klub és a díszterem a megfelelő rendezvények számára igénybe vehető.

A KISZ-élet néha már érzi, hogy a vertikális alapszervezeti formának nemcsak előnyei, hanem hátrányai is vannak. Mindazonáltal mi nem a formai, hanem a tartalmi kérdésekre összpontosítjuk figyelmünket. A KISZ feladata és a párt kívánsága számunkra úgy világos, ahogy Kádár János a KISZ IX. kongresszusán megfogalmazta:

„A Kommunista Ifjúsági Szövetség legfőbb feladata a nevelés. Bizonyos értelemben a munkát is a nevelés eszközeként foghatjuk fel, mert a legjobb pedagógia: feladatot adni és e feladat végzése közben nevelni. Szeretnénk, ha úgy nevelnék az ifjúságot, hogy korszerű, azaz kommunista világnézete, marxista—leninista ideológiája legyen; rendelkezék a reá váró feladatok elvégzéséhez szükséges politikai és szakmai ismeretekkel.”

Fazekas György
KISZ tanácsadó tanár

3. A SZAKSZERVEZETI BIZOTTSÁG TEVÉKENYSÉGE MUNKAHELYÜKÖN

Iskolánk tantestületében a szakszervezeti munka 1945-ben a Pedagógusok Szabad Szakszervezetének felhívására kezdődött meg. A testület a felhívást megértéssel fogadta, és gondos tagtoborzás kezdődött. A tagnyilvántartás szerint Héthy Lajos, dr. Orbán István, Szabó Károly, dr. Bertha Zoltán és dr. Urbán Barnabás 1945-ben, Hazag Mihály 1946-ban lépett be a szakszervezetbe.

A tagtoborzásban élen járt Palumby Gyula latin—történelem szakos tanár, aki jelenleg is részt vesz a megyei szakszervezeti bizottság munkájában. Kivette azonban részét a tagtoborzásból Tárczy Árpád latin—történelem, Szabó Gyula angol—latin és Batár Zoltán matematika—fizika szakos tanár is. A toborzás után, 1945 decemberében a tagság Palumby Gyulát választotta meg bizalminak.

A bizalmi és a segítő aktivahálózat a járási bizottság útmutatásai alapján és a helyi körülményeket figyelembe véve látott hozzá munkájához. Feladataikat így rögzítette az egykori szakszervezeti jegyzőkönyv: *„Egységes táborba tömöríteni a pedagógusokat, megélhetésükön, életkörülményükön javítani, érdekeiket védeni, összetartozásuk érzését, hivatásuk jelentőségét kidomborítani, a társadalmi munkában részt vállalni, az újjáépítést támogatni.”*

Ezek a feladatok jól tükrözték a valóságos helyzetet. Nem szólamokon, frázisokon, hanem a szükségszerűségek felismerésén alapultak.

A bizalmi — aktivistáival együtt — igyekezett a testület egyéni és kollektív érdekeit képviselni. A felszabadulást követő időben nagyon sürgős és fontos volt a megrongálódott lakások felújítása, a tüzelőanyag beszerzése, az élelmiszerek együttes vásárlása és nem utolsósorban a tanítás rendjének biztosítása. Ugyanakkor gondoltak arra is, hogy továbbképzést szervezzenek. Orosz nyelvből tanfolyamot indítottak a városban levő iskolák nevelői részére. A tanfolyam vezetője Tárczy Árpád volt.

Ha a szakszervezeti csoport munkáját — az iskola államosításával bezárólag — értékeljük, meg kell állapítanunk, hogy egyetemes, átfogó problémák helyett jórészt részletkérdésekkel foglalkozott. Inkább egyéni igényeket elégített ki, nem foglalkozott a nevelői társadalom egészét érintő ügyekkel, csupán helyi érdekvédelmi és képviselői teendőket látott el. Ez a tény azzal is magyarázható, hogy az iskola egyházi jellegű volt.

Megváltozott a helyzet az államosítás után. Tárczy Árpád személyében új bizalmi választott az alapszervezet. Ezt a funkciót ő 1952-től 1957. január 31-ig töltötte be.

A szakszervezetnek mind jobban nőtt és bővült a hatásköre, de szaporodtak a feladatai is. Kialakult határozott munkarendje és munkastílusa. Az iskola életében hatékony, az egész közösség munkáját segítő szervvé vált. Egy akkori beszámolóban ez olvasható: *„Az iskolai szakszervezetre sokirányú feladat hárult, de tőle telhetően igyekezett úgy működni, hogy egyfelől a tagság egyéni és kollektív érdekeit, másfelől az egyetemesség közös céljait és ugyanakkor általános nevelésügyünk és iskolánk sajátos körülményeit tartsa szem előtt.”*

A beszámoló részletesen elemzi az egyes munkaterületeken elért eredményeket. Az alapszervezet mozgósította a nevelőket a továbbképző tanfolyamokra, a városi ünnepekre. Kirándulásokat szervezett. A taggyűléseken tájékoztatót adott a végzett munkáról és a jövő feladatairól. A bizalmi az igazgatóval megbeszélést folytatott személyi kérdésekről, jutalmazásokról, szociális segélyekről.

Hosszasan sorolhatnánk a más munkaterületeken vállalt feladatokat is. Bár munkaköri és hatásköri leírás ebben a ciklusban még nem volt nálunk, legtöbbször az állami vezetéssel egyetértésben történtek az intézkedések. Volt azonban bizonyos megtorpanás a mozgalom fejlődésében az 1954 és 1956 közötti években. Ezt nagyrészt a személyi kultusz okozta. A szakszervezeti munkába vetett bizalom egy kissé megrendült. Mégis elmondható, hogy a szakszervezeti csoport ekkor már jobban élt a felsőbb szervek által biztosított lehetőségekkel, erősödött a szakszervezeti élet, közösséggé szerveződött az alapszervezeti tagság.

A tantestület létszámának állandó növekedése újabb és újabb feladatok elé állította a szakszervezeti vezetőséget. A tagság úgy döntött, hogy kibővíti a három főből álló bizalmi csoportot, azaz szakszervezeti bizottságot választ.

A sárospataki Rákóczi Gimnázium 5 tagú szakszervezeti bizottságát — az előírt utasítás szerint — 1957. január 31-én választották meg. Az iskolai szakszervezeti bizottság élére a történelem—földrajz szakos dr. Orbán István került. A bizottság tagjai közé Pethes József matematika, Ecsedi Zoltán matematika—fizika, Kőteles László kémia—fizika és Szabó Károly testnevelés szakos tanár tartozott.

A szakszervezeti bizottság munkáját az iskolai munkaterv alapján elkészített részletes ütemterv szerint végezte. Természetesen figyelembe vette a felsőbb szervek által kiadott tájékoztatókat és utasításokat is. A folyó ügyekről tanári gyűlésen, röpgyűléseken tájékoztatták a tagságot. A cél az volt, hogy az iskolai dolgozók érezzék: a szakszervezet törődik velük, szót emel érdekükben, s tőle telhetőleg kész segíteni bárkinek.

A bizottság figyelemmel kísérte az országos kongresszusok határozatait, s ezeket végrehajtotta. Állandó feladatnak tekintette a méltányos és indokolt kérések teljesítését, a segélyalap helyes felhasználását. Megszervezte a pedagógusok étkeztetését. Sokat tett az Eötvös-alap népszerűsítéséért. „Az Eötvös-alap tagságának a növelése, kiszélesítése egyfelől a nevelői társadalom egybefogásának szociális módját, a nevelők gyermekei taníttatásának segítését, másfelől a pedagógusszolidaritás magasabb fokú biztosítását szolgálta” — szögezte le a korabeli beszámoló.

A bizottság — érdekvédelmi feladatkörén túl — az iskola tanulmányi és nevelési kérdéseivel is behatóan foglalkozott. Támogatta az iskolát az új nevelési-oktatási terv végrehajtásában. Tagjai több alkalommal előadást tartottak a nevelők részére korunk, államunk, népünk, társadalmunk és nevelésügyünk főbb kérdéseiről.

A bizottság megbízatása 1961-ig tartott. Ezután új titkárnak Hazag Mihály angol—német—orosz szakos tanárt választották meg. Új tagként Pataky Istvánné matematika—ábrázoló geometria szakos tanár került be

a bizottságba. Az új bizottság figyelembe vette a régi bizottság elért eredményeit, jó módszereit, és megkezdte munkáját. A taggyűlések ugyanúgy, mint a régi bizottság működésének idején, rendszeresek. Évenként négy alkalommal került rájuk sor. A taggyűléseken születtek meg azok a javaslatok és határozatok, amelyekről érdemes néhány szót ejteni.

A szociális juttatások terén komoly előrelépés történt. Például: az egyik városi bizottsági ülésen Hazag Mihály kartárs javasolta, hogy a városi bizottság — mivel önálló gazdálkodását folytat — adjon Eötvös-segélyt azoknak a pedagógusoknak, akiknek a gyermekei jelesen érettségiznek, vagy a felsőfokú intézményekben legalább közepesen zárják évüket. A városi bizottság a javaslatot határozattá emelte, és azóta ez a segélyezési forma gyakorlatiá vált. Ennek következtében az Eötvös-tagok létszáma is nagymértékben gyarapodott. Az iskolai bizottság javaslata és határozata alapján rendez a városi bizottság évről évre fenyőfaünnepélyeket. A kisgyerekek a vidám műsor mellé karácsonyi ajándékokat is kapnak. A bizottság megteremtette a tantestület részére a közös alma- és burgonyavásárlás lehetőségét is.

A tagok — a jó testületi szellem biztosítása céljából — javasolták az ún. szakszervezeti esteket. Ilyenek tartása iskolánkban már hagyományná vált. Évenként egy alkalommal rendezünk szakszervezeti estet. Erre a nyugdíjas kollégákat is meghívjuk és vendégül látjuk. Az ilyen alkalomnak nagy közösségformáló ereje van. A bizottság jó szolgálatot tett azzal is, hogy szervezte, segítette a pedagógus-lakóházak építését. 1962-ben 32 pedagóguscsalád jutott új lakáshoz.

Az 1969. év tavaszán a városi bizottság új választást írt ki. A szavazás eredményeként a leköszönő Hazag Mihály bizottsági titkár helyére Pethes József matematika szakos kartárs került, aki 1971-ig volt titkár. Munkáját a pontosság és a lelkiismeretesség jellemezte. A már kialakult érdekvédelmi feladatok ellátása mellett az oktató-nevelő munkát is segítette. A bizottság — az iskola vezetőségével egyetértésben — igyekezett mindazt megtenni, ami az egyéni és a kollektív érdekek összhangját szolgálta. 1971-ben az alapszervezet Fenyvesi András magyar—történelem—francia szakos kartársat választotta meg titkárnak. Fenyvesi kartárs két ciklusban — 1971 és 1974 között — volt titkár. A bizottságba tartozott Pethes József, Pataky Istvánné, dr. Sós Istvánné és Ecsedi Zoltán. Fenyvesi kartárs már az első két évben bebizonyította, hogy jó szakszervezeti funcionárius, a szervezőképessége kiváló. Nagyon hamar megismerkedett a szakszervezeti munkával, tisztába jött a mozgalommal járó feladatokkal. Sok új javaslatot tett. Megszervezte a tantestület tagjainak étkeztetését a kollégiumban. Jutalmazásokkor képviselte azt az elvet, hogy a jó szakemberek, a becsületes munkát végzők anyagilag is, erkölcsileg is nagyobb megbecsülést érdemelnek. Szorgalmazta a fizikai dolgozók gyermekeivel való törődést. Indítványozta, hogy azok a nevelők, akik egyetemi előkészítőt vezetnek, ha az előkészítőn részt vevő tanulók 70—80%-a felvételt nyer, kapjanak jutalmat. Ez a bizottság javasolta először a kisgyermekes anyák szabadnapját. Névadóünnepségeket és társadalmi esküvőket is szervezett.

Megállapítható, hogy ebben a két ciklusban a szakszervezeti élet fel-
lendült, a kartársak érezték a szakszervezet súlyát, tekintélyét. A bizottság
tagjai mind az érdekvédelmi, mind pedig az oktató-nevelő munkában
derekasan helytálltak.

Fenyvesi András 1974. augusztus 16-án vált meg a bizottságtól és
egyben a tantestülettől is, amikor kinevezték a Tanítóképző Főiskolába.
Helyébe — a ciklus végéig — Szigethy Albert kémia—fizika szakos kar-
társat választották meg, aki 1979. május 15-ig volt titkár. A bizottság tagjai
voltak: Koncz Éva, Pataky Istvánné, Pethes József és dr. Sós Istvánné.

A maga módján ez a bizottság is ügyelt a dolgozók érdekvédelmére
és a szakszervezeti jogosítványok érvényesítésére. A következő bizottság
megválasztására 1979 májusában került sor. A teljesen megújított bizott-
ság titkárának Szathmári Sándor földrajz—történelem szakos kartársat vá-
lasztották meg, akinek a szakszervezet az új ciklusban, 1980-ban is bizal-
mat szavazott. A bizottság tagjai: Bakó Magdolna, Balla Eszter, Kolláth
Éva, Sipos István.

Ennek a vezető testületnek kell megoldani a szakszervezeti hatáskör
bővüléséből eredő fontos feladatokat. Ki kell alakítania az új normáknak
megfelelő munkastilust: jutalmazásokkor a korábbiaknál jobban kell ügyel-
nie a munka szerinti elosztás elvének érvényesülésére; elő kell segítenie
a munkahelyi demokrácia kiteljesítését; az érdekvédelem mellett többet
kell vállalnia a dolgozók nevelésével kapcsolatos feladatokból.

Köteles László

C) A gimnázium kulturális arculata

1. KÖNYVTÁRUNK AZ OLVASÓ IFJÚSÁGÉRT

Iskolánk 450 éves története folyamán az oktató-nevelő munkában mindig nagy szerepe volt a könyvtárnak.

Azoknak a céloknak az előzményeit, amelyeket napjainkban a szocialista iskola tűzött maga elé — a sokoldalú, alkotó ember kialakítását, aki a természettudományi és a társadalomtudományi ismereteket egységes műveltséggé ötvözve a közösség tagjaként a társadalom egészével összhangban tudja kibontakoztatni tehetségét —, már Comeniusnál megtaláljuk. Ő a sikeres iskolai munka alapjának a jó könyvet tartotta. Pataki székfoglalójában így nyilatkozott: „Ő, csodálatos a könyvek hatalma, méltósága... a könyvek révén sokan lesznek tudóssá... könyvek nélkül pedig senki sem lesz tudós még az iskolában sem; ha szeretjük az iskolát, szeressük a könyveket, az iskolák lelkét is; amelyik iskolát nem éltetik a könyvek, az halott”.

Comenius állásfoglalása — a kollégiumként emlegetett pataki iskolában — megerősítette az önművelés, a tanulás eszközeibe, a könyvekbe vetett hitet; az akkor 4500 kötetes könyvtár részint adományozás és hagyományozás útján gyors fejlődésnek indult. Ez a fejlődés átmenetileg csak az iskola üldöztetése — 1671 és 1703 között — torpant meg; ebben az időszakban nemcsak hogy nem gyarapodott, hanem egyenesen megritkult a könyvtári állomány. Miután azonban tért hódított a vallási türelem elve, mindenféle felekezeti ellenségeskedés értelmetlenné vált; a kollégiumban az egyes ágazatok (a jogi, bölcsészeti, teológiai, gimnáziumi) megerősödtek. Ennek következtében az 1850-es években a gimnázium a kollégium egyik önálló intézete lett, s a Nagykönyvtár mellett, mely 1870 táján már 22 600 kötetet tartalmazott, a gimnázium könyvtára is kezdett kialakulni.

A gimnáziumi ifjúság számára előbb megvetették az önképzőköri és az osztálykönyvtárak alapjait. Majd 1927-ben létrejött a gimnáziumi tanári könyvtár. (Ezekről a tényekről az évkönyvek adatain kívül a könyv-

tár régi könyveinek bélyegzői és a könyvekben levő kéziratos bejegyzések is vallanak.) Később, 1938 szeptemberében — az osztálykönyvtárak egyé-olvasztása révén — keletkezett a gimnázium ifjúsági könyvtára.

Az államosításkor, 1952-ben három könyvtára volt a gimnáziumnak: a tanári könyvtár, az ifjúsági könyvtár és az ún. segélykönyvtár. Ezeket — társadalmi munkában — külön kezelték a tanárok. 1960-ban mindhárom könyvtár kezelését egy függetlenített könyvtáros, dr. Orbán István vette át; ő 1966-ig, nyugdíjba vonulásáig végezte a beosztásával járó munkát.

A segélykönyvtár részint a könyvek elrongálódása, részint az új tantervek bevezetése következtében hamarosan megszűnt. De a tanári és az ifjúsági könyvtár — bár mindkettőnek külön, szűk és tárolási nehézségeket okozó helyiségben volt az „othona” — látszólag zavartalanul működött tovább.

1972-ben végre megtörtént a két könyvtár összevonása. Sajnos, ez elég formális intézkedésnek bizonyult: egységes leltárkönyvet rendszeresítettünk, de a könyvek maradtak ott és úgy, ahol és ahogy voltak.

Mind szükségesebbé vált iskolánkban is a korszerű, egységes könyvtár kialakítása.

Ennek megvalósítására — mint az 1971 decemberében kiadott Irányelvek a 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátásának javítására is tanúsítja — megérett az idő. A Művelődésügyi Minisztérium is szabadpolcos, önálló helyiséggel és helyben való olvasási lehetőséggel rendelkező iskolai könyvtárak létrehozását szorgalmazta.

Tudvalevő azonban, hogy iskolánk felújítása ekkor már folyt, s nem lehetett az irányelveket rögtön átültetni a gyakorlatba. Ideiglenesen — szükségből — a könyvvállomány nagy részét a Zempléni-hegységi Állami Erdőgazdaság raktárhelyiségeiben, igen kedvezőtlen viszonyok közt helyezték el. A könyvvállomány viszonylag kis részét — a tanítás során használatos legfontosabb könyveket — egy alkalmilag tanári szobának berendezett tanteremben és folyosópolicokon tároltuk; a diákok kölcsönzési igényeit a régi, ún. Kisinternátus (ma zeneiskola) épületében tárolt kb. 2000 kötet könyvből elégítettük ki.

Iskolánk vezetősége azonban a felújítás idején is szem előtt tartotta az irányelveket; gondolt az állami oktatás fejlesztésének feladatait megjelölő párthatározatra is . . .

Mint ismeretes, az oktatáspolitikai határozat az iskola feladataként az alapok szilárd elsajátíttatását, a tanulók gondolkodásmódjának fejlesztését, az önálló ismeretszerzés készségének kialakítását jelölte meg. Hatására mi tudatára ébredtünk annak, hogy ezt a feladatot nem lehet megoldani könyvtár nélkül. Beláttuk, hogy a felnövekvő nemzedék érdeklődésének felkeltése a könyvek iránt fontos nevelési és egyben közművelődési kérdés, mivel a tömegkommunikációs eszközök széles körű elterjedésének korszakában sem iktatható ki az ismeretszerzés, az önképzés, a művelődés folyamatából az olvasás. Felismertük: mindent meg kell tennünk azért, hogy az iskolából kikerülő diákok ne csupán képzett és fegyelmezett munkaerők legyenek, hanem önállóan gondolkodni és kérdezni tudó egyének is.

Az oktatáspolitikai határozat végrehajtását elősegítette az, hogy 1976 őszén megkezdhattuk a korszerű, három egymásba nyíló teremből álló, teljes egészében szabadpolcos rendszerű könyvtár használatát, amelynek alapterülete 154 négyzetméter, a berendezésének, bútorzatának értéke pedig 123 000 forint.

A három teremből a középső vált kölcsönzőhelyiséggé, az ajtó mellett táskatartóval és fogassal. Ebbe a részbe került a folyóiratállvány, a legfontosabb lexikonok és kézikönyvek polca, a lemeztároló, valamint a katalógus-szekrény. A bal oldali teremben csak a falak mentén helyeztünk el polcokat, hogy — pl. tanórák tartásakor — minél nagyobb legyen a helyiség befogadóképessége. A jobbra nyíló termet olvasás céljára rendeztük be, ellátva asztalokkal, székekkel, közbülső polcokkal. (Ez a helyiség nagyon „keresett”, ha kisebb tanulócsoportok vagy szakkörök megfelelő környezetben akarnak foglalkozást tartani.) A kölcsönzőtermet és az egyik olvasótermet írók képeivel, a másikat a néprajzi szakkör tagjai által gyűjtött kerámiákkal, szöttesekkel, hímezésekkel, függönyökkel és virágokkal díszítettük. A könyvtárat az elmúlt időszakban televízióval, lemezejátszóval, rádióval is felszereltük.

A könyvtár jelenlegi állománya 17 295 könyvtári egység 446 249 forint értékben.

Az állomány gyarapítása a szükségleteknek megfelelően történik. A tanítási anyaghoz kapcsolódó, valamint a továbbtanulást elősegítő és a szórakozást is szolgáló irodalmat elegendő példányszámban igyekszünk beszerezni.

Igen jelentős a könyvtár fejlődése, melyet az állandóan növekvő beszerzési keret biztosít. Az 1961-ben végzett minisztériumi látogatás alkalmával javasolták, hogy a vásárlásra fordítható évi 2000 forint pénzüsszeget az iskola emelje 5000-re. A beszerzési keret rövidesen 10 000, majd 20 000 forint lett; az utóbbi években pedig már 30—40 ezer forintot fordítunk könyvekre. A folyóiratok évi előfizetése 4000 forint felett van. Kb. 70-féle folyóirat jár iskolánkba; évente — az igényeknek megfelelően — egy-két esetben változtatunk az előfizetett sajtótermékek „listáján”.

Gyarapodik könyvtárunk a lelkes pataki öregdiákok ajándékozásai révén is. A hatvanas években többször igen értékes angol nyelvű könyvanyagot kaptunk iskolánk néhány külföldön élő volt növendékétől. Elég sokszor előfordul, hogy itthon tevékenykedő pataki öregdiákok is juttatnak el hozzánk könyvadományokat.

Meg kell említenünk, hogy a könyvtárnak nemcsak a beszerzésre van gondja, hanem a megőrzésre is. Ezért a könyvtárvezető — 1966 óta Tapa Andrásné — a korunkbeli kiadványok eltűnését, rongálódását igyekszik megakadályozni, a régi — XIX. századi — könyvekre leselkedő veszélyeket pedig igyekszik elhárítani.

Jó helyen vannak a könyvtárban a különböző audiovizuális anyagok is. Ezek a következők:

518 db hanglemez	29 963 Ft,
329 db magnetofonszalag	24 598 Ft,
249 db diafilm	3 518 Ft,
3 db oktatófilm	2 910 Ft,
45 doboz diaposzítív	10 162 Ft értékben.

A könyvtáron kívül bizonyos szaktárgyi szertárakban is található audiovizuális anyagok.

A gimnázium minden tanulója automatikusan tagja a könyvtárnak. Külön beiratkozni senkinek sem kell.

Hogy a könyvtár mennyire szerves részévé vált az iskolai munkának, mutatja az a tény, hogy a tanítás csupán a tankönyvekre korlátozódó jellege megszűnt nálunk. A tanórákra rendszeresen könyvtári könyvekkel és audiovizuális eszközökkel felszerelve mennek a tanárok. A hosszabb időre kölcsönzött és a tanórákra bevitt, vagy csak a felkészüléshez néhány napra igénybe vett könyvekről külön nyilvántartást vezetünk. A diákok között terjed az szokás, hogy már nemcsak otthoni olvasásra, hanem tanórai felhasználásra való könyveket is keresnek.

Az 1979/80-as tanévben a könyvkölcsönzési statisztika így alakult:

Tartósan kölcsönöztek a tanulók	6 585 kötetet
Tartósan kölcsönöztek a tanárok	2 136 kötetet
A rövid időre kölcsönzött kötetek száma	11 271 kötet
Összes kölcsönzés:	18 992 kötet

A könyvkölcsönzés mellett a könyvtárhasználat lényeges része a helyben történő olvasás. A könyvtár heti 48 órában áll a tanulók rendelkezésére. Az iskolaközösség tagjai — tanárok és diákok — „lyukasóráikat”, szabad idejüket szívesen töltik a könyvtárban, ahol esztétikus környezetben találják meg az oktató-nevelő munkához, illetve a tanulmányaikhoz szükséges irodalmat és kiegészítő anyagot. Ez a „forgalom” számszerűen nem mérhető, de nem is ez a lényeges, hanem — Aczél György gondolatait idézve — az, hogy az ifjúság a könyvtárhasználat során megkapja azokat a kulcsokat, amelyek segítségével képes lesz megszerezni amaz ismereteket, melyekre élete folyamán szüksége lesz.

Tapa Andrásné
könyvtáros

2. A SÁROSPATAKI KRÓNIKA MARGÓJÁRA

A pataki diákokat — a hajdani Református Kollégiumban éppúgy, mint jogutódjában: az állami Rákóczi Gimnáziumban — mindig foglalkoztatta egy diákújság megjelentetésének gondolata. Ezért egy ifjúsági lap alapításának és fenntartásának a tervével — a XIX. század óta — több nemzedék tagjai is foglalkoztak nálunk.

Leghamarább — Gulyás József rövid iskolatörténete szerint — az akadémisták látták be, hogy „gondolatnál jobb a tett”: az 1840-es években *Bújdoso* címmel diákújságot szerkesztettek. Ezt addig, ameddig lehetett — valószínűleg az egykori Kossuth-féle Országgyűlési Tudósítások vagy a Törvényhatósági Tudósítások mintájára — kéziratos formában állították elő.

1868/69-ben rövid életű új kezdeményezés történt: a Sárospataki Magyar Irodalmi Önképző Társulat *Hajnal* címmel lapot bocsátott ki. Ezt az újságot is — a *Bújdoso*hoz hasonlóan — szép írású diákok „körmölték” szabad idejükben. A *Hajnal* — a fennmaradt 24 szám tanúbizonysága szerint — 16 oldalon havonta kétszer, két példányban került ki a másolók tolla alól.

A „sulisajtó” történetében nagy változás akkor következett be, amikor a Sárospataki Magyar Irodalmi Önképző Társulat 1884-ben megtalálta rá a módot, hogy újabb lapját, a *Sárospataki Ifjúsági Közlönyt* nyomdai úton, viszonylag nagy példányszámban állíttassa elő. Ez a lap — mely a századfordulón az ifjúsági egyesület kezelésébe ment át — hosszú ideig fontos szerepet játszott a kollégium kulturális életében: hozzájárult a szépírói és tudományos ambíciókkal vagy kritikai érzékkel „rendelkező” tehetséges fiatalok kibontakozásához. A *Sárospataki Ifjúsági Közlönyt* az 1947/48-as tanévig sikerült fenntartani; akkor a lapkiadás — az ideiglenes papírhiányra való tekintettel — abbamaradt.

Ezután egy más szellemű, de az előzőek örökébe lépő diákújság megindítása — bár 1952-ben az iskola felekezeti jellege megszűnt — elég sokáig várattott magára. A Rákóczi Gimnázium KISZ-bizottsága — Hajdú Istvánnak, a pedagógus pártszervezet titkárának és Gergely Károly igazgatónak a támogatásával — csak 1969-ben kezdeményezte a „sulisajtó” feltámasztását. Ekkor azonban a kezdeményezés gyorsan eredményt is hozott: a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala — III/1/IFJ/42/1970. sz. íratával — hozzájárult a *Sárospataki Krónika* kiadásához . . .

A *Sárospataki Krónika* 1970-ben mint időszakos diáklap indult meg: azóta is a KISZ-tagok orgánuma. A *Sárospataki Krónika* nyolc A⁴-es oldalterjedelemben — többszínnyomással és linómetszetes melléklettel vonzóvá téve — lépett a siker felé vezető útra . . . Ez a sajtótermék — mutatis mutandis — azóta is megőrizte népszerűségét. A *Sárospataki Krónika* 500 példányban kezdte meg pályafutását; ez a számonkénti mennyiség — mely többnyire a Borsodi Nyomda helybeli telepén készült — azóta is elég volt az újság iránti kereslet kielégítésére . . .

A *Sárospataki Krónika* — keletkezése pillanatától fogva — az iskolaközösség szolgálatában állt. Ha az alkalom úgy kívánta, az újság elejét vezércikk foglalta el; máskor lírai alkotás került a címloldalra. A lap többi

oldalán *Novella, Historia docet, Természettudomány, Iskolatörténet, Humor, Fórum, Versek, Hírek, Anekdóták* címmel változó rovatok nyíltak.

A sulisajtónak ez a keresztmetszete Hajdú Istvántól származott; ő 1970 és 1973 között — mint a *Krónika* kiadásáért és szerkesztéséért felelős tanár — az iskolaújság életre keltésével úttörő, elismert és szíve szerinti munkát végzett. Munkájában — segítőként — néhány lelkes ifjúsági és pedagógus szerkesztő támogatta.

Hajdú Istvántól — a kolléga visszalépésekor — Kádas Sándor igazgató és Fenyvesi András tanár vette át a *Sárospataki Krónika* kiadásával és szerkesztésével járó gondokat; hozzájuk is vállalkozó szellemű diák- és tanárszerkesztők csatlakoztak, hogy munkatársaik legyenek... Ennek ellenére — nagyrészt objektív okok miatt — az 1973/74-es tanévben csak egy újságszám jelent meg, az is stencilezve.

Az 1974/75-ös tanévben más alapokra helyeződött a lapkiadás: a felelősség megoszlott a kiadásért felelős Kádas Sándor, valamint a szerkesztésért felelős Dobay Béla tanár és Bódi Géza igazgatóhelyettes között. Tőlük telhetően a diákok is osztoztak a *Sárospataki Krónika* összeállításának gondjában és örömeiben.

Ekkor az iskolaújság — a lapkiadási engedély 1974-es módosításával összhangban — kívül-belül megváltozott: a számokban állandósult a vezércikk, megszilárdult a rovatrendszer.

Az 1974/75-ös tanévben — rotaprint eljárással — a *Krónikából* négy szám látott napvilágot; átmeneti bizonytalanság után helyreállt, sőt fokozódott a lap tekintélye. (Mutatja ezt részint az, hogy a VI. évfolyamába lépő „zsrnál” 1. számáról — *Pataki diákrónika* címmel — az Észak-Magyarország 1974. november 20-i száma bizalomkeltő ismertetést közölt; részint az, hogy az 1975. június 20-i Magyar Ifjúságban „*takaros házi újság*”-unk neve állt címként egy, a VIII. sárospataki diáknapi napokról szóló tudósítás felett.) Csak az volt a baj, hogy a *Sárospataki Krónika* előállításában ekkor alkalmazott eljárás (a Borsodi Nyomda sárospataki telepén előre gyártott fedőlapokba minden esetben a Tokaj-hegyláji Állami Gazdasági Borkombinát sátoraljaújhelyi házinyomdájában készült beliveket helyeztünk el) nehézkesnek bizonyult, nem vált be. Ezért 1975/76-ban — a lapkiadási engedély cseréjét szabályosan lebonyolítva — visszatértünk az „újságcsinálás” 1970 és 1973 között bevált gyakorlatához. A kézirat átadása után — a korrigálás kivételével — minden munkafolyamat elvégzését (szedés, tördelés, síknyomás stb.) rábíztuk a Borsodi Nyomda pataki telepének dolgozóira...

Ilyen módon a *Sárospataki Krónika* — Kádas Sándor igazgató és Dobay Béla tanár irányításával — történetének új szakaszába lépett. Tovább fejlődött, de — amennyire lehetett — hű is maradt önmagához. A régi — az eredeti — formában (igaz, többszínű nyomás és melléklet nélkül), de korszerű tartalommal illeszkedett bele iskolánk kulturális életébe... Kedvelt és keresett sajtótermékké vált. Megtalálta az utat a pataki öregdiákokhoz is... Az újság kapocs lett köztük és az ősi schola között. (Néha irnak is bele!) A lap eljutott országos fórumokig, a nagy nyilvánosság elé is... Például 1977. április 2-án a Kossuth rádió a *Sulisajtó* című műsorában részleteket közölt belőle; a Magyarország 1977/51. számában

dr. Nagy Károly — az 1977/3. számmal kapcsolatban — nagyon elismerőleg nyilatkozott a *Krónikáról*; a Képes Újság 1978/32. számában a *Patak legendája* című cikk szerzője a *Krónika* 1978/4. számából (kár, hogy sajnálatos nyomdahibákkal tarkítva) volt diákunk, Bágyoni György versét idézte.

Az ilyen — és ezekhez hasonló — példák azonban az iskolán kívül legfeljebb csak sejtetik azt, amit az iskolán belül tudatosítanunk kell:

— A *Sárospataki Krónika* — a tanulóifjúság erkölcsi és anyagi támogatásával — fennállásának 12 esztendeje alatt életképessé, színvonalassá és megbecsültté vált.

— A lap — a genius locinak megfelelően — elkötelezte magát a haladó hagyományok ápolása és a korszerű eszmék szolgálata mellett.

— A *Krónika* rovataiban a szerkesztőség folyamatosan érvényesíti az 1975/1-es számban megfogalmazott programot: „Az *Alma Mater* most is az iskolai élet fontosabb eseményeit mutatja be. Az *Oroszlánkörmök* fiatal tehetségeink eredeti írásait és sikerült műfordításait közli — tematikai és műfaji megkötöttség nélkül. A *Disputa* a tanulóközösségünket foglalkoztató kérdésekre keres választ; helyt ad a diákproblémákat fejtegető cikkeknek; vitatémákat vet fel. A *Visszapillantó tükör* a haladó hagyományok ápolását segíti — egészséges lokálpatrióta szempontból. Az egykori Szignál rovatot azonban a *Tribün* váltotta fel. Ez az eredetileg is emelvény, lelátó, tehát kiemelkedő hely értelemben használt nyelvi jel jobban érzékelteti igazi szándékunkat, mint a régi: azt akarjuk, hogy ebben a rovatban az itt vagy másutt végzett, de Patakhoz vonzódó neves „öregdiákok” kapjanak szót. A *Holmi* vegyes rovat: szépen megfér benne a hír a közérdekű közleménnyel, a humor a találós kérdésekkel, az érdekesség (kuriózum) a kritikával...”

— Az újság — a múltbeli sulisajtóval összevetve is — 1970 és 1981 között megállta a helyét, országos viszonylatban rangot vívott ki magának az iskolai kiadványok sorában. Ezért név és időrend szerint említésre méltóak azok a „rákóczista” diákszerkesztők és -szerzők, akiknek a *Sárospataki Krónika* eddig a legtöbbit köszönhet: Sándor Béla, Mester Judit, Ullrich Katalin, Krakкаи Ernő, Kádas Éva, Iván Gyula, Póczos Barna, Juhász László, Lahocsinszky Pál, Burom Zoltán, Kormos Ferenc, Pinczés István, Szentimrey Ida, Tóth Magdolna, Komjáthy Lajos, Koncz Mária, Csombók László, Kiss Tibor, Csuha Erzsébet, Kisvárdai József, Koncz Béla, Kulcsár Gábor, Tóth Tibor, Bartha Judit, Kelemen Katalin, Baranyai és Baranyi Katalin, Konyár Margit, Andácssy Éva, Csóka György, Radácsi Katalin, Takács Etelka és Katalin, Szőke Éva, Vaszkun Tibor, Mohi Sándor, Orbán Éva, Fráter Mária, Fehér Mária, Nagy Judit, Tóth Irén, Farkas Imre, Laczkó Tibor, Szabó Lívia, Zeher Emese, Berecz Lilla, Pohánka Enikő, Máté Magdolna, Tesmagi Mária, Tóth Mihály, Butella Marianna, Domokos István, Kovács Judit, Szabó Olimpia stb.

A *Sárospataki Krónikából* — mivel annak idején a Rákóczi- és a Kosuth-emlékszámot „duplának” minősítettük — az 1980/81-es tanév végéig 45 szám jelent meg.

Dobay Béla

3. A LÁTÓKÖR AZ ISMERETTERJESZTÉS SZOLGÁLATÁBAN

Másfél évtizeddel ezelőtt a sárospataki Rákóczi Gimnázium igazgató-sága, pártszervezete és tanári kara elérkezettnek látta az időt, hogy felülvizsgálja az órán kívüli nevelés-oktatás két hagyományos formáját: az önképzőkori és a szakköri keretek között folyó munkát. Így derült ki egyrészt az, hogy a régi értelemben vett önképzőkörök nálunk már nem felelnek meg az igényeknek és követelményeknek; az érdeklődés is alaposan megcsappant irántuk. Másrészt világossá vált, hogy a szakkörök csak az iskola speciális beállítottságú növendékeit vonzzák; bennük nem mindig találják meg helyüket a „jó fejű”, de általános vagy változó érdeklődésű tanulók. Ézért szükségesnek látszott, hogy a tudományos ismeretterjesztésnek valamiféle új, az adottságainkhoz alkalmazkodó, rugalmas módjával kísérletezzünk.

Meghánytuk-vetettük az elképzeléseket, azután a nemes szándékból elhatározás lett. A sárospataki Rákóczi Gimnázium 1966/67-es munkaterve, melyből az alábbi idézetben zárójelbe tett kiegészítések eredetileg hiányoztak, intézkedett is: „(Ha lehet,) minden hónapban rendezünk előadásokat. Az előadások (az irodalom és a művészetek,) a természet- és társadalomtudományok aktuális kérdéseit fogják ismertetni. Az előadók (általában) a testület tagjai lesznek. — A témák és az előadók kiválasztása a szaktárgyi munkaközösségek feladata. Az előadások az iskolában kerülnek megtartásra, és rajtuk a tanári testület és az ifjúság érdeklődő tagjai vesznek részt.”

A munkatervi „direktíva” — az illetékesek által utólag jóváhagyott kiegészítésekkel — voltaképpen egy választott szervező bizottság számára készült: tömören — hogy legyen mihez tartani magunkat — összefoglalva a lényegét. A szervező bizottság habozás nélkül hozzá is látott az előírányzott feladatok elvégzéséhez; mint reszortfelelős, e sorok írója koordinálta a teendőket.

Meghatároztuk az előadások időpontját. A szaktárgyi munkaközösségek alakuló ülésein kiválasztottuk a megfelelő témákat és előadókat. Javaslatokban, vállalásokban többnyire nem volt hiány. Gondoskodtunk arról, hogy az esedékes előadásokra az iskolarádió és néhány ízléses plakát kellőképpen felhívja az érdeklődők figyelmét. Csak az okozott egy kis fejtörést, hogy milyen néven honosítsuk meg az ismeretterjesztés új módját. A frappáns, találó megjelölésben rejlő propagandahatással ugyanis tisztában voltunk. Az eufónikus címszót fontosnak tartottuk. Így született meg a Látókör, melyben testet öltött az ismeretterjesztés „házi” gyakorlata.

A Látókör elnevezést szerencsésnek találtuk: első hallásra is sokat sejtetett céljainkból. Tudniillik a Látókör fogalmához általában azonos képzeteket társítunk: a műveltség és intelligencia alacsony vagy magas fokát; a tudás és tájékozottság csekély vagy nagy mértékét, a szemlélet- és gondolkodásmód elavult vagy korszerű formáját. Meg is vallottuk, hogy a Látókör a szervező bizottság elgondolása szerint olyan kör, olyan fórum, amelynek egyre táguló keretei között az órán kívüli ismeretterjesztés és ismeretszerzés egymást kiegészítő spontán folyamata megvalósul. (Tu-

lajdonképpen erre az álláspontra vezethető vissza, hogy időnként sok vonatkozásban túlléptük a munkaterv szerénynek talált előírásait.)

Az 1966/67-es tanévben nyolc igényes előadás (olykor műsor) alapozta meg a L á t ó k ö r jó hírét. Dr. Berta Zoltán — nagy körültekintéssel — a modern képzőművészeti törekvéseket mutatta be. *A matematika önkritikája, avagy ellentmondások a matematikában* címmel — rendkívül élvezetes formában — Kádas Sándor tartott előadást. Dobay Béla — amellet, hogy egy sokakat megmozgató anketon az irodalmi és a művészeti izléssel foglalkozott — a lengyel állam megalakulásának ezredik évfordulója tiszteletére nagyszabású műsoros emlékestet rendezett a díszteremben. (Az emlékestet az Észak-Magyarország 1966. december 23-i száma is figyelemre méltatta.) Kalló János nagy perspektívákat felvillantó előadásában azt fejtegette, hogy *Mit várhatunk az atomtól?* Sipos István színes és tartalmas értekezése szervezetünk forgalmistáiról, az enzimekről szólt.

1967. április 29-én találtunk alkalmat Mensáros László előadói estjének a megrendezésére; a népszerű színész *XX. század* című irodalmi műsora a dísztermünkben hangzott el hetvenötödször. „*A jól sikerült est közönsége* — állapította meg az Észak-Magyarország május 7-i száma — *nagy tetszéssel fogadta a kiváló művész minden számát.*”

Iskolánk hajdani diákja, a széles körben ismert Fekete Gyula is megtisztelte a L á t ó k ö r t; a dísztermünkben meleg hangulatú író—olvasó találkózón vett részt.

Az 1967/68-as tanévben hat (olykor műsoros) ismeretterjesztő előadást szerveztünk. Dobay Béla — a szovjethatalom ötvenéves fennállása alkalmából — diák vers- és prózamondók közreműködésével áttekintette: *Hogyan hatott a NOSZF a magyar irodalomra?* Vécsey Antal a haladó szovjet kultúra és a fejlődő szovjet irodalom „kistükrébe” engedett bepillantást. Magi Antal — *Skodával Erdélyben és a Balkán-félszigeten* címmel — vetített képes élménybeszámolót tartott . . .

1968. január 29-én — közkívánatra — Kalász László, a tanítóképző révén Sárospatakhoz is kötődő tehetséges B.-A.-Z. megyei költő mutatkozott be fiatalágunknak. A szerzői est részvevői örültek, hogy megismerhették derűs egyéniségét és finom líráját . . .

Szigethy Albert komoly szakirodalomra támaszkodó vitaindítójában az UFO-kkal, a repülő csészealjakkal kapcsolatos feltevéseket tárgyalta. Kuklay Ferenc vetített képes előadása az autózás jelenével és jövőjével foglalkozott.

Az 1968/69-es tanévben öt előadást ütemeztünk be. Hajdu András a természet- és környezetvédelemről beszélt. Dobay Béla — *Ötágú síp* címmel — az anyaországi és a külföldi magyar irodalomról festett átfogó képet. Dr. Urbán Barnabás — saját kutatásai alapján — a magyar meteorológia-történet helybeli nagy alakjának, Molnár Istvánnak az emlékét idézte fel. Butella Gyula — *Sárospatak műemlékei* címmel — városunk anyagi kultúráját jellemezte.

Az első magyar proletárdiktatúra megteremtésének közelgő 50. évfordulójára való tekintettel a szokottnál is nagyobb közönséget vonzott a Tanácsköztársaság B.-A.-Z. megyei emlékeiről 1968. november 25-én tartott előadás.

1969/70-ben a Látókör programjában szereplő rendezvények közül csak négyet sikerült megtartani. Ezek közül a rendezvények közül az első félévben sokaknak leginkább Györgyvári János és Zoltán Sára színművész *Hazám* című irodalmi műsora tetszett; a második félévben a zöm az európai hírű költőnkkel, Pilinszky Jánossal „nyélbe ütött” író—olvasó találkozót értékelte a legtöbbre. (Az itteni találkozó után a költő *Sárospatakon* címmel érdekes reflexiókat írt az Új Ember 1970. március 1-i számába.)

Az 1970/71-es tanévben — okulva a rövid életű sárospataki értelmiségi klub felé való „nyitás” kudarcából — a Látókör szervező bizottsága mindössze öt, a lehetőségeinket meg nem haladó előadást vett tervbe. Az előadások témaválasztása a felkért előadók — Dananay László, Fasang Árpád, Szabó Gyula, Szathmári Sándor, Tapa András — szakképzettségének és érdeklődési körének megfelelően történt.

Az 1971/72-es tanévben a Látókör keretében négy előadást irányoztunk elő. Az egyiket — *Tanári szemmel Angliában* címmel — Gergely Károlynál „kötöttük le”. A másikat — *A borsodi szénbányászat tegnap és ma* címmel — Jáni Gyula sajozsentspéteri bányamérnöknek tartottuk fenn. A harmadik előadásra — *Hobbim: a műfordítás* címmel — Magda Barnabás kapott kedvet. A negyedikre — *Az ifjúzenebarát-mozgalom nálunk és másutt* címmel — Rózsa László, a tanítóképző ének szakos docense, az IZB országos elnökségének a tagja vállalkozott.

Az 1972/73-as tanévben — objektív okok miatt — háromra csökkent a Látókörben megtartott előadások száma. Pedig az irántuk megnyilvánuló érdeklődés nem hagyott alább. A diákság szívesen hallgatta meg Hegyi Józsefnek a régi pataki diákéletéről, Kiss József építész mérnöknek, a helybeli tanács vb műszaki osztálya vezetőjének az urbanizációról, Dobay Bélának a sárospataki melodiáriumokról szóló előadását.

Az 1973/74-es tanévben — néhány felkért előadó váratlan visszalépése folytán — a Látókör első félévi terve füstbe ment. A második félévi program azonban kárpótolt bennünket sok mindenért. Dr. Varga János budapesti mezőgazdasági szakértőnek, az egykori pataki diáknak *Karibu, Tanzánia* című élménybeszámolója szinte eseményszámba ment. Dr. Perényi Károly szarvasi főiskolai tanár külföldi tanulmányútjának „gyümölcse”, az *Egyiptom, a Nilus ajándéka* című audiovizuális országjellemezés igazi „csemege” volt. Dr. Bágyoni Szabó Attila orvosnak, a Fővárosi Egészségnevelési Központ igazgatójának a *Szex, erkölcs, szerelem* című előadása a legsajátosabb elvárásokat is kielégítette.

Az 1974/75-ös tanévben a Látókör működését nem akadályozta semmi. Így — bár egy író—olvasó találkozó elmaradt — a szervező bizottság az eredeti program alapján dolgozhatott.

Felújított disztermünk megnyitása alkalmából szereplésre kértük fel Fekete Gyula író és Béres Ferenc énekművészt, az alma materhez ma is szoros szálakkal kötődő két régi pataki diákot. Politikai beszámoló tartására hívtuk meg a rendkívül felelős posztot betöltő, de iskolánkra mindig büszke volt pataki diákot, Nagy János külügyminiszter-helyettest. Vendégül láttuk Tompa László előadóművészt, aki egy feledhetetlen Tamási Áron-esttel ajándékozott meg minket. Három — gyakorló szakemberek által ajánlott — ismeretterjesztő előadásra is sort kerítettünk. (*Radioaktív*

elemek szerepe a betegségek felismerésében és gyógyításában; Sokoldalú munkatársunk: az elektromos számítógép; Történelem és nemzeti önismeret.)

Az 1975/76-os tanévben sem volt a „tervetljesítésben” fennakadás. A Látó kör keretében találkozott Milan Rufus, a neves pozsonyi költő helybeli tisztelőivel. A volt pataki diák, dr. Deme László, a szegedi JATE tanszékvezető professzora zsúfolásig megtelt dísztermünkben a magyar nyelvhasználat és nyelvművelés időszerű problémáiról beszélt. A *Napjaink* című folyóirat szerkesztősége az iskola diákjainak nagy sikerű irodalmi estet rendezett. A közismert színművész, Bánffy György nálunk is bemutatta *Ékes, érdes anyanyelvünk* c. montázsát. A Dobay Béla által szervezett diákegyüttes — II. Rákóczi Ferenc születésének 300. évfordulója alkalmából — „magas színvonalú irodalmi-zenei műsorral áldozott a nagy fejedelem emlékének”. (Észak-Magyarország, 1976. május 12.)

Az 1976/77-es tanévben szintén jól funkcionált a Látó kör; a korábbi időkhöz hasonlóan — a maga módján — ekkor is az ismeretterjesztést szolgálta. A programjába iktatott hat előadás közül kiemelkedett Sánta László festőművésznek, a Budai Tanítóképző Főiskola tanárának a „pályaképe”; a volt pataki diáknak, dr. Király István akadémikusnak, az ELTE tanszékvezető egyetemi tanárának az Ady-előadása; dr. Kőrös Endrének, az ELTE szervesetlen és analitikai tanszéke tanárának, az egykor Japánban és Indiában is oktató volt. pataki diáknak az élménybeszámolója stb.

A Látó kör 1977/78-ban — egy évtizedes „szervezeti” önállóságát feladva — alkalmazkodott a megváltozott körülményekhez: beépült a szépen fejlődő Pécsi Sándor Ifjúsági Klub kulturális „szolgáltatásainak” rendszerébe.

Dobay Béla

4. A PÉCSI SÁNDOR IFJÚSÁGI KLUB

Diákságunk — a KISZ KB felhívására — már 1961-ben „eljegyezte magát” a klubmozgalommal.

Ennek két oka volt:

1. Az akkor több mint 800 fős tanulói közösség „fantáziát látott” a „társaskörök” számára ajánlott kulturális tevékenységben.

2. Az iskola növendékei érdeklődtek a fiatalos szórakozás lehetősége iránt.

A klubmozgalomban a legtöbb fiatal meg akarta találni a számításait. Csakhogy nem ment minden könnyedén! Sok fejtörést okozott pl. a helyiséghiány; kétségtelen, hogy mi — bár egy ideig a lányok és a fiúk a legnagyobb földszinti tantermet KISZ-klubnak titulálták — az 1960-as években nem tudtunk kifogástalan „diáktanyát” teremteni. Nagy gonddal járt a vásárolt társasjátékok, lemezjátszók biztonságos tárolása; hiszen hozzánk az 1964/65-ös tanévig olyan tömegben iratkoztak be a tanulók, hogy az épületben szinte minden zugra szükség volt a nevelő-oktató munka zavartalan folytatása végett. Rengeteg bosszúságot okozott, hogy a tanítás céljaira használt klubhelyiség (vagy a klubnak is használt tanterem) jellegét — a padok, asztalok, székek ki- és berakodásával — a programoknak megfelelően gyakran változtatgatni kellett.

A kedvezőtlen körülmények ellenére: ifjúságunk nem hagyta cserben a klubmozgalmat. A terem — ha akadt önként vállalkozó vagy felkért és mindenért felelős személy — a tanítási órák befejezése után a látogatók rendelkezésére állt. Hétközben — délutánonként — főleg olyanok jártak bele, akik sakkozni, dominózni, barkochbázni szerettek. Hét végén — szombaton és vasárnap — leginkább olyanok fordultak meg benne, akik kedvelték a filmvetítéseket, vitaesteket, illetve a zenés-táncos rendezvényeket.

A klubmozgalom érdekei azonban megkívánták, hogy a kedvezőtlen körülmények megszűnjenek. Egy önálló és szép klubhelyiség létesítése volt a cél.

Igazgatónk, Kádas Sándor — 1973-ban átvéve az iskola vezetését — nem tévesztette szem elől a célt. A helyzet alapos tanulmányozása és az önerőnkön kívül igénybe vehető társadalmi segítség felmérése után — hogy előmozdítsa a klub ügyét — megtette a hivatalos lépéseket is.

1974. február 5-én levélben kereste fel a Művelődésügyi Minisztériumot, és az OTOT titkárát, Nádor György elvtársat tájékoztatta:

„A sárospataki Rákóczi Gimnázium KISZ-ifjúsága és tantestülete elhatározta, hogy társadalmi összefogással egy korszerű ifjúsági klubot épít.

Vállalkozásunkat az teszi indokolttá, hogy sem a városban, sem az iskolában nincs olyan klubhelyiség, mely iskolánk 828 tanulójának kulturális és szórakozási igényét ki tudná elégíteni. Diákjaink 54⁰/₀-a vidéki fizikai dolgozók gyermeke. Nevelésük, kultúrálódásuk, hátrányaik leküzdése szempontjából a klubmozgalomba való bekapcsolódásukat igen fontosnak tartjuk.

A klub építési költségeinek fedezetét sikerült előteremtenünk.”

A Nádor György elvtársnak küldött levelet megelőzőleg a B.-A.-Z. megyei Tanács V. B. művelődésügyi osztályára egy pályázati kérelmet jut-

tatott el, amelyben — az alábbi részletes felvilágosítás kíséretében — támogatásért folyamodott.

„Az iskola fűtési rendszerének felújítása során felszabadult alagsori helyiségek lehetőséget adtak egy korszerű ifjúsági klub létesítéséhez.

A létesítmény megépítésének előmunkálatait megkezdjük. A kiszemelt helyiségből tanulóifjúságunk 600 mázsa szenet társadalmi munkában kirakott, ezenkívül előkészítette a területet az átalakítás megkezdéséhez.

Elkészítettük a klubhelyiség komplett kiviteli tervét és költségvetését. Ebből megállapítható, hogy a megépítés összege 121 000 Ft.

Megteremtettük a kivitelezéshez az anyagi fedezetet. Az ehhez szükséges összeget a következők szerint tudjuk biztosítani:

- a) KISZ-szervezetünk az őszi folyamán a klub megépítésének céljára társadalmi munkát szervezett, melynek eredményeként 76 000 forintot keresett. Ez az összeg jelenleg is rendelkezésünkre áll.
- b) A Borsod megyei Tanácsi Építőipari Vállalat Sárospatakon dolgozó szocialista brigádjai az építkezéshez 15 000 Ft értékű társadalmi munkát ajánlottak fel. Ezenfelül biztosítják a kivitelezéshez szükséges építőipari gépeket is.
- c) A Tokaj-hegyaljai Állami Gazdasági Borkombinát II. számú kerülete vállalta az építkezéssel összefüggő szállítási feladatok elvégzését. Az általuk vállalt társadalmi munka értéke 10 000 Ft.
- d) Az Észak-magyarországi Áramszolgáltató Vállalat Üzemigazgatósága elkészíti a helyiség villamosítási munkálatait. A vállalt társadalmi munka értéke 5000 Ft.
- e) Ifjúságunk társadalmi munkában vállalja a kivitelezés során esedékes valamennyi segédmunkási feladat (földmunka, törmelék-szállítás, szakmunkások kiszolgálása stb.) elvégzését.
- f) A gimnázium fűtésének korszerűsítése miatt több olajkályhánk felszabadul. Ezek felhasználásával a klub fűtését saját erőből meg tudjuk oldani. Ez a költségvetés végösszegét 6000 Ft-tal csökkenti.
- g) A Kossuth Tsz 9800 Ft értékű társadalmi munkával készíti el a helyiség ablakait.
- h) A helybeli Faipari Vállalat 20 000 Ft értékű társadalmi munkával járul hozzá az asztalosmunkák elvégzéséhez.”

A pályázatot a B.-A.-Z. megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága a művelődésügyi osztály előterjesztése alapján elbírálta; kedvező döntés született. A Rákóczi Gimnázium helyes akciója 20 000 Ft támogatásban részesült.

A kapott összeget rendeltetésszerűen fel is használtuk; megvettük a készülő klub bútorzatának és hangtechnikai berendezéseinek egy részét.

Közben ifjúságunk eleget tett vállalásainak; közösségi érzésű fiútanulóink sokat és keményen dolgoztak. Feljegyzésre méltó, hogy Zorgel Ferenc, iskolánk akkori tanára — osztályával együtt — meghatározó szerepet játszott a fizikai munkák elvégzésében. A segítőkész vállalatok és gazdaságok dolgozói is becsületesen teljesítették a rájuk háruló feladatokat; különösen nagy megértéssel viseltetett a klubépítés iránt Farkas Ernő művezető.

Így 1975. szeptember 7-én — csaknem két évvel a közmunkák megkezdése után — kinyithatott az ún. pinceklub.

Ez az esemény örömmel töltötte el az egész iskolaközösséget; megszűnt az 1960-as évektől fennálló szükséghelyzet. Az újszerű társasági élet virágzásnak indulhatott; intézményünk tanulói szeretettel hívott és várt látogatói lettek a gyönyörűen felszerelt helyiségnek. A pinceklub a klubmozgalom élesztőjévé vált; csapata 1975. november 29-én, a sárospataki ifjúsági klubok közötti vetélkedőn már egy MK—25-ös magnót nyert.

Klubunk — minthogy sikereket ért el — nem akart az ismeretlenség homályában maradni; kérte, hogy iskolánk egykori növendékének, az 1972-ben elhunyt kiváló, kétszeres Kossuth-díjas színművésznek, Pécsi Sándornak a nevét viselhesse. A név viselésére az engedélyt megkapta; így diákságunk kedvenc tartózkodási helyét 1976 tavaszától Pécsi Sándor Ifjúsági Klubnak hívják.

A névadó ünnepségen a József Attila-díjas Mészöly Dezső, a rendezői, dramaturgiai és műfordítói tevékenységével kitűnt volt pataki diák mondott beszédet; ő a hűséges iskolatárs és barát jogán emlékezett Pécsi Sándorra.

Ifjúsági klubunkban hamarosan belátták, mire kötelez egy „társas-kört” a működési engedély és a névadó iránti tisztelet. Ezért a klubvezetőség többnyire rátermett, a tagság bizalmát élvező személyek közül került ki. A klub tagsága — a Rákóczi Gimnázium fiatalsága — megbecsülte a fáradságos munkával létrehozott modern „diáktanyát”. A klub volt (Köteles László, Koncz Éva) és jelenlegi (Csukás Jánosné) patronáló tanára — oktatóként, nevelőként és felnőttként — általában örömét lelta a klubélet fejlesztésében.

Ifjúsági klubunk eddig megőrizte egészséges szellemét. Szervezeti szabálya kiállta az idő próbáját. Háziarendjéhez — tapasztalatunk szerint — a látogatók zöme alkalmazkodott. Évenkénti munkatervének legnagyobbbrészt helyes és reális volt a célkitűzése.

Ifjúsági klubunk az elmúlt hat esztendőben jól és eredményesen működött. Kulturális tevékenységéből kiemelkedett négy mozzanat:

1. Szorosra fűzte a II. Rákóczi Ferenc Művelődési Házal fennálló kapcsolatokat.
2. Átvette a L á t ó k ö r funkcióját.
3. Sokat tett azért, hogy olyan nagyszerű művészegyéniségek, mint pl. Hajdú Júlia, a Kaláka együttes tagjai, Kozák András, Markoly Gábor, Mensáros László és Váradiné Hédi eljőjenek hozzánk; és hogy olyan kiváló szakemberek, mint pl. dr. Békésy Károly egyetemi tanár, dr. Harsányi István pszichológus, Pohánka Elemér kohómérnök és dr. Szalay András atomtudós előadást tartsanak nálunk.
4. Ütibeszámoló-sorozatot indított, mely vonzotta a közönséget.

Ifjúsági klubunk más téren is megfelelt a várakozásoknak: hangulatos és barátságos szórakozóhely volt. Ezt a „diáktanyát” olykor KISZ-alapszervezetek vagy osztályok vették igénybe, hogy tudjanak hol műsor-

ral egybekötött zenés-táncos összejöveteleket tartani. Olykor a diszkókedvelők kérték el, hogy légkörteremtő környezetben szórakozhassanak; tudniillik az egykori pincetér — a célszerű átépítés folytán — lemezklubnak is tökéletesen bevált.

Klubunk igazolta létjogosultságát; az iskolában a fiatalság hasznos és ellenőrzött szabadidő-töltésének egyik központja lett. Iránta — megteremtése óta — nem csökkent az érdeklődés; a művelődni és szórakozni vágyó diákok körében népszerű, mert a hirdetések, plakátok és személyes benyomások révén átment a köztudatba, hogy „Mindenkit szeretettel hív és vár a Pécsi Sándor Ifjúsági Klub!”

Csukás Jánosné

5. ADATOK ÉNEKKARUNK JELENKORI TÖRTÉNETÉHEZ

Századunk derekán — egy időre — hazánk általános gimnáziumaiban megszűnt az ének tanítása, és átmenetileg hátrányos helyzetbe került a karénekoktatás. Ez alól a sommásnak tűnő megállapítás alól nem volt kivétel. Az 1950/51-es tanévben a mi diákjaink délelőtti elfoglaltságai közül is kimaradt az énekóra; a Sárospataki Református Kollégium Általános Gimnáziuma tantestületének az a kérése, hogy itt — úgynevezett helyi tanterv alapján — tovább folyhasson az énektanítás, az akkori felettes szerveknél nem talált meghallgatásra. 1950 és '52 között világi énektanítás nálunk — még délutáni időpontban is — csak karének formájában történhetett...

Ezért az iskola irányítói — dr. Szabó Ernőnek, az 1951-ig itt működő teológiai akadémia zenetanárának a segítségével — legalább egy énekkar működéséhez igyekeztek a zavartalan körülményeket garantálni. Az énekkar működésének személyi és tárgyi feltételei ugyanis adva voltak. Dr. Szabó Ernő — bár a próbákra engedélyezett heti két óra már akkor is kevésnek bizonyult — készségesen vállalta a karvezetést. A tanulóifjúság kifogástalan hallású és tiszta hangú tagjai ragaszkodással honorálták ezt a gesztust; az énekkarban önként felsorakoztak e mögött a művésztanár mögött. A zeneterem — amíg létezett — biztosította számukra az előnyös munkahelyet is; a „műzsafiak” szívesen tartottak benne szólampróbát vagy összspróbát.

Az énekkar — dr. Szabó Ernőnek köszönhetően — minden szereplésére alaposan felkészült. Így műsorszámáival az 1950/51-es tanévben jó néhányszor került az érdeklődés középpontjába. Kiemelkedő teljesítményt nyújtott pl. egy *dalos délutánon*, amelyet 1951. március 11-én a Mudrányteremben rendeztek. Az énekkar ez alkalommal — többek között — *Novikov: Szállj, te büszke ének és Sárközy: Rajta, pajtás!* című szerzeményének bemutatásával élen járt a mozgalmi-dal-tanulás iránti kedv felébresztésében.

Dr. Szabó Ernő az 1951—52-es tanévben is sokat „kihozott” az énekkarból; nagy szakértelemmel, elhivatottsággal és türelemmel fogta össze a daloló ifjúságot. Az énekkar olyan nevezetes esemény megünnepléséből is kivette részét, mint amilyen 1951. november 7-én a pataki szovjet emlékmű felavatása volt. Az avatónnapélyen dr. Szabó Ernő az ismeretlen szerzőjű *Hej, az úton* és *Novikov: Harci dal* című kórusművét vezényelte.

Sajnos, 1952-ben ez a művésztanár megvált az alma matertől; Debrecenbe költözött. Az énekkar irányítását — az igazgatóság belegyezésével — a nevelőtestület egyik rendkívül sokoldalú, igen muzikális tagjára bízta. Így az 1952/53-as tanévben a német—angol—orosz szakos Dévai Jenő kezdett a gimnáziumi énekkarral foglalkozni; ő viszonylag hamar „beledolgozta” magát új munkakörébe. Mivel jól értett a diákok nyelvén, a karének iránti érdeklődés csökkenését — a kellő adottságokkal rendelkező lányok és fiúk körében — sikerült megakadályoznia. (Pedig erőfeszítései eleinte nem sok sikerrel kecsegtettek; csodát a 8531—114/1952. K. M. és a 852/853—68/1953. V. sz. K. M. rendelettől sem várhatott. Csak valamelyest később, az 1954/55-ös tanévtől támaszkodhatott mun-

kájában az újra bevezetett és fokozatosan tért hódító énektanításra; de ekkor már könnyített a dolgán az is, hogy előírták: „*Minden általános iskolában és általános gimnáziumban kötelező énekkar szervezése.*”)

Természetesen Dévai Jenő nem érte be a karének iránti érdeklődés csökkenésének megakadályozásával. Úgy érezte, hogy többre kötelezi elődjének a példája. A kóruskultúra ápolásán és fellendítésén fáradozott. Dévai Jenő nem elégedett meg azzal, hogy — régiesen fogalmazva — dalárdája megüti az átlagos iskolai mércét; ő olyan énekkar dirigálására vágyott, „*kivel — Arany ide vágó szavai szerint — becsületet vall, nem szégyent*”. A kórusmuzsika és a karvezetés „műhelytitkai” őszintén érdekelték.

Ezért — ha tehette — együttműködött a helybeli tanítóképző nagy tudású, tapasztalt és kollegiális zenetanárával, Tóth Károssal. Az együttműködés — mindkét fél részéről — legszebben abban nyilvánult meg, hogy a tanítóképző és a gimnázium külön-külön betanított kórusa többször szerepelt egyesített énekkarként . . .

A két intézmény egyesített énekkarának kvalitásairól először 1952. szeptember 19-én, a Kossuth Lajos születésének 150. évfordulója alkalmából tartott megemlékezésen szerezhetett tudomást a közönség. (Ekkor Tóth Károly vezényletével mintegy 120 leány és fiú *Péter József* lelkesítő *Kossuth-dalát* mutatta be.) Másodszor 1953. január 29-én, a Sárospatakon szervezett járási sportaktíván tűnt ki produkciójával az egyesített énekkar. (A biztos hangvételű gárda — ugyancsak Tóth Károly vezényletével — ekkor *Kodály—Bersenyi A magyarokhoz* című lenyűgöző kánonját tolmácsolta.) Harmadszor 1953. június 13-án, a táborútíz mellett rendezett várkerti műsoros esten hívta fel a figyelmet magára a tanítóképző és a gimnázium egyesített énekkara. (Ekkor az „egy húron pendülő” kollektíva — szintén Tóth Károly vezényletével — néhány szívbe markoló, Kovács Dezső által feldolgozott kuruc kori dalt adott elő.)

A két intézmény énekkarainak útja — mint köztudott — eddig és ezután is többször találkozott; a nagyszabású „megmozdulások” esetenként indokolták a vokális erők összpontosítását. De — patinás elnevezést használva — az egyik és a másik kántus is megőrizte igazi karakterét; rendszerint mindkét énekkar a saját útját járta, egymástól függetlenül „ténykedett” . . . Ebből következik, hogy a gimnázium énekkara — Dévai Jenő vezényletével — önállóan is elégszer hírt adott magáról. Az 1953/54-es tanévben — a sok és jó szereplés jutalmaként — már elnyerte az iskolaközösség megbecsülését. (Sőt — bizonyos jelekből ítélve — lehet, hogy Miskolcon egy ifjúsági zenei napon szintén jól szerepelt.) Az 1954/55-ös tanévben az iskolán kívül is rangot vívott ki magának. (De a szereplési alkalmakról részletes információt — legalábbis mostanáig — nem sikerült szerezni.) Az 1955/56-os tanévben — ahogy mondani szokták: extra et intra muros — megalapozott sikereket ért el.

A gimnázium énekkara 1955. szeptember 10-én a várkertben bemutattott VIT-műsornak egyik fénypontja volt. (*Beethoven Éji dal*, *Loebl Zölauellt a rózsafa* és *Kovács Dezső Kitrákotty-mese* című kórusművével igen jól érvényesült a szabadtéri színpadon.) A Dévai Jenő vezette énekkar tudása legjavát nyújtotta 1955. szeptember 24-én, a dísztermünkben tartott Thököly-emlékünnepeken is. (Ezen a hálás közönség *Jakob Regnart Búj-*

dosóénekét és Klacskó Béla egy kurucdal-feldolgozását fölöttébb meleg fogadtatásban részesítette.) A gimnázium énekkarának szereplése nagyon lényeges mozzanata volt ama Lenin-ünnepély műsorának is, melyet — a lakosság bevonásával — 1956. április 24-én a moziban rendeztek. (Az itt előadott két hangulatos kóruszám — *Leva Lenin-dala és Ljevina Leninnről szóló gyermekdala* — rokonszenves fogadtatásban részesült.)

Külön kell megemlíteni: a Dévai Jenő vezette énekkarnak a legtöbb babér 1956. május 20-án termett. Ekkor a kórus az iskolánk fennállása 425. évfordulójának megünneplésére összegyűlt vendégsereg előtt — *Bartók Béla Ne menj eljénem és Liszt Ferenc Magyar ünnepi dalának* az előadásával — önmagát is felülmúlóan szerepelt.

Dévai Jenő nem sokkal ezután — négyéves karvezetői pályája emelkedő szakaszában — búcsút mondott az énekkarnak.

1956—57-től — óraadóként — Fráter József, a helybeli Zrínyi Ilona Általános Iskola tehetséges és ambíciózus énektanára vállalta a gimnáziumban az ének- és karénekekórák ellátását. Néhány hónap leforgása alatt — a Berkesi András által „októberi vihar”-nak nevezett történelmi jelenés kakofóniájában is a harmóniát képviselve — megtalálta az utat a művészetkedvelő ifjúság szívéhez.

Újjászervezte az énekkart: női és férfiegyüttesre is bontható vegyeskارت alakított. Lehetővé tette a kórusmuzsika igazi értékeinek a megismérését. Következétesen érvényt szerzett a zenével való zenére nevelés elvének.

Ekképpen munkálkodott Fráter József, hogy a gimnáziumi énekkartartsa, sőt meghaladja a korábban elért színvonalat. Az eredmények nem is sokáig vártak magukra. Énekkarunk — a *Békedallal* és a *Nagyszalon-tai köszöntővel* — rendkívül jó benyomást keltett azon a disztermi hangversenyen, melyet 1957. december 20-án — a 75 éves Kodály Zoltán tiszteletére — néhány pataki oktatási intézmény szervezett. A tanítóképző és a gimnázium egyesített énekkara — *Gárdonyi—Csokonai Magyar! Hajnal hasad!* című kórusművét tolmácsolva — szépen szerepelt azon a felszabadulási emlékűnnepen, amelyet a helybeliek 1958. április 3-án a Mudrány-teremben ültek meg. Énekkarunk minden száma őszinte megértésre talált azon a kórustalálkozóon is, amelyet — a B.-A.-Z. megyei dalosünnepek alkalmából — 1958. május 25-én Sátoraljaujhelyen tartottak.

A sok — teljesen fel sem mért — igénybevétel nem „fullasztotta ki” az énekkart. A magunk között bizalmasan *kóristáknak* hívott diákok vállalták és bírták a növekvő „terhelést”. A siker szinte szárnyakat adott nekik; egyre jelentősebb feladatok megoldására váltak képessé . . .

Ez leginkább abból látszik, hogy 1958. május 31-én — mint az egykorú meghívó sejteti, megyei újságunk pedig bizonyítja — nagyszabású hangversenyt rendeztek. „*Komáromy Béla igazgató mondott beszédet* — olvashatjuk az Észak-Magyarország 1958. június 8-i számában —, majd gondos kidolgozásában hangzottak el a műsoron Liszt, Bartók, Kodály, Bárdos, Beethoven, Verdi, Weber művei az énekkar, a vegyeskar, továbbá Dévai Jenő, Dobay Béla, Klacskó Béla tanárok, Bereczki Anna és Mátyus Éva gimnáziumi tanulók sok tapsal fogadott előadásában. Az egyes szá-

mok és az énekkar kitűnő előkészítéséért Fráter József énektanárt részesítette meleg ünneplésben a közönség.”

Fráter József az 1958/59-es tanévben is nagy odaadással foglalkozott az énekkarral. Gondoskodott arról, hogy a kóristák a kötelező iskolai ünnepeken — kellően begyakorolt vokális művekkel — elnyerjék a tanári kar és az ifjúság tetszését. Ugyanakkor azzal is törődött, hogy az énekkar a nem kötelező rendezvényeken való közreműködésével — sok egyéb mellett — segítse a hagyományörzést is. (A hagyományörzés jegyében pl. a kóristák 1958. október 12-én megzenésített Tompa Mihály-versekkel, október 19-én pedig Erdélyi János gyűjtötte népdalokkal kedveskedtek a sárospataki múzeumi napok látogatóinak.) Fráter József — minthogy a Zrinyi Ilona Általános Iskolából a tanítóképzőbe kerülve megnőtt az elfoglaltsága — 1959-ben kénytelen volt feladni a gimnáziumunkban viselt karnagyi funkcióját; csak énektanárként maradt meg nálunk 1961-ig. A karnagyi funkciót a gimnázium igazgatósága — valószínűleg a szakmai körökben nagyra értékelt Klacskó Béla pataki zenepedagógus és zeneszerző tanítványa iránti bizalom jeleként — e sorok írójára, Dobay Béla magyar—történelem szakos tanárra ruházta; ő 1959-től 1974-ig, egyfolytában másfél évtizedig állt az énekkar élén.

Ez alatt az idő alatt kórusunk létszáma — évenkénti kiegészítéssel — általában 70 fő körül mozgott. (A viszonylag magas létszám lehetővé tette, hogy a vegyeskarként elkönyvelt együttes tagjai — ha a szükség úgy hozza — továbbra is külön női, illetve férfikart alkossanak.) Mindazonáltal a 70 fős kórus közben tartása nem járt nagy vesződséggel. A karénekesek beosztásai vagy felmentésekor, az „állományban” levők jutalmazásakor vagy büntetésekor az OM hatályos 852/853—69/1954. VI. számú rendelete volt a mérvadó.

A vegyeskar körültekintő munkaterv (tanmenet) alapján dolgozott. Elképzelhetetlen volt próba hangképzési és kottaolvasási gyakorlat nélkül. Szinte valamennyi foglalkozáson szóba kerültek zenetörténeti és zenepolitikai kérdések is... A munkatervből nem hiányzott az elsajátításra szánt nép- és műdalok, a megtanulandó magyar és külföldi kórusművek címgjegyzéke sem.

Az énekkar próbáin (kivéve az összprobákat) az egyes szólamok külön vettek részt. A lányok hétfőn, a fiúk szerdán délután gyakorolták a „napi-rendre tűzött” dallamokat. A próbák oldott légkörben, de fegyelmezetten zajlottak le. A leányok és a fiúk egymást váltó dalos nemzedéke 15 év alatt több mint 120 két-, három-, négy- (sőt több) szólamú mű megtanulásával készült fel a szereplésekre.

Szereplésekben ugyanis nem volt hiány! Alkalmat teremtettek a kórus bemutatkozására az „örökzöld” évnnyitók. Ezekben olyan számok hangzottak el, mint *Egressy—Vörösmarty Szózata*, *Erkel—Kölcsey Himnusza*, *Jandek Gusztáv Három népdala*, *Bárdos Két jelmondata*, *Hassler Ünnepre jötünkje*, *Lassus Visszhangja* stb. Mód nyílt a karénekesek „vizsgájára” a várva várt évvárókon. Ezekben a fiatal „nótafák” olyan műveket szólaltattak meg, mint *Bach Nyári éje*, *Bárdos Lajos Gaudeamus*, *Karai József Már vége lettje*, *Klacskó Béla—Erdélyi János Tavasz-dala*, *Rathgeber Diák-bordala*, *Szvesnyikov Vándor csalogánya* stb. Lehetőséget adott az énekkar

pódiumképességének bizonyítására a sok történelmi esemény megünneplése is.

Az énekkar általában közreműködött, ha fényes külsőségek között ültük meg a NOSZF évfordulóját. A kóristák — hogy az orosz proletariátus világra szóló győzelmét illően köszönthessék — kitűntek a következő alkötások elsajátításában: *Sárközy István: Bunkócska; Novikov: Postakocsis; Szulikó; Varsavianka; Végtelen mező; Aturov: Amüri partizánok; Balázs Árpád: Bölcsődal; Bjelij: A béketábor legyőzhetetlen; Knyipper: Poljuska; Lisznyai Gábor: Új nap virradt; Loránd István: Az éj messze tűnt; Tardos Béla: Hősi november; Tulikov: Békeharcra lép* stb.

Az énekkar különösen sokat adott magára, ha a három tavasz, illetőleg a forradalmi ifjúsági napok megünneplése volt a feladat.

A karénekesek március 15-én évről évre szívesen „gyűjtöttak rá” egy-egy becses 1848—49-es „nótára”. Megérezték és kifejezték a forradalom és szabadságharc korának a szellemét akár a *Bodonyi Kossuth-dal*, a *Kecskemét is kiállítja*, a *Kossuth-huszár tánca*, a *Kossuth Lajos táborában*, a *Most szép lenni* stb. Bárdos Lajos-féle átíratát, akár a *Kossuth Lajos azt üzenté*, a *Mi piroslik ott a síkon*, a *Jön, jön* stb. Klacsó Béla-féle feldolgozását szólaltatták meg.

A kóristáknak március 21-én sem kellett soha kétszer mondani: „Zengjük a dalt üde, mámoros ajakkal!” Léghőteremtő erő volt abban, ahogyan a leányok és fiúk az 1919 ihlette régi és új indulókat előadták... Az ő javukra írandó, hogy ezek a — főleg Halmos László és Sárközy István által kórusra alkalmazott — menet-számok (pl. a *Munka hadának*, az *Elöl járunk a harcban*, a *Fel, vörösök, proletárok*, a *Vörös Csepel*, a *Tedd kezembe*) az 1960-as években „listavezető slágereknek” számítottak az iskolában.

Az énekkarosok minden április 4-én szinte egy emberként „fújták” a markáns, expresszív, lendületes mozgalmi dalokat. A zene nyelvén mondták el — a maguk és közönségük nevében —, hogy mit jelent számukra 1945, a felszabadulás emléke. A mozgalmi dalokat — pl. *Borgulya András Ébredj szép világ*, *Cser Gusztáv Dal a felszabadulásról*, *Rossa Ernő A felszabadulás dala*, *Szabó Ferenc Felszabadulási ének*, *Munkásoké a jövő* című kórusművét — kedvelték, mert az önkifejezés sajátos lehetőségét találták meg bennük.

A forradalmi ifjúsági napoknak fontos „kelléke” volt az énekkar; de a szokásos ünnepélyeken csak rövid programmal léphetett fel. Így az énekkarban — idők múltán — „benne maradt” viszonylag sok előkészített hosszú program megvalósítására alkalmas „anyag”; pedig arra, hogy tehetőséges ifjúságunk mi mindenre volt képes, bizonyíték *A kuruc kor dalban*, *versben* című, 1960. május 7-én tartott dísztermi műsoros est sajtóvisszhangja.

„A műsoros est — az Észak-Magyarország 1960. május 10-i tájékoztatása szerint — Gergely Károly igazgató bevezető szavaival kezdődött. Utána került sor az iskola meleg fogadtatásban részesített férfi-, női és vegyeskarának többszöri szerepelésére, Mátyus Éva IV. o. t. kultúrált éneklésére, Botfalusy Emese III. D, Mezey Izabella III. É és Dobay Erika II. C o. tanuló igényes zongorajátékára, Barabás Gábor III. C, Téglás József III. F és Nagy Katalin II. D o. tanuló átélt szavalatára.

A műsor énekkari részében olyan népszerű kuruc dalokat hallott szép előadásban az érdeklődő közönség, mint a *Mit búsulsz, kenyeres*; a *Csinom Palkó*; az *Erdélyi hajdútánc*; az *Őszi harmat után stb.* Zongorán Kárpát-ukrán Rákóczi-dal, Kuruc tánc és négykezes feldolgozásban a Rákóczi-induló került előadásra. A szavalók a *Serkentő éneket*, *A szegénylegény énekét* és a *Dunántúli bújdosó kurucok énekét* adták elő.

A nagy tetszést aratott műsor összeállításáért, a szereplők betanításáért és az énekkar vezényletéért Dobay Béla gimn. tanárt illeti a jól megérdemelt dicséret.”

Kár, hogy az ismertetett műsoros est — talán az újszerű és másféle orientáló sárospataki diáknapok miatt — csak precedens maradt; legalábbis eddig... A karvezetői munka eltolódott a rövid programok irányába; legalábbis ezután... Az énekkar foglalkozásain elsőbbséget kapott azoknak a kisebb-nagyobb tematikus zenei blokkoknak a gyakorlása, amelyekkel — a közéletiség jegyében — a különböző szereplési igényeket ki lehetett elégíteni.

Ebben az átmeneti időszakban a művészi értékű kisebb-nagyobb tematikus zenei blokkok terén nagyobb volt a „kereslet”, mint a „kínálat”. . . Ezért a városi rendezvényeken — mindig a körülmények színvonalán állva — időszzerű műsoraival számos esetben vívott ki magának elismerést a gimnázium énekkara. Példának okáért: nemegyszer szerepelt a május 1-i segerszemléken. (Ezeket a közönség rendszerint nagy ovációban részesített olyan alkotásokat, mint *Behár György Májusa*, *Grabócz Miklós Együtt meneteljünkje*, *Kadosa Pál Májusköszöntője*, *Miljutyin Éljen májusa*, *Mozart Menüettje*, *Neuwach Régi dalocskája*, *Zsolnay Májusi hajnala*.) Többször dobogóra lépett a Sárospatak felszabadulása tiszteletére rendezett ünnepeken. (Ezeket átütő sikert aratott *Alekszandrov Fel, küzdelemre, hős haza*, *Ránki György Dal a népek egyetértéséről*, *Rouget de Lysle—Kodály Zoltán A szabadság himnusza* stb. című szerzeménye.) Olykor-olykor közreműködött a sárospataki kulturális és tudományos napokon. (1969-ben pl. — az egyesített városi kórus keretében — vérpezsdítő kuruc dalokkal szórakoztatta a megnyitó közönségét.)

Persze a gimnázium énekkara — Dobay Béla vezetésével — más jellegű rendezvényeken is tett közérdekű szolgálatokat.

Ezt pl. az alábbi tények igazolják:

— 1961. május 13-án a nők akadémiaja hallgatóinak megzenésített Petőfi-versekből „nótacsokrot” nyújtott át:

— 1969. szeptember 29-én — a Szemere Bertalan halálának 100. évfordulója alkalmából rendezett emlékülésen — reformkori és 1848—49-es dalokkal kedveskedett a meghívott vendégeknek;

— 1972. október 14-én — Csokonai iskolakerti szobrának avatásakor — *A reményhez*, *A Tihanyi Ekhóhoz* és a *Tartózkodó kérelem* egykori melódiájára írt kórusművekkel szórakoztatta az ünneplő közönséget.

Énekkarunk, ha kellett helyben, de ha kellett, a környéken is méltón képviselte a gimnáziumot. Erre szolgálnak bizonyítékul a következő példák:

— 1966. május 1-én egy sátoraljaujhelyi diáknapon az élvonalban végzett. („A” kategóriás együttes lett.)

— 1969. május 11-én Aggteleken, a barlang hangversenytermében tartott megyei kórustalálkozón a legjobbakkal került egy sorba.

— 1971. május 18-án a sátoraljaújhelyi Borbarlangban — hangfelvétel céljából — régi pataki diákdalokat énekelt mikrofonba; a megörökített diákdalok egy részét a Magyar Rádió is sugározta.

A gimnázium énekkara a megyék és iskolák közötti nagy erőpróban, a sárospataki diáknapokon is kitett magáért: mikor indult, mindig a helyezett között volt. 1962-ben — *Kovács Dezső Hajdútáncának és Rákóczi-kesergőjének*, valamint *Erkel Ferenc Napköszöntő* bordalának az előadásával — *aranyérmert szerzett*. (Erről a tényről mind az Észak-Magyarország május 29-i száma, mind az Énektanítás 1962/6. száma hírt adott.) 1963-ban — mikor *Halmos László Törj az élre!* meg *Erkel Ferenc Napköszöntő bordal* és *Éljen a haza!* című szerzeményét mutatta be — a bronzérmesek közé került. Az 1965-ös sárospataki diáknapokon — amelyen *Szabó Ferenc Dal a hazáról*, *Felice Giardini Éljenek a vig nők* és *Beethoven Tavaszi ének* című kompozíciójának volt a tolmácsa — szintén bronzérmes lett. 1967-ben — *J. S. Bach Munkába lépni-jének*, *Balázs Árpád Hajnali köszöntőjének*, *Behár György Geyer Flóriánjának* és *Rezessy-Madách Toborzójának* a megszólaltatásával — kettős sikert ért el: *ezüstérmert kapott* és a zsüri neki ítélte a *forradalmi dalok legszebb előadásáért járó különdíjat is*. 1969-ben — mikor *Behár György Nézd a mi hadseregünket*, *Bárdos Lajos Dana-dana* és *Kodály Zoltán Jelige* című alkotását mutatta be — a *bronzérmere* szolgált rá. 1971-ben — *Balázs Árpád Ének a dalról*, *Kemény Dal a hazáról*, *Purcell Pásztor*, *pásztor* című művének tolmácsolásával — ugyancsak *bronzérmert nyert*.

Énekkarunk 1973-ban — a szolamokban végrehajtott nagymérvű „fiatalítás” miatt — a VII. sárospataki diáknapokon nem indult.

Itt kell megjegyezni: ez az összefoglaló hiányos volna, ha nem tartalmazná azt, hogy a gimnázium énekkara az 1960—70-es években nemcsak a hazai, hanem a *külföldi* közönség előtt is derekasan megállta a helyét.

1966-ban — a CSISZ meghívására — ellátogatott pl. Királyhelmece; ott a művelődési otthonban *Bárdos Lajos Tiszai dallamokjával* és *Bartók Béla Négy szlovák népdala* közül kettővel örvendeztette meg a hallgatóságot.

— 1968. január 20-án — a városi nemzeti bizottság és a CSEMADOK helyi szervezete felkérésére — Nagykaposon vendégszerepelt; ott az Erdélyi János halálának 100. évfordulója alkalmából rendezett emlékünnepe-lyen önállóan és az egyesített kórossal is fellépett. (Az impozáns vendégszereplésről a CSEMADOK képes hetilapja, a pozsonyi Hét 1968/6. száma is említést tett!)

— 1969. május 31-én — a CSEMADOK tóketerebesi járási bizottságának kívánságára — Borsiba utazott; ott Klacskó Béla által feldolgozott kuruc kori dalokkal dobogtatta meg a II. Rákóczi Ferenc szobra felavatására összegyűlt seregnyi ember szívét. (A Rákóczi-szobor felavatásával az Észak-Magyarország 1969. június 5-i száma is foglalkozott.)

— 1973. november 16-án — a városi nemzeti bizottság és a CSEMADOK helyi szervezete invitálására — Nagykapost kereste fel; ott a Csokonai Vitéz Mihály születésének 200. évfordulója alkalmából rendezett

emlékünnepevényen nép- és műdal-feldolgozásokból álló műsorával szerzett kellemes perceket a közönségnek. (Az emlékünnepevényről a SZISZ hetilapjában, az Új Ifjúság 1973/48-as számában is jelent meg tudósítás!)

Ilyen, énekkarunkat kedvező színben feltüntető akciók, tapasztalatokban és élményekben gazdag szereplések után kérte és kapta meg felmentését Dobay Béla a karnagyi teendők ellátása alól. Dobay Béla helyére a miskolci Bartók Béla Zeneművészeti Tanárképző Főiskolán végzett dr. Takács Andrásné, a lelkes, áldozatkész, hivatásszerető tanárnő került; 1974-ben a Gönci Általános Iskolából jött át a gimnáziumba. Az új, ének szakos pedagógus komoly nyereségnek bizonyult iskolánk kóruskultúrájának megőrzése és továbbfejlesztése szempontjából.

Énekkarunk — a tanárno vezetőjével — a folytonosság jegyében működött tovább. Ellátta az öröklött és a Rendtartás előírásaiból következő feladatokat. (Gondolunk itt a különböző rendeltetésű és jellegű iskolai ünnepevények zenei anyagának biztosítására.) Ezért repertoárjából — a vizsgált időszakban — nem hiányozhattak a legjobban igényelt régi és új alkotások. Nevezetesen a kollégiumi melodiáriumok gyöngyszemei: *A Tihanyi Ekhóhoz* (Csokonai verse), a *Bodrog partján nevelkedett tulipán, a Bordal*, az *Erdőkön, mezőkön járó*, a *Nem leszek én*, a *Nincs Patakon . . .* stb.; a kuruc kori muzsika pompás darabjai: a *Csínom Palkó*, a *Te vagy a legény*, a *Török bársony süvegem . . .* stb.; a magyar népdalkincs „nefelejcesei”: az *Elindultam szép hazámbul*, az *Elmegyek, elmegyek*, a *Lágy a kenyér, pirítani nem lehet* alapján készült *Kezemben van már az úti levelem . . .*; a baráti népek legszebb „nótái”: *A patak partján*, a *Szél zúg*, a *Volgai leánykesergő . . .* stb.; az 1848/49-es forradalom és szabadságharc zenei ereklyéi: a *Bécs várában*, a *Gábor Áron rézagyúja*, a *Garibaldi csárdás kis kalapja . . .* stb.; a helybeli tanárok kompozíciói: *H. Bathó János: Bodrog partján van egy város, Válasra int immár az óra*, *Novák Sándor: Nagymajtényi sikon letörött a zászló . . .* stb.; a klasszikus és a modern mesterek művei: pl. *Balázs Árpád Dalol az ifjúság*, *Brahms Egy édes hangú kismadár*, *Juhász Frigyes Kitáruló tavasz*, *Kodály Zoltán Három gömöri népdal*, *Maros Rudolf Dal a felszabadulásról*, *Mozart Ó, felvirradt a szép óra*, *Purcell Sárگا levél*, *Rameau Himnusz az éjhez és Weber Csónakon* című kóruszámá.

Énekkarunk önként és szívesen vállalt is feladatokat. A dokumentumok szerint 1975. december 14-én *Bárdos Lajos Napfényes utakon*, *Loránd István A párttal, a néppel* és *Mozart Drága szempár* című szerzeményével indult és emléklapra szolgált rá a borsodi mozgalmidal-fesztiválon. 1976. május 5-én — *Sergio Ortega* a szabad téren is messze csengő *El pueblo unido* és *Venceremos*, valamint *P. Seeger Guantánamera* című dalának köszönhetően — a sárospataki mozgalmidal-fesztiválon kiérdemelte és megkapta a városi KISZ-bizottság elismerő oklevelét.

Dr. Takács Andrásné — noha az 1975/76-os tanévben még mindig a szervező és alapozó munkát állította előtérbe — már a fentieknél nagyobb feladatokkal is megbirkózott. Betanította az énekkarnak pl. azokat a számokat, melyekre a *Híres alma materek* sorozat forgatókönyvünk alapján készülő pataki részében a Magyar Rádióknak szüksége volt. (A műsort — Bemutatkozik a Rákóczi Gimnázium címmel — 1976. március 25-én

sugározta a Petőfi rádió.) Szépen elsajátíttatta a karénekesekkel a külföldi melódiájú *Hajnal-nótát* és a *Jelszót* is; ezekkel a Farkas Ferenc-féle kórusfeldolgozásokkal a Kossuth-és Erkel-díjas komponista szerzői estjén léptek fel. (A nagy sikerű rendezvény idején az érdeklődők szinte ellepték a vár lovagtermét.)

Az 1976/77-es tanévben — objektív és szubjektív okok miatt — aránylag szűk volt az énekkar „mozgástere”. A teljesítőképességéről azonban így is meggyőződhetünk. Az énekkar 1976. október 15-én Széphalmon, második gimnazistáink hagyományos Kazinczy-ünnepén kedvünkre való formában szerepelt. Új híveket szerzett a nyelvújítás korabeli diákdaloknak. Az énekkar 1977 tavaszán a forradalmi ifjúsági napokon is bizonyította jó „kondícióját”. Határozott műsorpolitikáján látszott, hogy a karvezető a szöveges zenét nemcsak az esztétikai, hanem a hazafias nevelés eszközeként is tekinti.

Ennek ellenére az énekkar — a szóban forgó időben éppúgy, mint 1973-ban és 1975-ben — nem indult testületileg a sárospataki diáknapokon. Néhány tagja révén csak képviseltette magát... Burai Éva, Dobóczki Judit, Kerékgyártó Hajnalka, Pataki Márta, Petró Erzsébet és Sándor Piroska — szextettet alkotva — nevezett az 1977-es diáknapokra, és a miskolci minősítő versenyen — az iskolaközösség őszinte örmére — *aranyoklevelet* szerzett.

Az ezután következő időszakban az énekkar „mozgástere” bővült; a korábbi két évhez viszonyítva gyarapodott a szakmai tudása, fokozódott a fellépési biztonsága, nőtt a hangzásbeli finomságok iránti érzéke. Így képessé vált nemcsak arra, hogy a „házi feladatait” élvezetesen oldja meg, hanem arra is, hogy a közéleti elvárásoknak mind nagyobb mértékben megfeleljen.

Az igyekezet sok „gyümölcsöt” hozott. Énekkarunk 1977. december 17-én Miskolcon — a háromfordulós Éneklő Ifjúság-mozgalom keretében — túljutott a válogató versenyen (I. forduló). *Bartolomeni Urbaneci Napfény süt le ránk*, *Loránd István Egységbe forraszt a KISZ* és *Maros Rudolf Táncnóta* című kórusművének árnyalt előadásával megszerezte a jogot a megyei elődöntőn való részvételre (II. forduló). Ezen — egyebek között — *Lendvay Kamilló Míg az ember* és *Kocsár Miklós Akkor is csendüljön a nóta* című szerzeménye bemutatásával kiérdemelte a zsűri kedvező minősítését: a rádiófelvételt és az elismerő oklevelet.

1978 januárjában énekkarunk megint eredményt ért el: a sátoralja-újhelyi járás azon művészeti csoportjai között volt, amelyek Sárospatakról, a városi KISZ-bizottság által tartott selejtező versenyről továbbkéültek a miskolci Vasas-központban rendezett VIT-vetélkedőre. A vetélkedőről kardalosságunk elismerő oklevéllel tértek haza.

1978. március 19-én énekkarunk újabb — az eddigieket felülmúló — sikert aratott: Bárdos Lajos *Hét kurta kórusával* magabiztosan szerepelt ama játékos vetélkedőn, melyet a budapesti és a sárospataki Rákóczi Gimnázium tehetséges diákjai között — *A mi sulink* című sorozat keretében — a Magyar Televízió ifjúsági osztálya szervezett.

Énekkarunk a sikertől nem vált elbizakodottá: alkalmilag felvette a munkakapcsolatot a művelődési ház kamarakórusával is, hogy — a szín-

padon együttműködve — pl. a közelgő május elsejét vidáman, nótaszóval üdvözölhessék. Az egyesített énekkar Csehi Ferencnek, a helybeli zeneiskola igazgatójának a vezényletével lépett fel a II. Rákóczi Ferenc Művelődési Házban; az elhangzó műsorszámok — mindenekelőtt *Behár György Májusa*, *Fornsete Nyár-kánonja*, *Haydn Csalogánya* és *Kadosa Pál Májusköszöntője* — valósággal felvillanyozták a közönséget.

Magabiztosság, nem elbizakodottság jellemezte énekkarunk május 8-i szereplését is; megtiszteltetésnek tekintette, hogy a vár lovagtermében szóhoz juthat Bárdos Lajosnak, a népszerű Erkel- és Kossuth-díjas idős mesternek a szerzői estjén. Együttesünk erre az alkalomra a *Hét kurta kórossal*, a *Panaszdallal*, a *Fönn az égennel* és a *Dana-danával* készült; emlékeztet, hogy a felsorolt művek tolmácsolása a közönség élénk tetzésnyilvánítása közepette fejeződött be.

Dr. Takács Andrásné — igényes művészeti tevékenységével — az 1978/79-es tanévet is kollektív érdemszerzésre használta fel. Az általa vezetett énekkar a X. sárospataki diáknapi alkalmával Miskolcon rendezett minősítő versenyen *ezüst fokozatot* kapott. A kitüntetést *Balázs Árpád Barátság és testvériség*, egy ismeretlen szerző *Tavaszköszöntő* és *Járdányi Pál Két népdal* című kórusművének szép előadásáért ítelték az együttesnek.

Ezután az ezüst fokozat tulajdonosai meggyőződhetnek patronálójuk, a II. Rákóczi Ferenc Művelődési Ház nagylelkűségéről: az intézmény igazgatója, Novákovits István biztosította annak a feltételeit, hogy a kórus-tagok — jutalomként — 1979. április 5. és 7. között egy csehszlovákiai buszos kiránduláson vehessenek részt.

Énekkarunk meghálálta a jutalmat, Május 30-án a Bodroghközi Állami Gazdaság külföldi barátaival, a topolytarnói (Tarnov) Haladás Efsz meghívott tagjaival rendezett gazdaságközi találkozón szlovák szöveggel is ismert magyar népdalfeldolgozásokból és nemzetközileg is ismert tömegdalkból álló hangversenyt adott; június 2-án pedig belföldi vendégek előtt, az OSZT pataki ülésezése során mutatta be sokrétű, izléses, szórakoztató zenei programját.

Az 1979/80-as tanévben jó hírű énekkarunk tovább gyarapította érdemeit. Iskolai szereplései eseményszámba mentek; hozzájárultak a műértő fiatalság kineveléséhez. A forradalmi ifjúsági napok idején pl. egyik produkciójával nagyobb visszhangot keltett, mint a másikkal. De a legmelegebb ünneplésben április 2-án a díszteremben részesült, amikor — magas rangú magyar és szovjet vendégek jelenlétében — közreműködött a hazánk felszabadulása 35. évfordulójának tiszteletére bemutatott emlékmű-sorban.

Énekkarunk — a várakozásoknak megfelelően — máskor és másutt is hallatott magáról. 1980. február 3-án — a Művészet és ifjúság elnevezésű KISZ-akció keretében — jelen volt az amatőr együttesek fellépéssel egybekötött városi találkozásán; ennek emlékét elismerő oklevél őrzi. 1980. március 30-án részt vett az amatőr együttesek megyei találkozásán; ezen — a fesztiválköveteményeket teljesítve — II. helyezést ért el. Műsorában — Sárospatakon éppúgy, mint Miskolcon — előkelő helyet foglalt el

Arbeau Ófrancia táncdal, Bárdos Lajos Tábortűznél, Juhász Frigyes Kommunista ifjúság és Kodály Zoltán Cohors generosa című szerzeménye.

Kórusunk — mint látható — állandóan magáénak érezte az Éneklő Ifjúság ügyét; fegyelmezetten és öntudatosan szerepelt a különböző szintű rendezvényeken. A legbüszkébb azonban arra volt, hogy 1980. április 28-án — dr. Takács Andrásné jóvoltából — bekapcsolódhatott a híres Szokolay Sándor szerzői estjének a megrendezésébe. Ezen az esten — az Erkel- és Kossuth-díjas komponista jelenlétében — a sárospataki Rákóczi Gimnázium diák és a szerencsi járás pedagógus vegyeskara közösen szólaltatta meg a *Miniatűr kantátát*.

A kantáta előadása kirobbanó sikerrel járt; utána a lelkes hangulatú publikum Szokolay Sándort, a szerzőt, Reményi Jánost, a karmestert, Regős Zoltánt, a zongoristát — a vegyeskar tagjaival együtt — visszavisszatapsolta. A lelkes hangulat az összes résztvevőt magával ragadta a díszteremben; és a mintaszerű éneklés hatására — úgy véljük — sokan felismerték a mély értelmű Kodály Zoltán-i igazságot: „*minden ember a torkában hordja a legszebb hangszer*”.

Dobay Béla

6. ISKOLAI SZÍNJÁTSZÁS

1.

Az iskolai színjátszás kezdetei Sárospatakon messzi múltra tekintenek vissza. Hogy gyökereihez eljussunk, több mint 300 év távolából meg kell idéznünk I. Rákóczi György fejedelem korát, elsősorban pedig Lorántffy Zsuzsanna és fia, Rákóczi Zsigmond alakját.

1638-ban Rákóczi György Tolnai Dali Jánost a sárospataki iskola élére állítja, biztosítva ezzel a lehetőséget arra, hogy a Rákócziak — lépést tartva a gyorsan változó idővel — „*megteremtsék a magyarországi protestáns létformának a múlthoz képest műveltebb, európaibb, tudományosan képzetesebb, tehát haladóbb változatát egy olyan radikális fordulattal, mely a pataki iskolát versenyképesé teszi abban a rivalizálásban, mely már hosszabb ideje folyt a jezsuiták jól megszervezett tanintézetével, s amelynek jelentőségét csak növelte az ellenreformáció erősödése*”. (Kovács Endre: Comenius Magyarországon — Comenius Sárospatakon írt műveiből, 34. old.) Ezt a radikális fordulatot volt hivatva biztosítani Comenius Ámos Jánosnak, a híres, magyar származású cseh-morva pedagógusnak a személye, aki Lorántffy Zsuzsanna kérésére az 1650. év valamelyik novemberi délutánján Sárospatakra érkezett. Comenius sokirányú tevékenységének egyik sarkalatos kérdése az iskolai színjátszás, mely a Panszofikus Iskola 1651-ben megjelent tervezetének 88. pontjában kap helyet. Erre utalva írja 1654. április 24-én a Schola Ludus bevezetőjében: „*A színpadi és színházi játékokat, kivált a vígjátékokat, jól tudjuk, némelyek kitiltják az iskolából, mégis jó okaink vannak, amelyek javallják a megtartásukat, s ahol nincsenek meg, a bevezetésüket.*”

Az iskolai színjátszás bevezetését többszörös indokokkal támasztja alá. Ezek közül kiemelünk egyet, mert ma is érvényes megállapításával két tény is szeretnénk hangsúlyozni: először a színjátszás pedagógiai jelentőségét, másodsorban pedig iskolánknak azt a törekvését, hogy az oktatást-nevelést a társadalmi célok megvalósításával összefüggésben végzi.

„*A végső ok (s egyben a legfontosabb, úgyhogy szinte egymagában is elegendő a színjáték ajánlására) a következő: mivel az ember élete (kivált az egyház, az állam és az iskola számára nevelt ember élete, s az iskola éppen ilyeneket vesz át nevelés céljából) beszédben és cselekvésben nyilvánul meg, a színpadi játékok révén példaképek bemutatásával és vetélkedéssel rövid és kellemes úton éppen arra neveljük az ifjúságot, hogy tanuljon különféle dolgokat megfigyelni, sok kérdésre rögtönözve megfelelni, mozdulatait illendően alakítani, arcával, kezével, egész testével természetes módon viselkedni, hangját módosítani és elváltoztatni, egyszóval bármely szerepet illően eljátszani, és tanulja meg mindezekből a szabad emberhez méltó magatartást, leküzdvé az ... elfogódottságot.*” (Kovács Endre: Comenius Magyarországon, 334. old.)

Ezen szavakból világossá lesz előttünk Comenius pedagógiai munkásságának vezérelve, amely a Panszofikus Iskola tervezetének megalkotásához elvezette: „*Az iskola valódi célja szerint nem lehet más, mint az em-*

berség műhelye s az élet előjátéka, s itt mindennel foglalkozni kell, ami az embert emberré teszi." (Idézett mű, 333. old.)

Comenius nyolc színdarabot írt Sárospatakon. A szó mai értelmében véve ezek a darabok nem drámák, csupán az iskolai oktatásnak és nevelésnek a segédeszközei, a jelentőségük azonban társadalmi-politikai és pedagógiai szempontból egyaránt kiemelkedően fontos. Az iskolai színjátszással kapcsolatban olyan elveket fogalmaz meg, amelyek korunkig érvényesen meghatározzák a pedagógus feladatát, lényegét tekintve pedig a módszereit is.

Comenius után eltelik egy évszázad. S mint a bűvópatak, amely hirtelen eltűnik, majd újból a felszínre tör, a XVIII. századi pataki iskola újabb iskoladrámákkal gazdagítja a sort. Bernáth Lajos megállapítása szerint az iskoladrámák különös jelentősége abban van, hogy „a mai nap-ság nagy virágzásra emelkedett világi, illetőleg nemzeti színművészet ben-nök gyökerezik, különösen nálunk, hol az efféle színdarabok előadásában gyakorlott diákokból verődött össze az első világi szintársulat a XVIII. sz. végén”.

Újabb csúcst jelent az iskolai színjátszásban a XX. század. A 30-as években, ismét a társadalmi igényre való rendkívül érzékeny reagálás következtében, s mint már annyiszor fennállása során, iskolánkban serény tervezetések folynak. Most, a kor igényeinek megfelelően, az idegen nyel-vek tanítása terén lépünk előre: felépül az Angol Internátus, és első diák-jai között találjuk ifjú Horváth Istvánt. Nagy helyi lehetőségek és külön-leges egyéni tehetség, termékenyítő hagyományok és az új lázas keresésé-nek szerencsés találkozása jön létre. *Ifjú Horváth István Örök színház* c. postumus kötetének bevezetőjében Hont Ferenc ezt így fogalmazza meg: „A több mint négyszáz éves múltra visszatekintő pataki kollégium min-dig harmonikusan egyesítette a haladó törekvéseket a hagyományok ápo-lásával... A magyar színjáték-hagyományt fenntartó, továbbfolytató és a magyar drámairodalom fejlődését elindító diákszínjátszás szelleme él e falak között...”

Négy év négy angol nyelvű előadást eredményez. 1940-ben a III. Richard zárja a sort.

S aztán a nemzetek színpadán is shakespeare-i méretű öldöklés fo-lyik. Véres tragédiák fojtják el a műzsák szavát. 1941. október 17-én az akkor már szegedi egyetemista ifjú Horváth István a körülmények súlya alatt összeroppan, s önkezével vet véget életének. Első és utolsó igazi színpadi rendezése a Hamlet volt. „S a többi néma csend.”

2.

A felszabadulással új élet kezdődik az országban. A pataki iskola is átvészeli az embert rázó viharokat. Aránylag hamar magához tér. Valami folytonosság, talán éppen a tradíciók adnak erőt ehhez. 1945-ben a városka a megszokott, pezsgő diákélet tanúja. S ha az eseménynaptárak adataiba tekintünk, alig van jele annak, hogy néhány hónappal korábban hazánk még a második világháború harcainak színtere volt. November 18-án a gimnazista lányok önképzőköri estet rendeznek, melynek keretében

Molière Tudós nők c. vígjátékát mutatják be. December 2-án pedig az Angol Internátus tanulói angol nyelven részleteket adnak elő Shakespeare műveiből (*Hamlet*: szellemjelenet; *Ahogy tetszik*: Színház ez a világ...).

1946-ban két angol nyelvű előadás is volt. Az egyikre április 5-én, a másikra április 12-én került sor. A Szent Johanna 1. és 2. színét mutatták be. Az előadásoknak — immár nem első alkalommal — angol vendégei is voltak.

1947 különösen sikeres év volt az Angol Internátus számára. Március 29-én, szombaton este fél nyolckor a Hope College tiszteletére a pataki „college” előadta *Shakespeare Julius Caesarját* Michael Halsted angol intézeti tanár rendezésében — és természetesen — angolul. Majd ugyanezt a darabot június 10-én a budapesti Madách Színházban újból bemutatták. A pesti előadás védnökségét a Hungarian British Society vállalta. elnöke Kodály Zoltán volt.

A jelentős angol nyelvű előadás mellett emlékezetes március 15-i eseménye volt az iskolának *Móricz Zsigmond Légy jó mindhalálig* c. művének színre vitele.

1948-ban a centenáriumi március 15-ét — ahogy ez nagy ünnepi díszelőadások alkalmával szokás is volt — a teológusok és gimnazisták közös színpadi produkcióval ünnepelték. Győri József *A pataki diákok 1848-ban* c. darabját mutatták be.

1950. október 14-én a Kossuth-intertánus házi estje keretében a diákság Shakespeare műveiből adott elő részleteket, december 9-én pedig *Molière Férjek iskolája* c. vígjátékával szórakoztatta a nézőket.

1952-ben igen nagy sikere volt *Gogol Revizorának*, amely a Kossuth-est keretében, január 12-én került sorra. Február 23-án a IV. B osztály *Gyallay Domokos Pataki diákok* (Comenius) c. színművével lépett föl. Március 14-én *Molière A botcsinálta doktor* c. vígjátéka került színre.

1952. augusztus 1-én a sárospataki református gimnáziumot állami tulajdonba vették. Ettől kezdve Rákóczi Gimnázium a neve.

3.

Az iskolai színjátszás történetében a lényegesebb változást az átlamosítás jelentette, melynek következtében a pataki gimnázium egyike lett a hasonló szervezeti felépítésű és azonos rendszabályok alapján működő intézményeknek. A tantestület és a diákság létszáma és összetétele megváltozott. Az ötvenes évek látszólagos eseménytelensége — a diákszínjátszást illetően — nem a passzivitás csöndje. Az a tény magyarázza, hogy az addig játéokra fordított energiákat most az átalakulással járó gondok és nehézségek kötötték le.

Az ötvenes évek végétől azonban újra jelentkezik a friss, játékos kedv. az élet jelenségeire való érzékeny reagálás, a körülöttünk formálódó új lellemi-társadalmi-politikai igényeinek művészi színvonalú kielégítésére való hajlandóság, vagy talán egy még ennél is erőteljesebb belső kényszer: törekvés.

Ami azonban a hatvanas évektől kezdődően határozott és jellegzetes művészi megnyilatkozási mód, az nem a társadalmi-politikai élet ugrás-

szerű változásának hirtelen eredménye, hanem egy, a század elejétől ki-mutatható fejlődési vonal mind határozottabb megnyilatkozása. Fogalmaz-hatnánk úgy is, hogy iskolánk — mint már olyan sokszor — évtizedekkel előre ösztönösen megérezte a fejlődés irányát, s ennek megfelelően élte a maga sajátos szellemi életét, alakítgatva-keresve az új érzéseknek job-ban megfelelő új önkifejezési formákat.

A diákszínházas tendenciáit figyelemmel kísérve, megállapítható, hogy a harmincas évektől szokássá válik Patakon a kollégiumi estek ren-dezése. Ennek a szokásnak a kialakulása az Angol Internátus munkájának megindulásával kezdődik. Az első időkben még jellegzetesen a nyelvok-tatással kapcsolatos rendezvényekről van szó. A későbbiek folyamán azon-ban az angol nyelvű előadások mellett feltűnnek a magyar nyelven elő-adott klasszikus darabok, főleg Molière vígjátékai az Angol Internátus repertoárjában. A felszabadulás után a következő változások tapasztal-hatók: megmaradnak, rendszeressé válnak az ún Kossuth-estek, amelye-ken azonban csaknem kizárólag klasszikus színpadi szerzők magyar nyelvű darabjai szerepelnek a hagyományos jelmezes-díszletes megoldás-sal. (Bár az idők folyamán két másik kollégium is létrejön, tekintettel arra, hogy az Angol Internátus az elindítója a kollégiumi rendezvények-nek, s ennek az internátusnak utódja a mai Kossuth-kollégium, továbbá, hogy megszületése speciális iskolai célok megvalósításával volt összefüg-gésben, melynek következtében az iskolával való kapcsolata igen szoros, szerves kapcsolat volt, itt kellett nyomon követnünk a diákszínházas ala-kulását. Ugyanakkor azonban nyomatékosan hangsúlyozzuk, hogy napja-inkban a kollégiumok gyakorta közös rendezvényekkel lépnek a nyilván-osságra elé, valamint azt is, hogy — elsősorban a Zrínyi-kollégium — időn-ként nagyszabású önálló színelőadással örvendezteti meg a gimnázium ifjúságát.)

Mivel az angol nyelvnek az a nagymérvű elsősége, amely az Angol In-ternátus fennállása idején a gimnáziumi oktatás egy részét jellemezte, megszűnt, mint ahogy megszűnt a kizárólag angol tagozatosok érdekében létesített college-rendszer is, ezen a téren úgyszintén változások tapasztalhatók, amelyek kapcsolatban vannak a diákelőadásokkal. Egyrészt: a nyelvoktatás súlya teljességgel az iskolára tevődött át, másrészt: az angol nyelv mellett igen jelentős helyet kap az orosz — hamarosan tagozati szín-tű oktatás keretében —, valamint a német, egy ideig a francia, s állandó tárgyként a latin. Az idegen nyelvi előadások így az iskola, majd a szak-tárgyi munkaközösségek megalakulása és egyre intenzívebb, tartalmasabb működése során az idegen nyelvi, illetve az orosz nyelvi munkaközössé-gek évi munkájának egy részét képezik ma is. E munkaközösségek rendez-vényei sorában évente szerepelnek a *szép orosz beszéd*, újabban a *szép angol beszéd* versenyei, melyek keretében kötelező és szabadon választott irodalmi alkotások (verses vagy prózai szövegek) előadásával bizonyítják a részt vevő tanulók az adott nyelven elért tudásuk színvonalát. Kétéven-ként kerül sor az ún. *idegen nyelvi estekre*, amelyeken tanulócsoportok jeleneteket adnak elő az általuk tanult idegen nyelveken. Gyakori az is, hogy egy-egy tanulócsoport önálló műsort ad.

A kollégiumi rendezvények alakulásán túl figyelmet érdemel az a tendencia, amely az előadásoknak vagy a nagy évfordulókhoz vagy a nagy írókhoz, költőkhöz, történeti személyiségekhez, illetve eseményekhez való kapcsolódását jelzi. Ezek iskolai rendezvények már a múltban is. Gondoljunk pl. a nagy március 15-i színelőadásokra vagy a különféle megemlékezések sorára, amelyek már az államosítást jóval megelőző időszakban is jellemezték iskolánk kulturális életét.

Következzék ez utóbbi írottak alátámasztására az államosítást közvetlenül megelőző néhány év műsoros rendezvényeinek felsorolása:

1945. december 8-án iskolai emlékűnnep Kiss János altábornagyért;
 december 16-án iskolai ünnepély Patak felszabadulásának 1. évfordulója alkalmából;
1946. október 19-én Villon-ünnepség (önképzőköri rendezvény);
1947. november 23-án önképzőköri díszülés Áprily Lajos, Jancsó Adrienne és más neves művészek, előadók részvételével;
1948. május 22-én az önképzőkör József Attila estje;
 november 6-án az önképzőkör Erdélyi János-estje (jelen van Ortutay Gyula);
 december 12-én emlékest I. Rákóczi György halálának 300. évfordulója alkalmából;
1949. február 5-én az Erdélyi János önképzőkör Ady-estje;
1950. május 14-én országos Comenius-ünnepség tanárok és diákok részvételével (a gimnázium képviselőjében dr. Urbán Barnabás tanár mondott beszédet);
1952. január 21-én iskolai Lenin-ünnepély;
 június 15-én a leányinternátus Karinthy-estje.

Az efféle rendezvények a század társadalmi igényeit vannak hivatva kielégíteni, de időnkénti „burjánzásuk” következtében társadalmi tünetnek is nevezhetnénk őket. Amit itt föltétlenül hangsúlyoznunk kell, az az, hogy a sárospataki iskolában nem a jelenkor sürgetésére, egyik napról a másikra, szükségből vagy divatból „felvett” — alkalmazott művészi kifejezési formáról van szó, hanem arról, hogy nálunk ez évtizedes (de ha azt nézzük, hogy iskolánk már a XVII. században azt a célt tűzte ki, amit a jelen cikk bevezetője is idéz, vagyis figyelembe vesszük az előadá-

soknak a legrégebb időktől jellemző társadalmi-művelődéspolitikai indítatását, akkor úgy is fogalmazhatunk, hogy a comeniusi időktől kimutatható) fejlődés törvényszerű eredménye.

Az eredetileg is iskolai rendezvényekkel kapcsolatban két tényezőt kell föltétlenül kiemelnünk. Az egyik a színelőadások hagyománya, amely törés, illetve változás nélkül, egyenes ágon folytatódik tovább; és az egyéb jellegű műsoros rendezvények vonala, amely azonban többszörös változáson esik át. Az egyik változás a számszerű növekedésben van. Ez magától értetődő következménye a korunkat jellemző nyitott iskolának. A számszerű növekedés azonban e kérdésnek csupán az egyik oldala. Ezzel együtt egy másik tendencia is jelentkezik, amelynek vizsgálatakor a hangsúly az előadások mikéntjére tevődik át. Azt tapasztaljuk, hogy az irodalmi tematikájú rendezvénytípusokból természetesen fejlődnek ki az ún. irodalmi színpadi műsorok.

Iskolánkban két évtizede működik hivatalosan irodalmi színpadnak nevezett diák előadócsoport, de az adatok alapján világosan látható, hogy pusztán az elnevezés az, ami húsz éve létezik, a tartalom, amit kifejez s a mód, ahogyan ezt kifejezi, csaknem egy fél évszázada formálódik.

A gimnáziumi irodalmi színpadra kettős kötelezettség hárul. Az egyik állandó feladatként áll előtte: a nemzeti-politikai ünnepek műsorának biztosítása. A másik feladata, hogy képviselje iskolánkat abban a nemes kulturális vetélkedésben, amely a diáknapi rendezvénysorozat fontos területe. A hetvenes évektől azonban az irodalmi színpad tagsága egyre hátrózottabban igényli azt is, hogy iskolai ünnepélyektől és versenykötelezettségektől független, egész estét betöltő műsorral, esetleg színelőadással lépjen a nagyközönség elé. Ezen műsorok — bár nem szükségszerű — aktualitását *UNESCO asszociált iskola* voltunk biztosítja. Így rendezett az irodalmi színpad az 1975/76-os iskolai évben nagyszabású *finnugor estet*, melynek méreteit jól érzékelteti a következő néhány adat: az irodalmi műsort gazdagító zeneszámokat tartalmazó lemezeket, valamint színes diaképeket az Eötvös Loránd Tudományegyetem nyelvtanára, Ulla-Hauhia Nagy kölcsönözte. Tőle kaptuk a finn néptánc finn nyelvű koreográfiáját is, melyet Zergi Gábor fordított le, s melynek alapján a táncot Sipos György, a Comenius Tanítóképző Főiskola testnevelési tanszékének vezetője betanította. Zongorán a táncosokat és az énekeseket — akiknek betanítása dr. Takács Andrásné énektanár munkája volt — Tóth Károly nyugalmazott tanítóképző intézeti zenetanár kísérte. Képes Géza elküldte az egyik legújabb — akkor még kötetben meg nem jelent — műfordítását, s az ő révén kerültünk kapcsolatba Ulla-Hauhia Naggyal is. A műsort Baloghné Jakó Mária, az irodalmi színpad vezetője rendezte. A hangosítást és az összekötő zeneszámok bejátszását Ecsedi Zoltán és diákbriádja, a világitást Sipos István és diákbriádja végezte. 1977/78-ban *Ady-estet* rendezett az irodalmi színpad, 1979/80-ban pedig Móricz Zsigmond egyfelvonásosaiból összeállított műsorral fejezte ki tiszteletét a nagy író, a volt pataki diák iránt, születésének 100. évfordulója alkalmából.

A Magyarország c. lap 1972-es évfolyamának 42. számában megjelent egy cikk, mely *Angolul Sárospatakon* címmel a tanulóifjúság régi Shakespeare-kultuszával foglalkozik.

A cikk írója dr. Maller Sándor, a volt Angol Internátus egykori igazgatója, a lelkes és neves pataki öregdiák, a Magyar UNESCO-bizottság volt főtákará. Ebben a cikkben rövid bevezetés után ismerteti az Angol Internátus angol nyelvű előadásait és jelentőségüket, s befejezésül a következő sorokat írja: „*Reméljük, eljön az idő, amikor a diák-színészek, rendezők és közönség újra felnőnek és egymásra találhatnak ebben a kisvárosban a múlthoz méltó nem mindennapi szellemi kalandra és vállalkozásra*”.

Hogy a ma diákjában él a játék iránti hajlam, az önkifejezés vágya, s hogy a kor igényeivel harmonizáló egységben eleven hagyomány ifjúságonk körében az 1600-as évek elejétől rendszeres diákszínjátszás a sárospataki iskolában, annak bizonyítékeként álljon itt időrendi sorrendben azoknak az előadásoknak a jegyzéke, amelyek az államosítás óta napjainkig sok örömet, esetenként az iskola falain is túlható sikert, megbecsülést szereztek diáknak, tanárnak egyaránt. A felsorolás korántsem lesz teljes, de ízelítőt ad abból a sokrétű, színes, egyéniséget formáló, embert gazdagító tevékenységből, amely ma is, mint régen, diák és tanár közös alkotómunkájának az eredménye. A felsorolás adatai leginkább a hagyományos formájú színjátszást, valamint az irodalmi színpad diáknapj szerepléseit dokumentálják. Az idegen nyelvi rendezvényekről az adott munkaközösségek beszámolóí adhatnak hírt, az évfordulók, ünnepek és ünnepélyek felsorolása pedig meghaladja ez írás kereteit.

Nagy színpadi sikert jelentettek azok a darabok, melyeket nagy részben a Kossuth-kollégium rendezett és adott elő. Szereplői, rendezői és a technikai megoldások szakemberei kollégista diákok és kollégiumi nevelők, akik egyben gimnáziumi tanulók és gimnáziumi tanárok vagy óraadó tanárok voltak. A sok tehetséges tanuló felsorolását helyhiány miatt mellőzni vagyunk kénytelenek. A tanárok közül Sipos István kollégánk — rendező, díszlettervező és -festő, maszkmester, fővilágosító és színész — nevét említjük meg. Továbbá rendezőtársáét, Fenyvesi Andrásét, aki jelenleg a Comenius Tanítóképző Főiskola tanára. S nem utolsósorban Ecsedi Zoltánét, aki a nagyszabású előadások hangtechnikai feladatait nemcsak iskolai, de városi rendezvényeken is rendszeresen megoldja.

Az 1958/59-es tanévben a Kossuth-kollégium *A debreceni lunátikus* c. színdarabot adta elő. A rendező Sipos István volt.

1960. március 19-én a sárospataki Kossuth Lajos Középiszkolai Fiúkollégium ifjúsága a Kossuth-est keretében, az Erdélyi és Zrínyi leánydiákotthonok közreműködésével előadta *Jókai A köszívű ember fiai* c. darabját. A főrendező Sipos István volt.

1960. december 10-én a sárospataki Kossuth Lajos Fiúkollégium kultúrscsoportja az Erdélyi és a Zrínyi leánydiákotthonok közreműködésével *Móricz Zsigmond Légy jó mindhalálig* c. művét vitte színre. Betanította Fenyvesi András, díszlettervező és -készítő Sipos István volt.

1961. december 9-én a Kossuth Lajos Középiszkolai Fiúkollégium kultúrscsoportja az Erdélyi és a Zrínyi leánykollégiumok közreműködésével bemutatta *Molière Scapin furfangjai* című vígjátékát. A darabot Fenyvesi András tanította be, a díszleteket Sipos István tervezte és készítette.

1963. december 7-én a Kossuth Lajos Középiskolai Fiúkollégium ifjúsága a *Nagyvilág* című világirodalmi folyóirat szerkesztőségének közreműködésével irodalmi ankétot rendezett a nyugati haladó irodalomról. Ennek keretében a kollégium színjátszó csoportja bemutatta *Siegfried Lenz Büntelenek* c. színművét. A darabot Szakolczai Lajos kollégiumi nevelőtanár tanította be.

1964. december 12-én a Kossuth Lajos Fiúkollégium ifjúsága az Erdélyi és a Zrínyi leánykollégiumok ifjúságának közreműködésével a Kossuth-est keretében Németh László *Pusztuló magyarok* c. vígjátékával lépett a közönség elé. A darabot betanította Szakolczai Lajos nevelőtanár, a díszleteket tervezte és készítette Sipos István.

1966. december 3-án *kollégiumi est* keretében a kollégiumok kultúr-csoportja bemutatta *Csokonai Az övegy Karnyóné* c. vígjátékát. A darabot Végh Edit tanárnő felfogása szerint játszották.

1975. május 15-én és 16-án a Kossuth Lajos Középiskolai Kollégium ifjúsága Sipos István tanár és Orbán Éva IV. B osztályos gimnáziumi tanuló rendezésében nagy sikerrel adta elő *A botcsinálta doktor* c. Molière-komédiát.

Iskolai rendezvények voltak a következők:

1960. május 20-án az angol szakkör színjátszó köre *Shakespeare-estet* rendezett. Az előadásról így írt az Észak-Magyarország május 25-i száma:

„Nehéz, de szép feladatra vállalkoztak Sárospatakon a Rákóczi Gimnázium angol szakkörének tagjai, amikor évi munkájuk eredményének bemutatására egy egész estét betöltő műsort állítottak össze *Shakespeare* drámáiból, szonettjeiből, és ezzel a nyilvánosság elé léptek a művelődési otthon színpadán. A *Hamletből* és a *Szentivánéji álomból* mutattak be részleteket magyarul és angolul, s a műsorba iktatott szonetteket is két nyelven adták elő, bizonyosságot téve ügyes játékukról és szép angol ki-eljésükről.

Az ifjúságon kívül a felnőttek körében is nagy érdeklődés nyilvánult meg a zeneszámokkal bővített előadás iránt. A közönség nagy tapssal jutalmazta a tehetséges színjátszók és szavalók: *Angyal Zsuzsanna, Barabás Gábor, Basky István, Horváth József, Illés Árpád, Kukó László, Lukács István, Sándor István, Szombathy Zoltán, Téglás József, Titkó István* dícséretes munkáját, nemkülönben *Jakó Mária* tanárnő fáradozásait, aki nagy lelkesedéssel és hozzáértéssel készítette elő tanítványait a minden tekintetben szép sikerrel végződött *Shakespeare-estre*.”

1961. április 29-én az angol szakkör színjátszó köre *drámaesttel* lépett a művelődési ház közönsége elé. A rendező dr. Szentgyörgyvári Artné *Jakó Mária* tanár volt.

1963. március 13-án és 14-én a sárospataki Rákóczi Gimnázium KISZ Irodalmi Szaköre bemutatta *Tolsztoj—Piscator Háború és béke* c. színművét. A darabot Fenyvesi András szakkörvezető tanár rendezte. Az előadást az akkor még „községi” kultúrotthonban tartották Rákóczi-est keretében. A műsor érdekességei közé tartozott, hogy a diákszínészek mellett fellépett Szakáts Miklós, a Vígszínház akkori tagja. A szakkör vendégeként, a narrátor szerepében láthatták a nézők a neves színművészt.

Az előadásról igen szép, elismerő szavakat olvashatunk az Észak-Magyarország 1963. március 20-i számában: „A sárospataki kollégium diákjai a régi időkben is híres színjátszók voltak, s ehhez az értékes hagyományhoz a mai ifjúság is méltónak bizonyult. A Rákóczi Gimnázium színjátszó együttese ugyanis minden évben bemutat egy-egy egész estét betöltő irodalmi értékű drámai alkotást, amelyet aztán Sárospatak után másutt is előadnak. Az idén minden eddigi próbájuknál nagyobb vállalkozásba fogtak, mert Tolsztoj klasszikus remekének, a Háború és béke c. regényének színpadi változatát tűzték műsorukra. Hónapokon át szorgalmas, gondos munkával, melengető lelkesedéssel készültek a márciusi bemutatójukra. Szinte minden szabad idejüket szereptanulásra, próbákra fordították. A fővárosi Vigszínház igazgatósága, elsősorban a színház kiváló művésze, Szakáts Miklós színművész, önzetlenül, az ifjúság nemes törekvését értékelő szeretettel sietett a diákszínjátszók segítségére. Szakáts Miklós elvállalta a narrátor szerepét, a bemutató előtt Sárospatakra utazott, és együtt próbált a diákokkal, akikben — amint mondotta — igen tehetséges műkedvelőket ismert meg. A forró hangulatú bemutató olyan sikerrel járt, amilyenre régen volt példa a nagy múltú diákvároskában. Két este is elő kellett adni a darabot, s mindkét alkalommal zsúfolásig megtelt érdeklődő közönséggel a művelődési ház, s szünni nem akaró tapssal köszöntötték a magas fokú művészi élményért elsősorban a kedves vendégművészt, Szakáts Miklóst, azután a kitűnő diákegyüttest, és a rendezés nehéz munkáját nagy hozzáértéssel, művészi ambícióval megoldó szakkörvezető tanárt, Fenyvesi Andrást. Szakáts Miklós kellemes, energikus orgánuma, a vigszínházi előadásokon megcsodált tökéletes játékképzése, nem utolsósorban megnyerő egyénisége. valósággal magával ragadta partnereit — a diákszínészeket. Közülük Natasa szerepében Földessy Margit, a grófnét alakító Marczai Mária, a Lizát játszó Turák Zsuzsa, a Marját alakító Szántó Zsuzsa játékát kell megdicséernünk. A fiúk közül kimagasló alakítást nyújtott Pierre szerepében Tóth Dezső, Andrej alakítója, Bényi Tamás és az öreg herceg szerepében Jáger László. De a többiek: Mester László, Budai Béni, Aradi István, Kucsma János, Héjj Attila, Fazekas József, Orosz György, P. Szabó Endre, Varga László, Goreczki József, Kalóz András is hozzájárultak tehetséges játékukkal az előadás sokáig emlékezetes sikeréhez. Nagy feladat elé állította az együttest az előadás újszerű színpadi megoldása is. És hogy ebben sem volt fönnakadás, ezért az ötletes elgondolásokkal dolgozó technikai rendezőket: Ecsedi Zoltán és Sipos István tanárokat illeti az elismerés.”

1964. március 14-én és 15-én a sárospataki Rákóczi Gimnázium KISZ Irodalmi Szakkörének színjátszó köre Zrínyi Miklós, a költő és hadvezér halálának 300. évfordulója alkalmából előadta Kárpáthy Gyula Zrínyi c. színművét. Rendezte Fenyvesi András szakkörvezető tanár. Technikai rendező Sipos István tanár, hangtechnikus Ecsedi Zoltán tanár volt. Az Észak-Magyarország 1964. március 22-i száma a következőképpen méltatja az előadást: „... Mindenképpen nagy feladatra vállalkoztak a tehetséges színjátszók, amikor a veretes, helyenként archaizáló nyelven megírt drámát lelkes tanáraik: Fenyvesi András, Sipos István és Ecsedi Zoltán rendezésében és előkészítésében színpadra vitték. Munkájukat igényesen, nemes

művészetszeretettel oldották meg, sokáig emlékezetes élményt nyújtva a nagyszámú közönségnek.

A kiváló együttes minden tagja magabiztosan, otthonosan mozgott nehéz szerepében is a színpadon, ami nem meglepő, hiszen Sárospatakon évtizedes hagyományai vannak a diákszínjátszásnak, és az iskolai színjátszó kör most is tehetséges tagokból áll. Közülük különösen Szegedi Mária, Szilágyi Veronika, Turák Zsuzsa, Cserhalmi Ferenc, Fazekas József, Fésűs László, Kun Árpád, Nagy József, Nagy Lajos, P. Szabó Endre, Varga Vince játéka tetszett a közönségnek. A történelmi levegőt árasztó jelmezek és díszletek is nagyban hozzájárultak a bemutató sikeréhez.”

1965. március 13-án és 14-én a sárospataki Rákóczi Gimnázium KISZ Irodalmi Szakkörének színjátszó köre *Agatha Christie Az egérfogó* c. darabját mutatta be. Rendezte Fenyvesi András szakkörvezető, technikai rendező Sipos István volt, a hangtechnikus pedig Ecsedi Zoltán. Bevezetőt mondott Dobay Béla tanár.

1966. március 27-én és 28-án a Hazafias Népfront Sárospataki Bizottsága és a sárospataki Rákóczi Gimnázium rendezésében a KISZ Irodalmi Szakkörének színjátszó köre az UNESCO megalapításának 20. évfordulója alkalmából előadta *Shakespeare Sok hűhó semmiért* c. vígjátékát. Bevezetőt mondott dr. Maller Sándor, a Magyar UNESCO-bizottság főtítkára. A rendező Fenyvesi András, a technikai rendező Sipos István, a hangtechnikus Ecsedi Zoltán tanár volt.

1967/68-ban *Illyés Gyula Fáklyaláng* c. darabja került színre. A rendezők Fenyvesi András és Sipos István voltak.

1970/71-ben *Illyés Gyula Tűz-víz* című Fáklyaláng-változatát mutatták be a színjátszó kör tagjai, ugyancsak Fenyvesi András és Sipos István rendezésében.

Az irodalmi színpad diáknapi szereplései és eredményei a következők voltak:

1961-ben az irodalmi színpadok diáknapi vetélkedőjén *bronz fokozatot* nyert gimnáziumunk csoportja *Északi csillagok* c. összeállításával (Szemelvények a finn irodalomból). Az irodalmi színpad vezetője Juhász Ferenc volt.

1962-ban *A ma forr bennem* c. összeállításukkal *ezüst fokozatot* szereztek. Színpadvezető: Juhász Ferenc.

1965-ben az irodalmi színpadok vetélkedőjén *Emberként élni* c. műsorukkal újfent *ezüst fokozatot* kaptak. Vezetőjük Juhász Ferenc volt.

1969-ben irodalmi színpadi összeállításával Fenyvesi András irodalmi színpada az ÉMÁSZ *különdíját* nyerte el az iskola számára.

1973-ban Juhász Ferenc irodalmi színpada *bronz fokozatot* ért el a *Március után* c. műsorral.

1977-ben a gimnázium irodalmi színpada *Tamási Aron Énekes mádár* c. darabjával diáknapi *ezüst fokozatot*, valamint az amatőr színjátszó csoportok országos minősítő versenyén *kiváló alapminősítést* szerzett. Az irodalmi színpad vezetője Balogh Ferencné Jakó Mária volt.

Ezen rövid áttekintés jól mutatja, hogy hagyományokból táplálkozó, de önálló, gazdag és a kor szellemének megfelelő diákszínjátszás folyik az

alma mater falai között, hidat építve ezzel nemcsak a múlt és a jelen, hanem a jelen és a jövő nemzedékei között is.

Amink van, annak értékét emeli az őszinte lelkesedés és a hit, hogy iskolánk most is teljesíti emberformáló szép hivatását, s ha ez így van, akkor nyugodt lelkiismerettel nézhetünk a jubileum elé, nem kell a múlttal való nagy találkozás során szégyenkeznünk. S ez a hit ad erőt ahhoz is, hogy a megkezdett utat folytatva, a fényes múltat megközelíteni törekedjünk!

Balogh Ferencné

Jakó Mária

irodalmiszínpad-vezető

7. HALADÓ NÉPIESSÉG, FOLKLÓR, NÉPRAJZI GYŰJTŐMUNKA

A sárospataki Rákóczi Gimnáziumban uralkodó demokratikus szellem és a néppel való elszakíthatatlan kapcsolat bizonyára azzal a mozgalmammá szélesedő törekvéssel van összefüggésben, melyet reformáció néven ismerünk, s amelynek iskolánk a születését is köszönheti. Már az I. Rákóczi György által 1621-ben összeíratott iskolai törvények biztosítékul szolgálnak arra, hogy a tanulni vágyó ifjú embernek „*tekintet nélkül nemes vagy nem nemes származására*”, joga van jelentkezni a rektornál, és „*illelmes szavakkal*” felvételét kérni.

Ugyanezt a szemléletet fogalmazza meg évekkel később Comenius, aki szavaival az iskolától elvárható felvilágosult gondolkodást példázza, hiszen egy adott közösségnek előre kell haladnia a népiesség és a demokratizmus útján ahhoz, hogy a következőkben idézett felhívást a magáévá tegye: „. . . ha ti, hunok, tehetségtekkel élni tudtok, Európa egy népénél sem fogtok bölcsességben hátrébb állni, hiszen nem ellenségetek nektek sem a természet, sem az ég, sem a föld, hanem miként testeteknek, úgy lelketeknek is gazdag lakóhelye van . . . Nálunk hiányoznak a tehetségek földjei? Miért nem gondoskodunk otthon bőséges aratásról, miért szaladunk inkább idegenek kalászeit koldulva szedegetni?”

Ezek a nevelési szempontok az iskola életében kezdettől fogva jelenlévő alapelvek voltak, és feltétlenül hatottak is. Iskolánk tanárai és diákjai nemcsak az elvont eszményeket, hanem az őket körülvevő világ emberi és tárgyi valóságát is tisztelték. Az emberi valóság — a tanárok, diákok, házigazdák kapcsolatrendszerre — az itteni erkölcsi törvényekre nevelt mindenkit. A tárgyi valóság — a falusi környezet, a néha szegényes öltöny, a diákbrúgó, vagy a Szemere Miklós által megünnepelt annóna, vagy az éhező és fázó diákok gyümölcs- és tűzifaszerező „akciója” — egyeseket a szokások megismerésére készítetett.

Úgy gondolom, ezzel magyarázható, hogy az iskola tanárai és diákjai a jog, a bölcsélet, a nyelvek, a matematika, a fizika, a történelem tanítása és tanulása mellett nagy gondot fordítottak arra, hogy Sárospataknak és környékének a néprajzát is összegyűjtsék.

Erdélyi Jánosig inkább csak a tanárok gyakorlatában, a volt diákoknak főleg az emlékezéseiben maradt meg a haladó népiesség formáló ereje; de Erdélyi János tudománnyá fejlesztette, az iskola munkájában kulcskérdéssé tette a népiességet. Ettől kezdve a „mi népiességünk” szerves része lett az országos, az európai, sőt szebb eredményeivel a világfolklórmozgalomnak is, s néprajzi gyűjteményünk a hazai társadalomtudományak is komoly bázisává vált.

Erdélyi János után P. Deák Geyza, majd dr. Újszászy Kálmán, az 1950-es években dr. Bakos József volt a sárospataki néprajztudomány — mondjuk, hogy amatőr, de — igen kiváló művelője, s a diákok gyűjtőmunkájának irányítója.

Amikor az 1960-as években megszerveztük a sárospatai diáknapi néven ismert kulturális seregszemlét, a mai sárospatakiaknak is be kellett mutatkozniuk, sőt — az elődök példáját követve — olyan néprajzi gyűjtőmunkát kellett produkálniuk, amely méltó a helyi hagyományokhoz.

1970-ben kezdtük újra a gyűjtőmunkát. Megalakult néprajzi szak-
körünket volt, ami kötelezze. De saját ügyszeretünkre és buzgalmunk-
ra is támaszkodhattunk. S hogy a mai pataki tanárokból és diákokból sem
veszett ki a régiekre jellemző tehetség és lelkesedés, ezt az mutatja, hogy
már a kezdet kezdetén megmutattuk oroszlánkörmeinket.

*Taktaharkányi monográfiánk aranyérmet,
Lakberendezések Karcsán c. dolgozatunk ezüstérmet,
Karcsai mondák c. pályamunkánk bronzérmet nyert.
A következő évben már az elért eredmény is fokozta lelkesedésünket.
Régi gyógyításmódok Sárospatakon c. dolgozatunkkal aranyérmet,
A nyíracsádi lakodalmas c. dolgozatunkkal ezüstérmet,
A sárospataki lakodalmas c. dolgozatunkkal bronzérmet szereztünk.*

A szakkör ezzel jól működő, szilárd szervezetté vált. Újabb eredmé-
nyek születtek:

*Csóri Csilla Kendermunkák Megyaszón c. dolgozata aranyérmes,
Hórcsik Richárd Fonyi krónika c. dolgozata ezüstérmes lett.*

Hat éve már, hogy — eredményeinket méltányolva — a II. Rákóczi
Ferenc Művelődési Ház támogat bennünket. Ez a támogatás (modern fel-
vevőkészülékek: magnetofon, fényképezőgép stb. biztosítása) tette lehe-
tővé, hogy nemcsak dolgozatokba tudjuk foglalni néprajzi gyűjtésünket,
hanem olyan illusztrációs anyagokkal is tudjuk „hitelesíteni” őket, ame-
lyektől az adott dolgozatok értéke megsokszorozódik.

Így állandó pályázói vagyunk a megyei Herman Ottó Múzeumnak és
az Országos Néprajzi Múzeumnak is.

Az elmúlt években „sorozatban” készítettük szép és tartalmas pá-
lyamunkáinkat. 1975/76-ban néprajzi szakkörünket megyei ezüstérem-
mel jutalmazták, az alábbi dolgozatokért:

*Taktaharkányi népdalok és népszokások,
Régi népszokások Vajdácskán,
Régi nóták és balladák Sárospatakon,
A kender feldolgozása Sárospatakon,
A Rákócziak emlékei Sárospatakon.*

1976/77-ben megyei aranyérmet köszönhattunk a következő dolgo-
zatoknak:

*Tiszakarádi szöttes,
Sárospataki boszorkánymesék,
A fiúk játéka az 1920—30-as években Sárospatakon,
A sajszentpéteri pincefaragások,
A sárospataki kertész munkássága,
Kertészeti építmények, csőszkunyhók,
Régi sárospataki csűrök.*

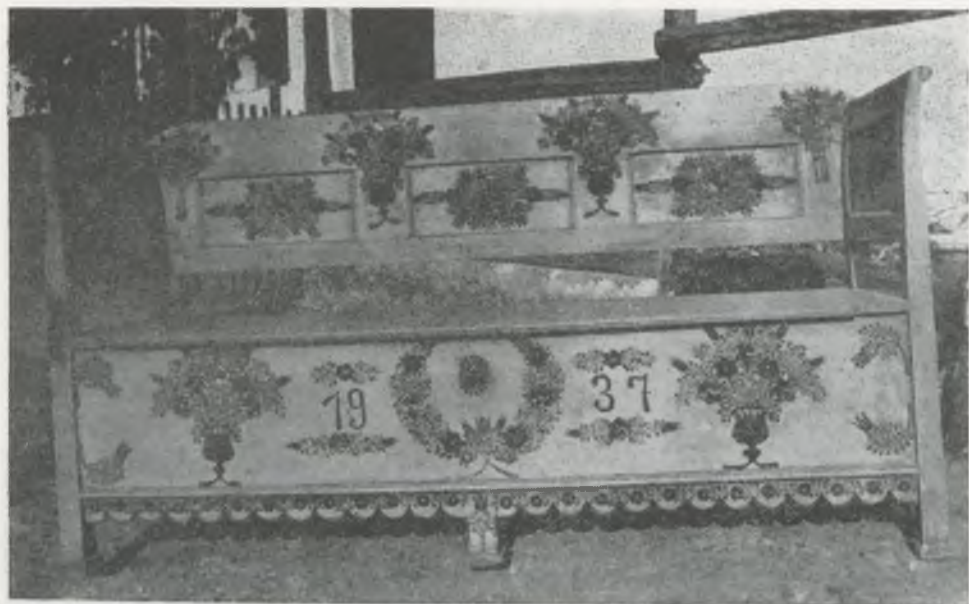
(Régi csűr Végardón)

1977/78-ban ismét megyei aranyérem volt az alábbi dolgozataink „honoráriumai”:

*Csúfolódások az 1920—30-as években Sárospatakon,
A kislányok játéka Sárospatakon az 1920—30-as években,
Régi lakások és lakberendezések Telkibányán,
Szüreti multságok Olaszliszkán,
Perecsütés Erdőhorvátiban,
Régi kendervásznak és felhasználásuk Sárospatakon.*

1978/79-ben szinte mindegyik — egyéni pályázó által készített — dolgozatunk érmes:

*Juhászélet Zalkodon.
A gönci szíjgyártás és szókincse
Régi, festett parasztbútorok Pusztafalun*

(Pusztafalusi festett karosláda)

A sárospataki kovácmesterség és szókincse

(Lópatkolás Keresztúri János műhelyében)

*Gyermekjátékok Boldogkőváralján az 1920—30-as években
Régi cipésmesterség Sárospatakon*

(Fráter János bácsi cipézasztala)

(Megdrótozott cserépkorsó)

*Régi matyó szücsmesterség Mezőkövesden
Sárospataki népballadák*

Csaknem negyven dolgozat és jó néhány kitüntetés az elmúlt évek „mérlege”:

1976-ban és 1977-ben — kétszer egymás után — országos kitüntetés a szakkörvezető számára;

1978-ban megyei emléklakett a néprajzi szakkör számára;

1978-ban „Kiváló munkáért” kitüntetés a szakkörvezető számára;

1978-ban KISZ KB-kitüntetés (Aranykoszorús KISZ-jelvény) a szak-
köri titkár számára.

Ezeket a kitüntetések nem azért soroltam fel, hogy a kitüntetések-
ről szólhassak, hanem azért, hogy néprajzi szakkörünk eredményeit, s az
eredmények jelentőségét érzékeltessem.

Igen fontosnak tartom azt, hogy eddig csaknem 100 tanulót mozga-
tott meg nálunk a néprajzi munka. A lelkes és hozzáértő szakkörösök kö-
zül több már néprajz szakos egyetemista, s a Patakon végzett munkájuk
szinte biztosíték arra, hogy ők tovább fogják járni a néprajzi kutatók útját.

Érdekes is ez a munka: a sok konkrét termék nemcsak rávall a régi foglalkozásokra, az egyszerű, de alkotó magyar közösségre, hanem az összegyűjtött anyagból elő is villan a dolgozó ember csodálatos lelkivilága, művészi hajlama. S a majdani szemlélő — az összegyűjtött szellemi és tárgyi emlékek alapján — láthatja és megcsodálhatja a népi tehetség ezernyi jelét.

Hajdú István
szakkörvezető

8 A SÁROSPATAKI DIÁKNAPOK NYOMÁBAN

1.

„Tárogató harsant pénteken este Sárospatakon a Rákóczi-vár bástyáim” — kezdődött az Észak-Magyarország 1962. május 29-i számában Hegyi József tanár úrnak az a tudósítása, melyben az első diáknapokat méltatta. A tudósítás — mai szemmel nézve is — megjelenítő erejű volt: a KISZ Központi Bizottsága és a B.-A.-Z. megyei KISZ-bizottság által meghirdetett kulturális seregszemle hű tükre. Ez a „hű tükör” elhomályosíthatatlanul „rögzítette” egy hatásos kezdeményezés életrevalóságát, sikerét. A siker pedig bebizonyította, hogy a sárospataki diáknapoknak nagy a vonzása: 1962-től napjainkig több mint 20 ezer fiatal mozgatott meg! Bár a résztvevők száma alkalmanként változott, az eltelt 19 év alatt ez iránt a rendezvény iránt az érdeklődés egyáltalán nem csökkent. Hogy miért? Valószínűleg azért, mert a sárospataki diáknapok nem merevedett bele az „eredeti” keretekbe: tartalmában és formájában — szükség szerint — mindig képes volt megújulni . . .

Most, hogy megint — immár tizenegyedszer — eljött a sárospataki diáknapok ideje, érdemes végigpillantanunk az idáig vezető úton!

A sárospataki diáknapokat a beszámolók eleinte még csak diákversenyként jelölték meg . . . Afféle kulturális vetélkedőnek tartották, melyen Borsod, Hajdú és Szabolcs-Szatmár megye középiskolás fiataljai mérik össze erejüket a különböző művészeti kategóriákban. Ez a minősítés akkor indokolt is volt. A sárospataki diáknapok egy kicsit a „Ki mit tud?” jegyében zajlott. A programok — bár színvonalukat garantálták a jól felkészült előadók és szervezők — kezdetben túlságosan a versmondást, a komoly zenét, az irodalmi színpadokat és a néptáncot állították előtérbe.

Később bővült a diáknapokon a „választék”. A kulturális seregszemlén helyet kapott a prózamondás, a társastánc, a pályamunka, a kiállítás, a tánczene stb. (Kapcsolódott a diáknapokhoz a tehetséges diákköltők és diákirók érdekében indított sárvári mozgalom is!)

Az 1962-es (és három megyéből kikerülő) 1300 benevezetthez képest — egy ideig — a létszám is nöttön-nőtt. 1963-ban öt megyéből 2500-an, 1965-ben öt megyéből és két megyei jogú városból (az újonnan induló szakmunkástanulókkal együtt) 3100-an jöttek Sárospatakra. (Ez volt az az év, amikor túlléptük lehetőségeink határait: komoly gondot okozott a vendégek ellátása!) 1967-től — átszervezéssel — igazodni kellett az „eredeti” létszámviszonyokhoz. Ekkor három megyéből és két megyei jogú városból 2200 jelentkezőt, 1969-ben pedig 2300 meghívottat fogadtunk. A hatodik (1971) és hetedik (1973) diáknapokon — melyeken már királyhalmeci testvériskolánk és a budapesti fiatalság képviselőit is üdvözölhattük — vendégeinek száma szintén 2000 fölött volt; azután a résztvevők száma 2000 körül állapodott meg.

A nyolcadik diáknapok (1975) óta a sárospataki rendezvény jellege megváltozott: fesztivál lett belőle. Tovább gazdagodott a program: szerephez jutott a bábjáték; népszerűvé vált a párt- és állami vezetőkkel folytatott beszélgetés; bevonult kortársaim életébe az alkalmi sport stb.

1979-ben — a tizedik, a jubileumi diáknapok ünnepén — észrevettük: a rendezők — a korábban bevált ötletek mellett — új elképzeléseket is érvényesítettek... A sárospataki diáknapok központjául a Rákóczi-várat jelölték ki. A fesztivál „meglepetésének” pedig a felvilágosodás korabeli „deákélet”, az „oskolaromantika” megidézését szánták... A dolog természetéből következik, hogy az illetékesek 1979. április 29. és május 2. között — a diáknapok tartama alatt — a legtöbb fórumon az egészséges humornak is szabadtérrel engedtek.

2.

Iskolánk 450. évfordulója alkalmából megpróbáltuk számba venni az 1962 és 1979 között elért diáknapi eredményeinket; teljességre — adatárunk hiányosságai miatt — nem törekedhettünk. A tizedik pataki kulturális seregszemle alapján szeretnénk volna elkészíteni szerepléseink mérlegét; csak részben sikerült. A *tizenegyedik* sárospataki diáknapok után mégis közzétesszük — nem idő-, hanem ábécérendben — legalább azoknak az iskolatársainknak a nevét, akiről biztosan megállapítottuk, hogy pályamunkájukkal, szépirodalmi, tudományos, illetve művészi produkciójukkal egyszer vagy többször az érmesek közé kerültek.

Kimutatásunk szerint 1962 és 1979 között — az egymást követő diáknapok valamelyikén — a Rákóczi Gimnáziumból *aranyérmes* (arany fokozatot) *kapott*: Berecz Andrea, Bodnár Valéria, Bodó Katalin, Gonda Zsuzsanna, Illés Klára, Kaniczky Sarolta, Kiss József, Kohler Katalin, Komjáthy Lajos, Kósa Valéria, Kucsma Géza, Molnár Delilla, Nagy József, Papp Ágnes, Sipos István, Szatmári Jolán, Tarnóczi Barna, Tóth Ildikó stb.; *ezüstérmes* (ezüst fokozatot) *nyert*: Bélteki Andrea, Bereznai Éva, Bónis Ibolya, Dakos Irén, Deák László, Deseő Zsuzsanna, Dulay Eleonóra, Eisig Zsuzsanna, Földesi Mária, Fráter Zsófia, Galbavy Zsuzsanna, Geri Ilona, Hegedüs Angyalka, Igó Zsuzsanna, Ilosvay Mária, Ipolyi Katalin, Jolsvay Mária, Jónás András, Kocsis Erika, Kohler Katalin, Komjáthy Lajos, Kulcsár István, Lehoczky Zsuzsanna, Lelkes Éva, Majdanics Miklós, Mester Judit, Mihók Mária, Mizsák Gabriella, Mohi György, Molnár Irén, Nagy József, Palmay Zsuzsanna, Papp Ágnes, Pataki László, Pinczés István, Plopp István, Rásky Erzsébet, Reszegi László, Sipos István, Sugár Péter, Szabó Éva, Szabó Imre, Szabó Katalin, Szalipszky Endre, Szathmári Mária, Szentirmai László, Téglás Dezső, Tóby Klára, Toldi Mária, Valovics Csaba stb.; *bronzérmes* (bronz fokozatot) *szerezett*: Balogh Mária, Bíró Anna, Bodnár Piroska, Bojtos Bertalan, Bolváry Katalin, Dióssy Ágnes, Dobay Erika, Dócs Éva, Egressy Gábor, Fiedler Mária, Földesi Mária, Galuska Erzsébet, Geri Ilona, Hagymási Judit, Hegedüs Angyalka, Hizsnyik Mária, Horváth Katalin, Juhász Pál, Karajz Anna, Kemény Mária, Koncz Mária, Kormos Györgyi, Kulcsár István, Lehoczky Zsuzsanna, Lelkes Magdolna, Lénárt Levente, Lovas Klára, Magyar Éva, Mátyás György, Mihók Márta, Mikes Márta, Mohácsi Mária, Mohi György, Nagy Éva, Nagy Katalin, Nagyházi Jolán, Orosz János, Pinczés István, Pozsa Ágnes, Sugár Péter, Szabó Olimpia, Szacsúri László, Szalontai Judit, Szathmári Mária, Szegedi Mária,

Szepesi Mária, Szepessy Jolán, Tóbiás Ferenc, Tóth Magdolna, Zvada Judit, Zsuffa Veronika stb.

3.

Az elmúlt diáknapokon nálunk nemcsak a benevezett személyek örültek az „éremesőnek”, örült a Rákóczi Gimnázium is. Tehetséges tanulói révén — az iskolák közötti versenyben — többször került az első helyre; pl. 1962-ben, 1971-ben, 1973-ban.

A Rákóczi Gimnázium felkészült a tizenegyedik diáknapokra is; ösztönző támogatást nyújtott írói vagy előadói talentummal rendelkező fiataljainak, hogy — egyénileg vagy együttesek tagjaiként — részt vehessenek a meghirdetett pályázatokon és művészeti bemutatókon. Alma materünk elvégezte a szükséges tehetséggondozást; és úgy éreztük, most és mindig a színeinkben induló leányokra és fiúkra vár a feladat, hogy a különböző fórumokon képességeikkel bizonyítsák, mit ér a diák, ha pataki . . .

Butella Marianna
IV. B oszt. tanuló

9. AZ UNESCO ÉGISZE ALATT ...

Az UNESCO az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (The United Nations' Educational, Scientific and Cultural Organization). 1946. november 4-én alakult meg Londonban, majd jelenlegi székhelyén, Párizsban kezdte meg működését. Alkotmányának bevezetőjében utalt céljára: a béke és biztonság fenntartására. „Mivel a háborúk az emberi lelkekben keletkeznek, az emberi lelkekben kell a békének védelmet emelni.”

Feladatához tartozik az analfabétizmus elleni küzdelem, a természet- és társadalomtudományok fejlesztése, a környezetvédelem, a kulturális értékek megőrzése és propagálása (pl. Velence, az Akropolisz megóvása, ókori templomok megmentése), a tudományos, a műszaki és a tömegtájékoztatás szabadságának biztosítása, az államok közti tudományos és kulturális együttműködési program szervezése, a leszerelés elősegítése és a béke védelme. Költségvetésének összegét — jövedelme és lakosságának létszáma arányában — 150-nél több tagállam adja össze.

Magyarország 1964 óta tagja az UNESCO-nak, sokrétű munkájából azonban már a 60-as évektől vállal aktív, kezdeményező szerepet (nemzetközi kiadványcserében vesz részt, a matematikaoktatás kérdéseivel, valamint a nemzetközi turizmussal foglalkozó értekezleteket szervez). Az UNESCO-közgyűlés 18. ülészsaka dr. Jóború Magdát választotta elnökévé.

Az asszociált iskolák létesítésének gondolata a nemzetközi megértésre való nevelés vágyából született. Eddig kb. 60 ország 1000 intézménye fogott össze az UNESCO égisze alatt.

A sárospataki Rákóczi Gimnázium a Magyar UNESCO-bizottság megalakulása után, 1964-ben lett asszociált, vagyis az UNESCO tevékenységéhez kapcsolt intézmény. Korábban, 1953-tól 3 budapesti és 1 vidéki gimnázium működött közre az UNESCO céljainak megvalósításában. 1964-ben 5, 1967-ben pedig 6 iskola csatlakozott a szervezet munkájához. Jelenleg 26 középiskola és 6 egyetemi-főiskolai klub tartozik az asszociált hálózatba. A 26 asszociált iskola kétévenként találkozik. Az iskolák UNESCO-tevékenységüket a tanév elején készített éves munkaterv alapján végzik, a tanév végén pedig beszámolót készítenek. A Nyíregyházi Dokumentációs Központ által rendszeresen küldött Körlevél és számos folyóirat nagyban segíti a jó kezdeményezéseket. Diasorozatok kölcsönzésével és módszertani tanácsokkal szintén sokat segítenek a nyíregyháziak. Kapjuk az angol, a francia (időnként az orosz és a német) nyelvű Courier, Inter-Clubs, International Understanding at Schools, Features, Newsletter, The World in the Classroom, UNESCO Chronicle, A Magyar UNESCO-bizottság Hírei, a Körlevél, a Folyóiratszemle, a Sunshine Magazine és a Mukti című kiadványokat, és UNESCO-kiadásaink fedezésére — jutalomkönyvek vásárlására, szervezési költségekre stb. — a Magyar UNESCO-bizottság, illetve a Kulturális Kapcsolatok Intézete évi 700 forint támogatást ad. Iskolánk UNESCO-körének tagjai naplóban rögzítik a gimnázium UNESCO-életének legjelentősebb eseményeit.

Mit jelent UNESCO asszociált iskolának lenni? Dr. Benczédy József főosztályvezető, a Nevelési Albizottság elnöke így fogalmazta meg 1968-as

jelentésében: „Asszociált iskoláink a minden oktatási intézményben kifejlesztett internacionalista nevelés keretében, velük egyetemben ápolják a béke, a népek kölcsönös megértése és közeledése, a békés egymás mellett élés eszméjét és ügyét. Ezt a tevékenységüket az UNESCO adta lehetőségekre is építve elmélyültebben, szélesebb kört átfogó szervezéssel végzik; munkájukkal példát mutatnak az internacionalista nevelés tartalmas, sokszínű vitelére . . .

UNESCO-iskoláink tehát többet vállalnak az általában érvényes nevelési feladatokból . . . Az asszociált iskolák hálózatába való bekapcsolódás a jól végzett nevelőmunka következménye, jutalma, nem kiváltság . . .”

Az internacionalista nevelés területén végzett többletmunka nemcsak feladata az UNESCO asszociált iskoláknak, hanem feltétele is a munkába való bekapcsolódásnak, ahogyan azt az Oktatási Minisztérium az UNESCO asszociált iskolák létesítéséről és működtetéséről szóló, 1977-es direktívájában meghatározta: „Asszociált iskola abban az intézményben szervezhető, ahol kiemelkedően magas, területileg elismert az oktató-nevelő munka, az idegen nyelv oktatása, az internacionalista nevelés, a nemzetközi kapcsolatok terén elért eredmény.”

Világos, hogy az UNESCO-munka nem korlátozódhat csupán egy szűkebb körre, hanem az egész iskolaközösség tevékenységének meghatározója kell, hogy legyen. Állásfoglalás tehát, magatartásforma, amelynek az UNESCO-kör csak megvalósulási lehetőséget teremt, szervezeti kereteket biztosít.

Hogyan segíthetjük elő az UNESCO célkitűzéseinek megvalósítását? Úgy, hogy fogékonnyá, érdeklődővé tesszük a tanulókat a nemzetközi problémák iránt; hogy nemzetünk és más népek életének, hagyományainak, kultúrájának megismerésére, megértésére, terjesztésére ösztönözzük a fiatalokat. UNESCO-eredményeink akkor lesznek nagyok, ha minél több pedagógus és minél több szaktárgy bevonásával, a tananyagon kívüli nevelési lehetőségek kiaknázásával (műsoros délutánok, kiállítások, hangversenyek, társadalmi munkák szervezésével, fali- és diákújság megjelentetésével, levelezőkapcsolatok kiépítésével, külföldi vendégek fogadásával, nyelvi táborok látogatásával, külföldi utak és élménybeszámolók kezdeményezésével, vetítések, pályázatok és diákcserék szorgalmazásával, évfordulók, megemlékezések, üzemlátogatások népszerűsítésével stb.), illetve más szervezetekkel együttműködve (KISZ, MSZBT, Magyar ENSZ Társaság, Magyar UNICEF Bizottság, Vörös kereszt, Hazafias Népfront, honismereti és helytörténeti körök, közművelődési és művelődésügyi szakigazgatási szervek, intézmények) végezzük a munkát.

Sokrétű tevékenységünk szemléltetésére álljon itt vázlatos kimutató az utóbbi évek több nagyszerű, az iskola egész ifjúságát megmozgató eseményéről.

I. Évenként ismétlődő rendezvények, programok

1. M e g e m l é k e z é s e k :

- a) *iskolai ünnepélyek formájában* (pl. március 15- és 21-ről, valamint április 4- és november 7-ről);

- b) *házi kommunikációs eszközök* (iskolarádió, UNESCO-faliújság, kiállítászekrény) *igénybevételével* a nemzetközi nőnapról, a gyermeknapról, a zenei, illetve a takarékosági világnapról stb.);
- c) *a Nyíregyházi Dokumentációs Központ plakátsorozatára építve* (az eddigiek közül említésre méltóak voltak a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 60. évfordulója, vagy az Ady- és Móricz-évforduló tiszteletére kibocsátott falragasz);
- d) *városi ünnepélyek keretében* (pl. II. Rákóczi Ferenc születésének 300. évfordulójáról, Sárospatak várossá nyilvánításának 10. évfordulójáról);
- e) *szaktárgyi órákon* (a fegyveres erők napjáról, az aradi vértanúkról, az emberi jogok nyilatkozatáról történelemórákon, a nagy alkotók, tudósok, művészek munkásságáról művészettörténelem-, irodalom- és énekórákon, illetve a természettudományi szaktárgyak óráin).

2. Vetélkedők:

Ki tud többet a Szovjetunióról?, 50 kérdés az UNESCO-ról, vöröskeresztes verseny, ifjúgárdisták rajversenye, magyar és idegen nyelvi szép kiejtési versenyek, olvasó- és szavalóversenyek.

Szép kiejtési és szavalóversenyünkön minden évben részt vesz a királyhelmei vagy a nagykaposi gimnázium 3—4 tagú vendégcsapata, s mi is küldünk tanulókat a szóban forgó iskolák hasonló rendezvényeire. KISZ-szervezetünk közös sportnapra, sportvetélkedőre is meghívja testvériskoláink küldöttségét.

A vetélkedőkre való felkészülések jó alkalmat nyújtanak tanulóinknak tárgyi tudásuk, szakmai ismereteik gyarapítására. A szellemi és ügyességi tornákon gyakran születnek igen szép eredmények; ezek a rendezvények kellő erőpróbát jelentenek a megyei és az országos vetélkedőkön induló tanulóknak.

3. Pályázatok:

Az országos pályatételek körét — elsősorban magyar irodalomból és történelemből — helyi tételek kiegészítésével bővítjük (pl. Bessenyei György és Sárospatak; Thököly Imre szabadságharcának sárospataki vonatkozásai; Erdélyi János szerepe a Nagykapos és Sárospatak közti kapcsolat ápolásában).

Annak idején a Magyar UNESCO-bizottság Indiára vonatkozó tételét — a feltételeknek megfelelően — két tanulóknak is kidolgozta angol nyelven.

II. Sajátos ismerkedési és kapcsolatteremtési, tájékoztatósi és tanulási, művelődési és politikálási lehetőségek

1. Külföldi vendégek, előadók meghívása

„Iskolánk Szathmári Sándor tanár úr által patronált Petőfi Sándor KISZ-alapszervezete 1974. november 23-án du. két Egerben tanuló vietnami diák: Trinh Ngoc Don és Hoang Van Co részvételével sok érdeklődőt vonzó, műsoros baráti találkozót rendezett” — olvashatjuk a Sárospataki Krónika 1974-es decemberi számának hírei között.

A díszteremben szerepelt a lengyel Zlatnianska néptáncgyűttes, amelynek műsora „belevágott az UNESCO-elképzelésekbe: a nemzetközi megértésre és barátságra nevelt...” — írja Kocsis Judit II. B osztályos tanuló 1975 májusában készített UNESCO-beszámolójában. Szimbolikus jelentősége van annak, hogy az 1974 decemberében felavatott díszteremben — talán az első nagy rendezvényként — olyan előadást tekinthettünk meg, amely UNESCO-tevékenységünk lényegét jelentette.

John Wilson budapesti angol nagykövet a feleségével, fiával, valamint Mr. Took követségi kulturális attaséval 1975. március 14-én látogatást tett nálunk, és elbeszélgetett Kádas Sándor igazgatóval, Juhász Ferenc és Derda István szaktanárral az iskolában folyó angoltanításról.

1975. május 7—8-án Jos Mortelmans, a belga oktatási minisztérium államtitkára volt iskolánk vendége. Elsősorban az idegen nyelvek oktatása iránt érdeklődött, ezért az I. B-ben Juhász Ferenc, a IV. B-ben Hazag Mihály angolóráján vett részt. A tapasztaltak alapján úgy nyilatkozott, hogy a két osztályban a tanulók angol nyelvi ismerete, beszédkészsége jól megalapozott.

1975-ben a csehszlovák—magyar barátsági hét alkalmából ifjúsági gyűlésen vettünk részt. Az előadó Zdenek Smid volt, a Szocialista Ifjúsági Szövetség dél-csehországi kerületi első titkára. Ebből az alkalomból a könyvesbolt iskolánk dísztermében könyvkiállítást rendezett, a Hazafias Népfront városi bizottsága, a KISZ városi bizottsága és a városi tanács művelődésügyi osztálya találkozót szervezett Milan Rufus szlovák költővel. A díszteremben 1975. szeptember 18-án megtartott „hangulatos író—olvasó találkozót budapesti vendégművészek szavالاتai és diáktársaink érdeklődő kérdései tették változatossá.” (Idézet a Sárospataki Krónika 1975-ös októberi számából.)

1975. október 18-án a Fidel Castro KISZ-alapszervezet és az UNESCO-kör barátsági estét rendezett. Ezen két, Miskolcon tanuló ghanai egyetemista jelent meg: S. G. Kwame Gordon Khoury és B. S. Kwaku Dageau. Egy kis műsor és szívélyes beszélgetés tette érdekessé a velük való találkozást.

Az UNESCO-naplóba angolul és anyanyelvükön a következőket jegyezték be: „Nagyon boldogok vagyunk, hogy a mai estén köztetek lehetünk. ... Ezen az úton haladjatok tovább!” — összegzi az eseményeket a Krónika 1975-ös decemberi száma. A baráti beszélgetés során teljesebb képet kaptunk erről a távoli országról. Vendégeink szép magyarsággal beszéltek hazájukról, Fekete-Afrika elsőként felszabadult gyarmatáról.

1976. október 13-án litván pedagógus küldöttség látogatott hozzánk. A vendégeket Kádas Sándor igazgató, Derda István igazgatóhelyettes és az ifjúság képviselői fogadták. Beszélgetésük témája az iskola története, az itt folyó oktató-nevelő munka és a KISZ-szervezet tevékenysége volt.

1977 tavaszán a sárospataki diáknapokra érkező vendégeket testvér-városunk, az olaszországi Collegno egyenruhás fiataljai várták az állomáson. A bevonulást — nemcsak a diákság, hanem a város apraja-nagyja igaz örömeire — tánccal kísérték. Felléptek a tábortúznél rendezett műsorban; a majálison és a május 1-i felvonuláson is részt vettek.

Diáknapi szereplésével az olasz fiatalokéhoz hasonló fergeteges sikert aratott a budapesti szerb-horvát iskola táncsoportja is.

A Pohjan Miehet finn férfiak egyik tagja a következőket írta anyanyelvén UNESCO-naplónkba: „Ilyen hálás közönségnek és ilyen jó akusztikájú teremben könnyű énekelni.” (A műsor a vár lovagtermében volt.)

Egy bolgár oktett — a finnekéhez hasonlóan, nagy sikerrel — magyar népdalokat is adott elő.

Német testvérvárosunk, Neubrandenburg előadói augusztusban a barátságfesztivál alkalmából tartottak nálunk előadást.

1977. november 7-i ünnepélyünkön részt vett a mádi szovjet helyőrség három tisztje. A Szovjetunió Kommunista Pártjának lektora a NOSZF és a világorradalom kapcsolatáról beszélt.

2. Csoportos külföldi utazások, élménybeszámolók

A Bodrog néptáncegyüttes szinte évente szerepel külföldön. Járt már Angliában, Franciaországban, az NSZK-ban és Olaszországban. Az együttes gimnazista tagjai élményeikről rendszeresen beszámolnak.

A Sárospataki Krónika c. diáklapunk Kossuth-émlékszámában jelent meg Demblovszky Gábor III. F osztályos tanuló Sárospatak és Collegno együttműködése c. írása, melyben beszámol arról az élményekben gazdag nyári utazásról, amelyen — olaszországi testvérvárosunk, Collegno meghívására — egy 12 fős sárospataki gyermekcsoport tagjaként vett részt.

1974. augusztus 25-től szeptember 5-ig a IV. A osztály Balogh Ferencné osztályfőnök vezetésével tanulmányi kiránduláson vett részt a Szovjetunióban, a Kijev—Moszkva—Leningrád útvonalon. Élményeikről egy esztét betöltött vetítettképes előadáson számoltak be. A november 14-i élménybeszámolóról ezt írja Kocsis Judit II. B osztályos tanuló Az UNESCO szellemében című cikkében a Sárospataki Krónika 1975-ös májusi számában: „A IV. A osztályosok szovjetunióbeli látogatását bemutató estjéről annak idején az Észak-Magyarország c. lap is megemlékezett. Az est a színesség, a változatosság, a szervezettség és a jó hangulat jegyében zajlott le.”

Ennek a külföldi útnak talán legkedvesebb epizódja az a baráti találkozó volt, amelyre a Kijevi Repülőgéppalkatrész-gyár komszomolistái hívták meg az osztályt. Meleg köszöntő szavak kíséretében mindenkit egy-egy égővörös gladiólusszal ajándékoztak meg, majd bemutatták üzemüket, beszéltek örömeikről, gondjaikról.

Iskolánk orosz tagozatos IV. A osztálya 1975. augusztus 26. és szeptember 4. között — az osztályfőnök, dr. Czövek István vezetésével — nagyszabású tanulmányi kiránduláson vett részt a Szovjetunióban. Élményekben gazdag útjuk során megtekintették Kijev, Moszkva és Leningrád nevezetességeit.

Ugyancsak 1975 nyarán a IV. F osztály az NDK-ba látogatott.

Az irodalmi színpad tagsága Balogh Ferencnével, az irodalmi színpad vezetőjével 1977 nyarán Erdélyben, 1978 nyarán pedig Csehszlovákiában volt jutalomkiránduláson. A tanárnő — ugyancsak 1978 nyarán — 10 napot töltött osztályával, a IV. E-vel Lengyelországban.

1979 nyarán az énekkar tagjai — dr. Takács Andrásné karvezető irányításával — évi munkájuk jutalmaként Csehszlovákiában töltöttek néhány napot.

1980 nyarán Balla Eszter osztályfőnök a IV. A-val az NDK-ba tett egyhetes tanulmányi kirándulást.

3. *Egyéni külföldi utak és élménybeszámolók*

Külföldön járt diákjaink és a tanárok is szívesen számolnak be tapasztalataikról. Diaképeket vetítenek, képeslapokat, prospektusokat adnak közre, hogy megosszák élményeiket másokkal, kedvet csináljanak az utazáshoz, a világlátáshoz.

Vásárhelyi Zsuzsanna IV. B osztályos tanuló Iskolánk UNESCO-élete c., a Sárospataki Krónikában megjelent cikkében beszámol arról, hogy az 1973/74-es tanévben átszerveztük iskolánk UNESCO-munkáját. „Ennek az újfajta UNESCO-munkának az eredménye az a Dániáról szóló élménybeszámoló, amelyet Juhász Ferenc, az UNESCO érdeklődési kör akkori patronáló tanára tartott, s amellyel megindította azoknak a beszámolóknak a sorát, amelyek évről évre követik egymást iskolánkban.”

A Sárospataki Krónika 1975-ös májusi számában Kocsis Judit II. B osztályos tanuló cikke ad hírt arról a sikeres élménybeszámolóról, amelyet Koncz Éva tanárnő tartott nyári franciaországi útjáról.

1975. július 16-án indult Ferihegyről az a MALÉV-gép, amelyen Rák Rudolf IV. B osztályos tanuló egy háromtagú magyar küldöttség tagjaként — jó KISZ-munkájáért és kiváló angol nyelvtudásáért — Japánba, Okinawa szigetére utazhatott egy környezetvédelmi, oceanológiai tanácskozással. Élményeiről Japánban jártam — KISZ-küldöttként c. cikkében számol be a Sárospataki Krónika 1975-ös októberi számának hasábjain.

1975 nyarán Szőke Éva IV. A osztályos tanulót, iskolánk KISZ-titkárát — jó munkája elismeréseképpen — a városi KISZ-bizottság egy szovjetunióbeli úttal jutalmazta.

1975. december 15—17-ig dr. Sós Istvánné, mint iskolánk UNESCO-ügyeinek intézője, részt vett a svájci UNESCO asszociált iskolák ifjúsági ENSZ-közgyűlésén. Az iskolánkkal csaknem egyidős Calvin Kollégium néhány angolóráját is meglátogatta, iskolarendszerükbe, a tanulók hétköznapjaiba, tankönyveikbe is bepillantott. A tanárnő svájci, hollandiai,

angliai és finnországi útjáról — nagyszámú érdeklődő előtt — vetített-képes élménybeszámolót tartott.

Sass Melinda a téli szünetben Libiában járt; ott dolgozó szüleit látogatta meg. Beszámolója kiegészítéseként osztálytársai és az UNESCO-kör tagjai rövid irodalmi színpadi műsort mutattak be.

„1976. augusztus 2-án, reggel 9 órakor egy hátizsákkal, némi pénzzel és egy hálósákkal felszerelve elindultam Magyarországról nyugat felé” — így kezdődik Eszéki István III. D osztályos tanuló írása, melynek címe: „Kalandozásaim” Nyugat-Európában. Ez az írás beszámoló; egy színes, szép, gazdag nyár élményeiről szól, melyeket a kalandozó diák Svájc, az NSZK, Francia- és Olaszország megtekintése során élt át.

1976 nyarán Mogyoróssy Gábor a szüleinek Spanyolországot kereste fel. Tapasztalatairól, a látottakról érdekes előadást tartott az UNESCO-körben. A tanuló 1977-ben angliai nyári nyelvtanfolyamon vett részt.

1977 augusztusában Havril Ágnes és Bobál István IV. osztályos tanulókat — jó mozgalmi munkájuk elismeréseként — a városi KISZ-bizottság iskolánk képviselőjeként delegálta a Szovjetunióban megrendezett II. szovjet—magyar barátságfesztiválra.

Páldi Ildikó történelem—földrajz szakos tanárnő a nyári szünetet Jemenben töltötte testvérénél. Beszámolójában hiteles képet festett az arab világról; a legújabb eseményekről közvetlen, személyes tapasztalata alapján szólt. Képeket, fényképeket, mindennapi használati tárgyakat is bemutatott előadása során.

Katona Ferenc tanár Görög-, Török- és Olaszországról vetített sok szép, saját készítésű diafilmet.

1978-ban Derda Istvánné tanárnő három hetet töltött Walesben, Swansea-ban ösztöndíjjal. Élményeiről és szakmai tapasztalatairól a megyei angol nyelvi munkaközösség összejövetelén számolt be.

Nagy Eleonóra IV. B osztályos tanuló Libiában dolgozó bátyjánál tett látogatást; a fiú szintén iskolánknak volt növendéke. Érdekes világ tárult elénk a lány hangulatos, okos előadása nyomán.

Balogh Ferencné 1978 tavaszán — jó munkája elismeréséül — a Borsod megyei béke- és barátságvonat egyik utasaként 10 napot töltött a Szovjetunióban.

1979 őszén — ugyancsak jutalomból — Dobay Béla és Sipos István tanár utazott a Szovjetunióba.

1980 nyarán három hetet töltött ösztöndíjjal Northumbriában, Newcastle-ban Balogh Ferencné.

4. Hazai kapcsolataink szélesítése, tudományos előadók, sportolók meghívása

Ellátogatott Sárospatakra a Fialat Utazók Klubja, cseréllátogatásra került sor a Szegedi Orvostudományi Egyetem UNESCO-klubjával. Látogatásuk igen tartalmas volt. Előadták ifjúságunk számára az Antigonét, továbbtanulási tájékoztatást tartottak és városnézésen vettek részt.

1972-ben vendégül látta Balczó Andrást, az öttusa olimpiai bajnokát az I. A, Balogh Ferencné osztálya. A neves sportoló örömmel jött Sáros-

patakra, és őszinte hangú, baráti beszélgetés keretében számolt be életpályájáról.

Ugyancsak vendége volt iskolánknak egy másik neves sportoló, Schirilla György.

Sok felkért előadót hallgattunk meg a Látókör keretében is.

1975. január 29-én a Nazim Hikmet KISZ-alapszervezet (Grabicza Mária ifjúsági titkár és Koncz Éva patronáló tanár javaslatára) vendégül látta dr. Harsányi István pszichológust.

1976. szeptember 20-án gimnáziumunk Pécsi Sándor Ifjúsági Klubjában Sánta László festőművész, a Budai Tanítóképző Főiskola tanára sok érdeklődőt vonzó, vetítettképes előadást tartott a képzőművészeti világnap alkalmából.

1978. november 28-án 300 érdeklődő jelenlétében dr. Szalay Sándor, az MTA rendes tagja Energiatermelés és életszínvonal, atomenergia és a jövő címmel magas színvonalú előadást tartott.

Hasonlóan nagy érdeklődés kísérte 1979-ben dr. Harsányi Ádám orvos Életünk és a szív c. előadását.

1980 májusában Újszászy Kálmán kutatóvegyész, az MTA Szerkezeti Kémiai Intézetének főmunkatársa a kémia munkaközösség meghívására iskolánkba érkezett, hogy érdekes munkájáról tájékoztatást adjon ifjúságunknak.

5. *Egy-egy nép életét bemutató estek*

1975. március 22-én rendezte meg a III. A osztály — Czövek István osztályfőnök segítségével — lengyel estjét. „Talán ez a műsor valósította meg legszínvonalasabban az UNESCO egyik legfontosabb célját; azt, hogy más, hozzánk igen közel álló népeket és kultúrákat ismerjünk meg.” (Az idézet Kocsis Judit II. B osztályos tanulónak az iskolaújságban megjelent cikkéből való.)

1976-ban az irodalmi színpad finnugor estjére került sor. Az est rendezője Balogh Ferencné, az irodalmi színpad vezetője volt. Erre a rendezvényre meghívtuk az asszociált iskolák két-két képviselőjét.

6. *Idegen nyelvi estek*

Kétévenként rendezünk idegen nyelvi estet. Ilyenkor szinte minden osztály fellép egy-egy orosz, angol, német, latin (korábban francia) dallal, szavalattal, tánccal, egyfelvonásos darabbal. E műsoros összejöveteleink közül — a példa és a rend kedvéért — csupán hármat emelünk ki.

Az 1973/74-es tanévben az UNESCO-élet egyik kiemelkedő eseménye volt az április végén megrendezett ötnyelvű UNESCO-est, az idegen nyelvi munkaközösségek jellegzetes rendezvényeinek — nevezhetnénk úgy is, hogy — őse.

Egy másik, sajátos idegen nyelvi estre 1977. március 19-én került sor az orosz nyelvi és az idegen nyelvi munkaközösség, valamint az UNESCO-kör égisze alatt. Ki kell emelnünk az angol nyelvű előadás magas színvo-

nalát és elsősorban a II. B és a IV. B osztályosok nagyszerű teljesítményét; a két osztály tagjainak betanításában részt vett Miss. Irene Sedler, iskolánk akkori angol anyanyelvű lektora.

Az 1979/80-as tanév idegen nyelvi estje a zsúfolt iskolai program miatt a második félévre tolódott át. A rendezvény rendkívüli érdeklődést váltott ki a szerepelni óhajtok körében ugyanúgy, mint a hallgatóság körében. Szentgyörgyvári Mária II. A osztályos tanuló beszámolójából idézzük a következő sorokat: „1980. április 29-én szombaton délután 5 órai kezdettel az idegen nyelvi munkaközösség megrendezte hagyományos műsoros estjét. Ezen 11 nyelvszakos tanár 182 tanulója szerepelt.” (Sárospataki Krónika 1980. évi májusi száma.) A tanév során az orosz nyelvi munkaközösség az április 4-i ünnepélyen szerepeltette tehetséges tanulóit orosz nyelvű műsorszámokkal.

7. Tiltakozó vagy szolidaritási gyűlések

Szervezésük a KISZ egyik igen fontos munkaterülete. Felsorolásukat nagy számuk miatt mellőzni vagyunk kénytelenek. Jelzésként említjük csupán a neutronbomba, valamint a chilei fasiszta diktatúra elleni tiltakozó nagygyűléseinket.

Itt kell szólnunk a politikai dalfesztiválokról is, valamint arról a vállalkozásról, melynek keretében diákjaink politikai témájú könyvek, kiadványok árusításában vesznek részt.

8. Egyéb rendezvényeink

A szovjet—magyar könyvhét, a költészet hete, a könyvhét alkalmából a könyvesbolt és a városi könyvtár rendez író—olvasó találkozót, amelyeken iskolánk ifjúsága rendszeresen és nagy számban vesz részt.

Diákjaink — könyvbizományosként — a könyvheti árusításban is szoktak segíteni.

Hagyománnyá vált iskolánkban a színház- és hangverseny-látogatás. Évente szervezünk miskolci színházlátogatásokat; az elmúlt két évben azonban — különvonattal — Budapestre is elvittük tanulóinkat. Itt Madách Imre Mózes c. drámáját és Katona József Bánk bán című alkotását néztük meg; előadás után mindig múzeum- és tárlatlátogatással, városnézéssel töltöttük az időt.

1972-ben az Ifjú Zenebarátok iskolai csoportjai Zorgel Ferenc tanár vezetésével Budapesten operalátogatáson vettek részt Tanítványaink Puccini Tosca c. operájában gyönyörködtek. 1975 tavaszán Balogh Ferencné tanárnő vitt a fővárosba egy zenebarát csoportot; a csoportnak Kobayashi nyújtott hangversenyélményt.

Tanulóink azonban nemcsak budapesti, miskolci, sátoraljaújhelyi vagy debreceni rendezvényeken vesznek részt osztály-, KISZ-alapszervezeti, vagy iskolai keretben; állandó látogatói vagyunk a helyi, sárospataki rendezvényeknek is.

A hagyományossá vált városi és iskolai zenei műsorok közül egyet emelünk ki, mert jellegénél fogva a legjobban megfelel UNESCO-munkánk szellemének: 1977-ben Purcell Dido és Aeneas c. háromfelvonásos operájának angol nyelvű előadását hallgattuk meg a vártemplomban.

Módunk volt részt venni Tompa László erdélyi előadóművész estjén, akinek Sütő András-műsora a romániai valóságról is tájékoztatott bennünket.

Tóbiás Áron író, színirendező a szomszéd népek irodalmáról beszélt, a környező népek legjelesebb alkotóit méltatta, kellő irodalomtörténeti távlatba helyezve őket.

Ezt a fajta „kitekintést” szolgálta az elmúlt évben Képes Géza író—műfordító sárospataki látogatása is. A neves irodalmár a városi művelődési ház Új Tükör Klubjának meghívására érkezett lakóhelyünkre, és oldott hangulatú beszélgetés keretében számolt be ifjúságunknak munkásságáról, külföldi útjairól, élményeiről.

A múzeumi hónap rendezvényei során évente számos tanulságos előadást hallhattunk. A városi intézmények és az egyházi kezelésben levő Nagykönyvtár — rendszerint évfordulókhoz kötött — kiállításai méltó módon gyarapítják tudásunkat, ugyanakkor — esztétikus elrendezésükkel — szépérzékünket, igényességünket is fejlesztik.

1977-ben nyílt meg Domján József kiállítása Sárospatakon. „Svédországban, Olaszországban, Mongóliában, Kínában, Svájcban kiállított lapjai nemzetközi sikerrel övezték nevét. Az elmúlt 15—20 esztendeje világszerte ismertté vált művészete. . . Sárospatakon, Erdélyi János hazájában nem nehéz megtalálni világraszóló sikereinek titkát . . . genfi, New York-i műtermeiben is a Magyarországról magával vitt népművészeti indíttatásokat dolgozta fel” — írja az Amerikából egyre többször hazalátogató festőről Pogány Ö. Gábor. Tanulóink rajz-, vagy osztályfőnöki órákon rendszeres látogatói a Domján-ház kiállítótermeinek.

A folyamatosan érkező angol és francia nyelvű Courier folyóirat képes anyagából kéthetenként rendezünk kiállítást az UNESCO-kiállítószekrényben. (Sorra került már pl. a népszerűség és élelmezés, a kelta, szkíta művészet, Szibéria kincsei, Egyiptom, Kína, India és a leszerelés témája.) A kiállítószekrényben karácsonyi, húsvéti lapok 8 nyelven, azonkívül grafikonok, cikkek, fordítások kerülnek a tanulók elé.

Az orosz tagozatos osztályok és a nyelvi terem dekorációja szép példája a más népek megismertetését célzó igyekezetnek. Az iskolai folyosókon elhelyezett művészi reprodukciók is hasonló törekvésről tanúskodnak. Osztálytermeink többségét saját népművészetünk — gyakran eredeti — alkotásai díszítik.

Sárospatak jelentősebb üzemeinek meglátogaása során tanulóink bepillantást nyernek hazánk külföldi kapcsolataiba — gazdasági téren is! Tájékozódnak termékeink világpiaci helyzetéről, keresettségéről, előállítási problémáiról, a megrendelő országok igényeiről, minőségi követelményeiről.

Osztályok vagy KISZ-alapszervezetek tettek már látogatást a következő üzemekben, vállalatoknál: a kerámiaüzemben, a Kossuth Tsz szarvasmarhatelepén, a szálás- és szemestakarmány-szárítóban, a Csepel Jármű-

és Konfekcióipari Gépgyárban, a Faipari Vállalatnál, a Bodrogközi Állami Gazdaság almaválogató, tároló- és hűtőüzemében.

Nyaranta egy-egy — az adott nyelvből kiváló eredményt elért — tanulónk angol, orosz, illetve német UNESCO nyelvi táborban vesz részt. A szekszárdi nemzetiségi-néprajzi UNESCO-építőtáborba négy tanulónkat küldtük el; ők ott a honismereti-néprajzi szakkörben készített pályamunkájukkal komoly figyelmet keltettek.

Gimnáziumunk nevelőmunkáját — úgy érezzük — nem alaptalanul ítélték méltónak arra, hogy UNESCO asszociált iskola legyünk. Egész tevékenységünket áthatja a népek közötti barátság és együttműködés eszméje. Ennek egyik hathatós bizonyítéka, hogy Anatolij Szemjonovics Drigin elvtárs, az SZKP Központi Bizottságának tagja, a Vologda területi Pártbizottság első titkára, aki 1980-ban küldöttség élén tartózkodott hazánkban, látogatásával megtisztelte felszabadulási emlékünnepegyünk. Meleg hangon méltatta az iskolánkban folyó internacionalista nevelést, a Magyarország és a Szovjetunió közötti testvéri kapcsolatokat. Ezen az ünnepélyen adta át Grósz Károly elvtárs, az MSZMP Központi Bizottságának tagja, a B.-A.-Z. megyei Pártbizottság első titkára — gimnáziumi tagszervezetünk megalakulásának elismeréseképpen — az MSZBT igazoló okmányát.

Reméljük, hogy a jövőben még tartalmasabbá, még színesebbé, még hatékonyabbá tudjuk tenni munkánkat. Feltett szándékunk a Rákóczi Gimnáziumban annak elmélyült és következetes tudatosítása, hogy „... az emberi lelkekben kell a békének védelmet emelni!”

Dr. Sós Istvánné

IV. Alkotó tanárok és diákok

A) Válogatás a tanári munkából*

VÁLOGATÁS A TANÁRI MUNKÁKBÓL

1. DR. URBÁN BARNABÁS:

SIMÁNDI ISTVÁN, A „PATAKI MÁGUS”***

A sárospataki kollégium egykori híres professzorának: Simándi Istvánnak emlékét idézzük, halálának 250. évfordulója alkalmából.

Simándi István életéről csak keveset tudunk. A sárospataki Nagykönyvtár öreg fóliánsai közt található róla néhány adat, a levéltár őrzi végrendeletét, továbbá a külföldi utazásához kapott két útlevelét, a Régiségtár muzeális értékű fizikai gyűjteményében a legelőkelőbb helyet foglalja el külföldről hozott két eszköze.

Sem arckép, sem egy sor írás nem maradt utána, csupán egy sajátkezű aláírás a halálos ágyánál készült végrendeletén — ez az egyetlen személyes dokumentum. Könyvtárának egy könyve van még a Nagykönyvtárban. (Institutio Theologiae Elencticae, 1696.)

Simándi István 1675-ben született Abaúj megyében, de hogy melyik községben, erre nézve nem sikerült adatot szerezni. Azt sem tudjuk, hol tanult, mint kisdíák, de minden bizonnyal a pataki kollégium valamelyik partikulájában. Arról már van tudomásunk, hogy a nagyobb tanulók közé 1695-ben írták be Göncön, s onnan a bujdosó pataki iskolával Kassára vonult, ahol a nagynevű Csécsi professzor oldalán derekasán megküzdött a sokféle nehézséggel. A fel-feltörő nemzeti függetlenségi harcok, a jezsuiták állandó zaklatásai azokban a zivatáros években kemény próbára tették a hontalan diáksereget, köztük Simándit is, de tudásvágyuk együtt tar-

* Az e cím alá felvett anyagot részben már publikált, részben még kiadatlan írásokból Balogh Ferencné állította össze.

** Megjelent a Borsodi Szemle 1960/6. számában.

totta őket a legnagyobb megpróbáltatások idején is. Az élet iskolája megacélozta a fiatal, tehetséges Simándi akaraterejét, s hamarosan vezetője lett diáktársainak, és a Kassa külvárosába kényszerített iskolájának 1701-ben szeniorává, első diákjává választották, majd 1702-ben a miskolci iskola rektorává nevezték ki. Innen ment aztán külföldi akadémiákra a legkorszerűbb ismeretek elsajátítása végett. 1707-ben tért vissza. Közben a pataki iskola Göncre, Kassára bujdosott része lassanként visszaszivárgott Patakra, s Csécsi innen hívja meg Simándit professzornak. A meghívást Simándi örömmel elfogadja, de előbb még újra külföldi tanulmányútra megy, hogy a kollégium tönkrement felszerelését kiegészítse, és új szemléltető-és kísérletezőeszközökkel korszerűsítse azt. Külföldi útjának egyik útlevele 1708. június 17-i keltezéssel a Németalföldi Szövetséges Státusok részéről, holland szöveggel, a másik a Nassaui Hercegségtől 1708. augusztus 31-i keltezéssel latin nyelven lett kiállítva. Erről az útról visszatérve, 1709. január 13-án iktatták be ünnepélyesen a pataki rektorprofesszori tisztségbe. Több tárgyat tanított, elsősorban teológiát, természettudományokat és jogot.

Professzori munkássága igen rövid ideig, csak egy évig és négy hónapig tartott, 1710. május 2-án, 35 éves korában, a pestis áldozata lett. A véget közeledni érző Simándinak 5 nappal halála előtt készült végrendelete fényes bizonyásgátétele iskolája iránti hűségének és az ifjúság iránti szeretetének. Végrendeletének 16 pontja közül a legjellegzetesebb:

„1. Minden könyveim és a Philosophiához tartozó minden eszközeim hagyom a Pataki Reformata Nemes Collegiumnak.”

„14. Ami kevés ételre, italra való jótska vagyon, a mi belőle megmarad a Tori alkalmatosság után, költse el a szép Ifjúság.”

Simándi megható végrendeletének szelleme — tanítás a későbbi nemzedékeknek is: légy hű gyermeke iskoládnak, és példamutatás minden nevelőnek: szeresd a rád bízott ifjúságot.

Koporsókövére neve alá ez volt írva latinul: Mikrokosmos.

„Ha kíváncsi vagy, hogy ki fekszik e kemény márvány alatt, nézd meg, kinek a neve olvasható itt. Mikrokosmos volt, híres professzora a tudományoknak, nála különbet alig szült a természet.”

Külföldről hozott kísérleti fizikai eszközének egyik igen értékes darabja a légszivattyú, amely Leydenben készült 1707-ben (1900-ban a párizsi világkiállításon is bemutatták), a másik a bűvös kamra (laterna magica), amely 1708-ból való, s 17 db üveglapra festett képsorozat („ködfátyolképek”) tartozik hozzá. Most is jól használható, a lencséje éles képet vetít.

Simándi, a pataki mágus négy évtizeddel megelőzte a debreceni kollégium ördögös hírében álló nagy professzorát: Hatvanit. Csodálatos mutatványaiért, akkor még bűvészetnek is beillő kísérleteiért ördöggel cimboráló embernek tartotta a néphit. A tudós professzor európai szintű oktatása felkeltette II. Rákóczi Ferenc érdeklődését is. A fejedelem titkárának Naplója szerint a fejedelem pataki tartózkodása idején, 1709. június 29-én „délután Őfelsége a reformátusok kollégiumába menvén, Simándi Professzor által producált Mathesist nézte, maga is Őfelsége disceptálván vele”, másnap pedig „a fejedelmi asztal után a reformátusok professzorát,

Simándit a maga Instrumentumaival a Várban híván, egész estig sok szép discursusokban mulatta magát.”

Gyönyörű kép: a tudós pataki professzor és a nagy fejedelem találkozása a természettudományok fejlődésének, a lánggra lobbanó szabadságnak hajnalán!

De mily tragikus sors: küzdeni a haladásért, és elveszni az elmaradottság miatt! Simándi szellemének fénye már messze világított, de teste a középkori sötétség, a szabadon garázdálkodó pestis áldozata.

S a fejedelem: a szabadság örök eszményképe, majd pedig az eltipró zsarnokság száműzöttje!

Nemcsak Simándinak, hanem a pataki iskolának is elévülhetetlen művelődéstörténeti értéke marad az a szinte forradalmi didaktikai eljárás, amelyvel a fizika tanítását kísérleti alapokra helyezte. Hogy ezt kellőképpen méltányolhassuk, tekintsünk vissza a három évszázaddal ezelőtti időkre. A természettudomány művelése akkor még jóformán bölcselkedésben és természetlen spekulációkban merült ki. Arisztotelész tanítása nyomán tárgyalták a mozgásokat, a négy elemet: a tüzet, a levegőt, vizet és földet. A skolasztikus filozófia túltengő rendszerességével mindent definiáltak, rendszereztek, formális tételeket állítottak fel, csak éppen tudatos megfigyelésekről, s még kevésbé kísérletekről nem esett szó. A kísérletek megindítása Galilei érdeme, a természet tudományos megfigyeléseit pedig Descartes munkáinak megismerése mozdította elő a 17. század első felében és közepe táján. A 18. század elején aztán rohamosan indult meg a fejlődés. Hozzánk, Magyarországra ez a fellendülés csak évekkel később érkezett el. 1700 előtt hazánkban fizikai eszközökről, szertárakról nem is lehet beszélni.

Azért oly nagy jelentőségű Simándi művelődéstörténeti szerepe, mert ő a 18. század legelején, már 1709-ben kísérletezéssel tanította a fizikát, minden valószínűség szerint hazánkban először.

Simándi jelentőségét nem is a ránk maradt emlékeken, hanem kezdeményező és perspektívát nyújtó génuszán kell lemérni. A természettudományok, főként a fizika tanítását az akkori legmagasabb szintű haladás irányába állította be, ezzel a technikai oktatás csíráját is televény talajba ültette. Ennek a forradalmi cselekedetnek impluzív ereje hozta lendületbe a pataki iskola természettudományos oktatását is, megelőzve ezzel más hazai iskolákat.

**SÁROSPATAKI TANÁROK MAGYAR NYELVŰ TANKÖNYVEI
A KOLLÉGIUM ALSÓ ÉS KÖZÉPSŐ SZINTJE SZÁMÁRA *
(1793—1848)**

A tankönyvek elvi és gyakorlati problémáit vizsgáló mai szakemberek egy új jelenségre hívják fel nagy hangsúllyal a figyelmet: napjainkban éppen a tankönyvek történeti váltásának időszakában vagyunk, a tankönyv világszerte kezd beolvadni a gyermekkönyvek közé, az ismeretterjesztő irodalomba. A tankönyv korszerűsödése már a közeljövőben világszerte el fogja mosni a tankönyv hagyományos fogalmát — feltételezik a tankönyvkutatók.

Ennek az új korszaknak a halvány körvonalai kezdenek már megjelenni napjainkban a hazai tankönyvirodalomban is. Az a tankönyvkorszak viszont, amely mostanában kezd lehanyagolni, a XVIII—XIX. század fordulóján kezdődött, s ennek a korszaknak voltak úttörői a tankönyvíró sárospataki tanárok.

Vizsgáljuk meg: mi jellemzi ezeket az 1793—1848 között írt sárospataki magyar nyelvű tankönyveket?

A sárospataki tankönyvkészítő tanárok jól ismerhették a hazai kollégiumokban — s a külföldi iskolákban — használatos latin nyelvű tankönyveket a különböző tantárgyakban. Lényegében ez a hagyományos példa lebegett a szemük előtt, s a korábbi latin nyelvű tankönyvek íróinak szerkesztési módszereit követték. A szerzők tulajdonképp a XVIII. században szokásos hagyományos tankönyvkészítés útján jártak, ebbe a hagyományos folyamatba álltak be műveikkel. Ennek a tankönyvkészítési felfogásnak egyik legfőbb jellemzője: a címlapon szereplő tudományzak teljes, leíró jellegű összefoglalását kívánták adni a tankönyvben.

Didaktikai-pedagógiai szempontokból, az életkori sajátosságok tekintetbe vétele alapján ebből a teljes anyagból még nem szelektáltak, még nem mellőzték a részletkérdéseket, nem hagyták ki a periférikus problémákat; minden tekintetben teljességre törekedtek, minden részlet fontos volt számukra. Ebből következik, hogy e tankönyvek zsúfolva vannak fogalmakkal, nevekkel, évszámokkal, adatokkal.

E tényből nyilvánvaló: e tankönyvek többségében még nem vált szét a tankönyv és a tudományos összefoglaló kézikönyv, mint műfaj. De ugyanakkor e könyvek többsége egyaránt szólt a tanárnak és a diáknak, erre a tankönyvek élén álló, a tanárnak szóló bevezetésekből következtethetünk. (Pl. Szombathy János: Új ABC-és Könyv; — Csoma Mihály: A római literatura történetének alaprajza; — Majoros András: Rövid magyar nyelvtudomány; — Csengery József: Az egyetemes történettudomány vázlata.) Ezekben ugyanis legtöbbször a tankönyvek megírásának célját írták le a szerzők, és módszertani utasításokat adtak a tananyag feldolgozásához. S az e tankönyvekbe való egyszerű belelapozás arról is meg-

* Részlet a szerző bölcsészdoktori disszertációjából.

győzhet mindenkit, hogy tulajdonképpen azt tartalmazták, amit a tanárnak kellett tudni az illető tudományból.

Mindezek alapján még egy további következtetést is tehetünk: ezek a könyvek könnyen vitték mind a tanárt, mind a diákot a pusztán lexikális tudás megszerzésének útjaira, lapjaik szinte sugallták: ez a sok adat, név, számos fogalom emlékezetbe vésése az igazi tudás.

E sárospataki tankönyveknek (amelyekben ugyancsak a korabeli latin nyelvű tankönyveket követik) további jellemzőjük, hogy bár igen nagy tényanyagot nyújtanak, szerzőik tudatosan törekedtek arra, hogy ezt a tényanyagot logikusan rendezzék el, a tankönyvet okosan tagolják. Ennek érdekében nagyon gondosan megtervezték a főfejezetek rendjét, ezeket az új oldalakon való kezdéssel tipográfiailag is kiemelték; de ugyanilyen aprólékos gonddal vannak elrendezve az alfejezetek, s az ezeknek alárendelt részfejezetek is. Ezekben belül paragrafusok, római és arab számokkal jelzett egységek könnyítették meg a tanulók számára egyrészt az anyag emlékezetbe vésését, másrészt az e részekből felépülő egységes rendszer érzékelését. Ezt elősegítette az egyes fejezetek anyagának azonos belső felépítése és elrendezése is. A könyvek legtöbbször a tartalomjegyzék nem csupán a megszokott szerepet tölti be, hanem a tananyag belső elrendezettségének hű tükörképe. Mindezek a vonások különösen szembetűnőek Vadnay növénytan-, Emödy állattan-, Geley ásványtan- és Szeremley földrajzkönyvében.

A legtöbb bemutatott középszintű tankönyv nem egy-egy osztálynak szól, hanem nagyobb tanulóegyüttes számára készült. A címlapon ilyenféle jelzések utalnak arra, hogy kiknek szánták őket: „a S. Pataki Ref. Humán Oskolák számára . . . ; — „oskolai ifjúság számára”; — „gymnasiális iskolák számára”. Így nem is tudjuk megállapítani, hogy egy-egy tankönyvet vajon mennyi idő alatt kellett „elvégezni” tanárnak-diáknak, pedig ez éppen nem elhanyagolható szempont egy tankönyv értékelésekor, elemzésekor. Az kétségtelen, hogy e sárospataki tankönyvek megtanítását nem egyetlen tanévre, tehát nem a mai értelemben vett tizhónapos „szorgalmi” időre tervezték.

Ide kapcsolódik egy másik reflexió is: ezek a tankönyvek nem részletes tantervi előírások alapján készültek. Az egykori sárospataki tankönyvszerző tanárok bizony könnyebb helyzetben voltak mai utódaiknál: a sárospataki kollégium tanterveiben — a latin nyelvi és irodalmi tanulmányoktól eltekintve — csupán a szaktudomány nevének megjelölése szerepelt (például „a plánták országa”, azaz növénytan; „az ásványok országa”, vagyis ásványtan stb.), s ők azután ennek anyagát legjobb tudásuk alapján, a saját elképzelésük szerinti elrendezésben, s főként saját elképzelésük szerinti terjedelemben foglalták írásba. Tantervi előírások tehát nem kötötték meg a kezüket (és fantáziájukat), de nem is segítették őket.

Ebből következett e tankönyvek egy szembeötlő jellegzetessége: közülük sok meglehetősen terjedelmes. Nem lehetett könnyű a korabeli tanulóknak például eligazodni Csengery József 376 oldalas történelemkönyvében, Emödy István 580 oldalas állattanában vagy Lácza Szabó József 331 oldal terjedelmű Oskolai Tanító Könyvében.

Ugyanakkor meg kell azt is jegyeznünk: e tankönyvek formátuma a mai tankönyvekénél valamivel kisebb volt, szinte szabványméretnek számított a 11 cm×18,5 cm-es méret. S az is kétségtelen tény, hogy a kisebb tanulók számára készült tankönyvek — éppen életkori sajátosságaikra való tekintettel — jóval vékonyabbak, ezeket zsebbe való kis könyvecskéknek tervezték. Pl. Szombathi János: ABC Könyvecske — 39 oldal; Szentgyörgyi István: Kisdéd magyar grammatika — 55 oldal; Kövy Sándor: A magyar törvények rövid summája — 76 oldal; Nyíry István: A Számvevés Tudományának kezdete — 85 oldal.

Ami a nyomdatechnikai kiállítást illeti: ezeknek a sárospataki tankönyveknek, mint ebben az időben minden más tankönyvnek is, a nyomdai kivitelezése egészen igénytelen, így nyilvánvalóan nem lehettek a tanulók számára vonzóak. Lapjaik szürkés vagy sárgás színűek, a gyenge és érdes papírra sűrű sorokban, apró betűkkel nyomták a szöveget. Semmitmondó, barna papír borítólapjaik sem kelthettek az egykori tanulóknál nagy kedvet a belelapozásra, aligha ébreszthették fel érdeklődésüket e tanulmányok iránt.

A hagyományt, illetőleg a korabeli gyakorlatot követték a sárospataki magyar nyelvű tankönyvek tanár-írói abban is, hogy tananyagszövegeiket vallásos szellem hatotta át, ennek közlési lehetőségeit igyekeztek minden adandó alkalommal kihasználni, s a vallásos tanítást érvényesíteni. Ebben nyilvánvalóan a sárospataki kálvinista kollégium helyi szelleme és közfelfogása is erősítette őket.

Lényegében tehát a hagyományokat követték a sárospataki tankönyvszerzők, mégis: e tankönyvekben számos olyan új törekvést, új kezdeményezést találunk, amelyek már a jövő tankönyvét jelzik, egy újfajta tankönyvtípus felé mutatnak előre.

3. HEGYI JÓZSEF

HOGYON ÍRT MÓRICZ ZSIGMOND? *

Egykorú emlék az író sárospataki előadásáról

Halála negyedszázados évfordulójának közeledtére keressük az emlékeket, amelyek századunk legnagyobb magyar regényíróját Borsodhoz fűzték. Két emléktábla is jelzi — Prügyön és Sárospatakon —, hogy megyénk jelentős szerepet játszott Móricz Zsigmond életében, és sok élményt, ösztönzést kapott itt írói munkásságához. A sárospataki tábla azon a házon van, amelyet maga az édesapa, sajátkezüleg épített népes családjának a nagy múltú diákváros Héce elnevezésű negyedében. Ugyanitt a református templom tetőzete, továbbá a Bodrogrközben és Taktaközben régi elemi iskolák épületei is őrzik a vállalkozó szellemű Móricz Bálint ácsszekercéjének a nyomát.

A debreceni három év után Sárospatakon végezte Móricz Zsigmond a gimnázium negyedik, ötödik osztályát és a hatodiknak az első félévét. A karácsonyi bizonyítványosztáskor ugyanis baj történt, három tárgyból megbukott, ezért anyai nagybátyja, Pallaghy Gyula magával vitte Kisújszállásra, amelynek tanára, majd igazgatója volt, így Móricz Zsigmond ott fejezte be a hatodik osztályt, és tett érettségit 1899-ben. Érthető, ha ilyen diákkori emlékek hatására a fiatal Móricz Zsigmond sokáig nem szívesen gondolt a sárospataki kollégiumra. Mikor azonban már híres író volt, gyakrabban ellátogatott ide és több ízben is szerepelt a kollégium által rendezett irodalmi esteken.

Mint ismeretes, Móricz a harmincas évek végén rendkívül élénk érdeklődést tanúsított minden olyan hazai kezdeményezés iránt, amelyből bármilyen szellemi vagy anyagi gyarapodást lehetett remélni a nehéz helyzetben élő parasztság számára. Semmiféle viszontagság, fáradtság sem tartotta vissza attól, hogy egy-egy felbukkanó hír nyomán elinduljon, és valamiféle új próbálkozás hasznáról személyesen is meggyőződhessek.

Így jelent meg a sárospataki népfőiskola hatodik tanfolyamának megnyitásán is 1940. január 23-án, annál is inkább, mert annak egyik szervezője — a lelkes pataki tanárokkal együtt — az író öccse, a tavaly tavasszal elhunyt Móricz Miklós volt. A népfőiskolai mozgalomnak hosszú időre visszanyúló hagyományai vannak hazánkban, de Sárospatakon rendezték 1935-ben az első olyan bentlakásos népfőiskolai tanfolyamot, amelynek a tananyagában a mezőgazdasági ismereteken kívül közismereti tárgyak is szerepeltek. Minden télen három hónapon át neves írók, tudósok, mérnökök, mezőgazdászok tartottak előadást az abauji, borsodi, zempléni falvakból toborzott parasztfiataloknak. Az előadók között volt, többekkel együtt, Illyés Gyula, Németh László és maga a rendező, Móricz Miklós is, aki elsősorban közgazdasági kérdésekkel ismertette meg falusi hallgatóit.

Csontig ható fagyok, szörnyű viharok és hófúvások jellemezték 1940 telét. A vonatok járása is teljesen bizonytalan volt. Móricz Zsigmond azon-

* Megjelent a Napjaink 1967/8. számában

ban öccsének és a kollégium vezetőinek hívására vonatra ült, és viszontagságos utazás után meg is érkezett Sárospatakra. Az állomásról egyenesen a megnyitó ünnepségre ment. „Kedves meglepetés — olvashatjuk a tanfolyam könyvomatosa lapjának, a Kerékvágásnak egykorú tudósításából —, hogy a népfőiskola első napján megjelent közöttünk Móricz Zsigmond, a kiváló magyar író és azonnal bele is kapcsolódott a népfőiskola munkájába.”

Lelegzet-visszafojtva hallgatta a 80 parasztfiú a nagy író, amikor felolvasta remekbe szabott novelláját, a Barbárokat. Előbb azonban kedves közvetlenséggel egy kis bevezetőt tartott, s minden jegyzet nélkül, szabadon arról beszélt hallgatóságának, hogyan is ír az író. Ez a kis előadás tulajdonképpen arról szólt, hogyan is írt maga Móricz Zsigmond. Rögtönzött előadását annak idején gyorsírással sikerült megörökíteni, így ma már irodalmi érdekességnek számít.

— Olyanról beszéltek most — kezdte Móricz Zsigmond —, amit nem próbáltam. Visszaemlékezem arra az időre, amikor kisdíák voltam itt, Patakton. Negyedik gimnazista koromban hozzám jött egy nyolcadikos diák, hogy írjak neki verset. Tudtam, hogy tudok verset írni, de nem gondoltam, hogy látszik is rajtam. A verset megírtam, de nem mertem odaadni. Az író ott kezdődik, hogy nem mer írni.

— A tanár azt adja elő, amit tanult. Az a jó tanár, aki hozzá is ad, s előadás közben elfelejti azt, amit tanult. Az íróknak nincs iskolájuk. Az írás nem gondolatból születik, hanem izgalomból indul meg. Így születtek a „Barbárok” és testvérei. Szociális izgalomból született meg a legtöbb írásom. Érez az ember valamit a közösségért, amit érettség akar kimondani.

— Ezért mentem nótagyűjtő útra Szatmár megyébe. Valóságos nótafákra találtam. Egy leány kilencven nótát mondott egyfolytában. Ezen az utamon kérdezte egy asszony: „Mit szed az úr?” „Nótát meg mesét” — feleltem. „Anyehésséget! Rossz kereset lehet!” — dűnnyögött az asszony. „Ne féltsd te az urat — szólt közbe a férje —, ingyen szedi a nótát, s a vásárban pénzért eladja.”

— Nem kaptam ezekért a nótákért pénzt, nem is adtam ki. Azért kellett ez az út is, hogy bemehessek kis házakba, s megérezsem azt az életet, amelyet ott élnek. A tarka cihák között jól éreztem magam. A novellák ennek a gyűjtőútnak az eredményei. Láttam a szegénységet, ahol paszulylal, télen főtt kukoricával élnek. Láttam házi veszedelmeket. Egy alkalommal egy öregasszony éppen a magyar Jankóról diktálja nekem a mesét, amikor berohan egy fiatalember, késsel a kezében, s ezt ordítja: „Levágom, vén kutya!” — s megszegyenülve ment ki a feldühödött ember, amikor észrevett engem, az idegent. A meny és anyós harca volt ez, s a meny az anyós ellen uszított.

— Ez a pillanat számtalanszor felvillan bennem. Megéreztem a zabolátlan, féktelen indulatot, ahogy átcsap rajtam. Ez indokolja, miért van barbár vadság írásaimban. Azért, mert töletek kaptam, a nagyapáitoktól. Érdekes a primitív emberek élete. Primitív ember az, aki emberi érzésein nem tud uralkodni. Kultúrája van a primitív embernek is. Mély az ősi népnek, a pásztoroknak a kultúrája. A pásztor másképpen dalol, mint a falu. A

skálája is más. Nézzük meg a primitív pásztorok életét a „Barbárok” című novellámban . . .

S aztán hozzáfogott a felolvasáshoz. Csendesen, kedvesen beszélt, mindnyájan feszült érdeklődéssel hallgattuk. Mert Móricz Zsigmond nemcsak írásaival, hanem halk szavú előadásaival is lenyűgöző hatást tudott gyakorolni a közönségre.

AZ ISKOLAKERT

Határozottan állíthatjuk, hogy a sárospataki iskolakert történeti múltjával, eredeti rendeltetésével még jelen állapotban is egyedülálló az országban. Mindent el kell követnünk, hogy az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal teljes egészében (jelen állapotában) a Kossuth-kollegium előtt levő parkkal, a benne levő szobrokkal és emlékművekkel, a tornacsarnokkal együtt mostani beosztásában — a Várkerthez hasonlóan — védetté nyilvánítsa. A kertet vissza kell adni eredeti rendeltetésének, vissza kell állítani a tanítás, a nevelés, a közművelődés szolgálatába.

Története. Az iskolakert két részből: az ó és új részből alakult ki. Az első, vagy ó rész a főépülettel szemben terült el, s 1784-ig temető volt. Ebben az időben (1776-tól 1806-ig) Patak földesura a kir. kamara volt, a temető területe is oda tartozott. Azt az iskola elöljárósága Vay József főgondnok segítségével 1792-től 1806-ig a kamarától a tanulók számára „üdü-lőhelyül” bérbbe vette, 1806-ban Bretzenheim Ágost herceg lett a város földesura. Vay József Eszterházy József főispán és Melczer László septemvir közreműködésével így tőle kérte több alkalommal is (1808-ban, 1812-ben, 1814-ben), hogy az ótemetőt az ifjúság számára „sétáló helyül”, vagy botanikus kertnek engedje át. A használati engedélyt a főiskola 1814-ben kapta meg. Később a herceg tisztjei a bezárt temetőt házhelynek kezdték eladni, az iskolával szemben vendégfogadó céljára jelöltek ki helyet. A főiskola tiltakozására úgy alakult a helyzet, hogy Bretzenheim Ferdinánd 1829-től 1860-ig, harminckét évre az ótemetőből 3974 négyszöglet, különböző kikötésekkel, ingyen átengedett a főiskolának. A főiskola iskolakertnek használhatta, fákkal beültethette, az uradalom által előírt módon bekeríthette a kapott területet. Az engedély lejártá előtt azonban, 1835-ben a két város, Sáros-Nagypatak és Sáros-Kispatak a földesúri jogok alól magát megváltotta, egyúttal a területet a főiskolának ajándékozták.

Az iskolakert másik részét, az új részt (11 422 öl) 1866-ban a közbirtokosok a felsőhatár tagosításakor adták oda ingyen az iskolának. Az ó és új rész együtt ekkor több mint 9 kat. holdat tett ki.

A fásítást az ó részben az 1840-es években kezdték meg. Az első faszemetét Matolay Viktor ültette.¹ Meg kell említeni, hogy az iskolakert — a régi temető — fásításában Pálkői Antal főiskolai tanár, a sárospataki nemzetőrség egykori parancsnoka személyesen tevékenykedett. Az általa ültetett csemeték a főiskola háromszázados ünnepén, 1860. július 8-án „regényes helyiségül szolgáltak a roppant közönség fogadására”.²

A közbirtokosságtól kapott területen 1876-ban kezdődött meg a fásítás. A főiskola gazdasági választmánya fásítási tervet dolgoztatott ki, s a munkát Lónyay Ödön kertésze végezte Tarnóczy Tivadar gimn. igazgató felügyelete alatt. Részt vett a terv végrehajtásában Zombori Emőd „képezdei” tanár is.³

Későbbi területváltozások. 1884-ben a vasútállomás felé vezető sugárút folytatására a főiskola három öl széles, 19,5 öl hosszú telket vásárolt, mely időközben a város tulajdonába került.⁴

A főiskola 1912-ben vette meg a mai Kossuth-kollégium telkét (5 hold 59 öl) internátus céljára. Az építkezést az első világháború sokáig megakadályozta. Az előkészületek 1927-ben kezdődtek, az alapkövetétel 1930. június 23-án történt. Az építkezés 1931-ben fejeződött be. A munkálato-
kat Schulek János budapesti építész első díjat nyert, átdolgozott pályaterve alapján Árva Pál miskolci építész vezette. Az internátus az angol tagozatos tanulóknak számára, eredetileg nyolcvan személyre készült. A megnyitót 1931. október 1-én volt.⁵

1931-ben — 400 éves jubileumának évében — a főiskola méltányolva a közérdeket, átengedte a rövid Mudrány utca (jelenleg Táncsics utca) folytatására az iskolakert egy részét, egészen a vasútig. A város az úttestet a jubileumig elkészítette, ugyanakkor a Tompa-szobrot a volt díszkertből a mai helyére helyezte át.⁶

A főiskola 1937-ben megvásárolta a Szüts-házat is a Humán Internátus (jelenleg Erdélyi János Kollégium) céljaira. Mellette épült fel 1937-től 1938-ig a humán tagozatos tanulók számára az említett intézmény. Az egyemeletes épületnek, melynek délnyugati részén torony van, csak az északnyugati fele készült el. A terv az volt, hogy alkalmas időben a torony mellett, az épület főtengelyében a másik szárny is felépül majd. A terveket Medgyasszay István műépítész készítette.⁷⁻⁸

A kert leírása. A nagyjából téglalap alakú kertet a főbejáratától a vasútállomásig sugárút szeli ketté, melyen a gyalogos átjárást régtől fogva engedélyezték. A mellékutak használatát az iskola vezetősége, a város mindenkor elöljáróságával egyetértve, évről évre szabályozta és módosította.

A kollégium kapujától 178 méterre, a sugárút jobb oldalán van az iskolakert jellemző épülete, az 1878-ban épült „tornacsarnok”, mely valószínűleg az ország legrégebbi tornacsarnoka. Az épület nemcsak koránál fogva érdemli meg a kíméletet. Alakja és beosztása lényegében nem változott építése óta, de állapota és felszerelése a legkorszerűbb igényeket is kielégíti. Ez volt a főiskola második tornacsarnoka. Az első a főiskola udvarán 1876-ban lebontott óépület keleti végén volt. Az új tornacsarnok helyét azonban nem a lebontott óépület helyén emelt új épületben, hanem az iskolakertben jelölték ki. Szerencsés döntés volt, mivel a csarnok előtt tágas játszó-, illetőleg tornateret alakíthattak ki (3694 m²).

Az épületet Wallandt Ernő mérnök (aki később a közlekedési minisztérium megbízásából a Vaskapunál kezdődött „sziklarobbantási” munkálatokat vezette) tervezte. Építése házilag történt, mivel a gazdasági válságmány minden munkára „árlejtést” hirdetett. Mikor az egyházkerület 1877. október 2-án a fedezetet biztosította, az előkészületeket azonnal megkezdtek. Az építés 1878 május havában kezdődött. Vezetője kezdetben Wallandt Ernő, majd távozása után Bódogh Károly mérnök volt. A szakértők által felülvizsgált és átvett tornacsarnok felszerelve 1878. október 13-án került az ifjúság használatába. Sokat tevékenykedett az építkezés és felszerelés terén a „tornászás” akkori tanára, Lehóczky Ignác, aki a helyi állami tanítóképző tanára is volt. A két iskola ifjúsága ezt a termet és tornateret közösen használta 1913-ig. (Ekkor készült el a tanítóképző mai épülete, mellette külön tornateremmel.) A csarnok beépített területe 552,32 m²,

hossza 30,03 méter, szélessége 17,07 méter. A főhajó magassága 7,65 méter. „Építési költségei 5539 frt. 63 kr-ra rúgtak.”⁹

Az eredeti tornacsarnok főterméhez északra egy városzoba, keletről pedig egy szertár és egy tanári szoba csatlakozott. A talaja először földes volt, egy év múlva homokkal szórták fel. 1931-ben a homok helyére beeresztett hajópadló került, és az épület hátsó részét kibővítették, öltöző- és mosdóhelyiséget létesítettek. Az épületet az 1978–79-es tanévben felújították, és központi fűtéssel látták el. (A tornacsarnok építésének részletes ismertetése külön tanulmányt is megérdemelne.)

A tornacsarnok előtt látható park helyén 1973-ig torna- és játszótér volt. Eredeti rendeltetését a Kossuth-szobor felállításakor szüntették meg. Helyette, a tornacsarnok mögött, a Kazinczy utcai lakóházak kisajátított kertjeinek helyén új torna- és játszótér készült.

A főbejáratnál jobbra a városi tanács néhány éve fokozatosan játszótérre rendezett be. A beteg fákat, cserjéket kiirtották, az egészséges, öreg fákat megkímélték. Ez utóbbiak minden bizonnyal a legelső fásítások idejéről valók, tehát több mint százévesek. Három magas kőris (*Robinia pseudacacia*), s négy öreg hársfa díszlik az új játszótéren. A Rákóczi-szobor mögötti szilfacsoport az ötvenes években fellépett szilfavész áldozata lett.

1931 óta a Lorántffy-szobortól a Kossuth-kollégiumig egy új sugárút osztja ketté a kertet. A sugárút két oldalán (a régi tornatér és az új út, valamint a vasút és az új út között) elterülő rész őrzi még az iskolakert eredeti állapotát, a megmaradt mellékutakkal és a szabadtéri tanítás „arborétum” jellegét is. Az arborétum fejlesztése dr. Karádi György főgimnáziumi tanár nevéhez fűződik, aki az iskolakertbe telepítette „a természetrajzi tanítás és a kert flórájának gazdagabbá tételére szükséges” fákat, bokrokat.¹⁰ Az arborétumnak ma is több megvédendő fája van. A jelenlegi park délkeleti szélét öt hársfa szegélyezi. Ezek egyike dr. Wágner János tanítóképző intézeti főigazgató, a hársfamonográfus szerint a kislevelű és ezüstlevelű hársnak (*Tilia cordata*, *Tilia argentea*) olyan „fajvegyülete”, mely csak a pataki iskolakertben fordul elő, a hársfasor másik példánya pedig a kislevelű hárs ritka változata (*Tilia cordata* v. major).

A volt tornatér másik oldalán található a kert legelső telepítéséből származó két fekete fenyő és négy egészséges, magas kőris. A tornatértől északnyugatra láthatjuk az arborétum egy másik maradványát, egy kis gyertyánállományt. A Lorántffy-szobortól induló sugárút mentén két fekete dió (*Juglans nigra*) és egy kocsánytalan tölgyecsoport őrzi a régi fűveskert emlékét. E területen volt még egy kevertfenyő-állomány (*Pinus silvestris*, *Abies alba*, *Picea excelsa*), mely a sugárút létesítésekor, 1931-ben pusztult el. Feltűnik még a sugárút közelében a magas kőris szomorú változatának egy idősebb példánya (*Fraxinus excelsior* f. *pendulina*). Az arborétumi telepítések közül egészségesen megmaradt az út végén levő *glebitsia*-csoport, továbbá az állomás felé vezető úton a hárs- és vadgesztenyefa-sor. A kert egyik legértékesebb fája a Tompa-szobor melletti közel százéves tiszafa (*Taxus baccata*), melynek csúcsát a villanyvezeték építésekor — sajnos — levágták...

Az iskolakert uralkodó fája a korai juhar (*Acer platanoides*). A kert szakszerűtlen gondozása következtében ez a szívós fajta az utóbbi évtize-

dekben előtte az eredeti facsoportokat, nevezetesen az Erdélyi-kollégium közelében levő bükkállományt és a vasút közelében élő szürke és fehér nyárfákat. A kert legöregebb nyárfáit pedig kivágták. (Megjegyzendő, hogy a volt arborétum fáit és cserjeit Búza János és Karádi György tanársága idejében táblákkal jelölték meg.)

A kertben, eredeti rendeltetésének megfelelően, szabadtéri tanítás is folyt. Erre szolgáltak a sugárutakból kiágazó sétautak mentén elhelyezett félkör alakú padsorok, melyek egy-egy osztály számára elegendő ülőhelyet biztosítottak. Ezek felújítása az utóbbi időben meg is kezdődött, de abbamaradt.

A kertet a jövőben csak úgy tudjuk megfelelően rendbehozni és működtetni, ha a cserjeszintet a lombhullató erdeinkre jellemző aljnövényzettel felújítjuk, az eredeti faállományt újra telepítjük, és ismét biztosítjuk a szabadtéri tanítás feltételeit.

Legyen a kert ismét az általános iskolai és a gimnáziumi biológiatanítás élő szertára, és egyben a természet- és környezetvédelem gyakorlóterülete is. A szakszerű madárvédelemre ideálisabb hely el sem képzelhető. Az utóbbi időkben „kényszerűségből” betelepült varjak és szarkák* helyett hasznos éneklőmadarak ütnének benne tanyát.

Mindezek biztosítására nemcsak a régi iskolakertet, hanem a Kossuth-és Erdélyi-kollégium 1931-ben létesített parkját is védetté kellene nyilvánítani (mely ma még a környék leggazdagabb díszfa- és díszcserjegyűteménye). Kb. 50 díszfa és díszcserje él benne. A parkot most már közel 50 éves kis-, nagylevelű és ezüsthársfasor szegélyezi. A szakszerűtlen kezelés máris meglátszik rajta, és az évenkénti hársfavirággyűjtés a szépségét csökkenti.

A feladatok szakszerű erdőmérnöki, a parki részben kertmérnöki utasítás mellett oldhatók csak meg; hozzájuk az ifjúság és nevelők munkáját is számításba kell venni. (A felújítási munkálatokhoz az iskolakert gondozóinak raktár és munkahely céljaira pótolhatatlan szolgálatot tehet, a volt tornatér északnyugati oldalán 1941-ben jégpályai melegedőnek épült csinos épület. (Belső területe 50 m².)

Végezetül megemlítendő, hogy az iskolakert ad méltó helyet a főiskola pártfogói — Lorántffy Zsuzsanna, Pálóczi Horváth Mária és Simon, II. Rákóczi Ferenc —, valamint Kossuth Lajos, Erdélyi János, Kazinczy Ferenc, Kazinczy Lajos, Kazinczy Gábor, Csokonai Vitéz Mihály, Tompa Mihály, Tóth Ede, Komáromi János és Móricz Zsigmond szobrainak; ők a nemzet történetében, irodalmi és tudományos életében jelentős szerepet játszottak, és egykor pataki diákok voltak.

Sárospatak az egyetlen város az országban, amelynek ilyen iskolakertje van. A kert iskolatörténeti, kultúrtörténeti és hagyománytisztelési szempontból minden körülmények között megőrzendő.

* A kiirtott ártéri erdőkből az iskolakertbe költöztek.

JEGYZETEK

- ¹ Gulyás József: Jegyzetek az iskolakertről. Sárospatak, 1937.
- ² Sürögöny, 1862. II. évf. 109. sz.
- ³ Tiszáninneri Ref. Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei Levéltára, Főiskolai Gazdasági Választmány jegyzőkönyvei 1876. március 12. 72. old. 1878. március 24. 82. old. (A továbbiakban G. V. jkv.)
- ⁴ Sárospataki Lapok, 1884. 24. sz. 420. old. és a Főiskolai Gazdasági Választmány jegyzőkönyvei 1915. április 27. 15. pont.
- ⁵ Tiszáninneri Ref. Egyházkerület Tud. Gyűjteményei Nagykönyvtára, Kézirattár, 3955. sz.
- ⁶ Sárospataki Ref. Főiskola Évkönyve, 1931. 34. old.
- ⁷ Ua., mint az 5. sz. jegyzet.
- ⁸ Megjegyzendő, hogy a Kossuth-kollégiumhoz tartozó sportpályán a pedagógus lakásszövetkezet 1962-ben három háromszintes hársasházat épített.
- ⁹ A Sárospataki Ref. Főiskola Évkönyve, 1888—89. 76. old.
- ¹⁰ G. V. jkv. 1913. november 29. 9. pont.

ISKOLA ÉS KÖZVÉLEMÉNY SÁROSPATAKON A XIX. SZÁZAD UTOLSÓ ÉVTIZEDEIBEN

A társadalomban élő ember legősibb — mondhatni ösztönös — tulajdonsága az, hogy érdeklődik az őt körülvevő világ eseményei iránt, hiszen ezektől függ sorsa, egész élete. Ezt az alapvető igényt az egyes történelmi korok más és más formában elégtítették ki. Kétségtelen, hogy az újságok a legalkalmasabbak arra, hogy rendszeres megjelenésükkel az állandó olvasókat egy meghatározott program szerint befolyásolják, ugyanakkor érdekelhető általuk a társadalmi tudat állapota is. Nem véletlen tehát, hogy a történeti, irodalom- és művelődéstörténeti kutatásokban egyre jelentősebb szerepet kap a sajtónak mint forrásnak a vizsgálata.

Az újkorban az újságok szerepével az egyháznak is foglalkoznia kellett. Állásfoglalása a kérdésben jó ideig negatív volt, de a reformmozgalmak az ellenkező megítélést is magukkal hozták. A sárospataki iskola a protestáns szellem szülötte, annak egyik fő bástyája volt évszázadokon át. Ez a szellem sugárzott az iskolából kikerülő diákok révén a környékre, az országra és igen mélyen hatott magának a városnak a gondolkodására is. A XVI. századtól kezdve az iskola az ország szellemi élvonalában haladt, és ennek a szerepnek fontos összetevője volt a tanárok hivatástudata és alkotó szelleme. A XVIII. század végén pl. pataki tanárok által írt magyar nyelvű tankönyvekből oktatják a diákokat.

Ennek a hatásnak a fokozását segítették elő a helyi periodikák. A XIX. században az újságkiadás elég nagy volumenű Sárospatakon, s mivel ezek helyi kiadványok, nyilvánvaló, hogy jelentős szerepet kapnak bennük az iskola életével foglalkozó cikkek. A megalapításának 450 éves évfordulóját ünneplő iskola érdeklődéssel tekint vissza a múltra, és megpróbálja rekonstruálni azt a képet, mely róla a köztudatban — akár csak száz esztendővel ezelőtt is — élt. E cikk rövid terjedelme csak annyit tesz lehetővé, hogy az érdeklődést felkeltse, és ráirányítsa a figyelmet a századvég középiskolai életéről kialakított véleményre, jelezze a főbb gondokat, melyek a pataki közvéleményt az iskolával — főként a gimnáziummal — kapcsolatban foglalkoztatták.¹

Az újság, melyet ebből a célból kiválasztottunk elemzésre, a Sárospataki Lapok, az 1873-ban alapított Sárospataki Irodalmi Kör kiadványa. Protestáns szellemű hetilap, mely foglalkozik egyház- és iskolapolitikai kérdésekkel, közöl recenziókat, lehetőséget ad a tudományos eredmények publikálására, és betölti részben a „szaklap” szerepét is, mert az iskolát elvégzett tanárok, tanítók, papok számára gyakran tesz közzé olyan cikkeket, melyek megkönnyítik munkájukat (pl. zsolnárokat, tanterveket, módszertani útmutatókat stb.). Gyorsan reagál a tanügyi kérdésekre, fontosabb politikai eseményekre, de ún. „vegyes tudósításai” is sokféle érdeklődést elégitenek ki. Ezen tulajdonságai minden kétséget kizáróan alkalmassá teszik a vidéki periodika szerepének betöltésére. Egyik, 1895-ből származó megállapítás szerint a vidéki lapok „... adalékok tárául szerepelnek, ... s ami még ennél is főbb, nem engednek elaludni egynémely jóra való tehetséget,

sőt — hosszabb fennállásuk mellett — nevelnek egy egész írói csoportot, ami a merev központosítás mellett a lehetetlenségek közé tartozik.”²

Ezek mellett az irodalmi és történeti jelentőségű tények mellett a lap híven tükrözte Patak évszázados politikai irányát, magyarságát, a portes-táns szellemet, kötődését a falvakhoz és a haladás iránti fogékonyságát.³

Egyik, 1882-ből való cikkében⁴ Nagy Ignác írja ezeket a sorokat az autonómiáról és a szabadságról, mintegy politikai programként, mely jellemzi az iskolát is és az újságot is: „Elvem az, hogy elébb tanítsunk, neveljünk a szabadságra, s mikor arra megvan érve, akkor adjunk neki szélesebb jogokat” (t. i. a népnek). A szabadság fogalmát a lap egész fennállása alatt összekapcsolta Kossuth Lajos nevével, a volt pataki diákéval. Ez a név szimbólum volt. A vele kapcsolatos eseményekről — ha csak néhány sorban is — rendszeresen igyekszik tudósítani. Teljes terjedelmében közli például Kossuthnak a Pesti Naplóban publikált, a pataki éveire vonatkozó visszaemlékezését, melyben a főszerepet az iskola nagyhírű jogászprofesszora, Kövy Sándor játssza, akinek jóslatára nemcsak Kossuth, de az egész ország emlékezett: „... hanem a dominus Kossuth országháborító lesz.”⁵ És ezt az „országháborítót” az újságban a sárospataki tanári kar nyolcvanadik születésnapján ugyanazzal a jó kívánsággal köszönti, mellyel 1892-ben a királyt,⁶ koronázásának huszonötödik évfordulóján: „Üdv nevére, áldás életére!” Halálakor megrendítőbb a Kossuth-emlékszám tartalma, mint az elhunyt trónörököséről szóló megemlékezés. Ez már politika (ha nem is túl radikális), de a lap munkatársai vállalják is ennek a ténynek a következményeit: „Igaz az, hogy szeretünk egy kicsit az országos politikába is beleavatkozni, politizálni, mert emberek, s mindenekelőtt magyar emberek vagyunk, ha érdekel bennünket a haza sorsa, ez tán mégsem olyan bűn, mintha egyáltalán nem érdekelne.”⁷ Ezt az általában érvényes megállapítást kiegészíthetjük azzal, hogy a belpolitikából az egyház-, iskola- és oktatásügy az, amivel igen alaposan foglalkozik a lap. Gyakorlatilag hozzá-szól az oktatásügy terén igen mozgalmas időszak szinte valamennyi fel-merülő kérdéséhez. Az erre vonatkozó cikkek száma olyan nagy, hogy csak néhány gondolatot ragadhatunk ki belőlük érdekességként, a hangsúlyt — teljesen önkényesen — a középiskola kérdéseire helyezve.

Az újság megalapítása utáni első hat esztendő Trefort Ágoston vallás-és közoktatásügyi minisztersége alatt telt el. Ő 1872-től haláláig vezette ezt a tárcát, és fő célkitűzésének azt tartotta, hogy a magyar oktatásügyet európai színvonalra emelje úgy, hogy minden ága egyszerre fejlődjék. Ennek érdekében 1879-ben a XVIII. törvénycikkkel kötelezővé tette a magyar nyelv tanítását minden elemi iskolában. 1883-ben a középiskoláknak készített reformot, bevezetve a német nyelv oktatását. Ezzel elérte, hogy megfelelő törvényen nyugodott a középiskolai oktatás. A protestáns iskolák — így Patak is — sokat vesztek régi jogaikból Trefort alatt, de a pataki szellemre jellemző, hogy nekrológját Radácsi György a Sárospataki Lapok hasábjain mégis e szavakkal fejezi be: „jó hazafi volt.”⁸

Hogyan fogadta Patak a fent említett középiskolai törvényt? 1882-ben a Sárospataki Lapok egyik cikke ezt írta róla: „Biztosít a miniszter, hogy a jó szándék megvan. Ez is valami, noha megírta Dante, hogy a pokol útja is jószándékkal van kiköveztve.”⁹

A törvény bevezetésekor — mintegy folytatásként — így nyilatkozik: „Megszületett tehát végre-valahára a mindnyájunk által régóta várt középiskolai törvény, . . . de nincs meg benne, amit mindenki remélt tőle: a reformeszmék, a haladás, a mostani állapotok javítása. Mert ez a törvény . . . a tényleges állapotokat codificálja. . . egy újítást tartalmaz: ugyanis a kormánynak közvetlen felügyeleti jogot ad iskoláinkban az eddig gyakorlott közvetett felügyelet helyett. . . Ennyi és semmi több nincs a törvényben, ami gimnáziumunk színvonalának emelésére célzana.”¹⁰

Az 1883. XXX. tc. tehát nem nyerte meg a pataki közvélemény tetszését, de kénytelen volt belenyugodni a megváltoztathatatlanba. Gyulai Pál kormányképviselő az érettségi vizsgálatokról a következőket írja:

„Az ellenszenv, amellyel a középiskolai törvényt némely protestáns körökben — ahová Sárospatak és Miskolc is tartoznak — fogadták, mindinkább apadoz. Maguk a tanárok átlátják, hogy ez a nemzeti műveltség érdekében hozatott; s öszinte törekvés, sőt becsvágy mutatkozik bennök a protestáns iskolák régi jóhírének helyreállítására; az egyházkerület egyházi és világi képviselői pedig kezdik észrevenni, hogy a kormányt a törvény alkalmazásában semminemű ellenséges indulat nem vezeti.”¹¹

Valóban, néhány év múlva, a kedélyek csillapultával sokkal higgadtabb hangon nyilatkoznak a folyamatról Patakon is, részben elfogadva annak jogosultságát: „. . . a közelebbi évek tanügyi mozgalmainak legnagyobb része középiskoláink reformálását célozza. Úgy látszik, hogy különböző fokú tanintézetek között, legalább jelenleg, a középiskolákat tartják a legfontosabbnak.”¹²

A középiskola-centrikus szemlélet egyébként nem jellemző Patakra, hiszen itt több intézmény működött együtt, melyek valamennyien „édes gyermekei” voltak az iskolának, de egy dolgot elismer a főiskola tanári testülete is, nevezetesen, hogy „. . . a gimnázium azok számára való nevelőintézet, akik az emberi művelődés különböző köreiből majdan vezérítő, intéző szerepre hivatnak. A gimnázium tehát az emberi élet legmagasabb, legnemesebb feladatainak megoldására alkalmas harcosokat képez, szellemi munkára szoktat, s képesít, tanulni tanít.”¹³

Mivel ezt Trefort is így gondolta, reformjai között a tanárképzés színvonalának emelésére is gondolt. Ez főként a teológiai akadémiák professzorait érintette érzékenyen, akiknél a hivatás gyakorlását esetleges vizsgák, doktori diploma megszerzéséhez akarták kötni. Ez a tény sértette őket, és élesen reagálnak rá: „Nálunk, a legújabb idők kivéve, nem voltak okleveles tanárok, vagyis a mi iskoláinkban működött egyének nem érezték magukat azon a magaslaton soha, amelyen ez lett volna írva: „Ne tovább! A mi tanárainknak a diplomát a koporsójuk felett tartott gyászbeszédben osztották ki, s a tanár igyekezett egész életén keresztül azon, hogy az így nyert oklevél minél csillogóbb legyen.”¹⁴

Ez a felelősség a tanári tevékenység minden területén jelen volt, és akik ezt vállalták, tudták, hogy összehasonlíthatatlanul nehezebb a helyzetük, mint egy nagyobb város tanári testületének. „Más ott és itt a levegő, más a szív, mások az igények . . . Itt mesterekre van szükség; amott győzhet a puszta tudomány is. Itt örökösen látjuk egymást és megbíráljuk egymás tetteit, amott hidegen és észrevétlenül járhat el egymás mellett tanár

és tanítvány. Itt felelősök vagyunk minden lépésünkért; amott elég lehet a tanórák pontos megtartása is, itt mindnyájunknak felügyelőknak kell lennünk, különben „Róma ledől és rabigába görnyed.”¹⁵

Ugyanakkor nem kap kellő társadalmi megbecsülést ez a munka. E tény illusztrálására adatokat közöl a lap az 1895. november 13-án Wlassics közoktatási miniszterhez benyújtott, hat részből álló memorandum anyagából, melyet az országos középiskolai tanáregyesület választmánya készített, s melynek legfontosabb része a következő megállapítás: „... hazánkban a közművelődés iránt még nincs meg a kellő érzék sem a társadalomban, sem a politikai tényezőkben, mert nincs állam Európában, mely silányabbul dotálná vallás- és közoktatási tárcáját, mint Magyarország.”¹⁶

Ennek bizonyítására az állampénztáraknak az oktatásügy támogatására fordított összegét hasonlítja össze, mely szerint: Svédország 17,2; Württemberg 15,7; Románia 12,4; Bulgária 11,7; Norvégia 10,6; Nagy-Britannia 10,5; Görögország 9; Bajorország 7,7; Franciaország 7,2; Szerbia 6,5; Poroszország 5,6; Ausztria 3,8 Olaszország 2,6; Oroszország 2,3; Magyarország 2,2 százalékkal dicsekedhet e téren. Nyilvánvaló, hogy az egyházak saját iskoláik fenntartására sokat áldoztak, de anyagi felételeik nem voltak egyformák. A protestáns iskolák jóval szegényebbek voltak a katolikusok által fenntartott intézményeknél, és ez Patakra is érvényes volt. Bár az iskolát ellátták a legszükségesebb felszereléssel, csak a puritán szemlélet látta ezt kielégítőnek. 1883-ban így jellemzi Búza János a pataki iskola felszereltségét: „... a néhány éve emelt díszes épület tantermei elég célszerűen vannak berendezve. A régi divatú padok teljesen ki lettek küszöbölve ... Az ablakok nagyok, s északról bocsátják a világosságot, tehát a napfény sem hathat bántólag a növendék szemére. Világításról is van gondoskodva, sőt, egy pár tanteremben — kísérletképpen — a kályha körül köpenyt és a főiskolai orvos utasítása szerint készült szellőztető készüléket is láthatunk. A fákkal beültetett tágas udvar alkalmas helyül szolgál arra, hogy a növendékek az órák között tartott néhány percnyi időt a szabadban tölthessék. Ennél is nagyobb jótétemény az a hatalmas díszkert, melynek ... valódi becsét csak az tudja igazán felfogni, aki a nagyobb városok tanintézeteinek szobába zárt növendékeit már sajnálkozva láthatta. ... a pataki iskola elöljárója mindazt megtette, amit csak várni lehet egy tanintézet-től olyan célból, hogy a növendékek munkáját lehetőleg könnyűvé tegye.”¹⁷

Ez utóbbi gondolat azért kap különös hangsúlyt, mert már 1883-ban napirendre került a túlterhelés kérdése a gimnáziumokban, s a pataki újságban több cikk is foglalkozik vele. Szinte valamennyi írás konzervatív álláspontot közvetít. Az egyik azt veti például szemére az „iparos család-apának”, hogy túlértékelve gyermeke képességeit, gimnáziumba adja, s abban reménykedik: „... bagolynak is sólyom a fia, a honoratoroknak messziről oly sokat mutató osztályába, egyszersmind szerinte kényelmes kenyérkereseti módhoz juttatja.”¹⁸ Ha pedig kiderül, hogy a gyerek nehezebben boldogul az iskolával, mint remélték, akkor túlterhelésre panaszkodnak, de ennek a kérdésnek van még egy összetevője. Ez utóbbi viszont annyira modern gondolat, hogy mai pedagógiai irodalmunk is nyugodtan idézhetné, nem derülne ki, hogy száz éve írták, ha csak a stílus nem árulkodna erről. „Akkor majd — írja az újság —, ha a szülék jobban érdeklődnének gyerme-

keik előhaladása s erkölcsi magokviselete iránt és megtesznek annyit, hogy évenként legalább egyszer kérdezősködjének a tanároktól gyermekeik felől s figyelemre méltatják azok megjegyzéseit, észrevételeit: bizonyára másként fognak állani a dolgok . . .”¹⁹

Sokan a latin és a görög nyelv tanításában látták a gimnáziumi túlterhelés okát, és úgy gondolták, hogy „. . . azok, akik az iskolákat elvégezték, majdnem kivétel nélkül sajnálják azon időt, melyet a görög nyelv tanulására hasztalanul elvesztegettek, s valóban, mintegy hihetetlennek látszik, hogy amidőn oly sok modern nyelv van, melyet bírni rendkívül hasznos volna, egy művelt nemzet által sem használt holt nyelv tanulására erőszakolják ifjainkat.”²⁰

Mások cáfolják ezt a véleményt (szószólói a tanárok), de igen élénk vita folyik a lap hasábjain a német nyelv tanítása körül is. Vannak lelkes hívei és ádáz ellenségei: „Azt hiszem, szükségtelen tovább fejtegetnem, mily rendkívüli haszon áramolhatnék ebből a tanuló ifjúságra általában . . . ha a magyaron kívül más nyelvet is beszélnének: bizony-bizony több ember lenne belőlük” — írja Kovács Zsigmond.²¹ Czinke István véleményét a Sárospataki Lapok két héttel későbbi száma közli, melynek lényege a következő: „Hát van a földkerekségen olyan nemzet — írja —, melyre nézve nem a saját nyelvének, hanem egy idegennek a tudása nélkülözhetetlen? Ha van, az nem nemzet többé, még csak nem is nép, hanem csak egy külön idiómát használó tömeg, melynek napjai meg vannak számlálva.”²²

Ugyanilyen ellentétes nézeteket vet felszínre a lapban a leánygimnáziumok alapításának terve, illetve az ehhez kapcsolódó női emancipáció kérdése. Itt is a két véletlet figyeljük meg: „Nézetem szerint a nő-emancipáció által az emberiség művelődésébe még egy oly hatalmas forrást lehetne bevezetni, mint aminő eddig szolgáltatta neki az erőt. Hiszen a kultúra rohamosabb léptekkel csak azóta halad, amióta a parasztokat is elismerik embernek, amióta ezen osztályból is válogathatja a civilizáció nagy embereit s kisebb erőit. Éppen így lenne az a nők bevételeivel is, mert azt már senki sem tagadhatja, hogy tíz ember többre képes, mint öt . . .”²³ Az itt közölt megállapításokra ez a válasz: „A nő vérmérsékleténél, hajlamánál fogva lehet nagy a szépirodalomban, ahol lelke legjobban nyilatkozhatik, de hát ez nő-gimnáziumok nélkül is megtörténhetik . . . A felserdült leány élete nem egyéb, mint előkészület egy jó parthiera, amely után a férj pénzén folytatja azt, amit a mama adósságain elkezdett.”²⁴

Ilyen viták ellenére is az iskola szellemiségének hatása olyan lenyűgöző volt, hogy aki itt ült az iskolapadokban néhány évet, soha nem tudott alóla szabadulni. Valamennyien meleg hangon emlékeznek meg az Alma Materről, mely olyan elsőrangú ajánlólevéllel látta el őket, mint a pataki végbizonyítvány. Egy 1882-ből való cikkben Molnár Lajos így emlékezik vissza a Sárospataki Lapokban régi iskolájára: „Csak úgy el-elmosolyogja magát az ember, midőn az öregebbek festegetik előttünk a fütetlen klasszikusok hidegségét, amiért aztán természetesen feltett főveggel hallgatták a bölcsebbnél bölcsebb előadásokat, csakis a felelő s szomszédai emelvén le fővegüket, s bárha olykor megtörtént is, hogy a fizices-professzor experimentáláshoz készített borszeszt megitták, ki tanulni akart, tanulhatott, s tanult is temérdek.”²⁵

És még néhány mondat bizonyítsa ezt a szerepet: „Patakon tanították a vén tekintetes urak a magyar történelmet, ahogyan azt sehol sem magyarázták. A Rákóczi és Kossuth utáni epekedést, nyakas függetlenségi érzést . . . nevelték az egymás után következő nemzedékek szívébe. A deák . . . Kossuthról annyit tanulhatott a tekintetes uraktól, amennyi szükséges volt ahhoz hogy e csodálatos jelenség élete végéig ideálja maradjon”²⁶ — írta 1916-ban a Magyarország című lap márciusi számában egy Kr. Gy. aláírási cikkben egy volt diák.

Hogy miért érezte minden tanítványa magáénak ezt az iskolát? Erre nem olyan nehéz válaszolni, ha ismerjük a diákság összetételét. „Patak a szegények iskolája volt minden időben — írja róla Kj. a Budapesti Hírlap 1916-os márciusi számában. — Az édesanyánk tízéves korunkban elkísért a kollégium kapujáig, ott ránk adta szerető áldását, meg a hagyományos egy-pár csizmát, amelyben tisztességgel tapostuk ki a nyolc vagy tizenkét esztendő, míg urak nem lettünk. Mert ahogy az édes szülénk beiratott és otthagytott a Bodrog-parton, attól kezdve a kollégium lett a valódi édesszülénk”²⁷ — és hálátlan az, ki el tudja felejtetni az általa adott út-
ra-
valót.

E néhány szerény gondolat azokra az emberekre kívánta felhívni a figyelmet, akik tevékenységükkel igen nagymértékben járultak hozzá ahhoz, hogy ez a „magyar Heidelberg, a kurucok sásfészke” a XX. század magyarságának tudatában is fogalom lehessen. Erre a szerepre a sárospataki gimnázium, mely 1981-ben ünnepli fennállásának 450 éves jubileumát, csak akkor lesz továbbra is méltó, ha haladó hagyományait hiven ápolja, több évszázados történelmének a mához is szóló emberi vonatkozásait igyekszik megismerni és ifjúsága elé példaként állítani.

JEGYZETEK

- ¹ Jelen munka mintegy rövid kivonata a szerzőnek nagyobb terjedelmű munkájából. Elkészítésénél nagy segítségemre volt Czegle Imre bibliográfiája a sárospataki Nagykönyvtárban.
- ² „*Orthodox*”: A protestáns sajtó. Sárospataki Lapok (továbbiakban SL) 14. évf. 52. sz. 1895. december 30.
- ³ *Ld.: Jánosi Ferenc*: A sárospataki református főiskola irodalmi élete 1800—1869-ig. Debrecen, 1941.
- ⁴ *Nagy Ignác*: A szabadság és autonómia szélsőségei. SL. 1. évf. 1882. 14. sz., március 27.
- ⁵ Közli a SL. 2. évf. 26. száma, június 2. Vegyes közlemények rovatban.
- ⁶ *Éljen a király!* című vezércikk. SL. 11. évf. 1892. 23. sz., június 6.
- ⁷ „*Septuaginta*”: Politika az egyházban. SL. 2. évf. 1883. 49. sz., december 3.
- ⁸ Vegyes közlemények rovatban Radácsi György írja. SL. 1888. 7. évf. 35. sz., augusztus 27.
- ⁹ *Bokor József*: Hogyan készül a középiskolai törvény? SL. 1. évf. 1882. 6. sz., január 30.
- ¹⁰ *Dr. Óreg János*: Gimnáziumi bajaink. SL. 2. évf. 1883. 22. sz., május 28.
- ¹¹ *Mitrovics Gyula*: Az autonóm felekezeti iskolák és az érettségi vizsgálatok 1884-ben. SL. 3. évf. 36. sz., szeptember 8.

- ¹² *Búza János*: Mozgalmak a tanügy terén.
SL. 1891. 10. évf. 1. sz., január 5.
- ¹³ *Zsoldos Benő*: Az érettségi vizsgálatok szabályozásához
SL. 1883. 2. évf. 50. sz., december 10.
- ¹⁴ „*Aléthész*”: Felsőbb iskoláink jövődjéhez.
SL. 1884. 3. évf.
- ¹⁵ „*Aléthész*”: A tanári hivatás nehezebb fele.
SL. 1885. 4. évf. 14. sz., április 6.
- ¹⁶ *Búza János*: A középiskolai tanárok helyzetéről.
SL. 1895. 14. évf. 47. sz., november 25.
- ¹⁷ *Búza János*: Néhány szó a túlterhelés kérdéséhez.
SL. 2. évf. 1883. 3. sz., január 15.
- ¹⁸ *Zsoldos Benő*: A túlterhelés kérdéséhez.
SL. 1883. 2. évf. 20. sz., május 14.
- ¹⁹ *Búza János*: Néhány szó a túlterhelés kérdéséhez.
SL. 1883. 2. évf. 3. sz., január 5.
- ²⁰ *Meczner Béla*: Szükséges-e iskoláinkban továbbra is a görög nyelv tanítása?
SL. 5. évf. 1886. 24. sz., június 14.
- ²¹ *Kovács Zsigmond*: Az ifjúság és a nyelvek.
SL. 1894. 13. évf. 22. sz., május 28.
- ²² *Czinke István*: Az idegen nyelvek.
SL. 1899. 8. évf. 24. sz., június 11.
- ²³ *Mátrahegyi*: A leánygimnázium kérdéséhez.
SL. 11. évf. 33. sz., augusztus 15.
- ²⁴ *Péter Mihály*: A leány-gimnázium és a nőnevelés kérdéséhez
SL. 12. évf. 1893. 3. sz., január 16.
- ²⁵ *Molnár Lajos*: A sárospataki református főiskola képe hajdan, és most.
SL. 1. évf. 1882. 27. sz., június 25.
- ²⁶ K. Gy.: Pataki deák.
Magyarország, 1916. március 24.
- ²⁷ Kj.: Költözik a kollégium.
Budapesti Hírlap, 1916. 88. szám.

6. KÉT GOETHE-VERS MAGYARUL *

a) MINDIG KÖZEL VAGY, KEDVESEM

Nähe des Geliebten

Rád gondolok, ha napsugár
csillámlik
Tenger színén;
Rád gondolok, ezüst holdfény
ha játszik
Forrás vizén;
Téged látlak, a porfelhő
ha felszáll
Messzi úton;
Vak éjen, ha ijedt vándor
botorkál
Keskeny hidon.
Téged hallak, hogyha tompán
morajlik,
Felcsap az ár;
Liget ölén lesem, tán
hangod hallik,
Ha csend van már.
Rád találok, nincs hatalma
a térnek
Rajtunk, ne félj!
A nap leszáll, a csillagok
már égnek.
Csak várj, remélj!

Németből fordította:

Magda Earnabás

b) RÁTALÁLTAM

Gefunden

Az erdőt jártam
cél nélkül én;
csendben bolyongtam
mély rejtekén.

Árnyas fa tövén
— csodás világ —
várt reám üdén
egy kis virág.

* Mindkét vers megjelent a Sárospataki Krónika 1976/3. számában.

Letéptem volna,
de szépen szolt:
mit ér hervadva,
mi élő volt?

Így gyökerestől
hazavitem;
viruljon elől
kiskertemben.

Puha az ágya,
bokrosodik;
minden kis szála
szépen virít.

Németből fordította:

Magda Barnabás

GONDOLATOK TAMÁSI ÁRON KOPJAFÁJÁNÁL *

Fél évtizede, hogy — képletesen szólva — letörött a „*vadrózsa ága*”. Ötödször jött el a tavasz úgy, hogy a kedvelt író, Tamási Áron már nincs közöttünk, pusztán a nyugtalanító gondolat: „*Nem a halál nagy, hanem a fájdalom.*” A szenvedők fájdalma és az emlékezők fájdalma . . .

A Székelyföldön, Marosvásárhelyről — Szovátán át — Farkaslakára menet rohantak meg a könyveiből merített olvasmányélmények: a „*hegy kalapja alól*” a völgybe húzódott első telepésekre gondoltam, a földhöz és az erdőhöz makacsul ragaszkodó emberekre. Farkaslaka nevét izelgettem, a vendégszerető székely falu és lakosság múltja jutott eszembe. Elidőztem Ábel hajdani felismerésénél: „*amiképpen az állatnak a körmeivel és a fogával kell harcolnia, azonképpen az embernek az eszével.*” Nem tudtam kiverni a fejből a szőke Nyikó, a fehér kő- és a csinos faházak, a zsinde-lyes tetők, a faragott székely kapuk és a tiszta porták regényekből ismert leírását. Nem voltam képes szabadulni a szikár és kemény székely férfiak, a dolgos és méltóságteljes nők, az építő és szépítő hajlamú fiatalok, öregek belém szuggerált hatásától.

Így kerültem Farkaslakára, ahol nem voltam járatos. De nagy hasznát vettem volna a Bölcső és Bagolyban elhangzott ígéretnek, hogy Tamási Áron, aki bennfentes a faluban, segít a látogatónak eligazodni! Csakhogy tőle itt már nem kérdezhettem semmit. Helyette azonban a jó szerencse két ízes beszédű, baktató székely legénykét hozott utamba. Ők kalauzoltak végig a falun, mondtak egyet-mást a nagyra becsült író testvéreiről: Gáspár bácsiról, a Vadon nőtt gyöngyvirág földműves szerzőjéről, Ágnes, Anna meg Erzsébet néniről, továbbá a rokonokról. Csak bemutatni nem tudtak egyiknek sem, mert — délelőtt lévén — dolgaik után jártak. A szülőházat, melyben a Tamási Áron Múzeum és Gáspár bácsi szobája van, szintén ki kellett hagyni a látnivalók közül: zárva találtuk. Még a gyerekek által emlegetett „*plébános úr is, aki jeles írónkat temette*”, távol volt a falutól . . .

Tamási Áronnak az országúttól *egy* kicsit beljebb, a katolikus templom keleti végétől nem messze domborodó sírjához vezettek. Összeszorult a torkom, valami fojtogató ízt éreztem a számban: íme, a rengeteg fia, aki megjárta az országot és a világot, egyszer s mindenkorra elcsendesedett. Íme, az örök székely góbé, a mókás és bölcs, de sűrű vérű férfi, akit alkotó ereje teljében ragadott el a halál. Íme, a „*föld-földobott kő*”, Tamási Áron, akinek változatos és gazdag írói pályáján Farkaslaka volt a kezdet és a vég . . .

Megakadt a szemem az egyszerű, virágokkal teleültetett földhanton — mintha hiányolnám a díszes síremléket. Néztem az ősi székely szokás szerint beletűzött kopjafát — mintha kevesellném ezt a mementót, a rajta látható két feliratot: Tamási Áron, 1897—1966, illetve: B á t y á n k e m l é - k é r e 4 t e s t v é r e .

* Rövidített formában megjelent a pozsonyi Új Szó 1971/126. számában.

Egy kicsit lassan tudatosodott bennem: ez illik Tamási Áronhoz, aki „nem kezdetet lát a születésben és véget a halálban, hanem csak személyi változást mind a kettőben. . .”. A mulandóság érzését nem is engedtem elhatalmasodni magamon, hiszen éppen tőle tudtam: „a közösség az első és legfőbb személy, s lelkében változatlan, csupán az atyák és a fiak cserélik egymást”. De azért fáj, hogy ő már elhagyott minket. A szívembe nyilalt, hogy 5 évvel ezelőtt, 1966. május 26-án útja nem a felépüléshez, hanem Budapesten a Farkasréti temető halottasházához, Farkaslakán az anyaföld méhébe vezetett. . . Vigasztalónak csak azt találtam, hogy mint bőkezű örökhagyó — életének legbecesebb javaiban, műveinek áldásában most már a magyar nyelvterület egészét részelteti.

Gondolataim elhagyták a kopjafa büvkörét: a sírt közrefogó két öreg cserfa alatt Tamási Áron életéhez és művészetéhez kapcsolódtak. . . Gyermekkorát ezen a környéken töltötte, a szőke Nyikó vize mellett, közel a vadregényes Hargitához. Erőforrása is mindig ez a táj maradt, akár a székyudvarhelyi gimnáziumba járt, akár az olasz fronton küzdött; akár a kolozsvári Kereskedelmi Akadémiát végezte, akár Amerikában keresett boldogulást. Igazában nem is tudott tőle elszakadni: lélekben otthon időzött akkor is, amikor írói sorsa Kolozsvár és Budapest között dőlt el. . .

Pedig első sikeres novelláskötete, a *L é l e k i n d u l á s* mást sejtetett; megrázó háborús élményeivel mégiscsak az irodalomba tört be, a honvágy mindig és mindenünnen hazavitte. Székely Homérosz volt, aki a maga esürjébe gyűjtötte népe legszínesebb történeteit, finom szövésű népmesei és mondai megnyilatkozásait: egész keleties pompájú és tragikus hangvételű epikus kincsét. Anyagát éppen ezért meg kellett rostálni, hogy használhatóvá váljék a magasabb irodalom, illetve bizonyos — a romantikán és misztikumon felülemelkedő — népi realizmus számára.

A tisztulási folyamat nem zajlott le könnyen: *S z ú z m á r i á s k i r á l y f i* című regénye inkább rosszindulatú, mint építő kritikát kapott. A „*pályája kezdetén álló tehetség*” megértést csak a Németh Lászlóhoz hasonló személyeknél talált. . . A *C í m e r e s e k* sem bizonyult minden szempontból kifogástalan műnek; rá még Bánffy Miklós, ez a főúri dilettáns is ingerülten reagált. De az *Ábel-trilógia* már átütő sikert aratott. Nem véletlenül! Ez a könyv ugyanis a maga nemében tökéletes: valóság ihlette szereplői körül az élet erdeje zúg, a Hargita fenyőillata vagy köde, éles hegyi levegője vagy szikrázó hava kavarog, a természeti és a társadalmi „*vadon*” lélegzik. Ez a regény párját ritkítja: lapjain új népi hős született a Lúdas Matyik, Góz Jóskák, Joó Györgyök fajtájából — Szakállas Ábel, a nemzetiségi sorsot is vállaló székely *m i n o r i t a r*. Ez az alkotás Tamási Áron írásművészetének csúcspontja: gördülékeny, gyorsan váltó nyelven olyan „*mesét*” kerekített, amelynek fordulataiban felsejlik a népi-nemzeti lét, a falu és a város, a kultúra és a civilizáció szerteágazó problémaköre. Néhány írása ugyan ezután még felért hozzá — pl. a *J é g t ő r ő M á t y á s*, amely Babits Mihály szerint is remeklés, vagy a *T ü n d ö k l ő J e r o m o s*, amely Balogh Edgár dicséretére is rászolgált —, de túl egy sem tett rajta.

Természetesen Tamási Áron több mint 30 kötetet kitevő életművéből nemcsak ennyi számít értéknek. Az irodalomtörténet mindig komoly

nyereségnek könyvelte el a Szülőföldem lélekből lelkedzett útirajzát éppúgy, mint a szerző gyermekkoráról szóló Bölcső és bagoly egyszerűségében is nagyszerű regényét. Melettük pedig kezdettől fogva számon tartotta a mesteri novellafűzéseket, az érdekes színműveket, a „krónikás” történeteket... Tehát most nem ezektől kívántam eltekinteni, hanem a csúcspontot akartam hangsúlyozni. Különben is: a Baumgarten-alapítvány kétszeres jutalmazottja és a Kossuth-díj birtokosa olyan életművet hozott létre, hogy alkotórészeinek rangsorolása sohasem árthat a művészi egésznek...

Úgy éreztem Tamási Áron sírja mellett, hogy az általa hátrahagyott művészi egész: egyéni és egyszeri jelensége a magyar irodalomnak. Magamévá tettem kortársainak a véleményét: csakugyan „*megnyitotta a földnek száját*”. S átszellemülten vártam, hogy tolmács nélkül is felfogjak valamit a patakok és füvek panaszából, a madarak és fák sóhajából, a virágok és rétek beszédéből, a szelek és viharok zúgásából, a nap és a csillagok vallomásából, a székely föld és ember örök-egy üzenetéből, miként Tamási... Azután elbúcsúztam.

Szeretett Áron bátyánk! Amerről jöttem és amerre megyek, még léteznek a te világod és hat: a kissé ma is öntörvényű székely életfelfogás, szokás és erkölcs predesztinál...

Néhai öreg barátunk! Predesztinált téged is arra, hogy az egyetemes magyarságnak — hányatott sorsú Ábelként — megkeresd és megmutasd a székelység és a magad gondját, baját, igazát...

Klasszikus rangú írónk! Élményvilágod predesztinálni is fog mindenkít — aki emléked tiszteli és könyveid olvassa — az írás és a szolgálat megbecsülésére, mert már eléggé tudatosodott: „*a madárnak s a melegnek szárnya van és szabadsága, az embernek pedig egyetlen szülőföldje és sok kötelessége*”.

Tamási Áron születésének 70. évfordulóját — a helyszínen — ezeknek a gondolatoknak a jegyében köszöntöttem. Ha talán rendhagyó módon, akkor is illően. Hiszen rendhagyó volt az ő életében és munkásságában is majdnem minden — kivéve a néphez, a hazájához és az eszméneihez való hűséget.

8. D. RÁCZ ISTVÁN:

KÖLCSEY ÉS FÁBRY ZOLTÁN *

A magyar irodalom legnagyobb képviselői mindig szem előtt tartották az európai mértéket. Fábry Zoltán nem pusztán képviselője ennek a magatartásnak, hanem egyik kiteljesítője is. Gondolatköre, életműve a szó legnemesebb értelmében európai. Korán magáévá tette azt a gondolatot, amelyet Thomas Mann Settembrinije így fogalmazott meg: „*A kajánság a bírálat szelleme, a bírálat pedig a haladás és a felvilágosodás forrása.*” Ismeretes, hogy ebben a szellemben már az 1920-as évek elején az európai mértéket mint a kisebbségi sors fedezetét állította szembe a kor sovinizmusával. Így válhatott Stósz olyan jelképpé, mint egy évszázaddal előbb Széphalom, vagy éppen Szatmárcseke: írói magányt és nagy társadalmi küzdelmeket magába sűrítő fogalommá. Kölcseynek és Fábrynak már ebben a látszólagos magányba kényszerülésében is van valami közös, bár kétségtelen, hogy Stósz a maga korában többet jelentett, mint Szatmárcseke: egy európai szintű irodalom és sajtó egyik központját. Nem tekinthetjük tehát véletlennek, hogy Fábry tanulmányt szentelt Kölcseynek, hanem inkább önnön helyzetének tudatosításaként kell értékelnünk.

Elég, ha a két jelentős 1938-as Kölcsey-tanulmányt összevetjük: Révai Józsefé irodalomtörténeti értekezés, a Fábryé romantikus-expresszionista hagyományokat tartalmilag és formailag újjáteremtő önvallomás. Mindkettőt jellemzi azonban a marxista történelmi látásmód, s a jelennek szóló üzenet: az antifaszizmus gondolata.

Mint Kovács Sándor Iván megállapította, „*Fábry a név- és címadás mestere. Elnevezései, sajátos terminus technicusai definitív erővel bírnak, sokszor a fogalom egyetlen lehetséges egzakt pontosságú meghatározását adják*” (Jelenlevő múlt). A Kölcsey-esszében is nagyszabású szellemi teljesítmény játszódik le az olvasó szeme előtt: fogalmak azonosítása és ellentétbe állítása, egymással való helyettesítése. Fábrynál azonban ez sohasem válik pusztá logikai játékká, mert mögöttük az emberiség legidőszerűbb kérdései állnak. Filozófiai kifejezésekből épít metaforákat: így válik csaknem költészetté a mű. Az ilyen kifejezőeszközökkel a romantikus és az expresszionista esszét követi, s hogy a romantika aktív áramlatához nemcsak a német expresszionizmus által kapcsolódik, hanem közvetlenül is folytat bizonyos magyar hagyományokat, azt mutatja a múlt században megtalált szellemi rokon: Kölcsey.

Fábry megközelítése mindig szem előtt tartja az esztétikai szempontokat, de sohasem egyoldalúan esztétizáló. Hogy milyen finom esztétikai érzéke volt, azt számos idézettel lehetne bizonyítani akár a Harmadvirágzásból, akár a Res poeticából. Látnunk kell azonban azt is, hogy Fábrynál ez természetes erkölcsi érzékenységből fakad. A legnagyobbakról — így Kölcseyről — szólva föl sem merülnek számára esztétikai kérdések. Ez természetes is, hiszen (mint Turczel Lajos írja) „*a vox humana, a humánium melletti elkötelezettség az ő írói magatartásában, és a tőle megkövetelt írói-művészi magatartásában és alkotómunkában egyaránt a fő követel-*

* Megjelent a Palócföld 1980. 2. számában.

ményt jelenti: olyan elsődleges principiumot, amely minden más követelményt — az esztétikait is — megelőz, s jelentőségében fölülmúl” (Mű és érték). Antifaszizmusa, társadalmi forradalmisága mögött mindig ott van az a kemény erkölcsi tartás, amely nemcsak publicisztikájában, hanem leveleiben is megmutatkozik. Ilyen alapon válik a Kölcsey-esszé egyik leglényegesebb gondolatává az írói felelősség hangsúlyozása. Mint a Palackposta egy másik írásában olvashatjuk: „A szó: erkölcs, mert passiója csak felelősségnek lehet” (Szegény férfi panaszai). Fábry Zoltán azért írhatta le ezt, mert megingathatatlan meggyőződése volt, hogy az író képes a világot megváltoztatni. Költészetesztétikája emlékeztet a romantikus költészetfölfogásra, hiszen nagyon gyakran találkozhatunk műveiben efféle megálapításokkal: „A költészet: az emberi hang, az emberiség sűrített mondani-*valója, esszenciája*” (Res poetica). Az, hogy az irodalomnak nagy jelentőséget tulajdonít a társadalomban, a történelmi fejlődésben, részben a romantikával rokonítja, de oly módon, hogy ezzel saját marxista gondolkodásmódját mélyíti el.

Fábry határozottan vallotta tehát, hogy az írónak irodalomnál többet kell alkotnia: társadalmi harcossá kell válnia. Ezért tiltakozott az ellen is, hogy remetének titulálják, hiszen magányos csak látszólag volt. Stószról messzire látott: a történelmi folyamatok lényegét ragadta meg. A Kölcsey-esszé sem pusztán tüneti kezelést kíván, hanem rámutat arra is, hogy milyen veszélyes lehet, ha a nagy szellemi termékeket eltorzító módon kiszajátítja a hatalom. Az ilyen hatalom ellen szólít föl szövetségre, s ezzel emelkedik gondolköre a József Attiláéval és Bálint Györgyével egy szintre. (Ld. Hermann István: Bevezetés a magyar marxista filozófia a két világháború között című gyűjteményhez.) Humanizmusa így nem válik elvonttá: azonos a történelmet mélyen megélt ember felelősségérzetével, Kölcsey ezért nem az évforduló kapcsán fölvetődő téma nála, hanem természetesen kínálkozó példakép, akinek életműve fegyver a fasizmus ellen. Kölcsey prózai műveinek klasszikusan fegyelmezett sorai mögött is egy harcoss történelmi kor indulatai feszülnek. Ehhez hozzátehetjük, hogy a reformkor költőnemzedékéből Kölcsey testesítette meg leginkább az eszményt Fábry számára: költészet és politikai cselekvés elválaszthatatlan egységét.

Fábry Zoltán történetiségében vizsgálja a fasizmus jelenségét. Ő maga is rögzíti több írásában, hogy nem pillanatfelvételt szándékszik készíteni. Ez is rokonítja Kölcseyvel: mindketten képesek egész nemzetek sorsát átfogóan értelmező gondolatokra, s mindkettőjüknél érezhető a gondolat megszenvedettsége. Krammer Jenő írja egyik, Fábry Zoltánnak küldött levelében: „*jönnek dalnokok, akik bátor szívvel, bátor hittel hirdetik, hogy az áthatlan, zavaros víztömeg felett változatlanul, megingathatatlanul ott ragyog továbbra is az örök Nap, a Szépség, Jóság, Igazság . . . De jönnek olyanok is, olyan dalnokok, akik rettenthetetlenül hiszik: nem kerülhet a nap elé, nem láthatja meg a fényt az, akiben nincs elég erő és bátorság, hogy szembenézzen az őt elborító piszkos áradattal, szembenézzen, semmi fölött el ne szökkenjen tekintete, és így minden szennyből váltódjon meg a Fényéletre*” (Fábry Zoltán válogatott levelezése 1916—1946). Világos, hogy Kölcsey is, Fábry is az utóbbi körbe tartoztak.

Kölcsey és Fábry prózai írásait olvasva rájövünk, hogy az egyéniségükben is lehetett valami közös: egyrészt az, hogy mindketten elsősorban politikában gondolkodtak, másrészt kritikáikban gyakran hevülékenynek (olykor túlságosan is hevesnek) mutatkoztak. Műveltségük, emberi tisztességük valamennyi művükből sugárzik, de kritikusi magatartásuk éle helyenként csorbát szenved a gúnyos hang miatt. Az indulat által elragadott író így helytelen ítéleteket is alkothat. Kölcsey és Fábry emberi nagyságára jellemző az is, hogy mindketten újra tudták értékelni az egyszer már tévesen megítélt jelenséget. Így módosított Kölcsey a Berzsenyiről, Fábry pedig Móriczról alkotott képén. Mindketten saját, jól megalapozott műveltségükre, biztos ízlésükre támaszkodtak, s az irodalmi divatokat távol tartották maguktól. Ez természetesen nem a nagy irodalmi áramlatok kikerülését jelentette: Kölcsey fölhasználta a romantikából, Fábry pedig elsősorban az expresszionizmusból a számára értékes elemeket. S ahogyan Kölcsey túl tudott lépni a korai romantika szentimentalizmusán, úgy haladta meg Fábry az alapvetően expresszionista fogantatású Narcisszoszirodalmat. Mindezek felett megőrizték azonban kozmikus szemléletüket, s a prófétaköltő eszményét. Fábry szertelennek nevezi a novalisi költészet-fölfogást, de — mint láttuk — az ő költészetértelmezése is a romantikában gyökerezik. Az idő igazában írja: „*A romantika eltikkadt játékát, Novalis sejtelmét — embernek lenni a legnagyobb művészet — morális tudattá kell realizálni.*” Így táplálkozik Fábry a romantikából, és így lép túl rajta. Mindig jellemzője marad azonban műveinek az a romantikus-expresszionista hevület, amely egyrészt abból a törekvésből fakad, hogy elvei mellett következetesen kiálljon, másrészt az ezt gátló létbizonytalanságból. Ezt a följajzottságot mélyíti el Ady időmotívuma, mely végigvonul a Kölcsey-esszén, s a Palackposta minden írásán. A romantika szemlélete teljesedik ki így az esszé műfajában. Romantikus-expresszionista áradás jellemzi ezt a művet — de nem engedi azt szétfolyni műveltségének szabályozó ereje.

Közismert, hogy Fábry egyetlen „műfajt” vallott magáénak: az antifasizmust. Tudatosan törekedett arra, hogy Stósz és az egész szlovenszói magyar szellemi életet az európai és a magyar progresszió bátyjává tegye, abban az időben, amikor Magyarországon tetőfokára hágott az irredentizmus. A fasizmust még jóval a háború után is időszerű problémának érezte: „*Akár Vietnamban az amerikai imperializmust nézzük, akár az új német neofasizmust és itt, a mi kereteink között a Duna-medencében, bizony, ahol a sovinizmus felüti a fejét, kivédhetetlenül fasizmusba torkollik*” — nyilatkozta egy interjúban (Simon István: Írószobák, 78.). Jellemző Fábryra ez a széles látókörre valló gondolat. Eköré csoportosítja mondandóját, akár Kölcseyről ír, akár a berlini olimpia magyar sikereit követő örömmámorkeltésről. Így védi mindig a szellemet az elnyomó hatalommal szemben. Egyetemessé éppen azáltal válik (s részben ez is az aktív romantika hagyománya), hogy általános erkölcsi síkon is eszméket ütköztet, s így már nem csupán a fasizmus ellen szól, hanem mindenféle bezártság ellen — az emberi szabadságvágy nevében.

Fábry minden amorális, antihumánus cselekedettel, felfogással szemben az Időhöz föllebbez. A Kölcsey-jelenségben is az idő igazára hívja föl a figyelmet. Révai József Kölcsey-tanulmányában ezt írja: „*Kölcsey nagy-*

ságát mutatja, hogy mint politikus és gondolkodó, nem merült el a pillanatnyi helyzet apró-cseprő érdekharcaiban, hanem elvi magaslatra emelkedve vett részt bennük, és e harcok közepette szembenézett azokkal a nagy, alapvető kérdésekkel és ellentmondásokkal, amelyek elé a polgári társadalom fejlődése állította az emberiséget” (Kölcsey Ferenc válogatott művei, Budapest 1951.). Ez is kapcsolódási pont a két író egyénisége között.

Fábry tehát Kölcsey, a teljes ember nevében föllebbez az irredenta Magyarország torz Kölcsey-képe ellen. Férfiúi erényként ő is a szellem nagyságát mutatja föl. Ezzel szabja meg a haladás irányát a múltból a jelen, s a jelenből a jövő felé. Fábry ezzel részese lett annak a nagy jelentőségű szellemi folyamatnak is, amely a fasizmus ellen a magyar történelmi hagyományokat hívja segítségül. Nem véletlen, hogy amikor jellegzetesen irodalmi kérdésekről írt, akkor is a folytonosság gondolatát hangsúlyozta, s különösen nagy fontosságot tulajdonított a múltábrázolásnak.

Láthattuk, hogy az az indulat, amely Fábryt a Kölcsey-esszé megírására ösztönözte, Kölcsey kisajátítása, meghamisítása ellen irányult. A mű főgondolata, hogy Fábry saját korában a legerkölcösebb magatartásnak tartja a kultúrember harcát a hatalom embertelensége ellen. Félreérthetetlenül és nyíltan saját korához szól ezzel, de ezáltal válik egyetemes érvényűvé is. Ugyanakkor hazai talajban gyökerezik, mert esszéje rokonságot tart Ady 1905-ös Csokonai-cikkével és a Kazinczyról írottal, amelyek szintén kifogásolják, hogy a múlt század nagy írói avatatlan kezekbe kerülnek. Egyaránt megvan az irodalomtudományi és a politikai jelentősége annak, hogy Fábry fölhívja a figyelmet az autentikus olvasás fontosságára. Így válik politikai érvé „az idő igaza” gondolat. Ez teremti meg a lehetőséget arra is, hogy a romantikus hagyomány progresszív mozzanatai — hiszen a romantika nemcsak művészeti irányzatként, hanem korszakként, tehát magatartásformaként és világnézetként is értelmezendő — beépüljenek a XX. század haladó magyar irodalmi és politikai mozgalmába. Olvassuk hát mi is autentikusan Kölcseyt, Adyt és Fábry Zoltánt: lássuk meg műveikben a jelennek szóló üzenetet is!

BOTANIKAI RITKASÁGOK A ZEMPLÉNI-HEGYSÉGBEN *

A Borsod megyei TIT-szervezet természetvédelmi munkabizottságot hozott létre ritka értékeink ismertetésére, újak felkutatására és védetté nyilvánítására. Ezekből a felkutatott és országosan eddig még kevésbé ismert Borsod megyei, közelebről a régi zempléni területen fekvő védett, vagy védelemre javasolt területekből mutatok be néhányat.

A Long-erdő védett fáai

A Long-erdő Sárospataktól 6 km-re É—Ék-i irányban, Végardó és Sátoraljaújhely között terül el. Itt ereszkedik le lépcsősen a Sátor-hegység a Bodrog medencéjére. E változatos táj ősi, természetes képe a Tisza—Bodrog szabályozása óta — az utóbbi száz év alatt — igen megváltozott és átalakult. A vizek lecsapolásával már csaknem eltűnt az a hosszan elnyúló erdő-sáv, amely a Sátor-hegység lábai alatt a Bodrogköz északi peremét végigkísérte a csehszlovák határtól egészen Tokajig. E hosszú erdőség utolsó maradványa a mai Long-erdő. A Bodrog szabályozása előtt a Long-erdő kitöltötte itt a Bodrog és a Ronyva közti egész ártéri síkot, sőt kiterjedt a Bodrogon túl is, egész Vajdácskáig, Alsó- és Felsőberecki községekig. A múlt század végén végrehajtott Bodrog-szabályozás megjavította az ármentesített földek minőségét, növelte ezzel értékét is. A medence peremének egyre szaporodó népessége pedig fokozódó szántóterület-igényével terjeszkedett a Long-erdő felé. Ezek a folyamatok több erdőirtáshoz, és az ősi, természetes tájkép átalakításához vezettek. Így a Long-erdő kopott, kisebbedett, és sajnos kisebbedik még (itt-ott) napjainkban is.

Ez az ősi Long-erdő, melyet nagy részben kocsányos tölgygel kevert gyertyános (*Querceto-Carpinetum*) alkot — a gyertyánhoz bükk is keveredik —, már számos természetkutatónk figyelmét vonta magára. Különösen sokan kutatták jellegzetes bükkös aljnövényzetét, mivel ez az alföldi jellegű tájakon ritka; növényföldrajzi szempontból itt a bükk feltűnése is jellemző. A Bodrog partjához közel több száz éven felüli öreg bükköt is láthatunk. Az Országos Természetvédelmi Tanács Három honvéd elnevezéssel három száz éven felüli bükkfát (*Fagus silvatica*) tart nyilván a gyertyános-bükkös erdőben, Sátoraljaújhely határában. E fákkal kapcsolatban még ma is sok legenda él a 48-as szabadságharc idejéből.

Ugyancsak itt — mintegy 50 lépésnyi távolságban az előbbiektől — az új Bodrog-part közelében két idős (száz éven felüli) bükkfa található, amelyeket Diana-fák néven ismerünk.

Sátoraljaújhelyen, a Kőkény-erdő részben egy idős (90—100 éves) nyárfa áll táblával megjelölve, az erdei út mellett, Mária-fa néven.

Sátoraljaújhely határában, már csaknem a Bodrog-parton áll, az erdei út mellett egy kb. 30—40 éves vérbükk (*Fagus silvatica* var. *atropurpurea*), az Izabella-fa.

* Megjelent a Természetudományi Közlö.y 1964/1. számában.

Az előzőekkel egy magasságban, az Új-Bodrog túlsó (bal) partján, a folyóparttól kb. 100 m-re, dróttal bekerítve, 50×100 m-es négyzetben áll 11, az előzőekkel egykorú (száz év körüli) idős bükkfa.

Igen érdekes és jellegzetes ezen erdők aljnövényzete is, amelyet már dr. Hargitai Zoltán előtt is leírtak és tanulmányoztak dr. Egey Antal, dr. Kiss Árpád és dr. Soó Rezső professzorok. A legjellemzőbb aljnövényzet ezekben a tölgyesekben a tüdőfű (*Pulmonaria officinalis*) és selymes sás (*Carex brizoides*). A (tölgyes-gyertyánosokban) a hagymás fogasír (*Dentaria bulbifera*), az erdei varázslófű (*Circaea lutetiana*), az erdeisás (*Carex silvatica*), szagosmüge (*Asperula odorata*), az árnyékvirág (*Majanthemum bifolium*) és a gyöngyvirág (*Convallaria majalis*). Legjellegzetesebb aljnövények a gyertyánosokban: az erdeisás, a bükkös sás (*Carex pilosa*) és a szagosmüge.

A Long-erdőben is — a Szigetközhez hasonlóan — tölgyvel kevert gyertyános csatlakozik a ligeterdőhöz. Az aljnövényzet tipikusan bükkös, sőt a *Fagion* jellemvonásai itt még jobban kifejezésre jutnak a tiszta gyertyánosokkal, illetve ezekben a bükk megjelenésével. A Long-erdőben fekvő Nagykökényes erdő rész gyertyánosa típusosabb a nyírséginél, mert amíg a bátorligeti láp nevezetes erdei fajai ligeterdőkben vannak, addig itt a gyertyán és bükk alatt díszlenek. Így valóban az Alföldre leereszkedett bükkös erdőről lehet beszélni.

Igen változatos és érdekes képet tárnak elénk a Long-erdőben levő, vagy azt határoló Bodrog-morotvák vagy Holt-Bodrogok is, amelyek hírnárja fajokban rendkívül gazdag, és több ritkaságot rejtget.

Ezek már valamennyien elvesztették kapcsolatukat az élő, ásott medderrel, és a lassú feltöltődés különböző stádiumait mutatják. Némelyikben szabályos feltöltési zónákat találunk, pl. a Nagykökényes-erdő melletti Hosszú-tóban. De az erdő déli részében levő természetes morotvát már benőtte a fekete nadálytő (*Symphytum uliginosum*). Nevezetes növénye a mocsárideg (*Lathyrus paluster*) és a nyáritőzike (*Leucojum aestivum*), a vízhídőr (*Alisma plantagó-aquatica*), a nyílfű (*Sagittaria sagittifolia*), a víziharmatkása (*Glyceria aquatica*), a sárga nőszirm (*Iris pseudacorus*), a magas ibolya (*Viola elatior*) és a rétiibolya (*Viola pumila*).

A morotvák legtöbbjében még szabad víztükör van, és bennük a *Potamoion eurosibiricum* gazdag elemeit találjuk: mételyfű (*Marsilia quadrifolia*), rucaöröm (*Salvinia natans*), kolokán (*Stratictes aloides*), bojtos békalencse (*Spirodela polyrrhiza*), tavirózsa (*Nuphar luteum*), kálmos (*Acorus calamus*).

E sík tájat a legtöbb tavasszal árvíz önti el, és ilyenkor pár hétre visszatér a táj rég letűnt, ősi képe: az árvizek járta, mocsaras, nádtengeres Bodrogköz. Viszont olyan száraz nyarakon, mint pl. az 1961. évi nyarunk volt, nagyon kiapadnak, szinte teljesen szárazra kerülnek a kisebb morotvák.

Amint a leírtakból is láthatjuk, a Long-erdő számos, az Alföldön ritka növényfajt, erdőtípust és védelemre méltó maradványfát is tartogat a turista, az erdész és a botanikus számára egyaránt.

A füzéri vároldal

A másik védett, vagy legalábbis védelemre javasolt tájunk a 34 kat. hold kiterjedésű füzéri vár és környéke, amely szintén a Zempléni-hegységi Erdőgazdaság gondozása alatt áll. Itt nemcsak a vár védett érték, amely a XIII. századtól volt tanúja nemzeti történelmünk nagy eseményeinek, hanem botanikai, erdészeti szempontból védett az omladozó váromot körülvevő sziklás hegyoldal ritka növényzete is. Ez a növényzet igen jellegzetes. Tavaszal itt virít fehérkeresztes virágokkal a Janka-tarsóka (*Thlaspi jankae* var. *Schudichii*), a deres csenkesz (*Festuca glauca*), a vékony csenkesz (*Festuca Valesiaca* sp. *pseudodalmatica*), az ezüstös pimpó (*Potentilla argentea* var. *impolita*), a szürkerózsa (*Rosa vosagiaca*), a szirtiternye (*Alyssum saxatile*), a parlagi rózsa (*Rosa gallica*), a magyar nyúlzapuka (*Anthyllis polyphylla*) és a mezei aggófű (*Senecio integrifolius*).

Itt díszlik még sok ritka növényünk: a pongyola harangvirág (*Campanula sibirica* ssp. *divergentiformis*), a rózsás kövirózsa (*Sempervivum schlechani*), a magyar kőhúr (*Minuartia frutescens*), az édes perje (*Poa scabra*), a szirtipáfrány (*Woodisa ilvensis*) és az északi fodorka (*Asplenium septentrionale*) is.

Sajnos, a védett vároldalon sokszor kecskék legelnek és irtják, taposásák, legelik az ott élő ritka növényeket, cserjéket.

Az Istvánkúti nyíres

Háromhuta község fölött (a Kőkaputól kb. 6 km-re) 8 kat. hold védett erdő áll a Zempléni-hegységi Erdőgazdaság gondozásában. Ez a kis erdő-rész igen jelentős 50—60 éves nyírfáival (*Betula pendula*), amelyeket 30—35 m magas ősbükkös vesz körül. Ez a magas hegységi nyíres, jellegzetes mikroklímájával, növényzetével és állategyüttesével (Kárpátok-lakó lepke-kékkal) a Zempléni-hegységben összekötő láncszem a kárpáti régiók felé. Ezért botanikai és zoológiai szakkörökben igen látogatott tája a Zempléni-hegységnek.

E rövid ismertetés is bizonyítéka annak, hogy mennyi érték, tudományos és erdészeti szempontból is menteni, védeni való nemzeti kincsünk van hazánk eme legfélreesőbb zempléni sarkában. Pedig nem is soroltam fel mindet. Pl. a sárospataki Királyhegy-oldal két áfonyás-nyíres erdeje is figyelmet érdemel, mert ennek aljnövényzetében valóságos „tundranövényzetre” lelhetünk. Több ritka zuzmófajta között pl. rénzuzmó is (*Cladonia rangiferina*) díszlik itt.

A CSALÁDI ÉS KOLLÉGIUMI NEVELÉS ÖSSZHANGJÁNAK MEGTEREMTÉSE *

Ha minden szülő kellő hozzáértéssel tudna tanácsot adni gyermeke jövőjének alakításában, tisztában volna a személyiségformálás és a képességek kibontakoztatásának a családban lehetséges és kötelező pedagógiai követelményeivel és módszereivel, még akkor sem volna fölösleges az együttműködés, tapasztalatcsere a nevelés vonatkozásában. Iskola, kollégium és szülők, családi otthon között. Kellő felkészültség, hozzáértés hiányában jó szándéka és gondoskodása ellenére sem tud valóban jó tanácsot adni minden szülő a nehéz döntésekben gyermekének, nem bizonyos, hogy a szükséges tárgyilagossággal fel tudja mérni gyermeke képességeit, tisztában van a társadalmi igényekkel és lehetőségekkel, nem kísérti-e meg helytelenül saját elképzelésének, ambíciójának, szülői akaratának erőltetése; biztosítva van-e valóban a demokratikus légkör a családban; lehet-e vitatkozni a választott, vagy választandó pálya, munkakör követelményeiről és az érdeklődés, a képesség összhangjáról?

Arra is gondolnunk kell, hogy a serdülő fiatalok jelentős része éppen fejlődésének kritikus szakaszában ki is szakad a szülői otthonból, kollégiumokba megy, sokféle hatás és befolyás alá kerül, vagy kerülhet, és a családi otthonba már csak haza-hazalátogat. A fiatalok személyiségének alakításáért, képességeik sokoldalú kiteljesítéséért elsősorban felelős két tényező: a család és az iskola, illetőleg témánk mellett maradván, a család és a családi otthon legalább részleges pótlására hivatott kollégium éppen a szülői irányítás alól kikerülő tanulók érdekében, de társadalmi igényből is tegye minél rendszeresebb és tervszerűbb gyakorlattá a „mindent megbeszélünk — egyszóval: demokráciában élünk” együttműködési nevelői tevékenységet nemcsak a tanuló közösséggel, hanem a szülők közösségével együtt is.

Annyira jelentős feladat ez, hogy nem lehet ad hoc jellegű, nem korlátozódhat a hibák, a bajok bekövetkezése után a diagnózis és a kezelési mód megállapítására, megelőző jellegűnek, segítséget és irányítást biztosítónak kell lennie. Ehhez pedig valamilyen szervezettség és tervszerűség legalább annyira szükséges, mint a megfelelő pedagógiai felkészültség, a felelősségérzet és hivatásszeretet, valamint annak a szemléletnek és álláspontnak a kialakítása és elfogadása, hogy a szülők és pedagógusok, családi otthon és kollégium azonos célkitűzések megvalósulásáért fáradoznak, egy nagy családot képezünk, amelyben „a család minden tagjának örömeit együtt viseljük”. [. . .]

Az együttműködés eredményességéhez az is hozzátartozik, hogy mi is minél alaposabban és szélesebb körűen megismerjük a szülők otthoni nevelési gyakorlatát, elveit, módszereit, a családi légkört, hogy tudjuk, ki-ki mire támaszkodhatunk, kit miről kell tájékoztatnunk, meggyőznünk.

* Részletek a szerzőnek a Borsodi pedagógiai pályamunkák c. 1978-as miskolci kötetben megjelent tanulmányából.

Ehhez állandósult nevelői gárdára, sok gyakorlati jártasságra, tapasztalatra, időre, tapasztalatcserére és sok elbeszélgetésre van szükség. Rendszeresen szervezett alkalmak és jól átgondolt tematika, felkészültség nélkül nem is valósítható meg.

A tanulók a középfokú oktatási intézményekbe már nem tabula rasa-ként kerülnek, mert már sok mindent írt rájuk addigi életszakaszuk. Milyen jó lenne, ha egyet-mást idejében megtudnánk ebből a „ráíródásból”, és el tudnánk dönteni, mit kellene folytatnunk, mit korrigálnunk, mit le-törölnünk, mit pótolnunk, és mit előről kezdenünk. Ehhez azonban a szü-lők bizalmára is szükségünk lenne, hogy őszintén merjék elmondani az őket is aggasztó problémákat, mert nem lesz terhelő priusszá gyermekük számára, nem nehezítik meg a „tisztá lappal” indulását. A szülők bizalmát pedig hagyományozódó, továbbadott konkrét tapasztalatok alapozhatják meg egy-egy kollégiumban, s erre a nevelőknek egyénileg is, a testületnek is gondot kell fordítania.

Nem szeretnénk azonban semmiképpen azt a benyomást sem kelteni, mintha a kollégiumokba csak problémás tanulók kerülnének, és minket, nevelőket csak a negatívumok feltárása érdekelne. Igen szép számmal van-nak olyanok is, akik kitűnő képességgel rendelkeznek, érdeklődésük sok irányú, aktivitásuk általános iskolai vagy szülői indíttatásra örvendetes bi-zonyítékokat mutat fel. Milyen jó lenne, ha ezeket a bizonyítékokat nem kellene újra előről, nulláról kezdeni, ha a középfokú oktatási intézmények-be történő átmenet során az aktivitás, a közösségben, a közösség javára vállalt és végzett munka, lendület nem csökkenne. [. . .]

Az oktatási minisztériumi tervezeti anyagból a szülőknek otthonuk-ban történő meglátogatásával kapcsolatban merült fel a legtöbb kétely ben-nem. Mikre gondolok? A nevelők túlterheltségére, vidéki kollégiumokban nem ritkán létszámihiányukra, az időhiányra, az utaztatás fátalmaira, és nem utolsósorban arra is, ha előzetes bejelentés nélkül utazunk ki, akkor esetleg nem találjuk otthon a szülőket, vagy számukra alkalmatlan időben érkezünk, ha pedig előre közöljük látogatásunk idejét, akkor esetleg túlzot-tan vendégként fogadnak, és ez is kellemetlenné válhat. Mindezeket saját tapasztalatom alapján is mondom, anélkül, hogy kétségbe vonnám, milyen hasznos, gyakran meglepő tapasztalattal jár egy-egy szülői látogatás. Ép-pen ezért, ha korlátozott mértékben tudjuk is megvalósítani, kísérletez-nünk kell vele.

A kollégiumi rendezvényeken való szülői részvétellel csak egyet lehet érteni, inkább a gyakorlati megvalósításban adódnak nehézségek, és itt is a tárgyi feltételek korlátozottsága miatt.

Az egyéni beszélgetések jelentik mai gyakorlatunkban a legáltaláno-sabb formát, csak az a hiba, hogy ezekre leginkább konkrét és nem pozitív jellegű indítékokból kerül sor: fegyelmi ügyek miatt, esetleg a pályavá-lasztással kapcsolatos tanácskérés vagy tanácsadás esetében.

A szülők a nevelőkkel fenntartott kapcsolattól függetlenül is sok min-dent tudnak a kollégiumról, részben saját gyermekük tájékoztatása alap-ján, részben itt jártuk alkalmával nemcsak a külsőt, a tárgyi feltételeket ismerhetik meg, hanem főleg a hozzáértőbbek a kollégiumban „zajló” élet-ről is tájékozódhatnak. Hogy gyermekeik „élménybeszámolóí” milyen jel-

legűek és beállítottságúak, eléggé függ a tanulónak közösségbe történő beilleszkedésétől vagy konfliktusaitól, tanulmányi eredményeitől, baráti körétől, jó vagy rossz közérzetétől, tárgyilagosságától, intelligenciájától. A beszámoló értékelésében pedig szerepe van a szülők tárgyilagosságának, hozzáértésének, személyes tapasztalatainak.

Tapasztalataim szerint megyénkben a szülőkkel történő kapcsolat kiépítése sokféle változatával találkozhatunk, de azok többnyire tájékoztató, eligazító jellegűek, és csak ritkán jutnak el a tervszerű, összehangolt, szélesebb körben kibontakozó nevelési tendenciáig. [. .]

Aktív és hatékonyan működő kollégiumi szülői munkaközösségről megyénkben nem tudok, bár ez nem zárja ki, hogy valóban nincs is. A szülők gyakori be-belátogatása, a kiemelkedően jó teljesítményekért a dicséret, a súlyos fegyelemsértésért, rossz tanulmányi eredményért az elmarasztalás írásos közlése nem elég a kapcsolattartáshoz, nem elégíti ki a nevelési együttműködés követelményeit, a célok és a módszerek tisztázását, a kölcsönös tapasztalatcsere lehetőségét, a szocialista pedagógia elveinek meggyőződésé erősödését.

Volt azért évekkkel ezelőtt egy kezdeményezésem, amelyről a tapasztalatok alapján azt mondhatom, talán szerénytelenség nélkül, hogy jól sikerült, és sajnálom, hogy nem folytattam tovább, míg módomban állott. Erről szeretnék beszámolni az alábbiakban, hátha hasznosítható még ma is. Az iskolai szülői értekezlettől függetlenül szülői értekezletet szerveztünk. Írásos meghívókat küldtünk ki, abban kértük a részvétel visszajelzését, esetleg a szállásigényt is. Közöltük a központi előadás témáját, amely a kollégiumi nevelés tartalmi célkitűzéseiről szól. Kértük továbbá a szülőket, hogy attól függetlenül is jelezzék, ha valamilyen más kérdésükre is választ szeretnének kapni, és jelezzék esetleges javaslataikat a kollégiumi étellel kapcsolatban. Szombaton délután négy órára tűztük ki az értekezlet kezdetét a kollégium ebédlőjében, de az értekezlet megkezdése előtt az ifjúság egy kb. háromnegyedórás kultúrműsorral köszöntötte a megjelentekeket, és szerény uzonnával is szolgáltunk, hogy fehér asztal mellett kötetlenebb legyen majd a beszélgetés.

Telt háznak örvendhettünk, sőt az ifjúság egyáltalán be sem fért. A bevezető előadást az igazgató tartotta, s az a megmondolás vezette, hogy egy kis eligazítást adjon nevelő partnereinek, hogy szocialista társadalmunkban melyek a kollégiumi nevelés főbb célkitűzései, milyen igényeket támasztanak irántunk az egyes nevelési területeken, milyen módszerekkel és tevékenységi formákkal igyekszünk az elveket életszemléletté és életgyakorlattá formálni, miért hatékonyabb és hasznosabb is mind az egyén, mind a társadalom szempontjából, ha a szülői ház és kollégium azonos cél érdekében összehangoltan tud együtt dolgozni. Kerültek be az előadásba megválaszolatlanul hagyott kérdések, hogy kissé provokatív jellegű legyen, és hozzászólásra ösztönözzön.

Kezdetben úgy tűnt, hogy a résztvevők nagy száma gátolja az őszinte megnyilatkozásokban különösen azokat a szülőket, akik nem szokták meg a nyilvánosság előtti beszédet. De lassan a kötetlen forma feloldotta a gátlásokat, és a legaktívabb szülőkkel tíz óra után ért véget az eszmecsere.

Természetesen ott volt a kollégium valamennyi nevelője és az évfolyamfelelősi felvilágosításokat is megkaphatták a szülők.

Túlzás volna azt állítani, hogy a beszélgetések minden vonatkozásban megközelítették a szocialista pedagógia leglényegesebb kérdéseit, de azt nyugodtan állíthatjuk, hogy egyes részkérdések nagyon helyes szempontból, lényegét érintően merültek fel még akkor is, ha a megfogalmazás nem volt a legszakzszerűbb, és az volt a nevelők egyöntetű megérzése, hogy a két nevelő partner szemléletben, a feladatok szolgálatában, az együttműködésben közelebb került egymáshoz. Egy kicsit szülői-pedagógiai továbbképzés volt a találkozó, de egy kicsit nevelői is, mert közelebről és más szempontból is ismerkedtünk meg problémákkal, amelyekkel talán sokszor nem is vagyunk eléggé tisztában, vagy pedagógiai gyakorlatunk során kísért az egyoldalú megítélés. [. .]

A kollégiumi nevelőmunkának a világnézeti-politikai nevelés mindig kiemelt munkaterülete volt, vagyis, ha a fiatal ugyanolyan megvilágításban, értékelés szerint hall valamit politikai-közéleti kérdésekről szüleitől, mint nevelőitől, akkor bizonyára nagyobb annak a meggyőző ereje, akkor nem vetődik fel benne az a gondolat, hogy a nevelő azért mondja úgy, mert az a kötelessége. Nem gondolunk valamiféle családi politikai köri foglalkozásokra, elméleti előadások tartására, hanem inkább a „gyakorló” politikára: a mindennapi életben felmerülő politikai-társadalmi-gazdasági kérdésekre történő helyes reagálásra, felvilágosító eligazításra.

Nem lenne lényegtelen téma egy-egy szülői értekezleten ennek jelentőségéről és módszereiről, a szülői példamutatás fontosságáról, a politikai tájékozottság korszerű műveltségi követelményeiről, a közéleti és munkaköri megbecsülést és boldogulást is segítő kihatásairól is elbeszélgetni, közös nevezőre jutni. Ehhez a témához szorosan kapcsolódik a közéleti aktivitás kérdése. Ez szocialista társadalmunk lényegéből adódik, és a társadalmi és egyéni érdekek együttes szolgálatának helyes szemléletét jelenti.

A kulturális nevelés és önképzés lehetőségei a tömegkommunikációs eszközöknek szinte általánossá válása következtében rendkívül kibővültek, de azért ne gondoljuk, hogy minden meg is oldódott ezzel. Ifjúságunk jelentős része inkább a szórakozás lehetőségeit keresi bennük, míg a komolyabb műsorszámok, az alaposabb műveltséget nyújtó előadások iránt kisebb az érdeklődés. Hasznos lenne arról is véleményt cserélni a szülőkkel, hogy a kulturális és esztétikai nevelés területén a tervszerűség, a hasznosság és kellemes időtöltés szempontjait hogyan lehet összeegyeztetni, egyenúlyban tartani a családi és kollégiumi nevelés lehetőségei között.

A fizikai munka megbecsülésére nevelés céljából a kollégiumban elég sokoldalú önkiszolgáló tevékenységet végeznek a kollégisták. Ezeket a tevékenységi formákat otthon csak kisebb részük gyakorolta, nemcsak életkora miatt, hanem a szülői kímélet miatt is. Mi azt valljuk, hogy növendékeinkkel meg kell értetnünk, hogy az emberi élet fenntartásához szükséges javak biztosításának a munka a feltétele, s ez erkölcsi kötelesség mindenki számára, de emberi becsületének is mértéke.

Nem jelenti ez azt, hogy az együttműködés jegyében valami olyasmit kérnének a szülőktől, hogy erről kiselőadásokat tartsanak az unalmasságig gyermekeiknek, hanem éppen a makarenkói pedagógia jegyében a sok be-

széd és érvelés, meggyőzés helyett a gyakoroltatásra biztosítsanak lehetőséget. Azt sem jelenti, hogy ne engedélyezzék a vakációban gyermeküknek a jól megérdemelt pihenést sem. De azt már jelentené, hogy ne szoktassák le az önkiszolgálásnak arról a szintjéről, ahová esetleg már a kollégiumban eljutott, ne akarják a saját maguk rovására mindentől túlzottan megkímélni, kiszolgálni esetleg ilyenféle meggondolás alapján, hogy „ha már nekem nehéz gyermekkorom volt, legalább az én gyermekemnek legyen könnyebb!” Életkorához, fizikumához mérten hadd szokja meg a munkát a gyermek, és tanulja megbecsülni, amit szülei érte dolgoznak, kapcsolódjon be a lehetőségek szerint az ő munkájukba! Ha pedig értelmiségi foglalkozású a szülő, ne tekintse rangján alulinak, hogy legalább a nyári szünet egy részében vegyen részt a termelőmunkában gyermeke, és tanulja meg értékelni a fizikai munkát is.

A rendtartás is megkívánja, hogy a kollégiumi házi- és napirend összeállításába vonjuk be a szülőket, hallgassuk meg az ő véleményüket is. Ennek kettős jelentősége lehet. Egyfelől hasznosítható javaslatokat kaphatunk külső, de nem érdektelen nevelő partnereinktől, akik más oldalról is láthatják és mérlegelhetik a kollégiumi élet szervezetségét, másfelől szükség szerint nekünk is van alkalmunk megadni a felvilágosítást arra, mit miért csinálunk, melyek a pedagógiai meggondolások követelményeinkben, tartalmi és szervezési munkánkban. S ha sikerül kölcsönösen meggyőződéssé szilárdítani elképzeléseinket, megismertetni az irántunk támasztott nevelési, társadalmi elvárásokat, akkor bizonyára csökkenni fog a csak kritizálók, a gyermeküknek mindig igazat adók száma, és nő a meggyőződéssel és hatékonyan velünk együttműködő családi nevelő partnereink tábora az ifjúság, a társadalom és a neveltségi szint javára.

Az eddig elmondottakban, a teljesség igénye nélkül, témákat vetettem fel, munkaterületeket érintettem, amelyekről jó volna véleményt és tapasztalatot cserélni, együttműködést kialakítani a szülőkkel, valóban nevelő partnerekké válni, szakmai segítséggel is hozzájárulni a családi nevelés korszerűségéhez, követelményeihez.

Úgy vélem, hogy a kollégiumi szülői munkaközösségek létrehozása önmagában nem sok nehézségbe ütközik. Hiszen aligha volna szülő, aki ne fogadná szívesen, hogy egyrészt meghallgatják az ő véleményét is gyermeke nevelése ügyében, másrészt rendszeres eligazítást és segítséget kap erre hivatott szakemberektől, s az együttműködés eredményeként sikerülhet semlegesíteni, kiiktatni olyan egyéb hatásokat, amelyeket szülő és kollégium károsnak és aggasztónak ítél, és sikerülhet pozitív személyiségjegyeket kialakítani, megszilárdítani, az életre gondosabban felkészíteni. Ha ilyen értelemben felhívással fordulnak a kollégiumok szóban vagy írásban a szülőkhöz, a formális megalakulás bizonyára könnyen és gyorsan sikerül.

A feladat nehezebb része a szülői munkaközösség működtetése, a megalakulás gyakorlati hasznának és jelentőségének tapasztalattá érlelése. Vitathatatlanul sok többletmunkát, gondot, ötletességet, jobb felkészültséget, de segítséget is jelent nevelői munkánk minél eredményesebb ellátásában. [. . .]

A szülő házzal való együttműködést a komoly nevelői szándék mellett igyekeznünk kell minél vonzóbbá is tenni. Tehát találkozunk nemcsak

értekezletek keretében, hanem más, szórakoztató jellegű kollégiumi rendezvényre meghívott vendégként is. A kellemes élmények, emlékek hozzá fognak járulni ahhoz, hogy a komoly együttműködés alkalmaira is szívesebben bejöjjenek a szülők, sokoldalúbbá válnak kapcsolataink, a nem feltétlenül hivatalos formák közötti beszélgetés emberileg is közelebb hoz egymáshoz, jobban megismerjük egymás szemléletét, gondolkodásmódját, megértjük problémáit és készségesebben segítünk a nehézségek megoldásában. Megteremtődhet az a bizalom, amelyről a bevezetőben szó esett, és amely nélkül őszinte együttműködésről nem is lehet szó.

De el kell kezdenünk ezt a munkát. Tapasztalatokat kell szereznünk, és tudatában kell lennünk annak is, hogy itt csak nyerhetünk mi is, a szülők is, az ifjúság és az egész társadalom is. Az ifjúságot érő különböző hatások koordinálása sürgető társadalmi igény, s ennek két fő felelős munkása a családi otthon, és az annak legalább részleges pótlására törekvő bentlakásos intézmények, kollégiumok. Ellenérveket nehezen találunk az együttműködés erősítésének fölösleges voltára.

Mi adhat erőt, ötleteket e munkaterület eredményesebb szolgálatára? A hivatásszeretet, az ifjúságért érzett felelősség, a társadalmi igények teljesítésére való törekvés. Ha ezekkel gyengén állunk, akkor az érvek sem lehetnek hatékonyak!

AZ OSZTRÁK—MAGYAR MONARCHIA KÜLPOLITIKÁJA *

Az Osztrák—Magyar Monarchia etnikai összetételét és közjogi viszonyait tekintve is különös képződmény volt a korabeli Európában. Soknemzetiségű, sokközpontú állam, mely — bár monarchikus államformában élt — nem volt elég egységes. A külpolitika — az uralkodó jogkörébe tartozó terület — erőtlen kísérletei nem vetekedhetnek a nemzetállamok erős belső bázisra támaszkodó uralkodóinak céltudatosságával. Ezért méretei ellenére a külpolitikában nem játszhatja el az őt megillető szerepet.¹ A birodalmi érdeket a nemzeti érdekeknek kellene meghatározniuk, illetve a birodalmi és nemzeti érdekekkel leginkább egyező nacionalizmusnak. Ugyanakkor a birodalmi és nemzeti érdekek egybe kell esnie a dinasztikus elképzelésekkel is, hogy ez a három tényező egymást erősítve alkosson határozott külpolitikai irányvonalat. Ezért van előnyösebb helyzetben bármelyik nemzetállam a nemzetiségek gyűjtőmedencéjét képező Monarchiával szemben külpolitikai kérdésekben is. A birodalmi és a dinasztikus érdekeket még csak egy nevezőre lehetne hozni — bár a kétközpontú állam esetében ez is okozna nehézségeket —, de ezeket a nemzeti érdekekkel is egybehangolni lehetetlen feladat. Így a nemzetállamok esetében együttható erők interferálnak, egymást gyengítő hatással realizálódnak a Monarchia külpolitikai lépéseiben. Franciaország vagy Anglia esetében a nemzeti érdekek közvetlenül kifejezésre juthat a külpolitikában. A másik véglet, amikor a dinasztia érdekei szabják meg a külpolitikát, illetve ennek a nacionalizmus által befolyásolt változata, melyre a legjobb példa Németország vagy Oroszország. Ebben az esetben jellemző, hogy az uralkodóház nemzeti, s a Monarchia esetében a nemzeti érdek nem juthat kifejezésre, hiszen 11 nemzeti érdeket kellene képviselni, mivel döntő számbeli túlsúlyal egyik sem rendelkezik.

„A XIX. század folyamán az orosz kérdés volt a magyar politikusok számára az első számú külpolitikai probléma. A cári terjeszkedéstől való félelem határozta meg három nemzedéken át valamennyi szomszédal szembeni magatartását.”²

Ezt aényt a „veszélyeztetettség érzése” fogalommal szokták jelölni. Elsősorban az orosz állammal szemben vélték magukat fenyegetettnek, de nem kevésbé félték a németektől sem. Ezért elsődleges feladatuknak a hódítás elleni védekezés megszervezését tartották. A két oldalról jelentkező fenyegetés közül (1849 emlékei alapján) az orosz veszélyt ítélték nagyobb-nak már csak a birodalmon belül élő nagyszámú szláv népesség miatt is, s ennek elhárítása érdekében megbarátkoztak a Németországgal való együttműködés gondolatával.

A másik tényező, mely a külpolitikai aktivitást fékezte, Magyarország, illetve a Monarchia etnikai összeétele volt. A magyar politika vezető réte-

* Részlet a szerző bölcsészdoktori disszertációjából.

ge tisztában volt azzal, hogy a Monarchián belüli magyar különállás és a történelmi Magyarország fölötti magyar szupremácia összefügg a birodalom belüli etnikai arányokkal, és azt is tudta, hogy az adott berendezkedés a lehetőségeket a végsőkig kimerítette. A „magyar” állam telítve van. Bárhol megbomlik az egyensúly etnikai tekintetben, az a magyar elsőséget sodorja veszélybe. A nem magyar, illetve nem osztrák népesség számának növelése a dualista berendezkedést kérdőjelezi meg, tehát a legfőbb feladat a status quo fenntartása. Ezért jelentett számára elsődleges feladatot a török birodalom integritásának védelme is, hiszen a balkáni népek felszabadító mozgalmi akut kérdéssé váltak, de amikor arról volt szó, hogy ez a felszabadulás orosz segítséggel megy végbe, s a Monarchia körül egy szláv kör képződik, a magyar állam inkább megbékélt évszázados ellenségével, a törökkel, semmint az ún. orosz „veszélynek” kitegye magát. Ezért kell felbomlania a három császár szövetségének is. Az okkupációba mégis bele nyugodtak (bár megbillent az etnikai egyensúly), mert ez a lépés még mindig kevésbé volt veszélyes, mint az orosz támogatással történő szerb terjeszkedés. A Neue Freie Presse — melyet egyébként sokat idéz az orosz sajtó is — 1873. október 19-i számában a kérdésről ezt írja:

„Ha Ausztria ellenséges, sőt csak barátságtalan álláspontot foglal el Törökországgal szemben, akkor ezzel támogatja a szláv mozgalmat. Mi haszna lenne annak? Területbővítéseket akarunk talán délen? Nincs még elég félművelt nép monarchiánkban?”

S egy hír a Balkánról, mely közelebb visz a kérdéshez, az 1875-ös bosznia-hercegovinai felkelésről:

„Több mint fél éve tartja magát Hercegovinában a felkelés, s ha lehetünk a híreknek, melyek a két fél hadszíntéri tudósításain alapulnak, ezt a felkelést azokhoz a háborúkhöz kellene hasonlítsuk, melyek fényes sikereket hoztak. De ezeket a sikereket mindkét fél magának könyveli el, ugyanakkor semmiféle siker nem mutatható ki „de facto”: a felkelés nem terjed tovább, de leverése is várat magára. Különben az európai diplomácia ez ügyben akcióba kezdett, s minden igyekezete arra irányult, hogy elérje: az osztrák—magyar kormány állítson össze egy olyan tervezetet, mely a Porta feltételeit tartalmazná Bosznia és Hercegovina számára, egyetértésben kormányunkkal,³ s a német kormány támogatását élvezve. Ezek után a tervet a nyugati hatalmakkal is ismertetni kell, valamint Oroszországgal is. Ezután terjesztenék a Porta elé a nagyhatalmak beleegyezésével és javaslatával együtt, először baráti vagy félhivatalos formában, azután hivatalosan is, s ha sor kerül rá, hivatalos előírás (ti. ultimátum) formájában.”

Eddig a javaslat.

Szemmel látható, hogy nem volt még soha annyi biztató előjel a gyors megegyezés lehetőségére, s a keresztes hadjáratok ideje óta nem gyült össze akkora hatalmas erő, majdnem egész Európa ereje, egy látszólag könnyű feladat megoldására. Ez a feladat pedig az, hogy néhány követelést végrehajtsanak egy olyan gyenge állammal, mint Törökország. Egyébként — mint látjuk — egyik hónap a másik után múlik, s a felkelés még mindig ugyanabban a stádiumban van, s hosszas előkészítés után a tervet Andrássy még csak hivatalos formában közölte a tö-

rök kormányval . . . azóta, amióta az európai diplomácia foglalkozni kezdett Hercegovina kérdésével, megkezdték és be is fejezték nemcsak a porosz—osztrák háborút (1866-ban), de a francia—porosz háborút is (1870—71). A németek közel ennyi idő alatt semmisítették meg a második császárságot, s vették be Párizst . . . !”⁴

¹ A kérdésről ld. Diószegi István *Klasszikus diplomácia — modern hatalmi politika* című könyvét

Gondolat Kiadó, Bp. 1967.

² Diószegi István: *A magyar függetlenségi ellenzék és a Monarchia külpolitikája 1900—14.*

Századok. 107. évf. 1973. 1. sz.

³ *Ti. az orosz kormányval*

⁴ *Vesztnyik Jevropi 1876. febr. 1. Külpolitika* című rovat. Európa és a hercegovinai kérdés 814—816. o.

Oroszból fordította dr. Czövek István

B) Tallózás diákjaink írásaiban*

1. VERSEK

a) BALÁS ATTILA: NOMINÁLIS TÉL

Hó és csend. Tél,
Hideg, jég. Szél,
Szánkó, sí, korcsolya.
Tó, szél kél. Fakutya,
Emberek a tavon.
Fehérség, Balaton.

b) TÓTH MAGDOLNA: HAJNAL

Cseng zöld csend
álom leng
harmatcsepp
hajnalt zeng
fény árad
ág roppan
Hold lángja
ellobban

c) TÓTH IRÉN: SÁROSPATAK

Nem láttam még itt
hajnalt
a Rákóczi úti fákat
ébredezni
és rózsaszínben
a várfalakat
De késő éjjel
amikor minden csillag
vacogva reszketett
végigmentem a városon
a barokk és reneszánsz
házfalak alatt
Az Alma Mater
álmosan ásított felém
vonzott

* Az e cím alatt található versek és versfordítások, novellák és novellafordítások, interjúk a Sárospataki Krónika eddig megjelent számaiból Rácz István válogatása alapján kerültek a kötetbe.

bekapni készült
és úgy éreztem
biztonságos lenne
ott belül
visszhangzana léptem
a kapuboltozat alatt
Óriznének sápadtan
a hófehér falak

Látni akarom még egyszer
amint a Bodrog elmosza
a csillagokat
és egy napig magával
viszi őket,
hogy este újból
az égre hintse
és azok a holdfényben
száritkozzanak

Látni akarom
amint az utcaseprő
először, lendíti meg seprűjét
hogy elkezdje a napot
az ébredő embereket
a sok kitáruló ablakot
az ívlámpákat halványulni
meghajolni a nap előtt
és az esti újraéledéshez
összegyűjteni az erőt.

Patak az én városom
Az enyém és
az is marad
Itt tanultam meg
semmi és valaki lenni
Itt lettem felnőtté
Itt hagylak Sárospatak
Sárospatak
Sárospatak

d) PÁSZTOR ILDIKÓ: ÓRÁK

Billeg az inga
Tiki-tak tiktak
Követi árnya
Tiki-tak tak
Ide-oda bólogat

Tiki-tak tiktak
Ketyeg pici bókokat
Tiki-tak tak
Egy nyúlánk vándor
Tiki-tak tiktak
Percet mér számol
Tiki-tak tak
Egy kicsi legény
Tiki-tak tiktak
Órát mér szegény
Tiki-tak tak
A nagy és kis legény
Tiki-tak tiktak
Rab az-ido tengelyén
Tiki-tak tak

Hogyha egyszer minden óra
Karóra és falióra
Lázadna hogy sok a dolga
Semelyik sem lenne szolgálja
Az idő tán belehalna
Temetésén minden ember
Ott volna

e) VERES ANDREA: P. TEHET RÓLA

A nem-tudom-hanyadik
éjjeli ébrenlétben
vallatom magam
a meg-nem-történt
esetlegességről

a biztosan igazat
naponta rám kiáltják
a fénysugarak
ahogy megvesszőzik a testemet.

2. VERSFORDÍTÁSOK

1) BYRON: MIKOR ELVÁLTUNK *When We Two Parted*

Mikor elváltunk
Könnyező csendben,
Bút a perc jósolt
Megtört szívemben.
Mikor elszakadtunk,
Örömtelen
Csókod hideg volt,
Szád vértelen.

A hajnal hűtötte
Le forró agyam,
És figyelmeztetve
Éreztem magam.
Esküd szertefoszlott,
Neved bár ragyog,
Hallom, hogy gyaláznak:
Részese vagyok.

Lélekharang hangon
Emlegetnek,
Borzongok, hogy mért kell
Így szenvedned.
Talán ők ismernek
Téged, s nem én?
Sokáig bánt majd, hogy
Nem vagy enyém.

Titkon találkoztunk,
Szíved feledett,
Nagyon fáj, megcsaltál,
Lelked elvetett,
Hogyha találkoznánk,
A múltat feledve
Hogy üdvözlénélek?
— Csendben könnyezve.

Angolból fordította: Pinczés István

5) *ROBERT BURNS: PIROS RÓZSA SZERELMEM*

My Love is Like a Red, Red, Rose

Szerelmem ég piroslóan,
Mint nyári rózsaszál.
Szerelmem szép, mint a dallam,
Mely édes-lágyan száll.

Mily gyönyörű te vagy, tündér,
Én oly hévvel égek!
Minden véget ér, de örök,
Mit irántad érzek.

Ha kiszárad mind a tenger.
Ha a szikla megolvad,
És még ha a sír el is nyel,
Hű szerelmem megmarad.

Isten hozzád egyetlenem,
Búcsúzom, most elmegyek.
Ne félj, újra visszajövök,
Világ végén bár legyek.

Angolból fordította: **Pinczés István**

c) *APOLLINAIRE: VITAM IMPENDERE AMORI*

A karjaidban halt meg a szerelem
Emlékét ne feledd
Ő halott te talpra állítod
Ő visszatér hogy lásson

Eltelik még egy tavasz
Arra a gyengédségre gondolok
Isten veled évszak ki befejezted
S újrakezded szerelmünk

Franciából fordította: **Perecsi Sarolta**

d) *A VERECKI TARKA MEZŐN*
Cserez pole vereckoje

A verecki tarka mezőn
Vitéz kuruc lovas had jön.
Egy török ló jár az élen,
Ukrán legény ül nyergében.

Jobb kezében szablyát markol,
Vér csöpög a görbe kardról.
Holló károg fönn a légben,
Német sír a völgy ölében.

Ukránból fordította: **Bodnár Klára**

e) *V. KULIMIN: BÉKE*
Tyisina

Béke, béke kell az embernek,
Hogy hallja a fű lélegzését,
Higgye, hogy a patakocska él,
Hogy álomba a dal ringassa,
Tudja, hogy az ágyú már halott,
Hogy kedvese szíve mit dobog,
Béke, béke kell az embernek.

Oroszból fordította: **Sóhajda Borbála**

f) *JOSEPH VON EICHENDORFF: ELMÚLT*
Vorbei

Nincs már többé az öreg fa,
Mely hajdanán e helyen állt,
Virágtenger volt a lombja,
Szívem közte nyugtot talált.

Nincs már többé az az erdő,
Mely fedte a hegy oldalát,
Hazafelé kedvesemtől
Szívem szívta szép, új dalát.

Nincs már többé az a mély völgy,
A legelő, szelíd őzzel,
Ahol egymást, óh, drága hölgy,
Megsókoltuk sokezerszer.

Él még a fa, völgy s az erdő,
Ifjú maradt minden nekem,
Rajtad fogott csak az idő,
S elmúlt már a szép szerelem.

Németből fordította: **Komjáthy Lajos**

3. NOVELLÁK

a) FRÁTER MÁRIA: ÚJÉVI ÁLOM

Lenyelte az első kanál levest. Pompás íze volt! Közben arra gondolt, hogy ma van a 60. születésnapja. Megöregedett, több jutott neki a rosszból, mint a jóból. Ma reggel a tükörbe nézett — évek óta nem tette —, s egy vén, mogorva arc nézett vissza. Nem akarta elhinni, hogy az övé. Mindig azt hitte magáról, hogy fiatalos öregúr. Persze, a látszat néha csal . . .

Mióta meghalt a felesége, egyedül élt. A magány mindenre megtanította. Megviselte a felesége halála; mindig azt gondolta, hogy ő megy el előbb. Amilyen hatalmas a teste, olyan az akarata is. Ki kellett bírnia. Nem akart totyogós, magatehetetlen vénember lenni, akinek csorog a szája szélén a nyál. Elhatározta, hogy ezután is fog tudni örülni az életnek.

Miközben ebédelt, kinézegetett a konyhaablakon. Sűrű pelyhekben hullt a hó. Megtörölte a bajuszát.

Ilyenkor, szilveszter napján, az ő születésnapján megrohanták az emlékek: az első boldog nyár; az érett körte, melyet a fáról loptak; a piros rózsák, melyeket első ajándékként kapott tőle a felesége; a fagyos, téli esték . . . Felzaklatták az emlékek. Nem pihent le ebéd után, mint vasárnap szokott. Felvette a meleg bundát. Kilépett az erkélyre, amely körülfutotta a házat és körülölelte a belső udvart. Ósdi volt a ház és fakó, a vakolat potyogott; mégis szerette . . . Nagyot sóhajtott.

— Ugyan már, csak nem leszek érzelgős?!

A kapun alig fért ki az utcára a hóembertől, melyet a ház gyerekei építettek oda. Nagy igyekezettel préselte ki széles vállú, hatalmas testét.

Délutáni fényben úszott az utca. A neonsövek piros, kék, zöld fénye villódzott az úton. Ropogott a lába alatt a frissen hullott hó.

Az ablakban látni lehetett a feldíszített, kivilágított karácsonyfákat. Neki is van otthon egy, igaz szerényebb. Minek csináljon olyan nagy felhajtást magának!

Erre-arra sétált a városban. Erre kézenfogva sétáltak. Arra, a téren, egy apa játszott a fiával. Boldogan szívták be a nedves hó szagát, kipirosodva örültek az életnek. Idegennek, rohanónak talált mindent. Csak az öreg házban érezte magát biztonságban. Villamosra szállt, hamar otthon akart lenni. Nem bírta elviseli, ahogy a mai fiatalság beszél. Rádásul át sem adták a helyüket. Rájuk szól, ha nem kellett volna leszállnia.

Toppantott a lábával, hogy lerázza róla a havat; a kabátját megütögette. Finom meleg volt a lakásban. Átöltözött. Úgy döntött, hogy most is végighallgatja a rádió szilveszteri műsorát, akármilyen rossz lesz is.

Bekapcsolta a rádiót, kényelembe helyezte magát, rágyújtott egy szivarra. A ház lakói ki nem állhatták a szagát. De most előszedte. Vacsora után különösen jólesett.

A műsor eleje nagyon szórakoztató volt. Később ásitozni kezdett, amikor az elcsépeelt futballal hozakodtak el. Megvetette az ágyat, elvégre onnan is hallgathatja a rádiót. Lefeküdt, s ő maga sem vette észre, hogy lecsukódott a szempillája; mély álomba merült.

Mikor felébredt, még szólt a rádió:

— Pontos időjelzést adunk: 6 óra következik . . .

Kintről recsegő papírtrombita szava zengte túl a rádió hangját. Kurjongatás hallatszott . . .

Felült az ágyban. Egy könnycsepp gördült végig ráncos arcán . . .

— Most mennek haza, lefeküdni . . . Mint hajdan én, és társaim.

b) JUHÁSZ KORNÉLIA: VOLT EGYSZER EGY SZÉP HÉTVÉGE . . .

Negyed kettő. A teremben áporodott a levegő. Monoton zaj hallatszik. Az osztály csendben ül, a nehéz levegő körülfogja az ábrándozó arcokat.

— Még egy fél óra — suttogják.

Rekedtes sóhajlás száll végig a padsor fölött. A tanár kérdően néz az „áldozatra”. A tábla előtt vékony, barna lány áll. Nyugodtnak látszik, bár egyre biztosabban tudja, hogy hamarosan megszólal a tanár: „Eredj a helyedre, és szégyeld magad!” De Maja nyugodtanak látszik. Felemeli a kezét, és oldalra simítja homlokából azt a hajtincset, amelyik mindig a szemébe lóg. Figyeli a pedagógus kérdő tekintetét, aztán túlnéz a tanáron, túl, teljesen az ablakig, aztán azon is túl, kinéz a párás ablak mögötti világra. Odakinn süt a nap, a hó még csillog a háztetőkön, de az ereszek már csepe-regnek. Olvad.

„És én itt állok — gondolja. Egyszerűbb lenne, ha most rögtön helyre mennék. Úgy sem tudom megcsinálni ezt a példát. Mindjárt földhöz vágom a krétát.”

A hajtincs, amelyet az előbb félrehúzott a szeméből, visszaesik.

„Miért nem küld helyre? Mire vár még? Ez nem lehet igaz! Már több mint tíz perce állok itt. Minek az a \cos inus béta itt? Még ha elméletet kérdezett volna, talán tudnék is valamit. De éppen egy ilyen számítási feladat . . .”

Maja ránéz az osztályra. A többiek lázas igyekezettel próbálnak segíteni. Mindenki, ahogy tud. Suttogások, papírcsörgések hallatszanak. Aztán végre . . .

— Eredj a helyedre — mondja a tanár szigorúan —, már a múlt órára is fel volt adva. Ez elégtelen.

„És szégyelljem magam” — gondolja Maja. Lassan megy a helyére, elhúzza a száját. A többiek részvétellel nézik: „Szegény Maja! Éppen szombaton, és utolsó órán. Jó hétvége.”

Maja fáradtan vágja le magát a székre, és nagyot sóhaj.

— Miért nem néztél ide? Mondtam a képletet. Minimum egy kettest össze tudtál volna hozni — súgja neki Ildi, a padtársa.

— Minek?! Nem érdekel az egész. Tök hülye vagyok a fizikához.

— Hányadik egyesed?

— Negyedik. Már kettesre sem állok. Ha elhúznak félévkor, én haza sem megyek.

— Dehogy húznak el! Még van egy hét. Majd segítek, és a következő órán jelentkezel.

— Holnap délután elmagyarázod? Annyira szeretném kijavítani!

— Oké. Majd holnap ebéd után. Jó?

Az osztály megkönnyebbült, vége a feleltetésnek. A levegőben röpködtek a sinusok, cosinusok, megannyi bonyolult képlet. A szomszéd tereméből ének hallatszik át. „It' s a lesson too late for the . . .” Az utolsó padban egy fiú már betette a könyvét egy kis katonai táskába, és éppen a csatájával bajlódik. Ilyenkor mindig olyan lassan telik az idő. Az utolsó percek. Még 5, 4 . . . 3 . . .

— Sietünk be? — kérdezte Ildi.

— Aha.

— Kajázol?

— Nem hiszem. Nincs kedvem. Kell a jegyem?

— Kell. Hátha valami ehető lesz.

Még két perc. Aztán hirtelen megszólal a csengő. Két perccel korábban. Két perccel, ami ilyenkor két órának tűnik.

Hirtelen más lesz az egész osztály. A csendet felváltja a zaj, mindenki rohan, beszél, öltözik, kicsapódik az ajtó, és a nyomasztó csend egyedül marad a teremben. Azaz mégsem egyedül. A táblán ott díslik a megoldatlan egyenlet. Néhány betű, egy elmaszátolt egyenlőségjel, egy áthúzatlan négyes, a szék lába mellett a száraz, sárga szivacs . . .

Szombatonként pillanatok alatt ürül ki az iskola. Vége egy hétnek! Mindenki rohan, száz meg száz gimnazista siet végig az iskolakert sétányán. A szobrok fölengednek a napsütésben, és vizesen nézik a járdán sodródó tömeget. Sokat láttak már ezek a szobrok. Van, aki nevetve szalad a kollégium felé, van aki sírva szedi lépteit. Vannak, akik kézen fogva, vannak, akik magányosan, vannak, akik titokban rágyújtva egy cigarettára; de mindenki siet, mindenki megkönnyebbülve dobja le a táskáját a szobájában, tele az egész hét gondoljaival.

Maja elsőként ér a kollégiumba. Felszalad a lépcsőn, berohan a szobába, az ágyra dobja a táskáját. Kapkodva öltözik át. A többiek még csak akkor érnek be, mikor ő már lefelé szalad a lépcsőn.

— Nem kajázol?

— Nem. Sietek. Ildi, nem jössz ki?

— Most nem. Talán majd este. Most a könyvtárba me . . .

Λ többit már nem hallja Maja.

„És most hova? — gondolja. Mindenhova. Ilyenkor legjobb elfelejteni az iskolát.”

Mintha tavasz lenne, úgy süt a nap. A járdán tócsákat kerülgetnek az emberek. Maja már nem siet. Lassan sétál, egyedül. Ki tudja, mire gondolhat? Néha visszaköszön a szembejövőknek, egy-két szót vált a barátaival, aztán megint ugyanolyan lassan folytatja az útját. A vártemplom előtt turistacsoporttal találkozik. Szereti az embereket, nézi, mert mindegyik olyan más; egyformák és mégis különbözők. Csatlakozik a csoporthoz, és végigjárja a vár összes termét, amelyeket már behunyt szemmel is le tudna írni, úgy ismer. Már elmúlt négy óra, mire kiért a várkertből.

„Be kellene mennem. Olyan unalmas az egész környék. Meg Ildi is megígérte, hogy kijön este. Kettesben mégsem olyan unalmas a város. Be kellene mennem” — gondolta, mikor hirtelen megszólalt mellette valaki:

— Helló.

Maja egy kicsit megrettent, teljesen elgondolkozott. Magas, fekete hajú srác mosolygott mellette. Farmerje már nem éppen a legújabb. A szürke télikabát sem volt begombolva rajta. Ócska gázálarctáska volt átvetve a vállán. Ravasz, de kedves fekete szemével nézett a lányra, és közben unatkozva túrkált bakancsa orrával egy kis tócsában. Maja egy kicsit meglepetten nézett rá, de visszaköszönt.

— Szia.

— Úgy látom, unatkozol. Pataki vagy?

— Nem. Kollégista. És tényleg unatkozom. És te?

— Én csak kirándulok. Hétfégre jöttem ide a barátaimmal.

— Jó helyre. Én szívesebben mennék el innen a hétfégreken.

— Gimis vagy?

— Aha.

— Akkor gondolom, miért nem szeretsz itt lenni. Pedig egész jó hely. Igaz, még nem nagyon ismerem.

— Tényleg jó hely. Ha suliba nem kellene járni, egész jó lenne . . . De kell. És én nem szeretek tanulni. Egyedül a hét vége szabad, akkor meg olyan unalmas minden. Főleg ilyenkor télen. Utálom a telet.

— Tudod mit? Te is unatkozol, én is . . .

Maja szeme megcsillant a délutáni napsugárban.

— Próbáljunk meg együtt unatkozni. Nem?

— De! — mosolygott vissza a fiú. Hová menjünk? A nevezetességeket már láttam. Tudsz valami érdekeset itt?

— Hát persze.

És ketten indultak tovább a latyakos utcán . . .

A napos már a kollégiumajtót csukta be.

— Hé! Ki ne csukj! — kiáltott Maja, és felszaladt az ajtóhoz.

— Hát te? Hová tűntél egész délután? — kérdezte Ildi.

— Majd elmondom. Hű, de melegem lett, ahogy futottam. Van valami kaja? Majd kilyukad a gyomrom! Mi lesz a tévében?

— Valami amerikai film. Feltűnően jó a kedved.

— Majd elmondom. Az a kenyér meg a szalámi az enyém?

— Az. De mondd már, mi van, mert megőrülök a kíváncsiságtól!

— Isteni volt! Megismerkedtem egy tündéri sráccal . . . Dobj ide egy szalvétát . . . Kösz. Szóval megismerkedtem egy fiúval. Aztán végigmász-káltuk az egész várost. Majd leszakad a lábam. Alig várom, hogy ágyba bújjak.

— Azt hiszem, még van meleg víz. Bár, ahogy elnézlek, neked most egy hideg zuhany jobb lenne.

— Ugyan. Nincs semmi bajom. Csak fáradt vagyok és boldog. És tudod, mit határoztam el?

— Hogy feleségül mész ehhez a tündéri sráchoz.

— Ne hülyéskedj. Most komolyan beszélek.

— Látszik.

— Látod, milyen vagy? Pedig most teljesen komolyan elhatároztam, hogy tanulni fogok. Fizikából is javítanom kell. Nem igaz, hogy ilyen hü-

lye legyenek a fizikához. Majd elmagyarázod holnap. Ha félévig már nem is lehetek jobb kettesnél, majd év végére megleszek hármás.

— Te beteg vagy? Még nem hallottalak így beszélni. Mi bajod?

— Semmi. Csak rájöttem, hogy ez az, amit csinálnom kellene. Tudod, annyi tervem van nyárra, és nem szeretném, ha könyvvel a kezemben kellene a hűvösben üldögnem. Én most olyan boldog vagyok, Ildi!

— Azt látom. De azt, hogy ilyen hatással legyen rád valaki, azt nem hittem volna. Jobb, mint egy pszichológus. Jössz tévét nézni?

— Nem. Megmosdom, és lefekszem. Rettentően fáradt vagyok. Majd holnap beszélgetünk még.

— Jó éjszakát. És szép álmokat.

— Az lesz — mondja Maja, és magára vette a fürdőköpenyét. Mosdani indult, és egy negyed óra múlva már az ágyban volt.

A vasárnap délelőttök mindig egyformák a kollégiumokban. Ébresztő, reggeli, takarítás, aztán szilencium. A szülők szállingóznak meglátogatni a „távolba szakadt” csemetéket.

Maja a magyar könyv fölött ábrándozik, mikor megszólal a csengő. Szilenciumi szünet kezdődik. Maja kicseréli ölében a könyvet egy másik, kisebb könyvecskére. Lassan írni kezd bele. Néha mosolyog, néha meg komoly. Lassan, elgondolkodva írogat a könyvecskébe. Már évek óta ír naplót. A tegnapi napról pedig annyit lehet írni. Annyi minden történt, hogyan is lehetne ezt csak ilyen egyszerűen leírni. A kék tintával írt betűk sohasem adják vissza azt, amit igazából jelentenek. De azért milyen jó hónapok, évek múlva újra elolvasni minden jót és rosszat, a szokásos hétköznapiakat, a gyönyörű hétvégeket. Talán majd ezen a hétvégén is mosolyogni fog. De most még olyan elevenen él benne, most még komolyan kell vennie, és bele kell írnia ebbe a könyvecskébe. A naplója pedig nem árulja el senkinek a titkait. Lassan, meggondoltan írogat, mikor hirtelen kiabálást hall a folyosóról:

— Maja! Maja! Keresnek!

Maja lecsapja a könyvecskét, a toll nagyot koppan a padlón, és begurul az asztal alá. Siet lefelé, és már a lépcső tetején mosolyogni kezd.

„Ó az! Ó!” — gondolja.

— Nem mentél haza tegnap este?

— Mondtam, hogy itt töltöm a hét végét. Ráérsz most?

— Szilenciumom van. Még egy óra. Aztán hétig kimenőm lesz.

— Akkor majd visszajövök egy jó óra múlva. Fél egyre itt leszek. Jó?

— Persze.

— Szia. Várlak.

„Már megint olyan lassan telik az idő — türelmetlenkedik Maja. Még tíz perc.”

Ildi mosolyogva nézte az ágy tetejéről.

— Már egy fél órája öltözöl. Jön a csodatevő herceg a hófehér parripáján?

— Piszok vagy!

— Na jó, nem kell mindjárt bekapni, nem akartalak megsérteni. Majd meglesem, hogy ki lehet az a srác.

— Fél egyre jön. Már mehetünk enni. Jössz?

— Aha. És a fizikával mi lesz? Mikor mondjam el?

— Majd este. Úgyis tanulni akarok, még alig volt ma könyv a kezemben.

— Az biztos. Saját szememmel láttam. Pedig félévi hajrá van.

— Sajnos. Na, gyerünk kajázni.

Majának nem nagyon kellett az ebéd. Sietve evett, és feltűnően sokat mosolygott. Aztán elvitte a tálcáját, és két cuppanós pusztit nyomott Ildi arcára. Kabátot vett fel, és fél egykor lement a kollégium elé. A fiú már várta őt. A nap vidáman sütött, és a sétány két oldalán a szobrok sokáig néztek utánuk, amint eltűntek az egyik kanyarban, a fák mögött . . .

„Már hét óra” — gondolta Ildi. Megkérdezte a többieket:

— Maja még nincs benn?

— Nincs, legalábbis nem láttam.

— Én sem.

— Sziasztok! — lépett be Maja.

— Na végre! Azt hittem, már kinn maradtál.

— Majdnem — mondta, és tele lett a szeme könnyel.

— Mi baj?

— Elment . . . — és végigfolyt az első könnycsepp az arcán, aztán hamarosan követte a többi.

— Elment? És?

— Azt mondta, majd ír.

— Akkor meg mi baj?

— Olyan kár, hogy elment.

— Ebből sem lesz már fizikatanulás. Ugye, nem tévedek?

— Most nem. Most . . . Most olyan rossz. Ugye, nem haragszol?

— Feküdj le aludni, és ne sirj, amikor még okod sincs!

Maja kisírt szemmel feküdt le. A lámpát eloltották. A sötétben csak egy vékony fénycsík szűrődött be, a függöny szélénél. Csend volt, csak halk szuszogás jelezte, hogy nem üres a szoba. Halk szuszogás, és még halkabb szipogás, amely a sarokból hallatszott. Maja a fal felé fordulva sírt. Az asztalon szanaszét hagyott könyvek leckéi megelevenedtek körülötte. A magukra hagyott könyvekből titokzatos árnyakként rebbentek fel a meg nem tanult leckék, és szellemekként járták kísérteties táncukat a sötét szobában. Majának zúgott a feje. Nem akart sírni, de hiába . . . Újra sírt. Fejében kergetőztek a számok és a nevek: a Bakony-hegységben német fasiszták oldottak meg egy másodfokú egyenletet; egy homo sapiens nátrium-kloridot vacsorázott, miközben egy transzformátor belsejében II. József király szögletes testeket rajzolt, mert a köregyenleteket nem tudta sehogy sem megoldani. Majd egy mellékmondat kacszázott be a szobába, és ütemesen pöfögött, hogy: cé, dé, é, ef, gé, á, há, cé; aztán megjelent előtte egy arc, amelyik olyan kedvesen tud mosolyogni, amelyik arcról biztatóan néztek rá a fekete szemek . . . Már nem hallja a körülötte kavargó tananyagok hangos vitáját, elnyomja valami titokzatosan távolról jövő zene. Pink floyd. Igen, ez az. A Fal. Ezt hallgatták utoljára együtt. Lassan tűnik el szemei elől a jól ismert arc. A zúgás megerősödött, a zene zavaros lett, a szoba elhomályosodott előtte a szemeibe gyűlt könnytől. Önkéntelenül sírni kezd,

de lassan abbahagyja, elnyomja az álom. Álmában talán nem sír, hanem nevet . . .

Negyed kilenc. Odokinn szürke az ég, megint esik a hó. Az osztály csendben ül a teremben. Ásítások, sóhajtások szakítják meg a csendet. Álmos szemek tekingetnek egymásra. Minden hétfő reggel ilyen. Miért is kell hétfőn iskolába menni? Hétfőn szabadnapnak kellene lenni. Hétfő lenne az a nap, amikor a hét végét lehetne kipihenni.

A tanárnő kinyitja a naplót. Kezdődik a hét. Megint előlről minden. És milyen soká lesz még a hétnek vége! És milyen gyorsan elröpült most is ez a szombat-vasárnap! Most majd jönnek a felelések, a dolgozatok, mindjárt félév

A tanárnő lapozgatja a naplót. Előre-hátra, aztán megint előre néhány lapot. Az osztályban feszült csend van. Van, aki még a lélegzetét is visszatartja. Riadt arcok, beesett, álmos szemek nézik mereven a naplót. Egy-egy felszisszenés, vagy könnyed sóhaj hallatszik, ha elhajtódik a naplólap.

„Csak most tudnék eltűnni innen! Csak most . . . Csak 1—2 órára . . . Miért nem tudok egyszerűen eltűnni ilyenkor? Csak úgy, hipp-hopp . . . Milyen egyszerű is lenne — gondolja Maja. Közeledik hozzám. Csak lapozgatna egy kicsit visszafelé. De nem . . . Nem! Ez nem lehet igaz! Ez nem . . .”

— Marikám, gyere csak ki! — szólal meg a tanárnő.

Maja lassan áll fel, Ildi együttérzően néz utána. Maja kimegy a térkép elé. A tanárnő mondani kezdi a kérdést hosszan, érthetően. Maja értetlenül néz a tanárnőre, aztán túlnéz rajta, túl, túl a bepárasodott ablakon. A lassan szállingózó havat nézi, értetlenül és hitetlenkedve nézi.

„Ez nem lehet igaz! Miért éppen én . . .”

Az osztály csendesen ül, álmos szemekkel néz a felelőre, a „szegény áldozatra” . . .

„Szegény Maja” — gondolják. Éppen hétfőn, és első órán! Jól kezdődik ez a hete is.”

És a homályos ablakon keresztül látni, hogy odakinn egyre sűrűbben esik a hó.

4. NOVELLA FORDÍTÁSOK

a) GÜNTER FEUSTEL:

DAGBERGI KARÁCSONY

Die Weihnachtsnacht am Dagberg

Karácsony éjszakáján, ha a fenyőfán kigyúlnak a békességet árasztó, csillogó gyertyák, mindig az a három kicsiny jut eszembe. Hóban, szélben kipirult arccal és sápadt szemekkel mentek, csak egyre mentek a remény, a svéd határ felé. Nekik remény volt az, ami nekem gyűlölet.

Gyűlölettel pillantottam vissza a hegyekből azon az éjszakán a svéd határra. Még a völgyre ereszkedő ködben is kivehető volt a német őrség. S szinte láttam, éreztem a német katonákat, akik megszállták országunkat, elviselhetetlenné tették az életet, s annyi szenvedést okoztak mindenkinek.

Karácsonyfaért indultam a hegyekbe. A sítalpak gyorsan vágta friss utat a ropogós, fehér hóban. Innen, fentről minden fehér, nyugodt volt. De a hó nem csillogott úgy, mint máskor. Kétség, félelem nehezedett a tájra, elhalványítva még a csillagok fényét is.

A kutyám is lassan lépdelt, utcahossznyira lemaradt tőlem.

— Sumpen! Stumpen! Mennünk kell, gyere ide! — Megálltam, s vártam, hogy szólomatáramra végre beérjen.

Jó barátok voltunk. Egyetlen játszótársam, akivel oly sok utat megtettünk már a hegyek között. Most is ugatva szaladt hozzám, s fejét térdemhez dörgölte. Lehajoltam, s megveregettem az oldalát.

De Stumpen hirtelen felkapta fejét. Figyelt. Majd futni kezdett, s csak az első hídnál állt meg. Hátranézett, de nem jött vissza, hiába hívtam. Makacsul az erdő mélye felé tartott.

Egy öreg erdei fenyő törzséhez három kicsi ember lapult. Gyerekek voltak. Két lány és egy kislány. Riadtan néztek rám.

— Ne lőj, ne lőj — kérlelt a legkisebb sírva.

Stumpen nyalogatni kezdte az egyik kislány kezét. A leányka előbb ijedten kapta el, majd megérezve a kutya szeretetét, hagyta, hogy a meleg nyelv ciklandozón érintse ujjait.

Nagyon meglepődtem. Három kicsi gyermek a sötétedő erdőben. Hallgatva néztünk egymásra. A nagyobbik lány védőn állt a két kicsi elé. Stumpen most a kislánnyal próbált barátságot kötni. Megbökte orrával, s ugatott hozzá.

— Stumpen, csendben légy! — szóltam rá, s elhúztam az ijedt gyerekektől. Megnyugtattam őket, hogy Stumpen jó kutya, nem harap.

— Hol vagyunk most? — szólalt meg végre a nagyobbik lányka.

— A Dagbergen — válaszoltam még mindig őszintén csodálkozva. Nem értettem, hogy került ide a három idegen gyerek.

— Svédországba akarunk menni. Svédországba, Anna nénihez — mondta a kislány.

— Légy csendben, Lennert, mindjárt odaérünk! — A lányka átölelte síró öccsét, s vigasztalóan suttopta:

— Anna néninél van karácsonyfa, sok apró gyertyával. És annyi cukrot ehetünk, amennyit akarunk. Majd kigombolta kabátját, s nyakáról levette vékony aranyláncát, melyen egy medál függött. Felém nyújtotta.

— Mutasd meg érte a határt!

— Á, dehogy. Tedd csak vissza a nyakadba! A lánc nélkül is megmutatom. De miért akartok Svédországba menni?

— Zsidók vagyunk. Trondheimban lakunk. Öt nappal ezelőtt a fasiszták letartóztatták a szüleinket. Menekülnünk kell.

Egy pillanatra lehúnytam a szemem. Újra láttam az elfogott menekültek megkínzott arcát. Láttam Gunnart, a bátyámat, ahogy megbilincselve elhurcolják, mert antifasiszta röpiratokat osztogatott. Láttam anyám kibuggyanó könnyeit.

És ekkor újra megpillantottam a három gyereket. Nem. Nem szabad, hogy a fasiszták őket is elpusztítsák! Élniük kell!

— Segítek nektek — mondtam, s megfogtam a kislány kezét.

— Elisabeth, eljön velünk ez a fiú Anna nénihez? — kérdezte Lennert.

— Nem — ráztam meg a fejem —, karácsonyfát kell hazavinnem.

Elindultunk. Havazni kezdett. Már szürke volt a táj, esteledett. Sílécemmel törtem utat a magas hóban botladozó kicsinyeknek.

— Odaát, ahol az erdő kezdődik, az már Svédország. A domb mögött egy svéd őrhely áll — mutattam az utat. — Most mehetek. A német őrség csak egy óra múlva vált.

A lányka megsimogatta Stumpen lompos bundáját. Kezet fogott velem, s egy pukedlival búcsúzott:

— Köszönöm.

Fenn, az erdő szélén fekete pontot láttam közeledni. Német járőr volt, s mellette egy nagy kutya.

Elvesztek — vllant át az agyamon.

Leguggoltam, magamhoz szorítottam Stumpent, ő fejével a sálam alá túrt. Majd megcsókoltam meleg, fekete orrát.

— Stumpen — suttogtam rekedten —, Stumpen, meg kell mentened őket.

S még mindig halkán, de már egyre keményebb hangon biztattam:

— Fogd meg, Stumpen, fogd meg!

Mint egy szürke árnyék, felrohant az erdőszélre.

Egy ember felordított. Láttam, hogy két fekete árny hempereg a hóban. Majd három pisztolylövés hasított a hideg éjbe . . . és Stumpen a hóba bukott. Mozdulatlanul hevert a kihalt tájon. A három gyereket már nem lehetett látni. Elérték a svéd erdőt.

1941 karácsonyát soha nem felejttem el. Akkor menekült meg három kicsi ember, és a legjobb barátomat, Stumpent akkor veszítettem el örökre.

Németből fordította: Nagy Éva

b) H. G. WELLS:

AZ ELVESZETT ÖRÖKSÉG

The Lost Inheritance

— A nagybátyám — mondta az üvegszemű férfi — nagyon gazdag ember volt. Úgy 120 ezer fontja lehetett, és mindenét rám hagyta.

Ránéztem fénylő kabátujjára, kopott gallérjára.

— Mindent, az utolsó fillérig — bizonygatta.

— Nekem sohasem volt ekkora szerencsém — feleltem, és megpróbáltam irigykedő arcot vágni.

— Örökölni sem mindig a legjobb dolog — sóhajtott, és szomorúan meredt maga elé.

— Lehet, hogy úgy van.

— Tudja, író volt, és rengeteg könyve jelent meg.

— Igazán?

— S ez volt az egészben a baj.

Rám tekintett ép szemével, hogy lássa, értem-e, amit mond.

— Hát — kezdte újra egy kis szünet után —, a dolog így történt.

Anyai nagybátyámról van szó, akinek gyengéje volt az írás. Ez talán nem is a legmegfelelőbb szó, helyesebb az, hogy mániája. Könyvtárosként dolgozott egy technikumban, és ahogy pénze lett, írni kezdett. Szerintem ez nagyon furcsa. Egy 37 éves ember hirtelen meggazdagszik, és ahelyett, hogy élvezné vagyonát, venne új ruhákat vagy más kellemes dolgokat, kibérel egy házat, vásárol vagy öt tonna könyvet, beszerez tintát, s papírt, és épületes műveket kezd írni. Egyáltalán nem tudom megérteni.

Ő is az anyai nagybátyja révén jutott a pénzhez hirtelen, 37 éves korában. Anyám volt az egyetlen rokona széles e világon, no meg néhány másodunokatestvére is élt. Én anyám egyetlen gyermeke voltam. A távolabbi rokonságban is volt egy fiú, de túl hamar vitték el megmutatni az öregnek. Ez a meglehetősen elkényeztetett kölyök, ahogy meglátta a nagybátyámat, elkezdett kiabálni:

„Vigyétek el, vigyétek el!” —, s ezzel esélyét is elvesztette az örökségre. Bezzeg az anyám jobb taktikát dolgozott ki, alaposan megelőzve nagybátyámat.

Furcsa ember volt az öreg, ahogy így visszagondolok rá. Nem is csodálom, hogy a gyerek megijedt tőle. Merev szálú, fekete haja koszorúként övezte tar fejét. Arca fehér volt, s nagy szürke szeme állandóan ide-oda mozgott szemüvege mögött. Otthon általában piszkosvörös házikabátját és fekete sapkáját hordta, melyben olyannak tűnt, mint valami ünnepeelt nagyság. Mindig hosszú köpönyeget és hatalmas nemezkalapot hordott.

Háza hátra mászkált a székével és két íróasztalával, melyeket a kereskedő, mint ünnepeelt emberek egykori tulajdonát sózott rá, és — ahogy mondogatta — Anglia legteljesebb kézikönyvtárával.

Hogy hogy hívták? Biztosan sohasem hallotta a nevét. Semmi olyat nem írt, amit bárki is elolvasott volna, sőt nem is bírták elolvasni. Nagy tanító-mester akart lenni, csak azt nem tudta, hogy mit tanítson. Így terjengősen írt az Igazságról és Jogról, a Történelem szelleméről és még egy csomó más

hasonló dolgról. Egymás után írta és adta ki könyveit a saját költségén. Azt hiszem, nem volt teljesen normális. Hát még ahogy támadta a kritikuskokat, no nem azért, mert megbírálták — hiszen ez még ingyére is lett volna —, hanem mert még csak tudomást sem vettek róla.

14 éves koromtól 23-ig anyám, miután jól megmosdatott és megfésült, egyszer-kétszer minden héten elvitt az öreghez, meghallgatni zagyva beszámolóját arról, hogy mit olvasott a reggeli lapokban. Utasításainak megfelelően kellett ülnöm, okos és intelligens arcot vágnom és úgy tennem, mintha érdekelne mindaz, amit mond. Aztán már magamtól is eljártam hozzá, az örökség reményében. Én voltam az egyetlen, aki meglátogatta. Ha jól tudom, minden ismertebb embernek írt, elküldte nekik egy vagy több könyvét, hívogatta őket, hogy jöjjenek és látogassák meg, de a fele sem válaszolt, és egyetlenegy sem kereste fel.

Nos, ilyen volt a nagybátyám, és ily módon élt. Nemcsak beszélgetünk, hanem fura című, 500—600 oldalas könyveket is rám tukmált. Mind-egyik eléggé drasztikus és egyik sem eredeti. Amikor utoljára látogattam meg, akkor is adott egyet. Már beteges, nyomott hangulatban volt, s a keze is reszketett. Megjegyeztem, mert nagyon érdekelték ezek az apró tünetek is.

— Az utolsó könyvem, Ted — mondta. Az utolsó könyvem, fiam, az utolsó szavaim a nemzethez —, s egy könnyesepp gördült végig öreg, sárga arcán. Reszketve adta át.

— Fogd és olvasd! Ezek az utolsó szavaim, a legeslegutolsók. Minden vagyonomat rád hagyom, használd jobban, mint én.

Aztán köhögni kezdett.

Nagyon jól emlékszem mindenre, mert otthon mindent elmeséltem és eljátszottam anyámnak.

Arra is jól emlékszem, hogyan feküdt az ágyában, amikor legközelebb elmentem hozzá. Nagyon rosszul volt, de hiúsága nem hagyta el.

— Elolvastad? — suttogta.

— Egész éjjel olvastam — suttogtam, hogy megnyugtassam. Ez az utolsó, de ez a legjobb, a legbátrabb — folytattam.

Egy szót sem szólt, csak szüntelenül mosolygott.

— A legbátrabb és a legjobb — ismételtém, látva, hogy örül neki. Megint nem válaszolt, csak feküdt ágyában csukott szemekkel, és mindig mosolygott.

Furcsa látvány volt, amint ott feküdt holtan, mögötte szüntelen kudarc, és mégis megelégedett mosoly ült az arcán.

Így halt meg a nagybátyám. Gondolhatja, hogy anyám és én tisztességes temetést rendeztünk neki. Aztán — természetesen — megkezdődött a végrendelet keresése. Először tiszteletteljesen, de estére még a székeket, az íróasztalok faburkolatát és a falakat is átnéztük. Minden percben vártuk a többiek megérkezését. Megkérdeztük a háztulajdonost, aki készséggel tanúsította, hogy — úgy egy hónapja — valóban készült egy végrendelet. A másik tanú a kertész volt, aki mindezt megerősítette, ám semmiféle végrendeletet nem találtunk.

Végül egy ügyvéd hozott egyet, melyet a nagybátyám évekkal ezelőtt írt, éppen akkor, amikor összeveszett anyámmal. Ez volt az egyetlen, és

ebben minden fillért az unokaöccsére hagyott, aki azt kiabálta: „Vigyétek el, vigyétek el!”, és aki sohasem hallgatta az előadásait.

Az üvegszemű befejezni látszott mondókáját.

— Úgy értettem, az előbb azt mondta . . . — kezdtem.

— Egy pillanat — szakított félbe. A történet éppen ma reggel ért véget. Várhat még egy kicsit, hiszen én is oly sokáig vártam. Végrehajtották a végakaratot, a fickó örökölt, és 21 éves korában megkezdte elverni. És el is verte. Fogadásokat kötött, ivott, bekerült az újságokba. 30 éves korára minden pénze elfogyott, és mikor legutóbb hallottam róla, tudja, hol volt? A börtönben. Ennek is már 3 éve.

Nos, elég nehéz az életem, mert minden tervemet nagybátyám vagyónára alapoztam. Persze, voltak jobb napjaim is, de most nagyon rosszul állok. Őszintén bevallom, segítségre van szükségem. Éppen otthon kerestéltem a szobámban, hogy mit adhassak el, amikor megláttam az öreg könyveit — senki sem venné meg őket —, s egyszerre ideges lettem. Megígértem neki annak idején, hogy sohasem válok meg tőlük, s ígéretet ilyen könnyen még nem tartottam meg. Beléjük rúgtam, áthajigáltam mindet a másik sarokba. Az egyik a rúgástól kinyílt, és kiesett belőle valami a földre. No, mit gondol, mi volt az? A végrendelet. Ő maga adta ide nekem utolsó könyvében

Az asztalra könyökölt, és szomorúan nézett üres poharába. Lassan megrázta a fejét, és halkán így szólt:

— Sohasem nyitottam ki azt a könyvet. Aztán keserű mosollyal az arcán, felnézett. Képzeld, odadugta! Egy ilyen helyre!

Megállt, majd hozzátette:

— Hát éppen ez mutatja az írók hiúságát. Nem trükknek szánta, valóban azt hitte, hogy azonnal hazarohanok elolvasni azt a könyvet. Egyben ez azt is mutatja, hogy mi, szegény emberi lények, mennyire nem értjük meg egymást.

Angolból fordította: **Emri István**

c) **ANDRÉ MAUROIS:**

EGY VADÁSZ BEMUTATKOZÁSA

Les débuts d' un chasseur

Amikor megérkeztem Afrikába, szerettem volna belépni egy vadászklubba. De a klub szabályzata kimondta, hogy legalább egy oroszlánt el kell ejteni ahhoz, hogy az ember klubtag lehessen.

Fegyverekkel felszerelve, estefelé indultunk el néger társammal, hogy elhelyezkedjünk a leshelyen, a közeli forrásnál, annál a forrásnál, amelyhez az oroszlán jár vizet inni.

Már leszállt az éj, amikor megzörrentek a gallyak, s a bokor fölött feltűnt egy oroszlán feje. Észrevehetett bennünket, mert felénk nézett. Céloztam és lőttem; a feje eltűnt a bokor mögött, de az orra még látszott egy pillanatig.

Második lövés: ugyanaz az eredmény. Az állat lehúzta a fejét, majd ismét felemelte. Teljesen nyugodt voltam, hiszen 16 töltny volt a puszkában.

Harmadik lövés, negyedik lövés, ugyanaz a játék. Kiábrándultam. Nagyon, nagyon ügyetlen lehetek... A tizenötödik lövés után az állat még felemelte a fejét.

„Ha ezt is elhibázod” — mondta a néger társam — „akkor az minket fölfal.”

Nem válaszoltam neki... Ez alkalommal nem téveszthetem el, mondtam magamnak. Gondosan céloztam és lőttem. Az állat elesett. Egy másodperc... , kettő... , tíz, és nem állt föl többé. Vártam még egy kicsit, azután követtem néger társamat:

„Nézzük, mi az eredmény...”

— Az oroszlán!

— Tizenhat oroszlán, és mindegyiknek az egyik szeme kilöve.

Így mutatkoztam be.

Franciából fordította: **Bodnár Anna**

d) *AMBROSE BIERCE:*

A BEDESZKÁZOTT ABLAK

The boarded window

1830-ban, néhány mérföldnyire attól a helytől, ahol ma egy nagyváros, Cincinnati terül el, hatalmas, csaknem érintetlen erdőszög húzódott. Szét-szórta: az egész vidéket olyan nyughatatlan lelkű, határokat nem ismerő emberek „népesítették be”, akik alighogy valamelyest lakható otthont teremtek a vadonban és elérték a „jólétnek” azt a fokát, amelyet ma inkább szegénységnek neveznénk, fogták magukat, s természetük rejtélyes indítékának engedelmessé, mindent odahagytak, és nyomultak tovább Nyugatra új veszélyek, új nélkülözések felé, hogy újra megteremtsék maguknak a korábban önként feladott szerény komfortot. A mai napig e vidékről sokan költöztek féltreesebb helyekre, de valaki, aki pedig az elsők között érkezett, maradt.

A férfi egyedül lakott egy faházban, melyet minden oldalról nagy erdő vett körül. Úgy tűnt, mintha ő maga is része volna az erdő homályának és csendjének; senki sem látta mosolyogni, senki sem hallott tőle egy fölösleges szót sem. Szerény igényeit vadbőrök eladásából vagy cseréjéből fedezte a folyóparti városban, mert azon a földön, melyet szükség esetén — a zavartalan birtoklás jogán — a törvény előtt is a magáénak követelhetett volna, semmit sem termelt. Voltak a „javulásra” mutató jelek: néhány acre földet közvetlenül a ház környékén valamikor megtisztítottak a fáktól; az elpusztult tönköket félig benőtték az új sarjak, melyeknek ugyan-csak igyekezniük kellett, hogy feledtetni tudják a fejsze vérengzését. A férfi földművelés iránti lelkesedése láthatóan gyenge láng volt csupán, és később szárnalmas hamuba fulladt.

A paticskéményű kis faháznak — melynek repedezett tapasztású, vetemedett zsindeletetejét nehezezzként keresztülvetett rudak szorították le — csak egy ajtaja és (pontosan vele szemben) egy ablaka volt. Az ablak azonban be volt deszkázva; nem volt senki, aki valaha is ne így látta volna. Okát sem tudta senki; bizonyosan nem azért volt zárva, mert lakója nem szerette a fényt és a levegőt . . . Amikor nagyritkán arra tévedt egy vadász, láthatta, hogy a remete a küszöbön sütteti magát a nappal, az égnek emez adományával. Azt hiszem, kevesen élnek azok közül, akik az ablak titkát ismerték. Mint látni fogják, én ezen kevesek egyike vagyok.

Azt beszélték, hogy a férfit Murlocknak hívták. Hetvenévesnek látszott, de valójában csak ötven volt. Az évek múlásán kívül valami másnak volt része abban, hogy ennyire megöregedett. Haja és hosszú, dús szakállja fehér volt; szürke, fénytelen szeme beesett, arcát furcsa ráncok barázdálták, melyek mintha két egymást keresztező rendszert alkottak volna. Termetre magas és szikár volt, csapott vállal, a ránehezedeo terhek nyomaként. Én magam sohasem láttam őt, ezeket a részleteket a nagyapámtól tudom, aki a férfi történetét gyermekkoromban elmesélte nekem. Ő Murlockot még abból az időből ismerte, amikor a környéken lakott.

Egy napon Murlockot holtan találták a kunyhójában. Akkortájt azon a helyen nem volt halottkém, sem újság. Gondolom, mindenki egyetértett abban, hogy természetes halállal halt meg; lehet, mondták is ezt nekem, és emlékezmem kellene rá. Csak azt tudom, hogy a dolgok egyszerűsítése végett a holttestet a kunyhó közelében, feleségének a sírja mellett temették el. A felesége annyira régen eltávozott az élők sorából, hogy a helyi emlékezet alig őrzött meg valamit is a létezésére vonatkozólag.

Így zárul hát az utolsó fejezete ennek az igaz történetnek, kivéve azt a körülményt, hogy sok évvel később — egy hasonlóan bátor lélek társaságában — behatoltam erre a helyre, elég közel merészkedtem a romokban álló kunyhóhoz, hogy megdobhassam kövel, majd futásnak eredtem, hogy elkerüljem a szellemet, mely (hiszen tudta minden jól értesült srác) itt kísértett.

Van viszont a történetnek egy korábbi fejezete is, melyet a nagyapámtól hallottam.

Amikor Murlock kunyhót épített és keményen nekilátott, hogy fejszéjével egy farmnak elegendő helyet irtson ki (eközben puskájával keresve meg kenyerét), még fiatal volt és erős, telve reményekkel.

Ahogy az Keleten — ahonnan származott — divott, mielőtt útra kelt volna, elvett egy fiatal nőt, aki minden tekintetben megérdemelte őszinte ragaszkodását, s aki segítőkész lélekkel, könnyű szívvel osztotta meg vele veszélyes és nélkülözésekkel teli sorsát. A nő neve nem ismeretes; eszéről, bájairól hallgat a szájhagyomány. A kétkedő így szabadon kételkedhet, de isten ments, hogy én osszam a kétkedést.

Szerelmük és boldogságuk ékes bizonyítéka a férfi özvegyi életének minden egyes napja, hiszen mi láncolta volna kalandvágyó szellemét ilyen sorshoz, ha nem felesége áldott emlékének mágneses ereje?

Egy napon Murlock, az erdő távoli sarkából vadászatról hazatérvén, feleségét láztól leverve, révületben találta. Mérföldekre nem volt a közelben sem orvos, sem szomszéd, az asszony pedig nem volt olyan állapotban,

hogy magára hagyhatta volna, amíg segítségért megy. Így hát maga fogott hozzá ápolásához, hogy visszahozza egészségét. A harmadik nap végén azonban felesége elvesztette eszméletét, és így is hunyt el, láthatóan anélkül, hogy akár egy pillanatra is magához tért volna.

Abból, amit Murlockról tudunk, megkísérrelhetjük további részletekkel kitölteni a nagyapám által felvázolt körvonalakat.

Amikor meggyőződött arról, hogy felesége halott, Murlock elég higadt maradt ahhoz, hogy eszébe jusson: a temetésre a halottakat elő kell készíteni. E szent kötelesség teljesítésében sok hibát vétett: egyes dolgokat rosszul csinált, másokat jól, de — feleslegesen — többször... Különböző kudarcai, amelyek egyszerű és hétköznapi cselekedetei során érték, csodálkozással töltötték el, hasonlóan ahhoz, ahogy a részeg ember csodálkozik a jól ismert természeti törvények „hatályon kívül helyeződése” miatt.

Meglepődött azon is, hogy nem sírt; meglepődött, és egy kicsit szégyellte magát; biztosan úgy illik, hogy a halottakat meg kell siratni... „Holnap — szólt fennhangon — el kell készítenem a koporsót, és meg kell ásnom a sírt. Ha már nem látom a hitvesem, hiányozni fog. De most halott; ebbe bele kell törődnöm, a dolgoknak rendben kell lenniük, akárhogy is, hiszen nem lehetnek olyan rosszak, mint amilyeneknek látszanak.”

Ott álldogált a holttest fölött a pislákoló fényben, elrendezte a felesége haját, megsimogatta egyszerű öltözékét, gépiesen, lélektelen gondossággal cselekedve. Eközben tudatán vagy inkább tudatalattiján átfutott a meggyőződés, hogy minden rendben van, minden úgy lesz, mint azelőtt, és mindenre akad magyarázat.

Még nem tapasztalt ilyen mély fájdalmat, tehát nem szokhatott hozzá a szenvedéshez. Szíve nem tudta átérezni, elméje nem tudta felfogni a gyászt. Nem ébredt rá, milyen súlyos csapás érte. (Ez a felismerés csak később szokott bekövetkezni, hogy azután sohase múljon el.) A fájdalom egyfajta művészi adottságként jelentkezik, és változatos, miként a hangszerek, melyeken az ember eljátszhatja a holtak siratóénekeit; egyesekből éles, rikoltozó hangokat, másokból mély, szomorú akkordokat csal ki, melyek lüktetve ismétlődnek, mint egy távoli, lassú dobverés. A gyász némelyeket felráz, némelyeknek elborítja az elméjét. Van, akit úgy érint, mint egy becsapódó nyílvesző, és érzékeit felvillanyozza, másokat letaglóz, ösztönöz és elnémit. Feltételezhetjük, hogy Murlockra a gyász ez utóbbi módon hatott, mivel (ez több mint egyszerű találgatás) alig fejezte be kegyes ténykedését, leroskadt egy székre az asztal mellett, amelyen a holttest fektült, és látva, hogyan fehérlik az arc az erősödő homályban, kezét az asztalra fektette, és beletemette az arcát. Nem könnyezett, de kimondhatatlanul szenvedett.

Ebben a pillanatban a nyitott ablakon elnyújtott, síró hang hatolt be, mintha egy eltévedt gyermek sírna a sötétedő rengeteg mélyén. A férfi nem mozdult. A földöntúli üvöltés újból áttörte lankadó figyelmének páncélját, ezúttal egészen közelről. Lehet, hogy egy vadállattól származott; lehet, hogy csak álom... Murlock ugyanis elaludt.

Néhány óra múlva — mint utóbb kitűnt — hűtlen virrasztónk fölriadt, és fejét felkapva, erősen fülelt, bár maga sem tudta mire... Érzékszervei

pattanásig feszültek, lélegzése megállt, mintha csak a csendet akarná teljessé tenni. Ki vagy mi ébresztette fel? Hol van az a valami?

Karja alatt hirtelen megremegett az asztal, s ebben a pillanatban könnyű, lány lépéseket hallott (vagy hallucinált), mintha meztláb járnának a padlón.

Sokkal jobban megrémült annál, semhogy kiáltani, vagy mozdulni tudott volna. Kényszerű várakozás következett a sötétben, mintha évszázadok teltek volna el olyan rettegésben, amelyet ha valaki megismer, nemigen éli túl, hogy elmondhassa. Hiába próbálta kiejteni a felesége nevét, hiába akarta a kezét kinyújtani, hogy a halottat megérintse. Torkára forrott a szó, keze, mint az ólom . . . Ekkor szörnyűséges dolog történt.

Egy súlyos test olyan lendülettel vetődött az asztalra, hogy a mellének vágódott, és majdnem fellökte a férfit. Ugyanabban a pillanatban halotta és érezte, hogy valami akkora erővel esik a földre, hogy az egész ház beleremeg. Dulakodás és leírhatatlan hangzavar következett. Murlock felugrott. A félelemtől nem tudott gondolkodni. Az asztalhoz nyúlt, de az asztallapon nem volt semmi!

Van egy pont, amikor a rémület örületbe csap át, az örület pedig cselekvésre sarkall. A határozott cselekvés szándéka nélkül, egy örült szeszélyes mozdulatával, Murlock a falhoz ugrott, kitapogatta és leakasztotta föltött fegyverét, és célzás nélkül lőtt. A felvillanó fénynél, mely az egész szobát élénk világossággal árasztotta el, megpillantott egy hatalmas párducot, amint a halott nőt az ablakhoz vonsozolja, torkába mélyesztve fogait. Azután minden elsötétült, minden fekete lett, mint a korom . . . Amikor Murlock magához tért, a nap már magasan állt, és madarak énekétől zengett az erdő.

A holttest az ablaknál hevert, ahol a vadállat hagyta, amikor a lövés fényétől és zajától megriadt. A ruha megtépázva, a hosszú haj összekócolva, a kéz-láb rendetlen összevisszaságban feküdt a földön. A borzalmasan összemarcangolt torokból vértócsa ömlött ki, mely még nem alvadt meg teljesen. A szalag, amivel Murlock a felesége csuklóit kötötte össze, eltépve . . . A kezek görcsösen ökölbe zárva. A nő fogai a vadállat fülének egy darabját szorították . . .

Angolból fordította: Nagy Eleonóra

5. INTERJÚK

a) BESZÉLGETÉS DR. DEME LÁSZLÓ NYELVÉSZPROFESSZORRAL

Az 1975. október 24-, 25-, 26-án Sátoraljaújhelyen rendezett Édes anyanyelvünk verseny alkalmával látogatást tett Sárospatakon és előadást tartott iskolánkban dr. Deme László, a szegedi József Attila Tudományegyetem tanára. Az előadás után felkeresték őt munkatársaink, és kérdésekkel fordultak hozzá.

— *Úgy hallottuk, hogy a professzor úr Sárospatakon érettségizett. Szeretnénk megtudni, hogy felnőtt emberként mire emlékezik a legszívesebben diákkorából?*

— Akkoriban a pataki kollégium az ország kiemelt iskolájának számított... Olyan hagyománnyal, amely rendkívül vonzott. A családomban is szinte fogalomná vált Patak... Apám 12 évet, Gábor öcsém 1 évet, Péter fiam 4 évet töltött ebben a diákvárosban. Jómagam is itt érettségiztem 1939-ben.

A legszebb emlék — a fiatalságom. Itt voltam szerelmes először, másodszor, harmadszor... Élveztem a tanulás és tudás, az önképzőköri szereplés örömét. Persze, legjobb barátommal, Király Istvánnal együtt — aki már régen neves irodalomtörténész — a szokásos diákcínyekben is kedvünket leltük; huncutkodtunk annyit, amennyi négy évbe belefért. (A gimnázium akkor 8 osztályos volt, mivel azonban én csak a polgári kijárása után kerültem ide, 4 évig diákoskodtam Patakon.)

Ebből az időből származik a Fekete Gyulával való ismeretségem. Ő még a gimnázium alsóbb osztályaiba járt, mikor mi már felsősök voltunk... Azóta belőle is öregdiák és befutott író lett!

Patakon akkoriban tanítóképző, gimnázium és teológia működött. A képzőben és a teológián falura menő tanítók és papnövendékek tanultak; a közgondolkodás demokratikus volt. Ennek hatása a gimnáziumban is érződött; szép példa rá az 1930-as években kezdeményezett tehetségkutató mozgalom. Az alma materben mindenkibe eléggé beoltották a nép iránti elkötelezettséget. Helytállásra is neveltek...

A 20 éves érettségi találkozón végignéztem egykori osztálytársaimon. Úgy láttam, hogy ha közülük valakit megtaposott is az élet, volt ereje talpra állni... Emberségből egyikük sem vesztett semmit; egyenes gerincre, kipróbált jellemre tettek szert... Tudják — tudom én is —, hogy ebben nagy része volt Pataknak.

Legszívesebben most is a „patakiság” szóval fejezem ki mindazt, amit nekem történelmi hagyomány, személyes emlék és erkölcsi bátorság jelent...

— *Az utódokat érdekli az elődök pályafutása. Ezért kíváncsiak vagyunk hogyan tetszett eljutni a versírástól a nyelvtudománnyal való foglalkozásig?*

— Verseket már a polgáriban is írtam. A gimnáziumban sem hagytam fel a költészettel. Az egyetem első három évében tovább folytattam a vers-

írást; költeményeimben az ember és az emberiség nagy kérdéseivel foglalkoztam . . . Ez a témakör közel áll hozzám: fiatal voltam és magányos.

Életem kritikus pontjain a verselés mellett a novella- és a regényírás is vonzott . . . A szépirodalom nagy önkifejezési lehetőséget kínált.

Tény azonban, hogy már elsőéves egyetemi hallgatóként élénk érdeklődéssel fordultam a hangtan és a nyelvjáráskutatás felé. Azután ez az érdeklődés felerősödött bennem; meghatározó erejűvé vált . . . Nos, így indultam el pályámon.

— *Mivel iskolánkat közelről érintik az anyanyelvi versenyek, örül-nénk, ha a professzor úr elmondaná, milyen jelentőséget tulajdonít az anyanyelvi versenyeknek az általános nyelvkultúra emelése szempontjából?*

— Ezeknek a versenyeknek nagy jelentőséget tulajdonítok. Az elmúlt 10 évben valóságos tömegmozgalom lett belőlük . . .

Mikor 1965-ben A Kazinczy-érmek és a helyes magyar kiejtés kérdései címmel egy útmutatót jelentettem meg, a Szép magyar beszéd versenye még csak indult. Jóleső érzéssel közöltem, a Kazinczy-díj és a vele összefüggő Kazinczy-érem a helyes magyar kiejtés díja, a szép magyar kiejtés jutalma. Alapítója, Péchy Blanka azoknak szánta, akik hangképzés, hangsúlyozás és hanglejtés tekintetében példamutatóan beszélnek nyelvünket, s így e jelvényt hordozva egyrészt mintegy élő mintái a helyes magyar kiejtésnek, másrészt lelkes harcosai is a szép magyar szónak. Örömmel számoltam be arról, hogy a Kazinczy-érmeket 3 évenként adják ki olyan középiskolás tanulóknak, akik a piramisszerűen felépített országos versengés élcsapatában is a legjobbnak bizonyulnak . . .

És azóta? A nemes versengés ezer, ezer középiskolást mozgatott meg, készítetett anyanyelvünk jellegzetességeinek a megismerésére, tudatosítására . . .

Győrben már ennek a gimnáziumnak is két tanulója — 1971-ben Kohler Katalin, 1975-ben Kerekes Barna — kiérdemelte a Kazinczy-érmet.

Időközben kialakult az Édes anyanyelvünk verseny is. Felkarolták B.-A.-Z. megye illetékesei . . . Most már a Szép magyar beszéd versenye és az Édes anyanyelvünk verseny szinte kiegészíti egymást. Az egyikben a felolvasók, előadók szépen reprodukálják a kötelező és szabadon választott szöveget, a másikon az aktív, produktív, kifejező nyelvhasználat érvényesül.

Hogy mi ezeknek a versenyeknek a jelentősége? Az, hogy ha nem is minden induló ér el helyezést, minden induló készül, fejleszti nyelvkultúráját . . . Így szélesedik az iskolában és az életben a helyes nyelvhasználatra törekvők köre. Ezért a szép beszéd talán a vártnál hamarabb tért hódít minden fórumon.

— *Befejezésül még egy kérdés. Mit tetszik tanácsolni azoknak a negyedikes patoki diákoknak, akiknek továbbtanulása a magyar nyelv- és irodalomból teendő sikeres felvételi vizsgától függ?*

— Röviden annyit, hogy igekezzenek alapos tudást szerezni. Nagyon fontos a leíró nyelvtan színvonalas elsajátítása; de igen szükséges a műelemzési készség és az irodalomtörténeti tájékozottság is. Próbálkozzanak a negyedikesek minél több nyelvtani teszt megoldásával, akkor nem éri őket meglepetés . . . Mélyüljenek el az irodalomban, olvassanak sokat. Anyag-

ismeretük legyen élő, ne hiányozzon belőle az érzelmi töltés sem. Tegyenek szert jó szóbeli és írásbeli kifejezőkészségre . . .

Mivel évente igen sokan felvételiznek magyar nyelv- és irodalomból, a felsőfokú oktatási intézmények csak a legfelkészültebb hallgatókat fogadhatják.

— *Köszönjük a beszélgetést.*

Mezei Erzsébet—Séra Katalin

b) INTERJÚ DR. KIRÁLY ISTVÁN AKADÉMIKUSSAL

1977. február 22-én a Látókör szervezőinek meghívására ellátogatott iskolánkba dr. Király István akadémikus. A híres pataki öregdiákot, az ELTE tanszékvezető egyetemi tanárát, a Kossuth- és Állami-díjas irodalomtörténészt nagy szeretettel fogadtuk. Dr. Király István aznap este — tekintettel Ady Endre születésének közelgő, 100. évfordulójára — a zsúfolásig megtelt díszteremben magával ragadó Ady-előadást tartott. — Az előadás után fogadta lapunk egyik szerkesztőségi tagját. Berecz Lilla III. B osztályos tanulót, és szívélyesen válaszolt az általa feltett kérdésekre.

— *Szeretnénk tudni, hogy a professzor úr — mint pataki öregdiák — esetenként milyen érzésekkel tér vissza az alma materbe?*

— Mindig elfogódtam; erre nem tudok mást válaszolni. Patak ugyanis nagyon sokat jelentett és jelent nekem. Tehát itt mindig elfog valami-féle diákkori zavar . . . Akkor is, amikor a gimnázium vagy a mai Kossuth-kollégium egy-egy ismert helyiségébe belépek; akkor is, amikor fiatal korból egy-egy iskolatárs, vagy megbecsült tanár emlékével találok szemben magam.

Az érzéseimről nehezen megy a beszéd. Ha azt kérdezné, mit jelentett számomra Patak, talán könnyebben meg tudnám mondani. (Egyébként ezt a problémát tavaly már felvetette nekem Asperján György is, amikor a Híres Alma Materek című rádiósorozat pataki részének szerkesztését végezte.)

Nagyjából három dolog ragadott meg itt. Az egyik — mint előadásom elején érintettem is — az a fajta egészséges puritanizmus volt, amelynek gyökerei a múltba nyúltak. Ebben az iskolában a munka szeretetére neveltek; a munka megbecsülését árasztotta magából szinte minden . . .

A másik vonzó dolog — amelyre előadásom végén utaltam — a szabadságharcos hagyomány volt. Ezek között a falak között történelmi levegőt lélegzett be az ember. Szinte „benne volt a levegőben” a megmaradáért és a haladásért vívott harc eszméje . . . Nem hagyott lankadni minket az ősi dac, az öröklött csakazértis, az ösztönző mégis szelleme.

A harmadik említésre méltó dolog a jórészt demokratikus tanár-diák viszony volt . . . Akadt itt több tanár, akinek a léte az ember számára sokat jelentett. Ma is tudom, hogy ezt vagy azt az élményt melyik tanárnak köszönhetem. Hadd említem meg, hogy velem pl. Hegyi József szeretettette meg Németh Lászlót . . . De felhozhatom példaként azt is, hogy József At-

tila iránt Képes Géza keltette fel az érdeklődésemet; tőle hallottam először, hogy József Attila a húszadik század egyik legnagyobb költője.

Más tekintetben Jakob Károlynak is hálás vagyok. Ő eleven példát adott nekem arra, hogy milyen fontos tanári erény a pontosság, a kötelességtudat, az alaposág . . .

Meggyőződésem, hogy egyéniségem sok vonása itt erősödött meg. Itt értek azok a jótékony hatások, amelyek szellemi kibontakozásomat elősegítették.

— *Mint közismert Ady-kutatót kérdezzük, hogy gimnazista vagy egyetemista korában ragadta-e meg Ady Endre költészete, illetve hova fűződnek első Ady-élményei?*

— Még a pataki gimnáziumba jártam, amikor Ady versei közel kerültek hozzám. Jó időben az iskolakertben tanulmányozgattam őket . . .

Egy teológus, akinek mendikánusa voltam, nagyon szerette Adyt, sokat beszélt nekem a költőről. Szavai hatására vettem kézbe egy Ady-kötetet; mihelyt beleolvostam, elfogott valami ismeretlen, szorongató érzés.

Ezt annak idején még magamnak sem tudtam megmagyarázni. Most már sejtem, mi történt velem; akkor éreztem meg először, hogy az életnek van valami végtelensége; hogy lényünk mélyén ott szunnyad a teljesség igénye; hogy sorsunkra rányomja bélyegét a „minden titkok” nyitjának keresésére irányuló szándék . . .

Ez az érzés számomra akkor még csak valami különös, nyugtalanító jelenség volt; gyorsan támadt, alaposan felkavart, de többé sohasem múlt el.

— *Mi, akik tiszteletben tartjuk a haladó hagyományokat, szeretnénk tudni, hogy kutatásai során a professzor úr nem bukkant-e olyan adatokra, amelyek Ady és Sárospatak kapcsolatára utalnak?*

— Sajnos, a költő és a város között közvetlen kapcsolat nem létezett. Ezért inkább a zilahi és a pataki kollégium között érzékeltetek valamiféle közvetett kapcsolatot . . .

Ady 1892-től 1896-ig a zilahi kollégiumban nevelkedett; számára az ott töltött idő minden perce determináló volt. (Olyan értelemben, ahogy pl. Móricz Zsigmond is hangoztatta, hogy a pataki kollégiumban „jött izzásba”, az itt uralkodó nagy és nemes eszmék befolyásolták írói pályafutását.)

Ezek a régi református kollégiumok nagyon összefonódtak a szabadságharcos hagyományokkal; elkötelezett irodalmi és történelmi felfogást fejlesztettek ki növendékeikben. Azonkívül nagyobb mozgásteret, önállóságot adtak az ifjúságnak, mint akkoriban szokásos volt; belőlük sok eredeti egyéniség, nagy ember, tehetséges alkotó került ki.

Ha közvetlen kapcsolat nem is volt Zilah és Patak között, Zilahon és Patakon hasonló szellemi közegben élt a fiatalság. Tehát Ady kb. olyan útravalót kapott egykori iskolájától, mint a pataki diákok ettől az ősi scholától . . .

Ily módon Ady és Sárospatak kapcsolata csak afféle „eszmei rokonság”; nem a személyes érintkezés hozta létre, hanem a Nyugat modern költői iránti érdeklődés.

— *Kíváncsiak vagyunk, hogy a professzor úr tapasztalatai szerint az Ady halála óta eltelt csaknem 60 esztendő alatt nőtt-e, vagy csökkent az ifjúság érdeklődése a költő munkássága iránt?*

— Ady ismerőinek a száma feltétlenül nőtt, hiszen munkásságának nagy része már évtizedek óta kötelező olvasmány, iskolai tananyag. Ma már aligha akad fiatal, aki a költészetével valamilyen formában kapcsolatba ne került volna . . . Ady tehát műveiben él. De hogy milyen mértékben hat, mennyire van jelen az emberek tudatában, mekkora a közvéleményformáló ereje, azt nehéz megmondani. Úgy érzem, mintha az én ifjúságom idején Ady egy kicsit elevenebb valóság lett volna . . .

Természetesen Ady korszakos jelentősége azóta sem csökkent, de az olvasóközönség bizonyos rétegeinek Ady-képe mintha egysíkúbbá, „stabilizáltabbá” vált volna . . . Ebben nem annyira Ady a hibás, mint inkább a róla készített sok mesterkéltszobor. Tudniillik a legtöbb Ady-szobor — beleértve a Népköztársaság útján levő Ady-szobrot is — Adynak csak a telkes, harcos vonásait domborítja ki; az ábrázolások középpontjában nem az a bonyolult lelkiéletű ember áll, aki miközben kiküzdötte, vagy ki akarta küzdeni az áhított harmóniát, a diszharmónia minden kínját átélte.

Ezért a mai fiatalok talán emberibbnek tartják József Attilát. Pedig Adyban is minden emberi, a költészetében is minden fájdalmasan őszinte, felzaklatóan igaz . . .

— *Ismerjük a professzor úr Ady-monográfiájának eddig kiadott két kötetét. Szeretnénk tudni, hogy az Ady-centenárium alkalmából megjelenik-e a monográfia harmadik kötete?*

— Nem jelenik meg, csak egy későbbi időpontban. Még sok munka vár elvégzésre.

— Köszönöm a beszélgetést.

Berecz Lilla

V. Az alma mater és az öregdiákok

1. ÜZENET A PATAKI DIÁKOK NAGY CSALÁDJÁNAK

Kevés olyan tanintézetete van hazánknak, melyet annyi tiszteletteljes ragaszkodással vesznek körül a neveltjei, mint a pataki iskolát a régi diákjai.

Azok, akik iskolánkat csak hírből ismerik, irigységgel vegyes csodálkozásai tapasztalják, hogy a pataki diákok nemcsak iskolájukhoz, hanem egymashoz is sajátos módon ragaszkodnak. A megfigyelők páratlannak tartják azt a családi szellemet, amely a jelenlegi generációkat az ország határain innen és túl testvéri szálakkal fűzi egymáshoz. A kívülállókát meglephetja az a szent tisztelet, amely a ma élőket a letűnt korok diáknemzedékeihez kapcsolja hozzá.

Most, amikor — a 450. évfordulóra készülődve — az iskola falai között élő mai diák- és tanárnemzedék ország és világ elé tárja Patak értékeit, büszkén soroljuk eredményeink közé ezt az évszázados nevelési tradíciókból fakadó nemes ragaszkodást.

Üzenjük Önöknek, hogy e szép emberi érzések kifejlesztésén ma is munkálkodunk. A nagy pataki tanárelődök nyomdokain haladva valljuk, hogy a családhoz, az iskolához — a társakhoz és nevelőkhöz — való ragaszkodásból, a szülőföld szeretetéből fejlődik ki diákjainkban az egész néphez, a saját országunkhoz és az emberiség minden nagy értékéhez való ragaszkodás: a hazafiság, más népek megbecsülése és az ember szeretete.

Mi is, akárcsak elődeink, tiszteljük a hagyományokat, és gyermekeinket is hagyománytiszteletre neveljük, mert felismertük az iskola múltjában rejlő hatalmas nevelőerőt.

A pataki iskola történetében az elmúlt fél ezredév nemzeti történelme, nevelési elveiben a magyar neveléstörténet, neveltjeinek a társadalmi haladásért vívott harcában a magyar nép harca tükröződik.

E tények ismerete nélkül a pataki diák az iskolát ma sem hagyja el.

Üzenjük Önöknek, hogy az ősi iskola híres diákjai a pataki gimnazistáknak ma is példaképei. Tanulóink büszkék arra, hogy ugyanabban az iskolában készülhetnek az életre, amelyből egykor a költő Gyöngyösi István, a Habsburg-elnomás ellen lázadó erdélyi kancellár, Bethlen Miklós, Bessenyei György, a felvilágosodás nagy magyar harcosa, Kazinczy Ferenc, a polgári haladás irodalmi úttörője, Csokonai Vitéz Mihály, Nagyváthy János, a keszthelyi Georgikon megeremtője, Barczafalvi Szabó Dávid, Kossuth Lajos, az 1848-as forradalom és szabadságharc lánglelkű vezére, Szemere Bertalan, Fáy András, Tompa Mihály, Kazinczy Lajos, a 15. aradi vértanú, Erdélyi János, az író és tudós tanár, Izsó Miklós, Tóth Ede, a szótárszerkesztő Fogarasi János, Gárdonyi Géza, Komáromi János, Móricz Zsigmond és a többiek fényes pályájukra elindultak.

A nagy tanítványok mellett a mai pataki diákságnak azok az ezrek is a szívükhöz nőttek, akiknek a nevét nem őrzik nagy tettek és emléktáblák, de az ország anyagi és szellemi gyarapodásában részük volt; akiknek a munkássága által a legkisebb magyar falvakba is eljutott a pataki iskolában szerzett ismeret, emberség és erkölcsiség; akik az elmúlt évszázadok során — vállalva a gályarabságot és a Habsburgok sziklabörtöneit, a Thököly, Rákóczi és Kossuth vezette szabadságharcok véres áldozatait, a világháborúk gyötrelmeit, a Tanácsköztársaság leverését követő leszámolás

következményeit és a szocializmust építő magyar nép 36 esztendősi erőfeszítésének sok nehéz próbáját — névtelenül tették dolgukat.

A mai pataki diákok rendkívül büszkék azokra a diákelődökre is, akik az alma mater szolgálatában találták meg életük értelmét, és lemondva a nagyobb karrier és anyagi elismerés reményéről, munkásságuk jogán pataki tanárok lettek, és öntudatos tevékenységükkel ma is a magyar középiskolák élvonalában tartják az ősi scholát.

Üzenjük Önöknek, a határainkon belül és kívül élő diáktestvéreinknek, hogy a jövőben is szeretettel várjuk érdeklődő és segítő szándékú leveleiket.

Hálásak vagyunk a Budapesten, Miskolcon és Debrecenben működő öregdiák-szervezetek tagságának és tisztségviselőinek azért, hogy frissen érettségizett gyermekeinket befogadják, és segítik őket nehézségeik leküzdésében. Külön is hálásak vagyunk az e szervezetek képviselőiként iskolánkba ellátogató öregdiák barátainknak, akik sohasem jönnek hozzánk üres kézzel, hanem tudásuk gazdag tárházából adnak értékes ajándékot nekünk.

E helyen is megköszönjük Béres Ferenc énekművésznek, dr. Deme László egyetemi tanárnak, Fekete Gyula írónak, dr. Harsányi István pszichológusnak, Képes Géza költőnek és műfordítónak, dr. Király István akadémikusnak, dr. Kőrös Endre egyetemi tanárnak, Mészöly Dezső írónak, Nagy János külügyi államtitkárnak, dr. Szabó Gábor egyetemi tanárnak és ifj. Újszászy Kálmán tudományos kutatónak, hogy látogatásaik kapcsán előadást tartottak nálunk, és értékes tanácsaikkal, megjegyzéseikkel segítséget nyújtottak feladataink megoldásához.

Öszinte örömünkre szolgál, hogy öregdiák barátaink saját munkáikkal is emelték a 450. évfordulóra most kiadott évkönyvünk színvonalát.

Itt köszönöm meg Képes Géza költőnek és Fekete Gyula írónak, hogy hozzájárult *Szonett Comeniusról* c. versének, illetve az *Örök szeptember* c. novellájának közléséhez; s itt fejezem ki hálámat Király Zoltánnak, a Bolgár Kulturális Központ főmunkatársának a *Diákszívű város* című jubileumi ódájáért; Hegyi Józsefnek, iskolánk nyugalmazott tanárának, a pataki diákelet avatott ismerőjének *A pataki diákok barátsága* című munkájáért; dr. Takács Bélának, a debreceni Református Kollégium múzeuma igazgatójának *Száz év a pataki iskola kórházának történetéből* című tanulmányáért és Mészöly Dezső író- műfordítónak *Pécsi Sándor* című költeményéért.

Ezúton fejezzük ki köszönetünket dr. Maller Sándornak és ifj. Újszászy Kálmánnak, akik eljártak Borsos Miklós szobrászművésznél az évforduló tiszteletére megjelent emlékplakett tervezése ügyében. E helyen elismerés illeti Makó Dezső mérnököt is azért, mert az elkészült terv kivitelezéséhez önzetlen támogatást nyújtott.

Köszönetet mondunk mindazoknak, akik — az évfordulóval összefüggésben vagy bármely más dologban — segítettek nekünk. Mindazoknak, akik érzik, értik és megbecsülik erőfeszítéseink lényegét, akik nem valami sajátos arisztokratizmussal szemlélik az iskolát, és nemcsak a múltjában vélik megtalálni értékeit, hanem velünk együtt örülnek mindannak, amit

a tanulóifjúság és a csaknem felerészben pataki diáktestvéreikből álló tan-testület az elmúlt évtizedek során alkotott.

Kedves öregdiák barátaink! 450 esztendő még a történelem léptékével mérve is hosszú idő. Egy iskola életében — amely mindvégig a társadalmi haladás élvonalában teljesítette szolgálatát — különösen az. Mert történelmi tény, hogy az eltelt ötödfél évszázad során a nemzet életében — főképp a magyar nevelés és művelődés ügyének előbbre vitelével — kiemelkedő szerepet játszott a pataki iskola.

Az a társadalmi méretekben is kifejeződő megbecsülés, amely a Rákóczi Gimnáziumot — nemcsak az évforduló kapcsán, hanem általában is — övezi, a tanintézet egykori és mai neveltjei által alkotott értékekből táplálkozik.

Azok a fénysugarak, amelyekkel az alma mater a falai között felnövekvő diáknemzedékeket melengette, sohasem enyésztek el; az iskola neveltjeiről felerősödve verődtek és verődnek vissza, és beragyogják a mai iskolát is.

A pataki iskola a diákjaiban él. A diákjai adnak tartalmat a hétköznapjainak és teszik széppé ünnepnapjait.

Így ez a jubileum is csak akkor lesz igazán emlékezetes és örömteli, ha a pataki diákok nagy családja együtt üli meg; ha a Rákóczi Gimnáziumban a mai gimnazisták, a jelenlegi tanárnemzedék felnőtt tanítványai és a tiszteletre méltó tanárelődök nekünk is kedves diákjai közösen ünnepelnek.

Hívjuk és várjuk Önöket! Jöjjenek, mert csak Önökkel együtt lesz teljes értékű az alma mater ünnepe.

Kádas Sándor
igazgató

2. KÉPES GÉZA:

SZONETT COMENIUSRÓL*

Nem az a vértanú ő, aki máglyán
pusztul, hanem kit saját tüze éget
s nem vet e tűznek a halál se véget:
rést vág a kétség keserű homályán

ma is. Nem kell neki óda, se márvány —
rég hamu a test s tovább hat a lélek:
hajszálerekben szétszivárgó élet,
több és nagyobb és tisztább mint akárhány

szoborba öntött büszke géniusz.

„Légy ember!” — mondja a csehmorva Mester —

„De magyar is — ne felejtsd soha ezt el!”

Te égettél jövőt építeni téglát —

Ideragyog háromszáz év kódén át

bölcs mosolyod s műved, Comenius!

* A vers eredetileg a szerző 1976-ban kiadott Tükörfírás c. kötetében jelent meg.

3. FEKETE GYULA:

ÖRÖK SZEPTEMBER *

Vége a beiratkozásnak, kezdődik az iskola.

A mamák sóhajtásai megsűrűsödnek a levegőben, Patak felett elszűr-
kül az ég, és szemerkélni kezd a hűvös őszi eső. Tele az állomás, amikor
befut a délutáni vonat, és a mozdonyvezető figyelmesebben indít ilyen-
kor, hogy időt adjon egy utolsó kézszorításra a telhetetlen búcsúzkodók-
nak. »Vigyázz magadra! Írjál!« Mintha összebeszéltek volna, szeptemberi
papák és mamák, valamennyien ezt kiáltják még egyszer a lépcsőről és a
vonatablakból:

— Vigyázz magadra! Írjál!

A tízéves kis ember elnehezedett szívvel áll meg egy percig a szemerkélő
esőben, de az arcát már úgy törüli meg, mintha csak a hulló eső ned-
vességét törölgetné a szeme alól.

Most csöppent bele az életbe, majdhogynem nagykorúsodott. Zsebé-
ben ott az új pénztárca, benne az ezüst ötpengős, még felváltatlanul. Meg-
tehetné, hogy bemenne a cukrászdába, és minden pénzét elfagyaltatná —
és az nagyon jó volna, csudajó volna egyszer az életben annyi fagyaltot
enni, amennyi csak jólesik —, el is tűnődik ezen egy ideig. De már bizto-
san érzi, hogy mégsem teszi meg. Inkább takarékoskodik majd, félrerakja a
nélkülözhető filléreket, s négy-öt év alatt összespórol egy biciklirevalót. Az
is lehet, hogy majdan, érettségi bizonyítvánnyal a zsebében, hazamenet út-
baejt egy országos vásárt, és vesz egy jóra való lovat az apjának. A mamá-
nak pedig villanyvasalót venne, amilyen a jegyzőéknek van, mert szegény
mama, mindig fáj a feje a széngáztól.

Alig tíz perce futott ki a vonat, és a kis ember azon kapja magát, hogy
már könnyű a szíve, mint a lehellet. Nekiiramodik az esőverte járdán, tánc-
lépéssel cifrázza, és trombitálna is már a markával, ha nagy hirtelen a mel-
lébe nem hasítana a bizonyosság: ez már nem illik őhozzá, fényes nappal,
nyílt utcán ugrabugrálni, mint egy gyerek. Lassít tehát, és az előtte haladó
széles asszonyághoz méri lépteit. Valami furcsa szorongást érez, de in-
kább az örömtől, hogy szabad — mégis összébb húzza a szemöldökét, s olyan
gondterhelt arccal baktat az öreg iskola felé, akár a felnőttek.

Így jöttek-mentek a szeptemberek — esővel vagy anélkül —, egyik
olyan volt, mint a másik. Csak a gondterhelt arcú kis emberkéek változtak,
ők is úgy, mintha csupán a nevük változott volna tavaly óta, annyira ha-
sonlítottak az elődeikhez.

A mi korosztályunk se különbözött a többitől, ugyanolyan megilletőd-
ve fogadtuk az első tanárt, aki átlépte az osztályterem küszöbét, mint bi-
zonyára az előttünk járók annak idején. Másnap, szünetben már nálunk is
röpködött a kréta meg a szivacs, harmadnap a folyosón nehéz csatát viv-

* Megjelent a Széphalom c. folyóirat 1956/3—4. számában.

tünk az Á osztállyal, és még a rigmus sem volt a mienk, azt is örököltük, hogy tudniillik:

Ások, ások — nyavalyások,
Bések, bések — szerencsések . . .

Nekünk szép, napos szeptember jutott. Délutánonként felvertük az iskolakertet, kardot és lándzsát szerkesztettünk, és zajos háborúkat rendeztünk, hol fehérek és indiánok, hol japánok és kínaiak, hol internátusiak és kintlakók között. Egy ízben, ha jól emlékszem, meghaltam, és a szabályok szerint félre kellett vonulnom, mivel halott nem tartózkodhatott a csatamezőn. Akkor kötöttünk örök barátságot Nyeszivel.

Egy bokor tövéen találtam rá, a lándzsája nyelét farigcsálta. Osztálytársak voltunk, egymás mögött ültünk, de nem sokat tudtunk még egymásról. Leguggoltam melléje, szótlanul. Kis idő múlva azt mondta:

— Én is kínai leszek.

— Persze — hagytam rá. — A bések kínaiak.

— Meg az is — mondta —, hogy Kínát el akarják foglalni. Én csakis kínai leszek.

Így társalogtunk, először soron lévő háborúinkról, majd a bogárgyűjtésről, azután meg arról, hogy milyen érdekes lenne, ha zeventúl mi csak latinul beszélgetnénk egymással. Például aztmondaná ő: »Lingva latina nobisz placet.« Mire én: »Lingvám latinám diszkó.«

Ez megvolt, hallgattunk egy sort. Nyeszi tünődve piszkálta a lándzsájával a süppedős avart. Hirtelen a szemembe nézett:

— Tudod-e mit? Kössünk szövetséget.

— Vérszerződést — bólintottam én, bár nem szó szerint értettem, csak úgy, a hatás és a komolyság kedvéért. Ám Nyeszinek tetszett az ötlet nagyon, hogy mi igazi vérszerződést kössünk, igazi esküvel, igazi vérrel és egyáltalán mindennel, ami vérszerződő feleknél szokás. Abban végül is megállapodtunk, hogy nem vágjuk fel az ereinket.

— De valami vér csak kellene — vélte ő. Kezdte nyomkodni az orrát, gyúrni, dömökölni, mondván, hogy ő már azt kipróbálta, és ha akarja, elered az orra vére. — Te meg szúrd meg az ujjodat. — Mutatta, hogy szúrjam meg túvel az ujjam hegyét.

— Nincsen nálam tű.

Ez a váratlan akadály elgondolkoztatott bennünket. Némán ögyelegtünk a kanyargós, avarlepte ösvényeken; az igazat megvallva, én megkönnyebbültem egy kicsit. Nyeszi hirtelen egy akácfához intett:

— Itt a jó, hegyes tövis, azzal szúrd meg az ujjodat.

S kezdett hozzákészülni a vérszerződéshez, a saját módszerével. Neki állt tenyérrrel az orrának, olyasformán, mint az asszonyok, ha a szilvágombócot gömbölyítik, csak persze durvábban nyomkodta. Nem akartam gyávának látszani, hát ráhagytam; csak akkor szóltam neki, amikor erősen kiveresedett már az orra:

— Tudod, nem is a vér számít, hanem a fogadalom.

Ezen aztán ismét elgondolkoztunk. Én mindenestre elhajítottam a tövises akácfagallyat.

— Jól van — mondta később —, de valami . . . valami csak kellene.

Az iskolakert túlsó végében kószáltunk. Akkor láttam először a kétlábú fát.

Valamikor két szomszédos, fiatal csemetét összesodortak, mint a drót két végét szokás. Idővel a két fa egymásba nőtt, csak egy csavarodó forradást őrzött meg a közös kéreg. Olyan volt a vastag fatörzs, mint egy fejére állított Y.

Ott, a kétlábú fa alatt tanyáztunk le.

Abban egyetértettünk, hogy a csupasz fogadalom nem elég, az akár volna, akár se. Mondjuk, a vér se jó, de akkor ki kell találni valamit helyette. Ott van például az ember haja — ilyen alkalomra az is megteszi. Kéznel volt a bicska, lenyiszáltunk néhány szálát az ő göndörülő, fekete hajából, aztán az én szálkás, szöke tincseimből, összesodortuk a hajszalakat, és egy kibelezett vadgesztenyébe dugtuk. Mély lyukat fúrtunk a lándzsával az öreg fa tövében, az ipszilon két szára közt, s belegyömöszöltük a lyukba a gesztenyét.

Most következett volna az eskü, de itt megakadtunk, mert szégyelltük hangosan mondani. Én írtam le a szöveget — kiteptem a zsebnaptáramból a szeptemberi első hetet, mivel az már lejárt —, ilyesmit írtam, csak ceruzával, hevenyészve: »Mi örök barátságot fogadtunk, jóban-rosszban kitarunk, egymást segítjük.«

Ledugtuk a papirost is, a gesztenye után, s ezzel kész volt a szertartás. Talán a kelleténél is hamarabb, én legalábbis úgy éreztem, hogy elsiettük, és nem is volt elég ünnepélyes.

Kicsit zavartan indultunk hazafelé. Hirtelenében nem tudtuk, hogyan kell viselkedni azoknak, akik örök barátságot fogadtak. Nyeszi az út szélén poroszkált, bokáig a zörgő avarban, és gondolkozott. Én is elméláztam a törtéteken, s közbe-közbe megcéloztam egy gesztenyét, és olyan gólt rúgtam az osztrák válogatottnak, hogy a kapus moccanni sem érkezett.

Bizony, nehéz megpróbáltatással kezdődött el a mi barátságunk. Egy jól eltalált gesztenye kis híján bokán ütötte jó öreg latin tanárunkat, aki a bokrok között sétált, és elmerülten társalkodott Horatiusszal.

— Gyertek csak, gyertek ide! Nem tudjátok ti azt, fiaim, hogy már szilencium van? Melyitek dobált?

— Én nem dobáltam — csúszott ki a számon, mielőtt megdöntöttem volna, hogy ezzel Nyeszire vallok. Szerencsére Dávid tanár úr nem firtatta tovább a gesztenyét. Megszeppenve kotródtunk előle.

— Én nem dobáltam, igaz? Én csak fociztam — bizonykodtam volna, de éreztem én azt, hogy egyelőre nem jól vizsgáztam az örök barátságból. Nem is beszélgettünk akkor többet, egész úton hazafelé.

A fogadalmat különben soha nem említettük egymás közt. Talán szégyelltük is egy kicsit a gyerekes felbuzdulást, nem tudom. Az is igaz, hogy nem lettünk olyan halálra szánt barátok, mint ahogy azt a kétlábú fánál elképzeltük, csak éppen együtt jártunk néha, együtt játszottunk, tanultunk vagy verekedtünk, és csak később, felsős korunkban melegedtünk össze megint.

Tudni kell, hogy a diák életében van egy furcsa időszak, amikor mindenféle érthetetlen dolgot követ el. A fésűjét ilyenkor gyakrabban használja, mint a ceruzáját, a nyakkendőjébe újságpapírt dug, hajneccet vásárol,

a cipőjét rendesen kipucolja, a fejére brillantint csurgat, s a szobafőnök-től elcseni az önborotvát és — csak úgy szárazon — levakarja az álláról a pelyheket, mert hallotta, hogy akkor gyorsabban nő a szőr.

Nos, a mi időnkben kietlen sorsa volt Patakon a kamaszodó diákseregnek. Teológia, tanítóképző, gimnázium — volt itt annyi diák, hogy déli egy óra tájban elárasztották az utcákat, de: fiúk, csupa fiúk! Mennyi gondosan megkötött nyakkendő, mennyi párna alatt vasalt hosszúnadrág, mennyi brillantin — és ki veszi észre! Sehol egy lányiskola vagy lányinternátus, amelyet napközben többször is útba ejthetne az ember, legalább a környéken valahol, mert mi az egy szerelmes diáknak, az iskolától a konviktusig menet útbajteni Végardót, vagy akár Makkoshotykát is, abban a reményben, hogy annak a bizonyos lányinternátusnak bizonyos ablakán meglibben a fehér függöny. De ilyen lányinternátus nem volt, és fehér függöny is elég kevés, szerte a városban, s előtte annyi sétálgató diák, hogy szegény kislány odabent az ablak mögött azt a függönyt akár egész nap libegtethette volna.

Igaz, a gimnáziumba vettek fel lányokat „bejáró magántanuló” címen, s minden osztályba jutott belőlük egy-kettő mutatóba. A csinosabbakhoz 25—30 fiú is eljárogatott vizitelni vasárnap délután, körülülték a nagy asztalt, és azt hiszem, mindnyájan rosszul érezték magukat, a házikisasszony-nyal együtt. Mert ha lányból megárt a kevés, az udvarlóból is megárt a sok.

Ez a kemény diáksors újra összehozott Nyeszivel. Mi nem álltunk be harmincegyediknek a vasárnapi vizitelők közé; feltérképeztük inkább — függöny szempontjából — a város perifériáin a fehér foltokat, és hol Kis-patakon, hol az Újtelepen kergettek meg bennünket az odavalósi suhancok, csak a Hécén nem, mert az volt a Nyeszi hazája.

Voltak közös szerelmeink is, de sose vesztünk össze rajtuk, mint ahogy megértettük egymást másik nagy közös szerelmünk dolgában, az irodalomban is.

Ma is azt vallom, hogy a költészet valahol a tenni vágyás és a tehetetlenség partjai közt fakad, s ott buzog fel leginkább, ahol a feszülő akaratot a lehetőség szűk ketrecébe zárják. S ki akarna többet, nagyobbat, merészebbet tenni, mint a fiatal, s kit fojtogatna annyira a tehetetlenség, mint a fiatal! — Furcsa, hogy mennyi hüvös fejű, józan és megfontolt ifjú ember él ma a nap alatt, csupa realpolitikus, diplomatatehetség, aki pontosan tudja, mi illik, mi nem, mi hasznos, mi nem, dekára adagolja a mosolyt és a gúnyt, a pátoszt és a megrendülést, a harcos kritikát és az okos önkritikát, mindent a megfelelő helyzetben, mindent dialektikusan, a maga folyamataiban és összefüggéseiben. És mindig eltalálja, milyen nyelven kell beszélni a matematikatanárral és a történelemtanárral, a DISZ-titkárral és a békepappal, az első számú és a harmadik számú szerelmesével, gyűlésen és négyszemközt, tízpercben és a politikai gazdaságtan órán. Megval-lom, a mi nemzedékünk sokkal éretlenebb volt, mint az említett fiatalok. Mi klasszikus írónkat és történelmi nagyjainkat nem hibáik s korlátaik szerint tartottuk számon, hanem gyerekes, naív módon lelkesedtünk értük. Mi gőzös fejjel, meggondolatlanul vállalkoztunk akár a lehetetlenre, és igenis — szégyen, nem szégyen — meg akartuk váltani a világot. Okom

van rá, hogy ne legyen büszke erre a mi útkereső, tévelygő, forrófejű nemzedékünkre, de nincs rá okom, hogy szégyenkezzek miatta.

Nyesszível tehát mi ketten írói művekkel akartuk felrázni a világot, mert ha az ember fia tenni nem tehet, mint a bibliai Úr, legalább mondja ki, hogy »Légyen világosság!«.

Tele voltunk tervekkel, csorduló nagy érzésekkel, feszülő akarattal, persze, amolyan tehetetlen és zabolátlan akarattal, sem a cél, sem az út nem volt tiszta előttünk, csak az a bizonyosság, hogy tenni kell, tenni, tenni.

Mennyire nem gondol az ember a halálra, amikor nagy tettekre készül. Törvény az elmúlás, mindannyiunknak része lesz benne, és vannak, akik fél életükben a halálra készülődnek. De van abban valami megrendítő, hogy az ifjú emberrel, aki minden sejtjével az életet akarja — az ifjú emberrel eltemetik zúgó, doboló vérét, gyönyörű szép szándékait, soha ki nem mondott álmait és terveit is.

Emlékszem, a csengőbúcsún ilyesmit mondtam: »Nézzünk még egyszer egymás szemébe, fiúk, véssük emlékezetünkbe egymást, hiszen ma még itt vannak köztünk azok is, akikkel már soha többet nem találkozunk.«

Zengett a világ akkor, és Nyesszit is elvitte a háború. Abban a háborúban már nem kérdezték meg a katonától, hogy kínai akar lenni vagy japán, és abban a háborúban nem volt tilos a csatamezőn tartózkodni a halottaknak.

*

A felszabadulás után ellátogattam egyszer Patakra, egy őszbe hajló vasárnap. Mintha megöregedett volna a város! Rövidebb lett a főutca, megkoptak, összezsugorodtak a házak, megöszült Bandi bácsi, csak az iskola vén, frissen meszelt falai, a tantermekben a mész és az olajfesték egymásba vegyülő szaga, az a jól ismert szeptemberi iskolaszag volt a régi, de még az is az idő múlását juttatta akkor eszembe.

Sétálgattam az iskolakertben, futballoztam a gesztenyékkel, és sokáig elidőztem a kétlábú fánál. Magamon is mosolyogva, egy száraz ággal kőtorni kezdtem a tövét, ott valahol, ahová a gesztenyét dugtuk, húsz évvel ezelőtt. A füledt avar alól szétmálló gyufásdoboz került elő, valamilyen foszló papirossal a belsejében. Mi ez? Utódaink is tesznek egymásnak fogadalmat? Lehet, hogy azon a foszló papiroson tinta kékjét áztatta szét az idő, de lehet az is, hogy én képzelődtem, és talán egy eldobott gyufásdobozról többet gondoltam, mint amennyi felnőtt, józan emberhez illenék.

Üres volt az iskolakert, és kihaltak voltak az utcák. Patak áhíthatos esendben várta szeptembert, mint évszázadok óta annyiszor, várta diákjait, akiket nem fog az idő, akik örökké fiatalok maradnak, szépek, töprengők és álmodozók, s akik mindig megvívják harcaikat, s megteszik szent fogadalmaikat.

DIÁKSZÍVŰ VÁROS

Deákos vers a Sárospataki Kollégium
fennállásának 450. évfordulójára

Sárospatak, te diákszívű város,
a Bodrog partján régi várad áll még,
s ha történelmed volt is néha sáros,
arcod fényét ritkán takarta árnyék:
világított a „szellem napvilága”.
Ha megsarcolt is olykor az idő,
lettél a Múzsáknak kedvelt tanyája,
művelt emberfő- s léleknevelő.

Kollégium, te négyszázötven éves
tudós-műhely holt vulkánok tövében,
az írott szó lehet olyan beszédes,
hogy kisüssön belőle, ma is égjen
az a parázs — amely onnan világít,
ahol gyakran volt véreres az ég,
sebes a föld — és felmutassa máig
közel fél évezred történetét.

— Te tudtad egykor jól, Kopácsi István,
bölcс prédikátor és konok reformer
az első skóla ajtaját kinyitván,
hogy itt a könyv, a toll a legjobb fegyver,
s bár fegyver által az erős eleshet,
csak testet öl a kard. Nagyobb a szó
hatalma nála. Ám elvész a nemzet,
nép, mely tudomány nélkül való!

Te rajta tartottad, tudós Magiszter
az ujjad Európa pulzusán.
Bármit jelentett nagyvezír, miniszter,
már öt esztendővel Mohács után
jelentetted: az alapkő letéve!
Apellálván a szellem erejére,
falat emeltél, már fenn a tető,
már zeng az egyszeregy, már szól az ének,
csizmás deákok asztalán a mécsek
faggyúszagánál készül a jövő!

Azóta hány sugárhajtású lélek
indult el innen, fellángolt, elégett,
de világított fél világ egén,
vagy két pogány között az egy hazában,
ekhós szekéren, vándor-oskolában
csak ment, hogy ne aludjon ki a fény.
És egymást váltva ősök, nemzedékek
fel-felszítván a szellem parazsát
huszadik századunk végéig érnek,
hogy kétezerbe is ragyogjon át.

Negyedszázad múltával megidézem
én is a hajdani diákszobát.
Ott még falépcsőkön koppant a léptem,
de róluk lépkedek mindig tovább.
S ha ifjúságot az emlék idézget,
kihull belőle, ami keserű volt.
de édesebb lesz emléke a méznek
és ízesebb a legkisebb derűs folt,
még színesebb a táj a régi szótól,
s ha benne a jövő hatalma ég,
arany, akár a hegyaljai óbor,
és kék, mint aratás fölött az ég.

A PATAKI ÖREGDIÁKOK BARÁTSÁGA

Hivalkodás nélkül mondhatjuk, hogy a pataki diákok egymás közti barátsága és az alma mater iránti szeretete nemcsak ismeretes ország-világ előtt, hanem példamutató is. Így volt ez az ősi kollégium alapítása óta századokon át, s ez jellemzi a mai pataki diákot is.

Mindez bizonyos mértékig érthető és természetes, hiszen a régi „deákos” időkben, amikor a betűvetést is a kollégiumban sajátították el a nebulók, 16—18 évet töltöttek együtt a diákok az alma mater falai között. És ha a tanuláshoz szükséges anyagiak előteremtéséért egy-két évre falusi rektóriára is kimentek preceptornak, még ennél is hosszabb ideig tartott a diákélet. Jóban-rosszban, gondban-vidámságban együtt éltek ifjúságuk legsebbe éveit, amelyeknek emlékei elkísérték, s a barátság szétbonthatatlan szálaival összekötötték őket életük végéig. A hajdani postakocsis közlekedés idején ünnepet jelentett számukra, ha két pataki diák akárcsak az országúton is találkozott egymással. Melengető érzéssel emlékszik vissza Kazinczy Ferenc is arra a pillanatra, amikor elfogatása után Budára szállították, s útközben, valahol Gödöllő táján egy pataki legátussal találkozott.

A kollégium falai közül az életbe kikerülve mindig segítették és segítik ma is egymást a pataki diákok. Ugyanígy anyagilag és erkölcsileg támogatták egykori iskolájukat is. Akik szorgalmas munkájukkal, tehetségükkel jómódba jutottak, visszagondolva egykori „nevelő dajájukra”, az alma materra, még alapítványt is tettek, amelynek kamatai sok szegény diák tanulását tették lehetővé. Így cselekedett a miskolci asztalosmester fia, a pataki diák Nagyváthy János is, akit a magyar agrártudomány és modern mezőgazdaság hazai úttörőjeként tart számon az irodalom. Aztán Molnár István, aki tanára is volt a kollégiumnak, s mint korának jeles természettudósa, először végzett és örökített meg hazánkban rendszeres, naponkénti meteorológiai méréseket. Azoknak a volt pataki diákoknak a száma pedig szinte felsorolhatatlan, akik könyvtárukat hagyatékolták egykori iskolájukra. Kezdődik ez a sor a fejedelmi származású, igen tehetséges III. Rákóczi Zsigmonddal és folytatódik Kazinczy Ferenc, Beregszászi Nagy Pál, Nyíry István, Szeremlei Gábor, Csengery József, gróf Teleki József, Molnár István, Zempléni Árpád, Pósa Lajos és még sok más tanár, diák nevével.

Az adományozásban megnyilvánuló szeretetet és hálát talán a legmeghatóbban Bessenyei György fejezte ki abban a levelében, amelyet a kollégiumi könyvtárnak megküldött műveihez és kéziratához mellékel. „Helyeztessenek a Collegium könyvesházába — írta Bessenyei —, hadd lássák az utánunk következő maradékok, hogy volt Kegyelmetek tudós társaságának oly mívelt fia, ki az iránta elkövetett atyai gondoskodásukat háláláig hálálni tudja.” Egyik kéziratban maradt művét pedig külön dedikációval küldte Patakra: „A Sárospataki Nemes Collegiumnak, mint Oskolájának, hol tanulását kezdette, ajánlja az Író, iránta való háládatosságának örök emlékezetire. Puszta Kovátsiban Augusztus 14. napján 1803.”

A pataki öregdiákok barátságának szorosabbra fűzése magától értetődő igényként kezdett jelentkezni már a 19. század második felében, s a századfordulóra ki is alakult egy lazább szervezeti kapcsolat. Az első világháború azonban lehetetlenné tette valamiféle egyesület vagy társaság létrejöttét. Így csak a háború után nyílt mód arra, hogy megalakuljon az alapszabállyal működő Pataki Diákok Országos Szövetsége, amely magába tömörítette a kollégiumból kikerült diákokat. A PADOSZ megalakulása 1928. október 6-án történt. Mintegy 200 öregdiák gyűlt össze erre az alkalomra a mai díszterem „elődjében”, az akkori imateremben. Dr. Trócsányi József jogprofesszor ismertette az egyesület alapszabályait, amelyeket az egybegyűltek megvitattak és elfogadtak. Ezután került sor a tisztikar, és pedig elnök, társelnökök, alelnökök, jegyző, pénztáros megválasztására. Elnökké Kazinczy Gábor ny. kúriai bírót, Kazinczy Ferenc unokáját választották. Tiszteletbeli elnököket, tagokat is felvettek az egyesületbe, olyan országos nevű közéleti személyiségeket — például az akkori vallás- és közoktatásügyi minisztert —, akik nem voltak ugyan pataki diákok, de valamilyen módon kapcsolatba kerültek a kollégiummal. A PADOSZ igen sokrétű tevékenységet fejtett ki iskolánk fejlesztése érdekében. Az elnökség tagjai minden tanévzáró ünnepélyen részt vettek, s átadták az egyesület pénz- és könyvjutalmait az arra érdemes tanulóknak.

A második világháború véget vetett a PADOSZ működésének. A felszabadulás utáni gondok hosszú évekig késleltették a pataki öregdiákok szervezetének újraélesztését. Mivel Budapesten éltek és élnek ma is a legtöbben, ők rendezték 1960 óta az első találkozót, s hozták létre az első baráti kört, amely dr. Harsányi István szívvel-lélekkel, nagy-nagy szeretettel végzett szervező munkájával lehetőséget teremt a fővárosban élő öregdiákok baráti összejöveteleire. Ezek azonban nem csupán egyszerű találkozások, hanem kedves alkalmak is arra, hogy egy-egy jeles öregdiák politikus, tudós, író, költő, művész beszámoljon sikeres pályafutásáról. A pestiekéhez hasonló baráti kör működik Miskolcon Palumb Gyula és Debrecenben — a lelkes dr. Horkay László halála óta — dr. Szabó Ernő vezetésével. Ezek a baráti körök minden tanév végén pénz- és könyvjutalomban részesítik azokat a diákjainkat, akik az öregdiákok által megszabott feltételeknek — a tantestület és a diáktársak értékelése szerint — legjobban megfelelnek.

De ne gondoljuk, hogy ezeknek a baráti köröknek csak „régés-régen” végzett öregdiák tagjaik vannak. Igen örvendetes ugyanis, hogy a legfiatalabb diáknemzedék közvetlenül az érettségi után máris keresi a kapcsolatot az „öregekkel”. Eljárnak összejöveteleikre, készséggel segítenek az „öregeknek” a szervezés, rendezés munkájában. Összetartozásuknak, a baráti kapcsolatok és az alma mater iránti ragaszkodásuk ápolásának szép alkalmai az évenként június utolsó vasárnapján — évtizedek óta hagyományosan — megrendezett 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40, 45, 50 és ennél is régibb érettségi találkozók.

Néhány osztály öregdiákjai a június végi érettségi találkozójuk alkalmával elhatározták, hogy „felelősséget, tiszteletet érezve alma materük iránt”, ösztöndíjat alapítanak. Így tettek az 1950-ben érettségizett IV. A osztály tanulói, akik „a valamilyen téren átlagon felüli teljesítményt nyúj-

tó diákat” minden tanévzáró ünnepélyen ösztöndíjkkal jutalmazzák. Az 1953-ban érettségizett IV. A osztály kedves tanáruk, Batár Zoltán emlékére, az 1958-ban érettségizettek osztályfőnökük, Gyimóthy István emlékére alapítottak ösztöndíjat a matematika—fizika, illetve a kémia—biológia tantárgyakban legkiválóbb tanulók év végi jutalmazására. Ezenkívül egyéni könyv- és pénzadományok is érkeznek gimnáziumunk igazgatóságához a régebben és a közelmúltban érettségizett pataki öregdiákoktól tanulóink jutalmazására.

Igy él 450 esztendő óta a pataki diákok barátsága és az alma mater iránti hűsége. És a ma élő diákok szeretettel ápolják ezt a kedves örökséget, méltóan a sok-sok ezer neves és névtelen pataki diákelődhez.

SZÁZ ÉV
A PATAKI ISKOLA KÓRHÁZÁNAK TÖRTÉNETÉBŐL
1852—1952

Nem tudnám megmondani, hogy csak az utóbbi száz év alatt mennyire nőtt azoknak a klinikai professzoroknak, adjunktusoknak, kórházi orvosoknak a száma, akik pataki diáknak vallották és vallják magukat, azt azonban tudom, hogy a magyarországi tanintézetek között az első iskolai kórházat a pataki kollégiumban létesítették. Alma materünk tehát nemcsak a nevelés, oktatás, egyáltalán a hazai kultúra terjesztésében ért el nagyszerű eredményeket az elmúlt 450 év alatt, hanem a tanulóifjúság egészségének védelmére hozott intézkedéseivel is messze megelőzte a kor iskoláit.

Már a XVIII. század végén elhatározta a kollégium vezetősége, hogy a több mint ezer diákot számláló iskolában külön orvosi állást szervez. A terv 1791-ben valósult meg, amikor Tóth Pápai Mihályt kinevezték iskolaorvosnak. Hazai vonatkozásban olyan rendkívüli esemény volt Tóth Pápai Mihály alkalmazása, hogy az ebben az időben megjelenő egyetlen magyar nyelvű újság, a Magyar Kurir 1791. február 11.-i száma hírül adta: „Az Oskola Doctorának kötelessége lészen az osztályokat ottan-ottan megvizsgálni és az egészség dolgában rendelést tenni. A szegény gyermekek ingyen, az Oskola költségén veszik az orvosságot, a gazdagabbak fizetik — és a Doctor egyszersmind a Természet Históriaját — az egészségtant — is fogja bizonyos órán a gyermekeknek tanítani, mely tudomány bár mindenütt taníthatnék.”

Tóth Pápai Mihály alkalmazásával egyidejűleg gyógyszertár is létesült Sárospatakon, és az ő orvosi működésével kapcsolatosak azok a kezdeményezések, melyek az iskolai kórház felállítását és a teljesen ingyenes orvosi kezelés bevezetését célozták. A kórház ekkor még nem jöhetett létre, azonban az öreg pataki diákok adományából segélyalap gyűlt össze, melynek rendeltetése „a Collegiumbeli szegény, beteg tanulók gyámolítása” volt.

Az egymást követő iskolaorvosok állandóan szorgalmazták a kórház létesítésének ügyét a kollégium vezetőségénél. Soltész János, aki 1934—1853 között gyógyította az iskola beteg diákjait, 1841-ben határozott tervvel fordult a kollégium legfőbb hatóságához, és javasolta, hogy az ókolégium épületében, az ún. Fazekas-sor termeiben rendezzék be a kórházat. Egy teremben a betegek, a másikban az ápoló kaphatna helyet. Soltész János a kórház berendezését egy-egy betegre számítva így képzelte el: „Az ágynevelő a következő darabokból állandan: egy szalmazsákból, derékalj helyett pokróczbul, paplanbul, szőrrel tömött fejkendővel, melyek kellő mennyiségben legyenek, halálzás s eltisztátlanítás esetén azonnal változtassanak. Minden ágyhoz kell továbbá egy asztalka, evőeszközök, ivóedény, vizeletüveg, pökcsésze, s ha lehet, egy hálóköntös. Szükséges ezen kívül egy olaszfal, mellyel a haldoklót a többi betegtől el lehessen szigetelni, szükséges egy, az ágy fölibe akasztandó fekete tábla, mellyre a beteg neve, állapota, életkora, a betegség és fölvétel ideje, a rendelt gyógy-

szerek és az életrend fog feliratni... Végre szükséges a gyógyszerek rögtöni megkapásáról is gondoskodni.”

Sajnos, a kollégium nem volt olyan anyagi helyzetben, hogy Soltész János tervét végrehajthatta volna. Gortvay János közigazgató 1852-ben arról tett jelentést az iskola főhatóságának, „hogy a beteg, szegény tanulók ápolására megkezdett kegyes alapítvány arra, hogy a czélba vett kórház kellőleg létre hozathassék — nagyon kevés s elégtelen —, az iskola közpénztára pedig olly állapotban van, hogy költsönt kénytelen felvenni, — ezen okoknál fogva tehát addig, amíg a fel állítandó nagyobb kórház létesülhetne, az algondnok az új épületben egy arra alkalmas szobát jelölt ki.”

1852-ben tehát már volt kórháza a pataki iskolának, bár ez csak egy szobából állt, a berendezése hat fanyoszolya, szalmazsák, szalmával töltött párna, lópokróc volt, ennek ellenére „elegendő volt arra nézve, hogy azon üdvös missio magvai erős gyökeret verhessenek benne, melynek teljesítésére e kisdud kórház vállalkozott” — olvassuk az iskola Értesítőjében.

Lényeges változás következett a diákság egészségügyének történetében 1863-ban, amikor Lengyel Endre iskolaorvos nyugdíjazása után Raisz Gedeon lett az új „collegiumi doctor”. Legnagyobb érdeme az volt, hogy a kórházat továbbfejlesztette, illetve létrehozta — hazai vonatkozásban szintén elsőként — a Főiskolai Betegsegélyző Egyletet. A már említett iskolai Értesítő 1863-tól kezdve minden évben hosszabb-rövidebb jelentést tartalmaz a „kóroda”, később pedig az egylet életéről és működéséről. Ezekből megtudhatjuk, hogy Raisz Gedeon igyekezett mindent elkövetni, minden eszközt felhasználni a kórház támogatása érdekében. 1864-ben például „sorsjátékkal egybekötött táncvigalmat” rendeztek a kórház javára. Ezt megelőzően az iskola orvosa felhívást tett közzé, kérve a diákok szüleit, hogy a sorsjátékhoz szükséges nyereménytárgyakat küldjék el a kollégiumnak. Zemplén, Abaúj, Borsod, Gömör, Torna, Ung megyékből, de még a Dunántúlról is 391 darab nyereménytárgy érkezett Patakra. A bál és a sorsjáték bevételeiből, egyéb adományokból 1515 Ft gyűlt be a kórház pénztárába. Így tehát az év folyamán már 33 tanulót ingyen kezelhetett a kórházban az iskola orvosa.

Raisz Gedeon fáradhatatlan munkásságának köszönhető, hogy 1864. szeptember 16-án megalakult a Betegsegélyző Egylet. A tagság nem volt kötelező minden tanuló számára, viszont aki belépett az egyletbe, évi egy forint ötven krajcár tagsági díj ellenében ingyenes kórházi kezelést, beleértve a gyógyszert is, a szegény sorsú diákok élelmet is kaptak. A tagsági díjak tehát a kórház anyagi bázisát képezték, az intézmény ebből tartotta fenn magát.

Hamarosan kitűnt azonban, hogy a kórház az önkéntes egyleti tagság mellett nem tudja betölteni rendeltetését. A „kóroda” állandó pénzihiánnyal küzdött. A betegek élelmezése, főleg a gyógyszerértári számlák felemésztették a kórház vagyont, ezért az iskolaorvos javaslatára minden „ünnepre járó” diák számára kötelezővé tették az egyleti tagságot.

Öreg pataki diákok előtt közismert, de a fiatalabbak számára talán ismeretlen az „ünnepre járó” kifejezés. Tegyük egy kis kitérést, és magyarázzuk meg, hogy mit jelent ez a fogalom? A pataki kollégiumban a diák-

ság ellátásának, az iskola fenntartásának egyik régi módja volt az „ünnepjárás”. A nagyobb diákok mint legátusok, a kisebbek mint mendikánusok karácsony, húsvét, pünkösöd alkalmával felkeresték a falusi és városi református egyházközségeket. Igehirdetői és ünnepköszöntői szolgálataikért pénzt kaptak a gyülekezeti tagoktól. Sok diák szinte csak ezekből az adományokból tartotta fenn magát, ebből fedezte a tandíjat, ellátást, és ebből kellett, hogy jusson a kórházi kezelés költségeire is. A tagdíj befizetését azonban sok diák elfelejtette, 1867-től tehát csak az vehette igénybe a kórház szolgáltatásait, aki az egy forint ötven krajcárt már az iskolai év elején befizette.

1870-ben Kálniczky József lett az iskola új orvosa, aki hároméves működése alatt a kórház fejlesztésének érdekében csak annyit tehetett, hogy az egyleti tagdíjakat három forintra emelték, illetve a kórház számára külön ápolónői állást szerveztek.

Kálniczky József 1873-ban meghalt, az utóda, Kun Zoltán közel hat évtizedig töltötte be az iskolaorvosi állást, tehát bőven volt ideje a kórház felvirágoztatásához, a Betegsegélyző Egylet szervezéséhez és vezetéséhez. Helyes ösztönrel a diákság közreműködését vette igénybe a kórház fejlesztése ügyében, és az egylet tagjaival iratta a beadványt az iskola főhatóságához, melyben az ifjúság nyomatékosan kérte, hogy a kórházat nagyobbítsák meg, rendezzék be úgy, hogy a betegeket minden tekintetben megfelelő módon kezelhesse az orvos és az ápolónő. Kérte továbbá az ifjúság, hogy a kórház mellé létesítsenek fürdőt, amit nemcsak a betegek, de minden diák hetenként használna.

A tervek a következő évek folyamán mind megvalósultak. 1875-ben megkapta az egylet az iskola udvarán levő, addig tanári lakásnak használt nagyobb épületet, amelyet kórházzá alakítottak át, illetve berendeztek. Minden eltelt év új eredményeket hozott a kórház és az egylet történetében. 1882-ben a kórház körül már szépen fejlődő fák terjesztik az egészséges levegőt, az udvaron bővizű kút és jégverem állanak rendelkezésre” — olvassuk a jelentésben. Kun Zoltán azt is megjegyzi, hogy működése óta, vagyis 1873 szeptemberétől kezdve 1882 július végéig az egylet s kórháza 10 000 esetben gyakorolta jótéteményét tagjaival szemben.

1886-ban különszobát rendeznek be a ragályos betegek részére, ezzel a kórház 14 ágyas lett. Az ápolónő, aki egyébként „szakavatott vöröskeresztes néni” volt, állandóan a kórházban lakott. 1890-ben az épülettől távol, külön halottaskamrát építettek, az orvos lakása és a kórház között telefonösszeköttetést létesítettek. Méltán jegyzi meg az évi jelentés, hogy a pataki iskola kórháza egyedülálló az országban, „ifjaink betegség esetében olyan ápolásban és gondozásban részesülnek nálunk, amelyet nagyobb része odahaza, a családi körben sem találhat”.

Közben a fejlődés nem állt meg. Gőzfürdő látát, mosógépet vásárolt az egylet a kórház számára, felemelte az ápolónő fizetését, a fa bútort az egylet vasbútorokkal cserélték ki, a telefonösszeköttetést kiterjesztették a gyógyszerháza is. 1900-ban újjáépítették a fürdőberendezést, miután már előbb a kórházat vízvezetékekkel szerelték fel. A fürdőhöz szükséges vizet a Bodrog partján ásott kút szolgáltatta, ahonnan benzinmotorral továbbították a vizet a kórház padlásán lévő tartályba. Ettől kezdve a főiskola minden

növendéke számára kötelezővé tették a heti egyszeri fürdést. A pártoló tagok évi négy forint ellenében vehették igénybe a kórház fürdőjét.

Az időközben váró- s rendelőszobával megnövekedett és 18 ágygal rendelkező kórház régi szalmazsákjait matracokkal cserélték ki. A halot-taskamra mellé mosókonyhát létesítettek. Kun Zoltán tervbe vette a hideg-víz-gyógyintézet létrehozását is, azonban bármennyire szorgalmazta is az ügyet, az iskola anyagi helyzete nem engedte meg az intézet felállítását.

Az első világháború idején a főiskolai kórház összes helyiségeit a Vöröskereszt vette igénybe, sebesült katonákat ápoltak a betegszobákban. A háború után az egylet vagyona, amely takarékpénztári betétként volt elhelyezve, az infláció következtében megsemmisült. A következő évek tehát újra az erőgyűjtés jegyében teltek el. A fürdő rendbehozásához a népjóléti minisztérium adománnyal járult hozzá, sőt egészen különleges eszközt is felhasználtak az anyagi helyzet megszilárdítására: a nyári hónapokban a kórház termeit nyaralók számára bérbe adták. A tagsági díjából, valamint az előbb említett bevételekből már 1930-ban két új betegszobával bővíthették a kórház helyiségeit. Modernizálták a fürdőberendezést, rádióval látták el a kórtermeket.

Dr. Kun Zoltán fáradságot nem ismerő munkásságának ez volt a záróakkordja. 1973-tól 1932-ig terjedő, közel hat évtizedes működése alatt a kezdeti idők primitív „kóródájából” egy minden tekintetben korszerű berendezéssel ellátott, mintaszerű intézményt hozott létre. Az iskola meleg szavakkal búcsúzott hűséges tanárától és orvosától.

Kun Zoltán nyugalomba vonulásával a Betegsegélyző Egylet mint önálló szervezet megszűnt. Ez szinte természetesnek vehető, hiszen az egylet és a kórház ügye összeforrt az ő személyével. Önfeláldozó munkásságai nemcsak a pataki iskola és annak sok ezer diákja méltányolta, hanem az állami szervek is, amikor egészségügyi főtanácsos címmel tüntették ki.

1932-től a Betegsegélyző Egylet ügyvitelét a főiskola vette át, kinevezvén egy bizottságot, amelynek feladata volt a kollégium diákjainak egészségvédelméről gondoskodni. A bizottság az akadémia és a gimnázium igazgatóiból, az iskola orvosából és a tanulóifjúság vezetőjéből, a szeniorból állt. Az új iskolaorvos dr. Jakó János lett, aki a gyulai kórházból került Sárospatakra. A betegellátás egy ideig a régi kórház helyiségeiben történt, melyeket Jakó János a modern idők kívánalmainak megfelelően átalakított. A szürke falakat fehérre meszeltette, a barna bútorokat fehérre festette, amit Kun Zoltán egy látogatása alkalmával rosszállással vett tudomásul, kijelentvén, hogy a fehér szín nem alkalmas, mert azon minden piszok meglátszik.

A régi kórház lassanként kicsinek bizonyult, ezért a kollégium 1937-ben megvásárolta a Kazinczy utcában lévő Debreczeni-féle házat, ahol a legkorszerűbb és legigényesebb követelményeket is kielégítő, tágas, négy kórteremből, rendelő- és várószobából álló, huszonnégy ágygal felszerelt kórházat rendezett be. A rendelő és a várószoba mellett gyógyszerraktár is volt, az ápolónő számára külön lakás a kórház épületében. A fürdőszobával, mosókonyhával ellátott intézmény valóban mintaszerű volt. A pataki iskola még ebben az évben továbbfejlesztette a kórházat. December 30-án lerakták az új járványkórház alapkövét, ami a következő évben a nagy

kórház szomszédságában fel is épült. A kétszárnyas járványkórház négy, külön bejáratú kórtermet foglalt magába, mindegyikhez külön fürdőszoba és két ápolónői szoba tartozott. Középen helyezkedett el a rendelő, amely folyosóval volt összekötve a kórtermekkel. A járványkórházban elhelyezett tizenkét ágygal 36 ágyas lett az iskola kórháza. Mindkét intézmény a diákság egészségügyét szolgálta. A második világháború után különösen a fogászati kezelésekkal, a BCG-oltással, a TBC elleni védekezés-sel, az általános orvosi vizsgálatokkal mindent megtettek a pataki kollégium ifjai egészségének érdekében. A háború után dr. Jakó János több éven keresztül fogságban volt, ez idő alatt dr. Szabó Ferenc, dr. Salacz Tibor, dr. Idrányi László pataki orvosok helyettesítették, tehát az iskola ekkor sem volt orvos nélkül.

1952-ben, az iskola államosításával az iskolaorvosi állás és a kórház megszűnt. Államunk más formában gondoskodott és gondoskodik a pataki gimnázium beteg diákjainak gyógyításáról, egyáltalán a tanulók egészségének védelméről. Ez ma általános és mindenki által helyeselt és természetesnek tartott dolog. Azonban a XVIII. században az iskolaorvosi állás megszervezése, a Betegsegélyző Egylet létrehozása, az iskolai kórház felállítása egyaránt úttörő cselekedetnek számított. A sárospataki főiskola történetét jellemző sok haladó hagyomány között fontos helyet foglalnak el ezek az intézkedések, létesítmények, amelyek mind azt bizonyítják, hogy az ősi kollégiumban nemcsak hirdették a „mens sana in corpore sano” — ép testben ép lélek — igazságát, hanem a gyakorlatban is küzdöttek érte.

7. MÉSZÖLY DEZSŐ:

PÉCSI SÁNDOR *

Csak egy napra halt meg: amíg eltemettük.
Másnap már egy mozi folyosóján feltűnt: —
ott az az elkésett, sietősen menő! . . .
(El kellett fordulnom, hogy ne lássam: nem ő.)
Azután ajtón át hallottam a hangját,
s éreztem, még szólna, szólna ő, ha hagynák . . .
(De nem ütött már át beszéde a nótán,
ahogy a szomszédom csavart rádióján,
s ismét zene ömlött . . .) Azután mögöttem
roppant a pad . . . (Ő volt?) S mikor felütöttem
Csehovot: a könyvben egy magános férfi
az ő zavarával kezdett heherészni . . .
Csak egy napra halt meg. Azóta akárhol
járok a tömegben, felbukkan a Sándor:
— már a tarkójáról megismerem — érzem,
ha kicsit kilépek, mindjárt utolérem!

* Megjelent a Sárospataki Krónika 1972/4. számában.

VI. Intézményünk bel- és külföldi kapcsolatai

1. BELFÖLDI KAPCSOLATAINK

Az iskolák tevékenységét nagyon összetett cél- és feladatrendszer szabályozza. Az 1979/80-as tanévtől alkalmazott nevelési és oktatási terv is hangsúlyozza, hogy az iskola alapvető feladata a nagyon sokrétű tanulói tevékenység, a tanulókat érő különféle ráhatások összehangolása, a fiatalok személyiségét a szocialista társadalom igényei szerint alakító folyamat irányítása. E dokumentum a mai oktató-nevelő munkát meghatározó korszerű oktatáspolitikai, pedagógia elvek között elsőként említi az iskola környezeti nyitottságát. Ez az elv azt jelenti, hogy az oktatási intézményeknek keresniük kell a kapcsolatot a helyi társadalmi környezettel; gimnáziumunkkal szemben is elvárás, hogy szélesítse a tanulókat érő hatás- és információrendszer spektrumát. A környezeti nyitottság azt is jelenti, hogy a fiatalok aktív jelenlétükkel legyenek részesei, alakítói városunk életének — főképp a kultúra, illetve a közművelődés területén —, és a lehetőségek határain belül vegyék ki részüket a termelőmunkából a városban és a városon kívül egyaránt.

A 450 éves Rákóczi-Athenaeumra az így értelmezett nyitottság szinte alapításától kezdve jellemző volt. Az iskola tanulói és tanárai hétköznapi munkájukkal, alkotó tevékenységükkel mindig bekapcsolódtak a korszerűsítést célzó törekvésekbe, mozgalmakba; az iskolaközösség munkájának eredménye nem szorult a schola falai közé. A múlt elemzésétől eltekintve, a közeli évekből is sok példa igazolja, hogy a szocialista iskola is csak környezetével együtt élhet, fejlődhet. A következőkben — a teljesség igénye nélkül — olyan eseményekről teszünk említést, melyek az előző megállapításokat igazolják.

Az 1950-es években előtérbe került a gimnáziumokban is a politechnikai képzés, a gyakorlati oktatás. A termeléssel kapcsolatos alapvető ismeretek oktatását, a megszerzett ismeretek gyakorlásának lehetőségét a termelő üzemek közreműködése nélkül az iskola önmaga nem tudta biztosítani. Ezért az iskola — a felmerült problémák megoldásához — kérte és megkapta a Zempléni-hegységi Állami Erdőgazdaság segítségét: a két jogi személy patronálási szerződést kötött, melyben a szocialista termelőüzem hosszabb időre vállalta iskolánk támogatását. A két intézmény igazgatója (Gergely Károly és Palásti István) 1958. november 22-én írta alá azt a megállapodást, amellyel a Rákóczi Gimnázium vezetősége az eredményesebb nevelőmunkához, elsősorban a gyakorlati oktatás sokoldalúbbá tételéhez biztosította az erdőgazdaság segítségét.

Az erdőgazdaság eleget tett a szerződés feltételeinek, és teljesítette a megállapodásban foglaltakat. Már 1958-ban zászlót adományozott iskolánk KISZ-szervezetének; felkarolta a gyakorlati szakköröket; alapítványt létesített a munkás-paraszt származású tanulók tanulmányainak az elősegítésére; segélyt adott a rászoruló diákoknak; támogatta a tanulók nyári táborozását.

Az erdőgazdaság és a gimnázium kapcsolata már a kialakulásakor sem volt egyoldalú. Iskolánk tanulói felleptek az erdőgazdaság rendezvényein, a tantestület tagjai ismeretterjesztő előadásokkal segítettek a továbbtanuló erdőgazdasági dolgozóknak.

Az üzemi patronálás akkor vált igazán tartalmassá, amikor 1959. szeptember 22-én — újabb írásos megállapodással — a szerződő felek az előre közösen kidolgozott tervek alapján, erdőgazdasági tagozat létesítését határozták el iskolánkban. Az első erdész osztály 1959 szeptemberében kezdte el tanulmányait, az utolsó pedig 1967-ben záróvizsgázott. Ebben az időszakban sok-sok tanuló ismerte meg az erdőt, az erdőszet szépségeit, szerette meg a természetet. Közülük többen megbarátkoztak e munkaterülettel; különféle munkahelyeken, változatos beosztásokban ma is az erdő munkásaiként dolgoznak.

Az erdőgazdasági osztály létesítésével egyidejűleg kezdődött kapcsolatunk a sárospataki Kossuth Tsz-szel: ennek dolgozói egy konyhakertészeti osztályt patronáltak. A következő — az 1960/61-es — tanévben, az 5 + 1-es oktatási forma általánossá válásakor a Bodroghközi Állami Gazdaság, a Tolcsvai Állami Gazdaság, a kisvasúti MÁV Fűtőház, a Faipari Vállalat, a Ruházati Szövetkezet segítette iskolánkat egy-egy osztály gyakorlati oktatásának megszervezésében, a munkafeltételek biztosításában.

Az 1963/64-es tanévben kezdte tanulmányait nálunk az első mezőgazdasági szakközépiskolai osztály; az utolsó 1972-ben érettségizett. Ezeknek a szakközépiskolai osztályoknak a fenntartását a Kossuth Tsz tette lehetővé iskolánkban.

Az 5 + 1-es oktatási forma és a szakközépiskolai osztály megszüntetése után az előbb felsorolt üzemekkel, szövetkezetekkel az iskola kapcsolata — a korábbiakhoz viszonyítva — lazább lett, de a kapcsolatok megmaradtak. A korábban kialakult kapcsolatok felmelegítése — legtöbbször az iskola kezdeményezésére — azóta is többször sikerült.

Az 1975-ben felavatott ifjúsági klub létesítéséhez szükséges feltételek legnagyobb részét a tanulóink biztosították; ők végezték el a fizikai munka zömét. De talán sohasem készült volna el a klubhelyiség a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Tanácsi Építőipari Vállalat, a Tokaj-hegyaljai Állami Gazdasági Borkombinát, az ÉMÁSZ, a Kossuth Tsz, a Faipari Vállalat és az erdőszet közreműködése nélkül. Az előbb felsorolt intézmények több mint százezer forint értékű társadalmi munkával járultak hozzá ifjúsági klubunk kialakításához.

Az üzemek jóakarata példásan mutatkozott meg az iskolakerti sportpálya építéskor is. E szép létesítmény 1980 júniusában történt átadásakor másfél millió forintot ért; de — költségvetési okok miatt — iskolánkban csak 300 ezer forintja feküdt benne. Így elhihető, hogy a sportpálya aligha készült volna el, ha a tervező- és a kivitelező munkák elvégzéséhez a Bodrogmenti Vízgazdálkodási és Talajvédelmi Társulat, a Sárospataki városi Tanács Költségvetési Üzeme, az Ózdi Kohászati Üzemek, a MÁV, a Bodroghközi Állami Gazdaság, a TÓVÁLL, a Csepel JÁKÓ Gyáregysége nem nyújt önzetlen és hatékony segítséget.

Az iskola és az üzemek kapcsolatában döntő tényező a tanulóifjúság részvétele a termelőmunkában. Diákságunk hosszú idő óta évenként általában 6—12 napot tölt közhasznú munkával. 1974-ig az iskola tanulóit leggyakrabban szőlőt szüreteltek a Tokaj-hegyaljai Állami Gazdasági Borkombinát területén, de néhány esetben dolgoztak a helyi tsz-ben, a Bodroghközi Állami Gazdaságban is.

A tárgyalt időszakban az iskola és a borkombinát kapcsolata csaknem teljesen az iskolának a szüreti munkában való részvételére korlátozódott. Ezért fogalmazódott meg az 1974/75-ös tanévzáró értekezleten az igény: alakítsunk ki tartalmasabb kapcsolatot valamely termelőüzemmel.

A választás ekkor a Bodrogekői Állami Gazdaságra esett. 1975. szeptember 2-án az állami gazdaság és a gimnázium felelős vezetői együttműködési szerződést írtak alá. E szerződésben az iskola vállalta, hogy minden évben részt vesz a gazdaság gyümölcszedési munkáiban; megengedi saját sportlétesítményeinek a használatát; a tanári kar segíti a gazdaság továbbtanuló dolgozóit; az énekkar, az irodalmi színpad pedig — ha kívánják — közreműködik a gazdaság rendezvényein. Az állami gazdaság ennek ellenében megígérte, hogy támogat bennünket az eredményes iskolai munkához szükséges tárgyi feltételek javításában, elősegíti tanulóink turizmusát, ösztöndíjat alapít a fizikai dolgozó szülők gyermekei számára. A szerződés azt is leszögezte, hogy az iskola és a gazdaság KISZ-szervezete közeledni fog egymáshoz.

E szerződés ma is élvényes, előírásait eddig mindkét fél megtartotta; az intézmények kapcsolatát azóta sok-sok személyes kapcsolat is erősíti.

A felsorolás iskolánk és az üzemek kapcsolatairól nem teljes; de az elmondottak kellőképpen igazolják, hogy a Rákóczi Gimnázium ma is együtt él, együtt fejlődik környezetével, a Hegyaljával, a Bodrogekővel és Sárospatak városával.

Bódi Géza
igazgatóhelyettes

2. KÜLFÖLDI KAPCSOLATAINK

Ismert és megbecsült iskolánknak az államosítás előtt is széles körű külföldi kapcsolatai voltak. Tanárok és diákok teremtettek és tartottak fenn a közeli és távoli országok fiatal és felnőtt polgáraival üdvös viszonyt. 1952 körül sem szakadt meg az érintkezés határainkon túl lakó barátainkkal, de az akkori nemzetközi helyzet nem nagyon kedvezett az együttműködésnek. Az államosítás után újjáértékelődtek és kiegészültek a bennünket szomszédainkhoz fűző baráti szálak. Elsősorban — de nem kizárólag — a szocialista Csehszlovákia ifjúsági, társadalmi és kulturális életének egyes képviselőivel és bizonyos iskolákkal kerültünk kölcsönösen óhajtott összeköttetésbe.

1964-ben — abban az évben, amikor a sárospataki Rákóczi Gimnázium UNESCO asszociált iskola lett — különösen megerősödött tájainkon a „szomszédolás” igénye, a földrajzilag egymáshoz közel élő, történelmileg egymáshoz közel álló emberek „hidépítő” szándéka. A közeledés gesztusa — a nyílt szívű egyének és kollektívák, a körültekintő intézmények és szervezetek, a belátó nemzetek és nemzetiségek összefogása — mindennütt megértésre talált. Egy csehszlovákiai magyar íróval, az általunk is megismert „stószí remetével” együtt nyugtáztuk Magyarország-szerte: *»Valami új realizálódik itt: híd! „Híd”: a név, a tett helyreépítő sok mulasztást. Hídverés készül: találkozás.«* (Fábry Zoltán: *Hidak és árkok*, 1957.)

1964 márciusában a nagykaposi középiskola kezdeményezte a velünk való kapcsolatfelvételt, találkozást. Akkor az Erdélyi János születésének 150. évfordulójára rendezett ünnepségre tanárokat hívtak meg iskolánkból. A meghívásnak eleget téve, Hazag Mihály, Magda Barnabás és Pethes Józsefné Szlovákiába utazott. A nagykaposiak nemsokára visszaadták a látogatást: Géczí Lajos és Petrik Barnabás tanár jött el hozzánk, mikor jubileumi Erdélyi János-émlékműsorunkat mutattuk be.

Így indult a „hídverés”. Június elején tornaljai diákokat fogadtunk: ők Pazderák Bertalan és Zsámbok Tamás kolléga kíséretében városnézésen vettek részt. Június végén pataki diákok keresték fel Tornalját: II. D osztályunk — Dobay Béla, Katona Ferenc és dr. Sós Móré Katalin kíséretében — a szlovákiai középiskolások életével és kirándulási lehetőségeivel ismerkedett meg.

Októberben — ahogy *10 év a hídépítés jegyében* című újságcikkében Körtvélyesi Erzsébet megírta — *„a nagykaposiak kérésére Dobay tanár úr velük utazott Alsósztrégovára, hogy ott Madách Imre halálának 100. évfordulójára közösen emlékezzenek.”* (Sárospataki Krónika, 1974/2.)

1965-ben bővült kapcsolataink köre. Áprilisban a Rákóczi Gimnázium KISZ-szervezete barátsági szerződést kötött a Csehszlovák Ifjúsági Szövetség királyhalmeci szervezetével. A szerződés Ladányi Kálmán akkori CSISZ-elnök javaslatára jött létre. Júliusban korábbi ismerőseinkkel, a tornaljaiakkal találkozhattunk: 42 diák keresett fel bennünket. Bejárták iskolánkat, felkeresték a Nagykönyvtárat, megfordultak a tanítóképzőben,

szétnéztek a várban . . . Szeptemberben több lány- és fiútanulónk — a helybeli Bodrog Táncegyüttes tagjaként — Kisgérésre utazott: a szüreti napokon léptek fel.

1966-ban — mint az Észak-Magyarország február 17-i számából is kiderül — nemzetközi bál zajlott le Nové Mestóban, „s erre a sárospataki és a cigándi fiatalokat is meghívták”. A sárospataki és a cigándi gimnázium „ifjúságának képviselőjében, Dobay Béla és Kántor Lajos nevelők vezetésével 40 tagú küldöttség vett részt a nemzetközi bálon.”

Április 15-én arról adott hírt az Észak-Magyarország, hogy „Baráti találkozóra nemrég a szomszédos Csehszlovákiába utazott a sárospataki gimnázium 25 diákja. Királyhelmeceken a magyar fiatalok csehszlovák társait keresték fel, s nagyszerű műsort mutattak be.”

Májusban — mintegy a 25 gimnazista szereplését viszonzva — a CSISZ királyhelmecei szervezete küldöttséggel képviseltette magát negyedikesekünk csengőbúcsúján. A csengőbúcsú befejeződése után a küldöttség egyes tagjai esztrádműsort mutattak be, más tagjai a Mudrányban megtartott banketten zenéltek.

A következő évből két jelentős tényről szólnak a dokumentumok. 1967 júniusában tornaljai felnőtt diákokat láttunk vendégül: egy esti tagozat 15 főből álló csoportját segítettük hozzá a városunk nevezetességeivel való megismerkedéshez. Szeptemberben tanáraink és diákjaink aktív támogatást nyújtottak a KISZ által patronált határmenti ifjúsági találkozó megrendezéséhez.

Körtvélyesi Erzsébet — az iskolaújságban közzétett cikkében — beszámolt arról, hogy „1968 januárjában Nagykapos és Sárospatak figyelme megint Erdélyi János felé fordult: halálának 100. évfordulójára emlékeztek. (Erdélyi János ott született, itt volt tanár!) Ebből az alkalomból a nagykaposi rendezvényeken iskolánk énekkara vett részt. Akkor a CSEMADOK helyi szervezete — Géczy Lajos és Dobay Béla tollából — egy Erdélyi-emlékfüzetet is megjelentetett . . . Később Nagykapos küldöttséggel képviseltette magát a Sárospatakon tartott kegyeletes Erdélyi-ünnepségeken.”

Megtiszteltetésnek vettük, hogy 1969 májusában megint a Rákóczi Gimnázium énekkara kapott meghívást Csehszlovákiába: Borsiban szerepelt a II. Rákóczi Ferenc szobrának felavatása tiszteletére összeállított emlékműsorban.

1970/71-ben — egykori tanítványunk, Körtvélyesi Erzsébet már idézett cikke szerint — „a kassai magyar gimnázium adta együttműködési szándékának tanújelét: testvérosztályi kapcsolat létesült az ottani és az itteni I. B osztály között . . . Cserelátogatásra is sor került. A VI. sárospataki diáknapokra eljött az iskola kiváló szavalója, Tóth Erzsébet is, aki azóta már a kassai Thália Színház tagja lett . . . (Télen egyébként a kassai iskola diákjaival néhány sielőnk a Tátrában járt; nyáron viszont tőlük jött 10 diák a mi keszthelyi KISZ-táborunkba.)”

A kassai magyar tannyelvű gimnáziummal a kapcsolat — hol szorosabb, hol lazább formában — az elmúlt 10 évben is fennállt; az intézmény vezetői (Ritzkó Béla, Bruck Gyula, Pálmai Rudolf) pártfogólag kezelték a velünk megteremtett összeköttetést. Sokat tett a kapcsolat ápolásáért dr. Abosi István . . .

1970/71-ben kialakult az együttműködés a királyhelmecei gimnáziummal is: Tolvaj Bertalan, Jozef Račko igazgató, Lénárt László igazgatóhelyettes, Dobos Ferenc pártelnök és Rác Gusztáv tanár szívügyének tartotta a két iskola egymás felé való „nyitását”. A mi tanulóink az ő tanítványaikkal, az itteni tanárok az ottani pedagógusokkal kerültek meghitt barátságba.

Már 1970 márciusában sárospataki tanárküldöttség járt Királyhelmeceen; ekkor *Dobay Béla Comenius és Sárospatak* címmel felolvasást tartott a pedagógus házigazdáknak. Májusban — a csengőbúcsú alkalmából — Lénárt László akkori igazgatóhelyettes vezetésével a Királyhelmecei Általános Középsiskola (később gimnázium) tisztagú küldöttsége keresett fel bennünket. Nem sokkal később iskolánkból Kalló János igazgatóhelyettes és 3 tanár: Hajdú István, Dobay Béla és Köteles László tett látogatást Királyhelmeceen. Októberben királyhelmecei kartársak érkeztek hozzánk: tanítási órákat, munkaközösségi foglalkozásokat látogattak meg.

Ettől fogva a két középsiskola közötti érintkezés intenzívnek mondható. Elég, ha hivatkozunk a következőkre:

1971 októberében — Vörös József tanár vezetésével — pataki diákok sporttalálkozón voltak Helmeceen. 1972-ben a pataki pedagógusok farsangi bálján királyhelmecei kartársakat láttunk vendégül. 1972 márciusában meghívott tanáraink részt vettek a királyhelmecei pedagógusnapon, melyen — a Zempléni Szó tudósításából kivehetőleg — „*emlékbeszédet tartott Kődöböz József, a Sárospataki Tanítóképző Intézet igazgatóhelyettese és Dobay Béla, a sárospataki Rákóczi Gimnázium tanára*”.

1972 áprilisában királyhelmecei diákok is bekapcsolódtak az általunk szervezett honvédelmi napok próbáiba.

„*Csak — közbejött okok miatt — az 1972/73-as tanévben szünetelt az iskolák közötti érintkezés*” — állapította meg annak idején Körtvélyesi Erzsébet. *A határzár feloldása után azonban folytatódtak a közös akciók a régi partnerekkel is . . .*”

Iskolánk kultúr csoportja — a CSEMADOK meghívására — 1973 novemberében Nagykaposon és Királyhelmeceen Csokonai-élműsort adott. A nagykaposi diákok novemberi vendégszereplésükkor *Az özvegy Karolyónéval* mutatkoztak be nálunk.

1974 januárjában Csokonai-vetélkedőt, februárban szép kiejtési versenyt szerveztünk a királyhelmecei fiatalok részvételével. Márciusban — a mi diákjaink közreműködésével — Királyhelmeceen zajlott le a *Ki tud többet szomszédairól?* elnevezésű szellemi torna.

1975 kapcsolattörténeti szempontból fontos év volt: az Oktatási Minisztérium január 9-én kelt 27 081/1975. VI. számú állásfoglalásával — a felterjesztett megállapodás-tervezet szerint — hivatalos rangra emelte a sárospataki Rákóczi Gimnázium és a királyhelmecei gimnázium felelős képviselői által kötött együttműködési szerződést. (A szerződés teljes szövegét a Sárospataki Krónika 1975/3. száma, tartalmi kivonatát az Észak-Magyarország 1975. március 14-i száma közölte.)

Az együttműködési szerződés külföldi kapcsolatainkat jótékonyan befolyásolta: keret jellegénél fogva változatos programok lebonyolítását tette lehetővé.

Királyhelmece és Sárospatak barátsága elmélyült. Láthatatlan híd épült a két város között: „*az embertalálkozás szimbóluma és valósága.*” (Fábry Zoltán.) A két helység ifjúsági szervezete — a SZISZ és a KISZ — több akció során egymásra talált; a mozgalmi tevékenység, a kultúra és a sport összehozta a fiatalokat. A két iskola igazgatósága, tanári kara és diáksága — internacionalista alapon — közös nevezőre került; a felek kapcsolataiban kezdetől fogva a jószomszédság elvi és gyakorlati szempontjai érvényesülnek.

Az elmúlt években természetessé vált, hogy a diákelőadók megjelennek egymás vers- és prózamondó versenyén. Megszoktuk, hogy a szép kiéjtési versenynek itt helmecei, ott pataki résztvevői vannak. Magától értetődőnek találtuk, hogy a szellemi vetélkedők ide helmecei, oda pataki gimnazistákat vonzanak.

A tanárok is otthonosak lettek egymás iskoláiban; a két tantestület sok tagja kartársi és baráti viszonyban van egymással. Kölcsönösen előnyös tapasztalatcsere-látogatások fejlődtek ki; most már pedagógus labdarúgó-mérkőzések is lebonyolíthatók. Kialakultak a feltételei a szakmaközi találkozónak.

Eközben — az évenként ismétlődő eseményeken kívül — a következők történtek:

Mint arról iskolaújságunk, a Sárospataki Krónika is említést tett, 1975 decemberében — a kassai magyar tannyelvű gimnázium meghívására — Kádas Sándor igazgató és Dobay Béla tanár Szlovákiában járt. Mindketten megjelentek a VI. Kazinczy Nyelvművelő Napok rendezvényein.

1976 júniusában — a tanévzáró után — gimnáziumunk II. D osztálya tíznapos körutat tett Szlovákiában. A kirándulás lebonyolítását — a Sárospataki Krónika 1976/77-es számainak tanúsága szerint — hathatósan (ahol kellett, szállással és tolmáccsal is) segítette a velünk kapcsolatban álló királyhelmecei, kassai, tornaljai, érsekújvári, pozsonyi és késmárki középiskola. Kedves emlékként őrizték meg az osztály tagjai, hogy pl. Pozsonyban dr. Jakab István, a Comeniusról elnevezett egyetem tanára volt önzetlen és lelkes kalauzunk . . .

A pozsonyi Hét 1977/45. számában Lénárt László, a királyhelmecei gimnázium igazgatója azt nyilatkozta, „*hogy iskolájuk már öt évvel ezelőtt felvette a kapcsolatot a szomszédos sárospataki gimnáziummal, három évet tart kapcsolatot a beregszászi járási Beregi Középpiskolával. Jó a kapcsolatuk a Časlavi Gimnáziummal is. A kölcsönösen gyümölcsöző baráti kapcsolatok akciói természetesen, a felsőbb szervek jóváhagyásával folynak a királyhelmecei gimnáziumban.*”

1978 novemberében a Rákóczi Gimnázium öttagú küldöttséggel vett részt a királyhelmecei szlovák középiskola megalakulásának 30. és a magyar tannyelvű gimnázium létrejöttének 25. évfordulója tiszteletére rendezett ünnepélyen. A küldöttségben két diák (Petercsák Edit, Simkó Zsolt) és három tanár (Bódi Géza igazgatóhelyettes, dr. Czövek István és Dobay Béla) foglalt helyet.

1979 májusában — mivel az előző évben sikerült megnyernünk szlovákiai barátainkat egy labdarúgótorna gondolatának — a királyhelmecei ta-

nárok (velünk együtt) indultak a Hegyaljai Pedagógus Kupa keretében tartott tokaji körmerkőzésen.

1980 novemberében — meghívásnak téve eleget — dr. Derda István és Dobay Béla Nagykaposra utazott. Munkalátogatást tettek a gimnáziumban, ahol Gustáv Albrecht igazgató társaságában a tanári kar, a szülői munkaközösség és a diákság képviselői melegen fogadták őket.

„Hidverés készül: találkozás” — idéztük a Fábry Zoltán Hidak és árkok című kötetéből vett mondatot beszámolóink elején. A mondatot — bár a kritikus 1956-os évben fogalmazódott — előrejelzésnek tekintettük, a szomszéd népekre váró biztató jövő beharangozásának . . .

Az akkori jövő egy részéből azóta múlt lett; közben a „stósi remete” megérzése és felismerése igazolódott. A hidverés — melynek sikerében mi Sárospatakon mindig is hittünk — megtörtént; a magyar—csehszlovák viszonyban új fejezet kezdődött. Kirándulások, levelezések révén a magyar—szovjet, a magyar—lengyel, a magyar—jugoszláv barátságot is elmélyítettük.

A találkozás — az egyre szélesebb körű kapcsolatfelvétel — szintén lehetővé vált köztünk és a szomszéd államok magyar nemzetiségű polgárai között. A Szlovákiába látogató pataki tanárok és diákok megismerkedtek pl. olyan kiváló személyiséggel is, mint Fábry Zoltán, aki Illyés Gyula szerint „egy európai, egy szentszagú, hű szabadsághívő” volt: „oltárőrző”.

Fábry Zoltán és a Rákóczi Gimnázium kapcsolata az „oltárőrző” élete végéig megmaradt; e sorok írója felnőttek és fiatalok társaságában többször megfordult nála. 1968-ban a II. E osztály is járt Stószon; a látogatás után a csoport tagjai és „Zoli bácsi” között levelezés kezdődött . . . A fiatalok cikket is kértek tőle 1970-ben meginduló iskolaújságunk számára. A hónapok óta gyengélkedő és munkaképtelen Fábry azonban nem cikket, hanem egy rövid, mentegető levelet küldött, melyben — többek között — azt írta: „Csak most kezdek újra erőre kapni, és az elmaradottakat kell előbb pótolnom, Tehát csak testi állapotom akadályoz, különben lélekben változatlanul ott vagyok, és együtt érzek kedves látogatóimmal.”

Az egykori és időközben negyedikké vált „kedves látogatók” 1970-ben meghívták Fábry Zoltánt a csengőbúcsújukra is; de az idős író helyett csak egy becses lap érkezett: „Köszönöm a meghívót a csengőbúcsúra: lélekben ott leszek. Kívánok az életbe lépőknek minden jót.”

Mire a csengőbúcsú résztvevői leérettségiztek és az „életbe léptek”, Fábry Zoltán már örökre itt hagyott bennünket. (1970. május 31-én hunyt el.) Emléke és a barátság hídjáról vallott felfogása azonban megmaradt nekünk. Ma is gyakran eszünkbe jut, amit valaha kortársainak és az utókor-nak üzent: „. . . a változott valóság, az új lehetőség vonzza és kívánja a hídakat. Mi magyarok sohse felejtsük el: a híd a dunatáji ember döntő eszmélése volt.”

Dobay Béla

VII. Kollégiumaink háza táján

1. AZ 50 ÉVES KOSSUTH LAJOS KÖZÉPISKOLAI KOLLÉGIUM

A sárospataki református főgimnáziumi internátus (internátusi telep) — a mai Kossuth-kollégium — létrehozásának gondolata az első világháború előtt született meg.

Az első világháború alatt — a Tiszáninneri Református Egyházkerület 1916. június 15—16-án tartott tavaszi közgyűlésén — már jegyzőkönyvbe is került: „*Egyházkerületünk . . . kimondja, hogy Sárospatakon a főgimnáziumi és akadémiai növendékek számára ily internátusi telepet létesít . . . , amelyben még a szegényebb sorsúak is anyagi erejüket meg nem haladó díjazásért tisztességes ellátásban és lakásban részesüljenek, hogy így Sárospatak továbbra is a szegények iskolája lehessen.*”

Az első világháború után — a közbejött politikai és gazdasági nehézségek ellenére — az egyházkerület nem ejtette el, csak módosította az internátusra vonatkozó elképzelését . . .

Az eredeti elképzelés szerint az internátusi telep négy épületből álló komplexum lett volna. A telep főépületének szánták az Angol Internátust. Ezt szemelték ki „lakhelyül” a módos és rangos szülők gyermekei számára. A telep három másik épülete a kedvezőtlenebb szociális helyzetben levő családok gyermekeinek nyújtott volna „otthont”; így jobbra fordult volna a szállásadóknál, a gárdákban elhelyezett vidéki tanulók sorsa.

Sajnos, az eredeti elképzelésektől hamar el kellett térni. 1929-ben kiderült, hogy az anyagi fedezet csak egy épület, az ún. Angol Internátus megépítéséhez elegendő. (A beruházás ugyanis a túltermelési világválság idejére esett.)

Az Angol Internátus építését — Schulek János műépítész tervei alapján — 1930. június 23-án kezdték meg; a munkálatok gyors ütemben folytak. A jó kivitelezést Árva Pál építész szakértelme biztosította; az új létesítményt 1931. október 1-én már fel is avatták.

Az épületet a legkorszerűbb műszaki berendezéssel és kiszolgáló egységekkel látták el (kialakítottak több zeneszobát, munkatermet, fotólabort, vívótermet, sportpályát stb.). A bentlakó felügyelő tanárok között volt egy angol anyanyelvű és egy testnevelő tanár; az előbbi a délutáni angol nyelvű társalgásokat vezette, az utóbbi a testnevelést, a játékokat irányította.

A felügyeletet és a nevelést illetően igyekeztek barátságos, családias hangulatot teremteni és fenntartani.

Mint A Sárospataki Református Főiskola gimnáziumának Angol Internátusa című 1931-es tájékoztató leszögezte: a tanárok alapelve volt „*. . . megkövetelni mindazt, ami szükséges, de mentesíteni a nélkülözhetektől és így megvédeni a túlterheléstől*” a diákokat az új létesítményben.

Bár a főiskola állandóan hangoztatta, hogy az internátus nem luxus-kivitelben készült, az egy főre jutó térítési költség oly magas volt (1 személy 1 évi teljes ellátása eredetileg 1300 pengőbe került), hogy azt megfizetni nem mindenki tudta. Nem csoda hát, hogy az internátust elsősorban a jó módúak — nagybirtokosok, nagyiparosok, bárók, grófok, hercegek — gyerekei vették igénybe. Az első évben felvett 20 teljes díjas tanuló között volt

1 herceg és 1 báró; az 1933/34-es tanév 60 tanulója között 4 grófi és 2 bárói, az 1942/43-as tanév 109 tanulója között 6 grófi sarj akadt.

Nem szabad azonban említetlenül hagyni azt sem, hogy mikor az internátust megnyitották, a felvett 20 teljes díjas tanuló mellé felvettek 29 olyan tanulót is, akik évi 250 pengőt fizettek, és a tápintézetben étkeztek. Ugyanakkor — mint egy régi közigazgatói jelentés megörökítette — „... 12 tanuló lakott az ún. manzard-szobában, amely egyenesen erre a célra épült ... Ezek évi 100 pengőt fizettek a lakásért, és a tápintézetben étkeztek.” (A Sárospataki Ref. Főiskola ... értesítője az 1931—32-ik iskolai évről.)

Az ilyen „kedvezményes” tanulók segítették a jómódúakat, és — sokszor 15—20 pengős anyagi juttatás fejében — korrepetálták őket.

Az igen magas költséggel üzemeltetett Angol Internátussal némi csorba esett a pataki iskola szegények iskolája jellegén, s ezt a csorbát — a felletes hatóságok — igyekeztek is kiköszörölni. Egyrészt úgy, hogy a 12 szegény sorsú, jó magaviseletű, kitűnő előmenetelű manzardos tanuló számára 8 éven keresztül az intézetben, utána a Rácz-féle házban biztosítottak csaknem ingyenes ellátást. Másrészt úgy, hogy kellő pedagógiai tapasztalattal elejét vették annak, hogy a „kedvezményesekben” valamiféle kisebbségi érzés alakuljon ki.

Rövid idő alatt igazolódott, hogy az internátus — ha a vagyoni különbségek miatt egy kissé felemás módon is — alapvető szükségletet elégített ki. Olyan sokan jelentkeztek az internátusba, hogy évek múltán 100—150 tanulót kellett helyhiány miatt elutasítani.

Miért volt olyan vonzó az Angol Internátus? Azért, mert nemcsak kiváló személyi és tárgyi feltételekkel rendelkezett, hanem modern pedagógiai módszereket is alkalmazott. Ezeknek köszönhetően hamar híressé vált az Angol Internátus az országban, sőt az ország határain kívül is.

Itt rendszeres angol, német, francia társalgás szolgálta az idegen nyelvekben való elmélyülést. Itt angol nyelvű önképző- és színjátszó körben kapott helyet a tehetségművelés. Itt ki-ki — képességeinek és hajlamainak megfelelően — publikálhatott a College Newsban, tanulhatott zenét, hódolhatott sportszervevényének ... Sok „angolos” — a diákcseré-akciók keretében — még a nyelvtanulással egybekötött világjárásra is alkalmat talált.

Az internátus fő erényének számított, hogy benne a tanárok is, a diákok is mindig igen nagy gondot fordítottak a tanulmányi munkára. Volt olyan év, hogy pl. mind a 12 manzardista kitűnő volt. Bukás pedig mutatóban is alig fordult elő az internátusban.

A második világháború erősen megviselte az épületet; károsodott a szobák berendezése is. Ezért — bár eljött a felszabadulás — nem volt könnyű az internátus rendeltetésszerű használatát biztosítani.

Az egyházkerület — felmérve szűkös anyagi lehetőségeit — alapos megfontolás után lemondott a gimnázium és kollégiumai fenntartásáról. A gimnáziumot és a kollégiumokat 1952-ben átadta az államnak.

Milyen változást jelentett a Kossuth-internátus (az „Angol” 1949, június 13-án kepta ezt a nevet) életében a felszabadulás, illetve az államosítás? Az internátust olyan munkás-paraszt származású tanulók népesítették be, akiknek korábban gondot okozott a továbbtanulás. Itt is 60—70 száza-

lékra emelkedett a fizikai dolgozó szülők gyermekeinek aránya, sőt az 1961 és 1965 közötti időben, a felfutás időszakában (ekkor 235 volt volt a tanulói létszám) a 75 százalékot is elérte.

Az intézet — építve a 450 éves kollégiumi hagyományokra — igyekezett a maga sajátos arculatát kialakítani. Kritikusan felülvizsgálta a múlt örökségét: megtartotta a haladó, egészséges hagyományokat, elvetette a túlhaladott, egészségtelen tradíciókat. Így — a jó értelemben vett folytonosság tudatában — korunknak megfelelő tevékenység- és viszonyrendszert hozott létre. Alkotó munkájában a fiatalok egymást váltó nemzedékeinek hosszú sora vett részt; ez a körülmény mindig erkölcs- és jellemformáló erőt jelentett a számára.

Az intézetben a nevelőtestület és a diáktanács igyekezett a szocialista oktatásügy célkitűzéseit megvalósítani. Ezeket azok az *Irányelvek*... tartalmazták, amelyeket a Művelődésügyi Minisztérium és a KISZ 1959 februárjában adott ki. A célkitűzések alapján tudatosítottuk magunkban: „A középiskolai kollégiumoknak — amellet, hogy otthont kell nyújtaniuk elsősorban a munkás-paraszt családok tehetséges gyermekeinek — alapvető feladatuk az iskolai tanulmányok elsajátítását, a közösségi nevelés sajátos lehetőségeinek felhasználását oly módon elősegíteni, hogy a kommunista világnézet és erkölcs alapjaival, kommunista jellemvonásokkal rendelkező, az átlagosnál minden tekintetben jobb előképzettséggel rendelkező fiatalok kerüljenek termelőmunkára, egyetemre, főiskolára.”

A Kossuth — hivatásának megfelelően — nemcsak maximálisan segítette a Rákóczi Gimnáziumban folyó oktató-nevelő munkát, hanem sok tekintetben elmélyítette, sőt kiegészítette azt. Jó néhány olyan kezdeményezése volt intézetünknek, amelyet alapos kimunkálás után az iskola is átvett.

Szívós és kitartó munkával elértük azt, hogy a Kossuth ifjúságára a közösségi gondolkodás és magatartás jellemző, és úgy lehet tekinteni az intézetre, mint az iskolai KISZ bázisára.

Itt 1959-ben már minden munkaterületen olyan magas szinten állt a nevelés, hogy a Kossuthot az országban az elsők között avatták kollégiummá. (Városunkban, Patakon hirdette ki Benke Valéria művelődésügyi miniszter az első 10 kollégiumi címet, és ettől kezdve Állami Kossuth Lajos Középiskolai Fiúkollégium az internátus neve. A név 1967-ben, amikor korlátozott számban lányokat is vettünk fel az intézetbe, sárospataki Kossuth Lajos Középiskolai Kollégiumra módosult.)

A kollégium tanárai — különösen Szabó Károly, Gergely Károly, Bodó Lajos, Ruszkay András és Vörös József vezetői működése idején — nagy figyelmet szenteltek a korszerű eszmei-politikai-erkölcsi nevelésnek; új munkaformákat is találtak a tanulók aktivizálásához. Sajtóvitákat tartottak, politikai esteket rendeztek, politikai köröket alakítottak, marxista köröket szerveztek stb.

Ilyen ráhatások eredményeként a megye kollégiumainak kétévenként Mezőkövesden lebonyolított politikai vetélkedőjén a kossuthosok eddig jól szerepeltek. 1970-ben és 1975-ben pl. az egyéni és a csapatversenyt egyaránt ők nyerték. 1970-ben a mieink az országos döntőbe is bejutottak.

A nagy évfordulók és politikai események alkalmából meghirdetett versenyek, vetélkedők is mindig sikerrel jártak nálunk. Az 1960-as évek-

ben pl. a NOSZF győzelmének és a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 50. évfordulója tiszteletére indított szocialista verseny áthatotta a Kossuth egész életét. Ekkor méltán keltettünk feltűnést azzal, hogy a kollégisták 3,88-as tanulmányi csúcsot értek el; hogy intézményünkben egyetlen fizikai dolgozó gyermeke sem bukott meg. Arra is büszkék voltunk, hogy színvonalas történelmi kiállításokat rendeztünk, igényes pályatételeket tűztünk ki, alkalomhoz illő versenyfelhívást intéztünk a megye kollégiumaihoz.

A politikai nevelés mellett a hazafias és a honvédelmi nevelést is mindig szem előtt tartottuk. Ezt — többek között — az is mutatja, hogy a kossuthosok már sok babért arattak a Tokaji Lövész Kupa versenyein. A lövészversenyeken a kollégium gyakorlott fiataljai már 10 alkalommal vettek részt. Eddig 5 első, 3 második és 2 harmadik helyezést értek el; az egyéni csúcsot jelenleg is egy kossuthos tartja a megyében.

Természetesen bármit is csináltunk, kulcskérdésnek tekintettük intézetünkben a jó tanulmányi munkát. Önálló cikkben lehetne számot adni azokról a módszerekről, formákról, amelyeket a nevelőtestület és a diáktanács évtizedeken keresztül alkalmazott, kipróbált, tökéletesített és sokszor másoknak is továbbadott a mind eredményesebb tanulmányi munka érdekében.

Ilyen „hozzaállás”, kísérletező kedv kellett ahhoz, hogy a Kossuth-kollégium megyei viszonylatban mindig az első három helyezett között legyen, és a Rákóczi Gimnáziuménál 0,40-dal jobb tanulmányi eredményt érjen el.

A kollégisták tanulmányi átlaga — néhány tanév adataival szemléltetve — a következőképpen alakult: 1967/68-ban 3,85; 1968/69-ben 3,88; 1971/72-ben 3,85; 1972/73-ban 3,86. Volt olyan esztendő, hogy a kollégium továbbtanulni szándékozó tanulóinak 66 százalékát felvették az egyetemekre, a főiskolákra.

A kollégiumi tanárok a tanulmányi munka mindennapos szervezése, ellenőrzése mellett nagy fontosságot tulajdonítottak a hátrányos helyzetű és a tehetséges tanulókkal való foglalkozásnak, a pályaválasztással kapcsolatos tanácsadó munkának is. Egészséges értelemben vett puritánságra, a munka és a dolgozók megbecsülésére neveltek.

A kollégisták az ún. önkiszolgáló munkán kívül (takarítás, parkrendezés, sportpályaépítés, konyhai szolgálat stb.) szívesen végeztek más munkát is. Részt vettek pl. a nagy őszi társadalmi munkaakciókban, és ezeknek a jövedelméből berendezték a stúdiót, a szakköri munkatermeket stb. Minden évben szerződést kötöttek a városgazdálkodással is 2000 óra társadalmi munkára. Eddig végzett jó munkájuk elismeréseként kapták meg 1973-ban, majd 1979-ben a B.-A.-Z. megyei Tanács V. B. jutalmát, a Közösségért kitüntetés aranyplakettjét, 1976-ban pedig ugyanezen kitüntetés bronz fokozatát.

A kollégisták szépen dolgoztak saját fa- és vasipari, valamint díszletkészítő barkácműhelyükben is.

A tanárok arra törekedtek, hogy minél változatosabb és színvonalasabb tevékenységek lehetőségeit teremtsék meg a kollégiumban, hogy a tanulók élvezhessék az aktív pihenést, és hogy a szabad idő igényes és tar-

talmas eltöltése felnőtt korokban is szokássá válják. Ezt a célt szolgálták a hagyományos rendezvények, a pecúrávatók és a tehetségkutató műsorok, a kollégiumi estek, a színelőadások, a szavalóversenyek, a sportvetélkedők, a hálóbajnokságok stb.

A tartalmas kollégiumi élet kialakítását egyrészt a jól működő diák-tanács, a diákönkormányzat, másrészt a lelkes és állandósult nevelői gárda mozdította elő.

Az önkormányzati szervek hatáskörét egyre szélesítették. Népszerűvé váltak a diákparlamentek, az önkormányzati napok és hetek. Felemelő alkalmak azok, amikor a megtisztelő Kiváló kollégista és Kiváló közösség címet odaítélik.

Az elmúlt években a nevelői gárda összeforrott a kollégiummal. A pedagógusok saját példájukkal bizonyították be, hogy a főhivatású tanárok számára a kollégium nem „átjáróház”.

Itt az államosítás óta a személyi ellátottság egyre javuló tendenciát mutatott.

1952—54 között 1 igazgató + 1 mellékhatású nevelőtanár,

1958—59 között 1 igazgató + 2 főhivatású nevelőtanár,

1958—59 között 1 igazgató + 3 főhivatású nevelőtanár,

1959—76 között 1 igazgató + 4 főhivatású nevelőtanár,

1976—81 között 1 igazgató + 5 főhivatású nevelőtanár

dolgozott a kollégiumban.

Szerencsére a Kossuthban az országos gyakorlattól eltérően alakult a nevelőtanári ellátottság. Nálunk ugyanis a legtöbb nevelőtanár állandó és végleges munkahelynek tekintette a kollégiumot. Katona Ferenc 27 éve, Ruzsák Andrásné 14 éve, Zambon László 10 éve, Vörös József (a jelenlegi igazgató) és Dékány Gyula 6 éve, Törő Gábor 4 éve szolgál a Kossuth-kollégiumban.

A kossuthos nevelőgárda mindig szívesen dolgozott a különböző országos és megyei munkaközösségekben, alkotó közösségekben. A testület tagjai több ízben nyertek országos és megyei pályázatokat, írtak tanulmányokat, tartottak továbbképző előadásokat; ugyanakkor különböző állami és politikai funkciókat is betöltöttek.

1975 és 1981 között nagyon nagy anyagi ráfordítással teljesen felújították a kollégiumot. Megtörtént a konyha, a villanyhálózat, a mosókonyha, a vízvezeték, a központi fűtés korszerűsítése. Végrehajtották a szükséges belső átalakítást és külső tatarozást. Kicserélték az összes bútort és felszerelést.

A kollégium fennállásának fél évszázados jubileumára megújult, megsépült. Mai lakói — 43 leány és 149 fiú — a dolgozó magyar nép gyermekei.

1931 óta a kollégium szelleme is megváltozott; a felszabadulás és az államosítás következtében demokratikusabb lett a légköre. Mai lakói közé már nem emel láthatatlan falat az osztály- és vagyoni különbség. Rangot a tanuló csak a jól végzett munkával szerezhetnek.

A kollégium hírneve azonban változatlanul megmaradt. Mai lakói örözik az egykori „Angol” haladó hagyományait, de gyarapítják a maguk érdemeit is; a fél évszázados Kossuth-kollégium a folytonosság és az új iránti fogékonyság jegyében működik tovább.

Katona Ferenc

2. AZ ERDÉLYI JÁNOS KÖZÉPISKOLAI LEÁNYKOLLÉGIUM

Az Erdélyi Jánosról elnevezett kollégium (eredetileg internátus) története az ősi iskola majd fél évszázados történetéhez viszonyítva rövid, mégis lényeges, mert a magyar közoktatás intézményrendszerében végbe ment változást tükrözi. A nagy viharokat és változásokat e fiatal intézmény is átélte. Falai között azonban mindig érvényesült valamiféle szociális felelősségérzet. Nem volt bántó társadalmi, emberi és felekezeti megkülönböztetés. Nem volt kaszárnyaszellem, lélek- és egyéniséggyötrő „drill”. Az internátus — a második világháború nyomasztó légkörében is — aránylag egészséges közszellemet alakított ki; hozzájárult a diákok legjobb tulajdonságainak az erősítéséhez. Az internátus minden lakója számára patriarchális körülményeket teremtett; elősegítette a gondjaira bízott fiatalok testi, szellemi és erkölcsi fejlődését. Ezért úgy tartjuk, hogy méltó elődje és képviselője volt annak a demokratikus szervezetű kollégiumi rendszernek, amely a szocialista nevelés bázisa.

A diákok elhelyezésére szolgáló intézmény létrehozásának szükségességét Farkas István püspök 1933. június 14-én, a kollégium rendkívüli igazgatótanácsi ülésén tartott beszédében fogalmazta meg: *„Fel van immár szerezve főiskolánk mindazon kellékekkel, amelyek ... szükségesek. Újonnan berendezett, minden kívánalomnak megfelelő theológiai internátussal, a gyönyörű tanítóképzővel, ... az angol gimnáziumi internátussal, modern sportteleppel. Egyedül még a gimnázium humán ágazatának internátusa van ez idő szerint kezdetleges állapotban. De csak azért, mert annak újrakészítésében és berendezésében a gazdasági válság akadályozott meg minket. Ennek megszüntével azonban első feladatunk ezt is a többiekkel összhangba hozni.”*

Kiknek épült a Humán Internátus? Az úgynevezett középosztály gyermekeinek: állami tisztviselők, papok, tanítók, értelmiségiek, kisbirtokos szülők fiainak. Az ilyen szülők, ha nehezen is, de megfizették a 600—700 pengős internátusi díjat. A középosztálybeliek ugyanis tudták, hogy gyermekeik érvényesülésének záloga: a tanulás.

Fiúinternátus készítéséhez fogtak hozzá, mert erre volt szükség. A lányok elhelyezése nem okozott gondot: kis létszámuk lehetővé tette, hogy közülük azok, akik nem patakiak, magánháznál lakjanak.

1937. szeptember 10-én a kollégium igazgatótanácsát már az épülő Humán Internátussal kapcsolatos intézkedésekről tájékoztatta a gazdasági választmány. A fennmaradt jegyzőkönyv szerint az illetékesek felvilágosítást kaptak arról, *„hogy a Medgyasszay István építész által készített, a főiskola által elfogadott terveket a VKM úr 32 654/1937. V. 1. sz. rendeletével jóváhagyta, s az ellen csak kisebb jelentőségű észrevételeket tett ... A fő építési vállalkozó Kocsa András sátoraljaújhelyi építő mester. Az építési ellenőr szerepével a gazdasági választmány Murin Miklós sárospataki mérnököt bízta meg. Az építés június 24-ik napján meg is kezdődött ... Ünnepeles alapkötetel mellőzésével megfelelő szövegű alapkötetmány augusztus 5-én helyeztetett el az épület falában.”*

Az 1937/38-as főiskolai értesítő — a várakozásnak megfelelően — ismertetést közölt a Humán Internátusról, annak nevelési programjáról. Az

ismertetésben az állt: „A sok irányból tapasztalt óhajnak, illetve szükségletnek tett eleget a Főiskola, midőn felépítette 40 személyt befogadó, izléses, új internátusát az angol-internátus szomszédságában. A Medgyasszay István műépítész tervei szerint épített modern épület 1937 őszén került tető alá és 1938 szeptemberében nyílik meg. Az épületben központi fűtés, vízvezeték, fürdő- és mosdószobák vannak. A növendékek szigorú tanári felügyelet alatt állanak és szabadidejükben olvasó-, játék-, rádiószoba és faipari műhely áll rendelkezésükre.”

A Humán Internátusban — alighogy átadták rendeltetésének — élénk élet kezdődött; egykettőre beköltözött 42 új lakó. A növendékek gyorsan megbarátkoztak az együttélés új formáival. Vezető tanárunk Zana István, felügyelő tanárunk Bogdányi László volt.

Az 1938/39-es főiskolai értesítő a Humán Internátus egyévi munkájáról kedvező képet festett: „A cellarendszer, egy év tapasztalatai alapján, jól bevált. Biztosítja a növendékek számára az intézet családi jellegét.

Az intézet közszelleme, dacára annak, hogy az első évben csupa idegen fiúk kerültek össze, igen jónak mondható . . .

Az intézet célkitűzése a családi otthon nyújtása és a vallásos, öntudatos, református életre való nevelés mellett, az igazi magyar értékekre való rámutatás és azok megismertetése . . .

Az első év tanulmányi eredménye nagyon jó; 12 jelesrendű növendékünk van és csak egy növendékünk kapott elégtelen osztályzatot . . .

Az intézet 12 növendéke részt vett a gimnázium németországi tanulmányútján.”

Sárospatakon, a „Bodrog-parti Athén”-ban minden téren nagy figyelemmel kísérték a diákok fejlődését, hiszen a felnőtté válás időszakában éltek itt. Ezért is volt fontos feladat a megfelelő környezet és közösség kialakítása. Mint tudjuk, ősi scholánk minden téren sokat nyújtott növendékeinek, s ezáltal fogalomná és örök élménnyé vált a pataki diákélet.

Az eredményekhez sok küzdelmes, szürke nap kellett; s nem szabad a Humán Internátusban folyó aprómunkákról sem megfeledkeznünk.

Itt a növendékek — saját könyveikből — szépirodalmi kölcsönkönyvtárat létesítettek; az olvasási kedv megnőtt a cellákban. (Ezek 4—5 személyes szobák voltak.) A 60 kötet könyvből egy év alatt 241 esetben kölcsönöztek ki.

A tanárok igyekeztek a tanulók szabad idejének helyes kihasználását elősegíteni; hívei voltak a hasznos szórakozásoknak és a munkáltatásnak. Jó időtöltésnek számított a fiatalok körében az olvasószobában elhelyezett magyar és idegen nyelvű újságok és folyóiratok böngészése.

Az internátusban a fegyelem alapja az önfegyelmezés volt; a rendre a szobafőnökök ügyeltek. A tanulókat ösztönözték a szobák otthonosabbá tételére. Az egyes szobák között pontverseny folyt. A győztesek jutalomként tortát kaptak.

A diákok ősszel és tavasszal, sőt néha télen is túrákat tettek a közeli hegyekbe és a nevezetesebb forrásokhoz. Közülük egyesek különórákat vettek németből; mások zongorázni, hegedülni tanultak; ismét mások a faipari munkában mélyültek el. Sokan vívtak vagy teniszeztek.

A növendékek részt vettek az iskolai ünnepélyeken. Mikulás-estet tartottak. A karácsonyt fenyőfa felállításával ünnepelték meg. A tanév utolsó napján az év vidám eseményeit, nehézségeit elevenítették fel, egy fagyalt-est keretében.

Ezt a komoly, de színes internátusi tevékenységet 1939 és 1952 között Palumbo Gyula tanár irányította. Ő segítette a bentlakókat a felszabadulás utáni változások megértésében; ő támogatta a demokratikus és a szocialista nevelési elvek érvényesülését; sikeres végrehajtója volt az átszervezéseknek. (Végül a körülmények úgy alakultak, hogy a fiúk bentlakásos intézetéből leányinternátus lett . . .)

1952-ben nemcsak a gimnázium került állami kezelésbe, hanem az internátus (diákotthon) is. Bodó Lajos igazgató kartárs visszaemlékezései, valamint a hivatalos jelentések azt bizonyítják, hogy az átmenet nem volt könnyű. Az intézmény szervezetileg is önálló lett.

A fejlődő ipari munkásság, a földjétől szabadulni vágyó parasztság, a személyi kultusz miatt egzisztenciáját féltő értelmiségi és közalkalmazotti réteg gyermekei tanulni akartak. A tanulásra megvolt a lehetőség. De a diákotthonban a duplára duzzasztott létszám komoly anyagi nehézségeket okozott. A tárgyi feltételek is kívánivalókat hagytak maguk után; a leleményesség és a találgatás azonban nem ismert lehetett. A diákotthoni igazgatók, tanárok mindent megtettek a közösségi nevelés hatékonyságának fokozásáért. Feladatuknak tartották a tanulók önkormányzó-képességének kialakítását. A tartalmas diákélet megteremtését vállalták az immár Erdélyi János nevét viselő diákotthon nevelői, igazgatói. Munkájukban támaszkodtak a pataki haladó hagyományokra. Hozzáálltak ahhoz, hogy az internátusi elszigetelődés, befelé fordulás szokását megváltoztassák.

Nem volt könnyű kaput nyitni az igazi közéleti tevékenység számára. bekapcsolódni a társadalmi munkába. Számolni kellett azzal a hátránnyal is, hogy Patakon tartásan nem működött népi kollégium.

Erdélyi János nevének felvétele jelezte, hogy a diákotthoni nevelők a nagy tudós, közéleti ember, a lelkes pedagógus nyomdokain haladva akarják megvalósítani mindazt, amiről névadójuk egykor álmodott és amiért küzdött.

Polányi Aranka igazgató vezetése alatt vált — 1960-ban — a diákotthon kollégiummá.

Ettől az időponttól a kollégiumban 84 lány lakott. Többségük speciál angol tagozatos: országos beiskolázás révén kerültek ide. Ez a körülmény új színt hozott a kollégium életébe, lakóhely szerint is változatosabb lett a bentlakók összképe.

Az országos beiskolázás révén ismerkedett az ország dolgozó társadalma a pataki gimnázium hírével, nevével. Aztán a hajdan középosztálybeli gyermekek helyét fokozatosan nálunk is elfoglalták a munkás-paraszt szülők és a haladó értelmiség gyermekei. A kollégium diákjainak ma már 60—70 százaléka munkás- vagy parasztszármazású.

A kollégiumban 3 tanár, 1 igazgató, valamint 11 technikai és adminisztratív dolgozó biztosítja a nyugalmat, a tanuláshoz szükséges anyagi és szellemi feltételeket. Munkatervünkben feladatunkat a következőkben határoztuk meg: „*Fő feladatunk továbbra is nevelőmunkánk színvonalá-*

nak minőségi és mennyiségi emelése, a kor követelményeinek megfelelő . . . sokoldalú, hasznos, kiegyensúlyozott személyiségek: egészséges életszemléletű és fizikumú ifjúság nevelése.” A kollégiumban folyó munkát az elmélet és gyakorlat egysége határozza meg. A tudatosság, a tervszerűség a kis és a nagy dolgokban egyaránt érvényesül. Munkastílusunkat dr. Jászay Miklónsé igazgató tökéletesítette, aki — szerzett tapasztalatai alapján — írásba foglalta a kollégium gazdasági és nevelési szféráiban elvégzendő feladatokat. Ezen feladatok szem előtt tartásával dolgozunk.

A kitűzött célok megvalósítása a pedagógusoktól is sokat követel: eszmei fejlettséget, politikai aktivitást, szakmai műveltséget és tenni akarást. A pedagógusokkal szemben támasztott követelményeknek igyekszünk is megfelelni.

Segítőtársaink a diáktanács tagjai, a reszortfelelősök.

Oktató-nevelő munkánkról a felügyeleti és ellenőrzési napló 1976-os szakfelügyelői bejegyzése a következőket állapítja meg: „A kollégium létszáma és dolgozóinak tevékenysége kivételesen eredményes közösségi és egyéni nevelést biztosítanak. Nagyon kedvező az önállóságra nevelés szempontjából, hogy mindenkinek van állandó megbízatása.”

A szakfelügyelői bejegyzés azonban még többet is tartalmaz: „A diáktanács kiterjedt tevékenységi területtel és jogkörrel rendelkezik, és élni is tud vele. Jó partnere a nevelőtestületnek a nevelésben.

A demokratizmus élő jellemzője az intézményben folyó nevelőmunkának.”

A kollégium nevelési eredményeit bizonyítják a megyei KISZ-bizottságtól kapott elismerések: egy bronz-, egy ezüst- és három aranyoklevél meg egy zászló. Ezek alapján nyertük el a Kiváló kollégium címet.

Dicséretes a nálunk folyó tanulmányi munka is; átlagunk év végén 3,9—4,0 körül szokott lenni. Ezzel a megye kollégiumai között évtizedek óta az első helyen állunk.

Kollégiumunk lakóinak 90 százaléka továbbtanulásra jelentkezik; nagy részük eredményes felvételi vizsgát tesz.

Az erdélyis lányok az iskola által hirdetett tanulmányi versenyeken is sikeresen szerepelnek.

A kollégium lakói nyáron nyelvi táborokban, egyéni külföldi utazások alkalmával fejlesztik angol nyelvtudásukat. Lelkesen dolgoznak az építő-táborokban.

1964-ben, Erdélyi János születésének 150. évfordulóján bensőséges rendezvény keretében emlékeztek meg névadójukról. Ezen részt vettek a szülőföld küldöttei, a nagykaposi gimnázium képviselői is. Ők jegyezték be a vendégkönyvbe a következőket:

„Erdélyi János emléke legyen híd Nagykapos és Sárospatak között.”

Az évek folyamán ez a híd erősödött; a két város diákjai és tanárai gyakran felkeresik egymást.

Kulturális tevékenységünk élénk, sokszínű. A lányok szívesen járnak moziba, színházba, a városban tartott irodalmi műsorokra, hangversenyekre. Közülük sokan látogatják a kollégium házi könyvtárát, melyben 1500 kötet áll a rendelkezésükre. Az érdeklődők 20-féle napilap és folyóirat között válogathatnak.

Igen emlékezetes volt a kollégium fennállásának 40. évfordulójára rendezett ünnepség. Műsorát — társai közreműködésével — a diáktanács kulturális felelőse állította össze.

Ezen az ünnepségen kapta meg a kollégium a KISZ KB zászlóját is.

Az évfordulóról és a vele kapcsolatos eseményekről Máthé Magdolna dt-titkár írt a Sárospataki Krónika 1978/1. számában.

A diákok szívesen, érdeklődéssel készülnek fel más kulturális akciókra is: közreműködnek az ÉMÁSZ rendezvényein, ünnepi műsorral szerepelnek a KISZ-esküvőkön, névadó ünnepségeken, a Mikulás-esteken.

A szociális otthonnal évek óta jó kapcsolata van a kollégiumnak. Az erdélyisek vidám irodalmi összeállításokkal, beszélgetésekkel visznek színt az öregek életébe, akik ezért igen hálásak. A tanulóknak is nagyon jólesik az idős emberek ragaszkodása.

Diákjaink kivesszik részüket a városszépítő akciókból is: tevékenykednek a Tiszta, virágos sárospatakért és a Dolgozz egy napot városodért mozgalomban.

Vállaltuk az iskolakert szépítését, tisztán tartását. Munkálkodásunkat a Sárospataki városi Tanács V. B. 1978. novemberében kitüntetéssel ismerte el.

A tanulók a társadalomtól kapott támogatást viszonzozzák azzal, hogy tisztán, rendben tartják szűkebb és tágabb környezetüket. Ugyanakkor fejlesztik szépérzéküket is: mindinkább természetes igénnyé válik számukra a gondos, rendes öltözködés, a kulturált magatartás.

A kollégium nyáron több alkalommal otthont adott a Képzőművészeti Főiskola gyakorló hallgatóinak, az anyanyelvi tanfolyamra jövő külföldi magyar fiataloknak. Szükség esetén azonban a rászorulókat is befogadta (pl. az 1972-es nagy árvíz idején az ide menekített magyar általános iskolát, melynek pedagógusai és növendékei igen hálásak voltak vendéglátásunkért).

Az itt lakó, itt élő diákok szeretik a kollégiumot; erről számtalanszor meggyőződhetünk. Az erdélyisek szívesen térnek vissza minden szeptemberben; de nemcsak az iskolás korú fiatalok, hanem az öregdiákok is . . .

És nekünk, pedagógusoknak az ő ragaszkodásuk ad erőt, kitartást az újabb feladatok elvégzéséhez, a nagyobb követelmények megvalósításához.

R. Újhelyi Katalin
igazgató

3. A ZRÍNYI ILONA KÖZÉPISKOLAI LEÁNYKOLLÉGIUM

A Rákóczi Gimnázium 700 tanulójaiból 196 leánynak ad otthont a Zrínyi-kollégium. Ez az intézmény a klasszicista stílusú új épület északkeleti részében fejlődött ki; az épület délnyugati részében megmaradtak az egyházi létesítmények (Nagykönyvtár, levéltár stb.).

A mai kollégium helyén régen internátus működött. Ez eleinte teológusokat és jogászokat fogadott be; később — a jogakadémia megszűnése után — főleg a teológusoknak adott otthont. 1931-től az itt lakó 75 diák mellett egy tanár látta el a felügyeletet, aki egyben az internátus igazgatója is volt.

Hosszú évtizedeken át csak fiú lakói voltak az épületnek, ám 1952-ben gyökeresen megváltozott a helyzet: lányok vették birtokba az internátust, amely középiskolai diákotthon lett.

A diákotthon szűkös viszonyok között kezdte meg működését. Az elődjében 1948—52-ig deszkás vaságyon, szalmazsákon aludtak a tanulók; ágyneműt és minden egyéb „kelléket” otthonról hoztak magukkal. 1952-ben a szegényes felszerelés egy része is elkerült a szobákból: bizonyos berendezési tárgyakat az illetékesek átadtak a Debreceni Református Kollégiumnak. Így az államosítás után ideérkező diákok az ágynemű mellett éjjeliszekekrényeket, asztalokat is a szülői házból hoztak, hogy barátságosabbá tegyék második otthonukat.

A jelenleg működő 3 sárospataki kollégium közül 1952-ben a Zrínyi-kollégium adottságai voltak a leggyengébbek; különösen szembetűnő volt ez, ha az Angol Internátus minden igényt kielégítő remek felszerelésével vetettük össze.

Ebben az időszakban 3 fő- és 1 mellékhivatású nevelő felügyelt a zrínyisekre.

A szegényes felszerelésből nem következett az, hogy az itt élő diákok nem érezték jól magukat. Régi jegyzőkönyvek, fényképek, s az abban az időben itt lakó lányok elbeszélései tanúskodnak arról, hogy a diákotthonban vidáman, elégedetten éltek. Jó közösség alakult ki; kézimunkaórák, hosszú esti beszélgetések, kirándulások feledtették a kisebb-nagyobb kényelmetlenségeket. Szobáikat a lányok maguk dekorálták. Ez a szokás ma haladó hagyomány: ki-ki maga szépíti, alakítja közvetlen környezetét. A szobaközösségek igyekeznek belopni az otthon hangulatát, melegségét a kollégiumba. Jóleső érzéssel mondhatjuk el: a lányoknak van érzékük a családi légkör megteremtéséhez.

1960 szeptemberéig még nagyrészt deszkás vaságyakból, faszékekből állt a kollégium berendezése. A szobák padlósak voltak, a folyosókról hiányzott a központi fűtés, melegvíz csak hétféteken folyt a csapokból.

A diákotthont 1961 novemberében avatták kollégiummá, és ekkor vette fel hivatalosan is a Zrínyi Ilona nevet.

Azóta csaknem 20 év telt el. Az előbb leírtak után talán hihetetlennek tűnik, hogy ez alatt az idő alatt milyen fejlődésen ment keresztül a kollégium.

A kezdeti nehézségek elmúltak; a tanári hit erőt adott az előrelépéshez. A menet közben felmerülő problémák megoldódtak; a diákos lelkesé-

dés a szükségből is erényt csinált. A munkánk — feletteseink támogatásával — sikerélményekhez vezetett; a szülők is méltányolták elért eredményeinket.

Ma már a hajdani internátus masszív épülete senkit sem feszélyez. A boltíves folyosók s szobák valaha komor hangulatát oldja, derüssé teszi a modern, esztétikus berendezés. A fehérre festett ajtók, ablakok, hófehér falak környezeti hatása előnyös, a szobák parkettásak. 19 szobánk között 6, 8 és 10 személyes egyaránt akad; a két nagy hálótermünkben pedig 18—20 lányt tudunk elhelyezni.

Tekintsünk be egy szobába! Kárpitozott, emeletes heverők vannak az egykori vaságyak helyén. Szembe tűnnek a modern, világosra pácolt asztalok, székek. Látjuk, hogy a falakon könyvespolcok, kis szekrénykéek adnak helyet a tankönyveknek, személyes holmiknak.

A parkettát szőnyeg borítja, az ablakokon nylonfüggönyök. Nyugodt lelkiismerettel mondhatjuk, hogy ez a berendezés tökéletes kényelmet biztosít tanulóinknak.

A falakon nemcsak kollégiumi dekorációs anyagokat — torontáli faliszőnyegeket, kerámia kaspókat, tálakat — figyelhetünk meg, hanem egy-egy közösség egyéni ízlésének megfelelő dísz tárgyakat is.

Jól működő kézimunka szakkörünk van; ezt bizonyítja a sok szép, eredeti népművészeti kézimunka, amely a szobákat lakályossá teszi.

Több közös helyiség (a Kossuth-szoba, szülői fogadó, könyvtár) áll a diákok rendelkezésére. Tanulás, olvasás és kikapcsolódás, szórakozás céljából mindegyik igénybe vehető.

Ezeket a helyiségeket is igyekeztünk otthonossá tenni: elláttuk őket kényelmes fotelekkel, asztalakkal, ízléses, színes szőnyegekkel, függönyökkel. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy az említett helyiségek kihasználtsága 100 százalékos. A könyvtár 1700 kötet könyvvel áll a tanulók rendelkezésére. Két mosdó, két fürdőszoba és egy zuhanyozó van az épületben, 4 centrifuga könnyíti meg a lányoknak a mosást, a szárítást.

E rövid áttekintés alapján jól érzékelhető az a változás, amelyet 1952-től követtünk nyomon. A kedvező változás jele az is, hogy stúdió működik a kollégiumban, s a tanulók minden szobában hangszórón át hallgathatják a maguk szerkesztette műsorokat. A Kossuth-szobában színes tv-t nézhetnek a lányok; egyébként 11 tv, 7 rádió, 6 magnetofon, 7 lemezjátszó, 1 értékes diavetítő és 1 pianó biztosítja a kollégisták kulturált szórakozását.

A kollégium belső és külső felújítása csaknem 10 évig tartott; a renoválás befejezésének nagyon örültünk.

A felújítás alatt a többszöri költözködés nagyon igénybe vette a kollégium tanulóit, nevelőit és dolgozóit. Ennek ellenére: a kollégium folyamatosan „üzemelt”

Kollégiumunk jelenleg 7 fő- és 1 mellékhivatású nevelőt foglalkoztat. Minden tanár oktató-nevelő munkája a kollégiumi rendtartáson alapszik. A kollégium belső életét a helyi adottságoknak megfelelő házirend szabályozza, amelyet a nevelőtestület az önkormányzati szervvel, a diáktanács-csal egyetértésben alakított ki. A kollégiumi munka valamennyi területén kiemelkedő eredményeket értünk el.

Munkánkban különös jelentőséget tulajdonítunk az ideológiai, a világnézeti nevelésnek. Feladatunknak tartjuk olyan szilárd, marxista felfogás kialakítását, amely meghatározza a tanulók világnézeti-politikai fejlődésének további irányát.

Ez a fejlődés az ember egész élete folyamán tart, tehát a kollégiumban is súlyponti kérdésként kell kezelni a tanulók világnézeti-ideológiai nevelését. A világnézeti és a politikai nevelés hatékonyságának fokmérője a tanulók társadalmi tevékenysége, közéleti aktivitása.

Kollégiumunkban rendszeres politikai foglalkozások folynak. Havonta értékeljük az elmúlt hónap kül- és belpolitikai eseményeit, foglalkozunk a népgazdaság és a világgazdaság híreivel.

Igyekszünk kihasználni a tömegkommunikációs eszközök (a tv, a rádió, a sajtó) által biztosított lehetőségeket. Hasznosnak tartjuk a kis közösségen belüli vitákat, amelyek hozzájárulnak az ifjúság reális életszemléletének kialakításához.

Kapcsolatot tartunk fenn a városi tanáccsal, a Hazafias Népfront vezetőjével, a városi pártbizottsággal és a városi KISZ-bizottsággal. Ily módon elősegítjük tanulóink bekapcsolódását a közéletbe.

Munkánk eredményességét a meghatározott időközökben íratott felmérésekből ítéljük meg.

A tanulmányi munka terén is komoly eredményeket értünk el. Évek óta 3,6 fölött van a kollégisták átlaga, a bukottak száma elenyésző. A tanulók a kötelező szilenciumon nevelői felügyelettel vesznek részt; a 4,5-es átlagú tanulók szilenciumkezdeése kötetlen. A tanév elején rendszeresen megíratott felmérésekből kiderítjük, kik szorulnak korrepetálásra. Az ő számukra szaktanárok segítségét biztosítjuk.

Jó eredményt tudnak felmutatni a tanulópárok, valamint a tantárgyak szerint összeállított kiscsoportok.

Nagy gondot fordítunk a pályaválasztásra. Az első évtől kezdve figyeljük tanulóink hajlamait, adottságait; igyekszünk a képességeiknek megfelelő pályára irányítani őket.

A negyedikeseknek minden évben egyetemi előkészítőket szervezünk. Nagy gondot és sok időt fordítunk a fizikai dolgozók gyermekeivel való törődésre.

Természetes, hogy a tanulás mellett a diákok szórakozási és kulturális igényeire is odafigyelünk. E téren sok tapasztalatunk van. Új elsőseinket megismertetjük a város nevezetességeivel, történelmével. Hagyományos, évente visszatérő rendezvényünk a pecúrvatás; ilyenkor elsőseink vidám műsor keretében mutatkoznak be felsős társaiknak, tanáraiknak. Minden évfolyam tervez közös mozi- és színházlátogatást, készít koncertprogramot.

A nevezetes évfordulókat megünnepeljük, kiállításokat rendezünk, megemlékezünk a kollégium névadójáról. Látogatjuk a városi kulturális rendezvényeket is.

Házi szavalóversenyünk mindig az adott tanév egy-egy időszakú eseményéhez kapcsolódik.

A fizikai munka és a sport terén is jelentős eredményeket tudunk felmutatni. Sokat segítenek tanulóink a Mudrányban, az étkezések előtti területekben. Hétféteken a lányok takarítják a Zrínyi folyosóit, a kollégiumi

szobákat. Jó kapcsolatban vagyunk a Csepel JÁKÓ Gyáregységgel, melyben rendszeresen végzünk társadalmi munkát. Mi gondozzuk az iskolakert szobrait.

Igyekszünk kellő feltételeket biztosítani a sportoláshoz. Több tollaslabda-készletünk, asztalitenisz-felszerelésünk van. Amíg az időjárás megengedi, a 10 perces reggeli torna sohasem marad el. Nagy örömmel használják a lányok az elektromos játékokat is.

Jó néhány szakkör működik a kollégiumban. A kézimunka-készítők és a lakásdíszítők alkotásai ékesítik a szobákat, folyosókat.

A fotósok jelen vannak minden rendezvényünkön. Fényképeikből sok szép tablót állítottunk össze. Ezek a kollégium folyosóin láthatók. A főző szakkör tagjai sokat segítenek a Mudrányban; évente több alkalommal — a kollégiumok lakóinak őszinte meglepedésére — ők készítik a vacsorát.

Komolyzenei klubunk értékes hanglemeztárral rendelkezik; programjai gazdagítják a kollégium kulturális életét.

Meg kell említenünk a diákönkormányzat munkáját is. A dt-tagok felelősségteljesen dolgoznak; nagy szerepük van a jó kollégiumi közösség kialakításában. A dt tagjait a kollégium közössége választja meg. Évente öt alkalommal tartunk közgyűlést, melyen a dt tagjai értékelik az adott időszakban kifejtett tevékenységüket. Jelentősek az ifjúsági hétvégek is; a kollégiumban ilyenkor az ifjúság veszi át a „hatalmat”. Évente egyszer egy egész héten át diákönkormányzat érvényesül, s örömmel mondhatjuk, hogy a tanulók fegyelmezetten látják el feladataikat, sőt az érdeklődők számára is gazdag programot készítenek.

A Zrínyi Ilona Középiskolai Leánykollégium lelkiismeretesen tölti be hivatását. A felettes hatóságok többször felfigyeltek érdemeire. Ezért az 1974/75-ös tanévben a kollégiumok közti versenyben aranyoklevéllel, az 1975/76-os tanévben aranyoklevéllel és a KISZ KB vörös zászlójával, az 1976/77-es tanévben aranyoklevéllel, az 1977/78-as tanévben aranyoklevéllel és a KISZ KB vörös zászlójával, az 1978/79-es tanévben aranyoklevéllel tüntették ki kollégiumunkat.

Bódi Gézané

VIII. A jubiláló iskola tanárai és dolgozói

A) Tanárok

Név	Beosztás	Szaktárgyak	A szolg. idő kezdete	Mióta tanít az iskolában?	Iskolai megbízások
Kádas Sándor	igazgató	matematika fizika	1956	1956—68 1973	
Bódi Géza	igazgató-helyettes	matematika fizika	1967	1967	
Dr. Derda István	igazgató-nelyettes	orosz angol	1972	1972	
Fazekas György	KISZ-tanácsadó tanár	történelem földrajz	1978	1978	KISZ-tanácsadó tanár
Balla Eszter	tanár	magyar történelem	1967	1977	a IV. A osztályfőnöke, a magyar munkaközösség vezetője, a szakszervezeti bizottság tagja
Balogh Ferencné	tanár	magyar orosz angol	1960	1969	a II. B osztályfőnöke, az idegen nyelvi munkaközösség vezetője, az irodalmi színpad vezetője
Bigus Imre	tanár	matematika fizika	1970	1970	a II. A osztályfőnöke, KISZ-patronáló tanár
Bigus Imréné	tanár	magyar orosz	1972	1980	
Bolvári Péter	tanár	testnevelés	1973	1973	KISZ-patronáló tanár, honvédelmi felelős, a sportszertár őre
Butella Gyula	tanár	történelem földrajz angol	1950	1952	

N é v	Beosztás	Szaktárgyak	A szolg. idő kezdete	Mióta tanít az iskolában?	Iskolai megbízatások
Cseh Gézáné	tanár	matematika	1946	1957	a III. A osztályfőnöke, a matematika munkaközösség vezetője
Dr. Csuhaj V. Imréné	tanár	magyar történelem	1951	1956	
Csukás Jánosné	tanár	matematika ábr. geometria	1969	1969	a II. D osztályfőnöke
Dr. Czövek István	tanár	orosz történelem	1971	1971	az I. A osztályfőnöke, az orosz nyelvi munkaközösség vezetője, KISZ-patronáló tanár, az iskolai MSZBT-tagcsoport elnöke
Dr. Czövek Istvánné	tanár	orosz történelem	1971	1974	az I. F osztályfőnöke, pályaválasztási felelős
Dr. Derda Istvánné	tanár	orosz angol	1972	1975	
Dobay Béla	tanár	magyar történelem	1956	1958	a III. B osztályfőnöke, a Sárospataki Krónika szerkesztője, a külkapcsolatok felelőse
Ecsedi Zoltán	tanár	matematika fizika	1954	1955	
Dr. Erdey Pálné	tanár	matematika ábr. geometria	1969	1981	
Fazekas Györgyné	tanár	orosz német	1977	1978	a II. C osztályfőnöke, KISZ-patronáló tanár
Gregor András	tanár	orosz	1951	1970	KISZ-patronáló tanár
Hajdú István	tanár	történelem	1955	1955	a III. F osztályfőnöke

N é v	Beosztás	Szaktárgyak	A szolg. idő kezdete	Mióta tanít az iskolában?	Iskolai megbízatások
Joósz Györgyné	tanár	testnevelés	1969	1975	
Kolláth Éva	tanár	kémia fizika	1967	1969	a IV. E osztályfőnöke, KISZ-patronáló tanár, szakszervezeti bizottsági tag
Koncz Éva	tanár	biológia kémia	1970	1971	a biológiai szertár őre, filmfelelős
E. Kovács Kálmánné	tanár	kémia fizika	1954	1961	
Köteles László	tanár	kémia fizika	1954	1957	tankönyvfelelős, a levelező tagozat vezetője, órarendkészítő, KISZ-patronáló tanár
Lakatos Éva	tanár	történelem latin	1976	1976	a IV. D osztályfőnöke, KISZ-patronáló tanár, a pedagógus KISZ-szervezet titkára.
Nagy Éva	tanár	magyar angol	1977	1977	az I. E osztályfőnöke
Palaky Istvánné	tanár	matematika ábr. geometria	1947	1962	a matematika szertár őre, órarendkészítő
Páldi Ildikó	tanár	történelem földrajz	1971	1971	az I. B osztályfőnöke, a földrajz szertár őre, KISZ-patronáló tanár
Pethes József	tanár	matematika	1950	1952	a IV. B osztályfőnöke, KISZ-patronáló tanár, órarendkészítő
Pethes Józsefné	tanár	fizika matematika	1955	1967	a III. E osztályfőnöke, a Vöröskereszt tanárelnöke

Név	Beosztás	Szaktárgyak	A szolg. idő kezdete	Mióta tanít az iskolában?	Iskolai megbízatások
Rácz István	tanár	magyar angol	1977	1977	a III. C osztályfőnöke, az ifjúsági klub vezetője
Ráczné Erdős Katalin	tanár	oroszb angol	1977	1977	KISZ-patronáló tanár
Schneiderné Szarvas Iloņa	tanár	matematika fizika	1975	1975	az I. C osztályfőnöke, KISZ-patronáló tanár
Sipos István	tanár	kémia fizika	1957	1963	a kémia munkaközösség vezetője, a kémiai szertár őre, a szakszervezeti bizottság tagja
Sipos György	tanár	testnevelés	1977	1977	az Ifjú Gárda patronáló tanára
Sipos Zoltán	tanár	oroszb pedagógia	1977	1977	az I. D osztályfőnöke, KISZ-patronáló tanár
Dr. Sós Istvánné	tanár	magyar angol	1961	1961	a IV. F osztályfőnöke
Szabóné dr. Fehér Erzsébet	tanár	biológia földrajz pedagógia	1963	1975	a II. E osztályfőnöke, az osztályfőnöki munkaközösség vezetője, pártvezetőségi tag
Szathmári Sándor	tanár	történelem földrajz	1953	1953	a IV. C osztályfőnöke, a szakszervezeti bizottság titkára, KISZ-patronáló tanár, a tanulószoba vezetője
Szathmári Sándorné	tanár	oroszb német	1967	1968	a II. F osztályfőnöke, KISZ-patronáló tanár

N é v	Beosztás	Szaktárgyak	A szolg. idő kezdete	Mióta tanít az iskolában?	Iskolai megbízatások
Szigethy Albert	tanár	kémia fizika	1956	1959	a III. D osztályfőnöke, a fizika munkaközösség vezetője, a fizikai szertár őre, pártvezetőségi tag
Szűcs Mihály	tanár	testnevelés	1968	1974	a testnevelési munkaközösség vezetője, a dsk tanárelnöke, a sportszertár őre
Dr. Takács Andrásné	tanár	ének	1964	1974	az énekkar vezetője, KISZ-patronáló tanár
Tapa Andrásné		magyar történelem	1952	1953	könyvtáros, ifjúsági megbízott, a bejáró tanulók felelőse
Tóth Tibor		biológia kémia	1955	1957	a biológia munkaközösség vezetője, az iskolai növénykert őre

B) Óraadó tanárok:

Dékány Gyula	kollégiumi nevelő
Farkas Kálmánné	kollégiumi nevelő
Katona Ferenc	kollégiumi nevelő
Ruszkay András	ny. kollégiumi igazgató
Zambon László	kollégiumi nevelő

C) Gazdasági, ügyviteli, technikai dolgozók:

Panka Gyuláné	gazdaságvezető	Bosch Andrásné	takarító
Bakó Magdolna	adminisztrátor	Egyed Gáborné	takarító
Benkő Lajosné	adminisztrátor	Kardos Jánosné	takarító
Elek István	műszerész	Nádaskai Sándorné	takarító
Kardos János	kazánfűtő szakmunkás	Rozgonyi Józsefné	takarító
Hraboczki András	fűtő-takarító-pályagondnok	Szabó Istvánné	takarító
Takács Józsefné	hivatalsegéd, házmester	Szabó Lajosné	növénykerti dolgozó

IX. Tanulóink a jubileumi évben

I. A osztály, 37 fő**Osztályfőnök: dr. Czövek István**

Almási Katalin, Baffi Judit, Barta Róbert, Béres Katalin, Botos Ákos, Czeródi Eszter, Éhik Ildikó, Fajkuczius Ildikó, Fazekas Violetta, Fekete Krisztina, Fenyvesi Magdolna, Győrfi Tamás, Halmos Rita, Hidasi Ágnes, Horváth András, Kalber Julianna, Kovács Judit, Kulcsár Erzsébet, Laczkó Margit, Lantai Zoltán, Lázár Ildikó, Lengyel Tibor, Magyar Agnes, Medve Pálma, Némethy Klára, Orosz Angéla, Rajna Éva, Rási Krisztina, Rozmann Erika, Sereg Beatrix, Schuszter Mariann, Szabó Leonóra, Szolyák Tamás, Tóth Ágnes, Tóth Mária, Tóth Tünde, Vaszlavik Gabriella

I. B osztály, 34 fő**Osztályfőnök: Páldi Ildikó**

Ádám Andrea, Ármágyi Szilvia, Batta Sándor, Boros Tihamér, Blanár Erika, Danyi Katalin, Dávid László, Deák Csaba, Gál Irén, Gazsó Olivia, Gulyás Ágnes, Hennel Erika, Iván Andrea, Jánoky Edina, Jendruszák János, Jelenik Ildikó, Kiss Katalin, Kiss Mária, Klein Marianna, Kovács Enikő, Kovács József, Laczkó Ilona, Lippai Katalin, Lukács Jolán, Madák Béla, Molnár Éva, Nagyházi Erika, Ónodi Edit, Sánta László, Sipos Erika, Szajkó Zsuzsa, Szőke Imre, Tóth Anikó, Tuza Judit

I. C osztály, 31 fő**Osztályfőnök: Schneiderné Szarvas Ilona**

Balák Attila, Balla Erzsébet, Berei Éva, Bodnár Edit, Bosch Katalin, Czinke Zoltán, Dakos Csilla, Dobóczki Csaba, Doros Éva, Dócs Erika, Durányik Angéla, Hogya Zsolt, Jurkó Ilona, Kállai Attila, Kasalyák Anna, Kecskeméti Enikő, Kiss Gabriella, Major Béla, Mayher László, Márki Éva, Mátyás Judit, Molnár Judit, Muskóczki Krisztina, Nagy István, Rézműves Anna, Sajgó György, Sivák Etelka, Spisák Béla, Szentesi Erzsébet, Tímári Valéria, Zsindely Márta

I. D osztály, 32 fő**Osztályfőnök Sipos Zoltán**

Alföldi Attila, Batta Andrea, Bíró Borbála, Budai Erzsébet, Budai László, Enyedi Edit, Fűzi János, Gábor Marianna, Hidasi Marianna, Hobblyák Ferenc, Iván Imre, Kaskó Zsolt Béla, Kovács Györgyi, Kovács József, Lévai Csaba, Márton Éva, Molnár István Attila, Páricsi Mihály, Pilnik Mária, Poczkodi Katalin, Rapcsányi Mónika, Ráski Gyula, Sasi Mária, Sáfrányos Tünde Ilona, Solymosi Antal, Spicze Tímea Anikó, Szaniszló Piroska, Tálás Tibor, Tomics József, Ulimájer Csilla, Zsiga Katalin, Zsitkó Zoltán József

I. E osztály, 32 fő**Osztályfőnök: Nagy Éva**

Bánóczi János, Beimli Zsolt, Berta István, Csehovics Erika, Csukrács Melinda, Deák Izabella, Fákla Sándor, Farkas Angéla, Ferencz Ildikó, Götti Edit, Jámbor Sándor, Jósvai Judit, Kapitány Marianna, Kardosi Károly,

Karuczka Edit, Kállai Éva, Köveskúti Andrea, Lencsés Anna, Lukács Anna, Mecséri Ágnes, Mitró Erika, Nagy Pál Sándor, Pauljucsák Katalin, Pikó Attila, Rácz Klára, Sentei Éva, Simon Katalin, Sulyok Géza, Szabó Tünde, Szova Ágnes, Varga Katalin, Vámosi Andrea

I. F osztály, 31 fő

Osztályfőnök: dr. Czövek Istvánné

Barati Gabriella, Barati Petronella, Barkó Julianna, Bolla Veronika, Borbély Anita, Bütösi Judit, Gál Czipra Éva, György Miklós, Hajdú István György, Harasztí Gabriella, Horváth Mária, Kassai Attila András, Kecs-kés Erika, Kismarton Piroska, Kovács László, Kramcsák János, Molnár Attila, Nagy Katalin, Nagy László, Pásztor Ágnes, Pásztor Ilona, Ráki Róbert, Rendes Mária, Reszegi Enikő *Bernadett*, Rozgonyi Ágnes, Rozgonyi Edit, Solcz Erika, Tóth Tibor László, Tóth *Zsuzsanna* Julianna, Vida Dalma, Zájác *László* Csaba

II. A osztály, 33 fő

Osztályfőnök: Bigus Imre

Balogh Ildikó, Bodó Lilla, Bóka Andrea, Botos Hedvig, Csáki Miklós, Dovák Dóra, Draskóczy Edina, Dudás Krisztina, Erdős Attila, Fodor Edina, Füzesséry Zsolt, Godó Angéla, Hideg Árpád, Kedves Marianna, Kiss Magdolna, Kiszelik Edit, Kovács Angéla, Körmendy Zsolt, Marczisák Viktória, Májer Irma, Máthé Anikó, Molnár Judit, Muhi Erzsébet, Németh Erzsébet, Ördögh Sándor, Piletics Éva, Prokop Dóra, Simai Éva, Szabó Ildikó, Szántó Judit, Takács Mariann, Újszászy Kálmán, Vajthó Gabriella

II. B osztály, 35 fő

Osztályfőnök: Balogh Ferencné

Balázs Barna, Barcsik Zsuzsa, Bodnár József, Bodnár Marianna, Bordás István, Csizmár Attila, Csucsi Béla, Duck Mária, Hajdú Irén, Hajdú Judit, Hamvas László, Horváth Éva, Iván Ágnes, Kántor Éva, Kántor László, Karajz Géza, Karajz Ottó, Kovács Gizella, Kovács Zsolt, Lunczer Mónika, Madarasi Mária, Mikola Erika, Nagy László, Nagy Mária, Novák László, Pálóczi Tünde, Polyák Csilla, Ramocsa Zsolt, Sándor Nóra, Sipos László, Szabó Anikó, Szigethy Gabriella, Szilágyi Angéla, Tóth Csilla, Tóth Valéria

II. C osztály, 36 fő

Osztályfőnök: Fazekas Györgyné

Béki Mária, Bicsánszky Éva, Czető Zsuzsanna, Csikai István, Csizmár János, Fehérváry Éda, Gönde Lajos, Hernádi Judit, Hochvárt Magdolna, Iski Anikó, Jaskó György, Juhász Csaba, Juhász Zoltán, Kántor Dénes, Kiss Sándor, Kocsis Sándor, Kosztyi Otília, Lengyel Katalin, Lovas Tibor, Major Mónika, Magyar Julianna, Matusz Csilla, Papp Izabella, Sajgó Judit, Schalkház Klára, Somsák Emese, Stumpf Mihály, Szabó Zsuzsa, Szűcs Mária, Tóth Tünde, Tózsér Erika, Tresánszki Csilla, Varga János, Vinnai Ágnes, Zilinyi István, Zsigmond Anna

II. D osztály, 30 fő**Osztályfőnök: Csukás Jánosné**

Bajkó Erzsébet, Bartus Gizella, Dakos Zsuzsanna, Farkas Ildikó, Fehér Zsuzsanna, Fodor Berta, Frank Ágnes, Hoffmann Imre, Kardos Borbála, Kavasánszki Mária, Kerchner Csaba, Kövér Csaba, Laczkó Ildikó, Magyar Anna, Matisz Erzsébet, Okolicsányi Mária, Péter Eszter, Repászki Erzsébet, Ruszkai Zsuzsanna, Sándor Györgyi, Sikora Attila, Sivák Melinda, Stumpf János, Szabó Edit, Szárnya Edit, Tóth Gyöngyi, Tölgyesi Tamás, Valovics Beáta, Vélín Mária, Walter Gábor

II. E osztály, 28 fő Osztályfőnök: Szabóné dr. Fehér Erzsébet

Antal Gabriella, Baranyi János, Gömöri Sándor, Gönczi Katalin, Horváth Éva, Jobbágy Erika, Karsai Magdolna, Kascsák Erika, Katona Sándor, Kobolák Gábor, Novák Tünde, Pataki István, Pataki Zsuzsanna, Pásztor Ibolya, Pekár Irén, Peremiczki Ilona, Simkó Sarolta, Sipos Gabriella, Suga Gábor, Sütő Zsuzsanna, Szakács László, Szatmári Edit, Terjék Ildikó, Tóth Ilona, Tóth Tünde, Turánszki Erika, Túróczi Tibor, Zurai Izabella

II. F osztály, 32 fő**Osztályfőnök: Szathmári Sándorné**

Barta László, Beke Gábor, Bodnár Dezső, Bráth Mária, Csikó Zita Judit, Csubák Ferenc, Dévald Éva, Fodor Zsuzsa, Gergely Eleonóra, Grulyó Katalin, Kazsu Mónika, Kazsu Róbert, Koleszár Dénes, Körösi Katalin, Krakomperger Béla, Máté Erzsébet, Oláh Mária, Rabatin Miklós, Repka Gábor, Simon Enikő, Sipos Edit, Soltész Magdolna, Szabó Enikő, Szabon Mária, Szűcs Erika, Tallár Ágota, Tamás István, Tímári Erzsébet, Tóth Attila, Tóth Erika, Urbanovics Cecília, Vadon Katalin.

III. A osztály, 27 fő**Osztályfőnök: Cseh Gézané**

Barati Anikó, Barati Dóra, Bányász Beáta, Bencze Péter, Domonkos Judit, Farkas Zsolt, Fridrik Edit, Furman Mária, Hajdú Endre Attila, Juhász Éva Piroska, Kállay Katalin, Kallóczki Katalin, Lukács Mária, Molnár Margit, Nagy Éva, Porempovics Katalin, Rohály Mária, Sánta Erzsébet, Sánta Ilona, Spirnyák Erzsébet, Suga József, Szabó Zsuzsa, Szebényi Erika, Szentgyörgyvári Mária, Toplenszki Katalin, Tóth Judit, Valter Judit

III. B osztály, 29 fő**Osztályfőnök: Dobay Béla**

Aranyosi Marianna, Csatári Gabriella, Dávid Eszter, Dienes Éva, Dudás Tünde, Fedor Ildikó, Gyurcsó Adrienne, Heim Károly, Juhász Kornélia, Keresztúri Katalin, Kovács Judit, Lengyel Ildikó, Máté Edit, Máthé Attila, Molnár István, Nagyházi László, Nógrádi Erzsébet, Papp Ildikó, Pintér Ágnes, Radványi Éva, Simon Jolán, Soltész Tamás, Spisák István, Szabó Olimpia, Szabó Tünde, Szima Andrea, Szűcs László, Takács Eleonóra, Vörös Katalin

III. C osztály, 27 fő**Osztályfőnök: Rácز István**

Ács Erika, Bodnár Mária I., Bodnár Mária II., Csatlós Anikó, Cseugeri Mária, Deák Zsuzsanna, Donkó József, Gaál István, Fejszák Katalin, Karajz József, Koronky Levente, Körössy Árpád, Liszkay Ildikó, Madák Ágnes, Markovics Margit, Mitru Klára, Orosz Katalin, Publik Andrea, Rácз Katalin, Rohály Béla, Sándor Judit, Sinka Piroska, Sinkó József, Szabó István, Szőke Mária, Takács Judit, Tóth István

III. D osztály, 24 fő**Osztályfőnök: Szigethy Albert**

Czakó Géza, Csabai Mária, Csató Judit, Éliás Ildikó, Fekete Éva, Helmezi László, Horváth Gyöngyi, Horváth Ildikó, Horváth Zsuzsanna, Keresztúri Erika, Miczák Katalin, Mitró Ildikó, Nagy Ilona Éva, Nagy Lenke, Orosz Rita, Prókai Margit, Radnóti Ágnes, Réthly Ákos, Simon Péter, Szajkó Magdolna, Terjék Erika, Tompa Judit, Tóth Tünde, Valovics Csaba, Vígh Magdolna.

III. E osztály, 27 fő**Osztályfőnök: Pethes Józsefné**

Bakó Ildikó, Boldizsár Enikó, Bráda Mária, Dorcsák László, Estefán Ibolya, Farkas Edit, Gaál Zsuzsa, Hermann László, Hoffmann Ferenc, Illés Emese, Iski Dezső, Ivancsó Zsuzsa, Kádas Sándor, Kántor Erzsébet, Kardosi Béla, Komár Julianna, Laczkó János, Lakó Erika, Piti Gabriella, Sándor Miklós, Simon Ildikó, Szabó Katalin, Sztankovics Karolina, Szűcs Mária, Tamás László, Téglás Ildikó, Vinnai Katalin

III. F osztály, 34 fő**Osztályfőnök: Hajdú István**

Balogh Miklós, a Barczikay Klára, Bodnár Éva, Bodnár József, Bodnár Zoltán, Dávid Sándor, Dobos Erika, Egri Károly, Fazekas Attila, Fazekas Ottó, Fábián Edit, Geri Ilona, Géczy Olga, Gonda Eszter, Horváth György, Ivancsó Éva, Kerchner Beáta, Kiss Ilona, Kiss József, Kovács Ferenc, Leskó Csaba, Linkner Tamás, Lukács Zoltán, Mogyorósy Csaba, Nagyházi Zoltán, Plopp István, Rácз Mária, Szabó Ferenc, Szacsuri Ida, Szekeres Zsuzsanna, Szűcs Krisztina, Tóth Béla, Völgyi Antal

IV. A osztály, 21 fő**Osztályfőnök: Balla Eszter**

Bárdos Enikó, Gábor Erika, Gyarmati Judit, Hirkó Mária, Horváth Bálint, Kassai Katalin, Kocsis Emőke, Körei Csilla, Margittay Ilona, Molnár Katalin, Nagy Ildikó, Pósa Mária, Pozsa Ágnes, Suhaj Erzsébet, Szabó Gabriella, Szemán Etelka, Szendrei Katalin, Tóth Éva, Tóth Pál Ildikó, Tömösi Katalin, Zsova Mária.

IV. B osztály, 28 fő**Osztályfőnök: Pethes József**

Altrichter Piroska, Andrik Mária, Bodnár Anikó, Bodnár Zoltán, Bujdos Mária, Butella Marianna, Czirkus Ágnes, Dulay Nóra, Fazekas Márta, Göncfalvi Gabriella, Gulyás Veronika, Győri Zsuzsanna Mária, Kántor János, Lengyel István, Majorossy Gabriella Katalin, Marth Szlivia, Mészáros Erika, Osika Csilla, Pisák Gyöngyi, Schweitzer Tamás, Séra Zsuzsanna, Siró Enikő, Stier Zsaklin, Szentesi Mónika, Szoboszlai Péter, Tótha Edina, Tóth Ilona, Tóth Judit

IV. C osztály, 27 fő**Osztályfőnök: Szathmári Sándor**

Béres Ildikó, Doros Géza, Fellegvári Ildikó, Gál Éva, Géczy György, Jancsa Tibor, Jenei Anikó, Kenyizlei Edit, Leskó Zsigmond, Lukács Edit, Madák Ildikó, Mályi Zsolt, Muha József, Naár Edit, Orosz István, Répási Ildikó, Sóhajda Botond, Suta Sándor, Sveda Katalin, Szabó Zoltán, Szárnya Erzsébet, Szemző János, Szöllösi Katalin, Szűcs Erzsébet, Tóth Erzsébet, Varga Ildikó, Zakuczki Tünde

IV. D osztály, 21 fő**Osztályfőnök: Lakatos Éva**

Boldog István, Czók Zoltán, Drengubák Ildikó, Espák Mária, Fasimon Ferenc, Fazekas Csaba, Földényi Edit, Héjja Zoltán, Hoga Viktor, Jatkovics György, Kiss Ibolya, Kiss Tóth Ferenc, Kormos Györgyi, Lőrincz Miklós, Mátyás György, Nagy Ferenc, Novák Endre, Pachmann Enikő, Pandák Gabriella, Tóth Gábor, Tóth Ildikó

IV. E osztály, 24 fő**Osztályfőnök: Kolláth Éva**

Batta Dezső, Csizmadia Zsolt, Csorba László, Görömbei Gábor, Harda Zoltán, Holy Angéla, Ilkó Sándor, Karakó Zsuzsanna, Kiss Csaba, Kovács Csaba, Molnár Gabriella, Nagy Ilona, Oláh Erika, Rozgonyi Margit, Sasi Krisztina, Sivák Edit, Soltész István, Szabó Erzsébet, Szabó Zoltán, Takács Anna, Tallárom Mária, Tegda Zoltán, Tóth Erika, Tömös Ágnes.

IV. F osztály, 31 fő**Osztályfőnök: dr. Sós Istvánné**

Bettenbuch Ilona, Braun Etelka, Csákány László, Csomó Csaba, Dankó János, Ferencz István, Fóris László, Fridel Mária, Gazdig Csaba, Götz József, Karajz Attila, Katona Ferenc, Kerülő Károly, Kiss Gábor, Koskovics Klára, Lakatos Ildikó, Lövei Csaba, Majtényi Andrea, Markovics Attila, Rák László, Sajgó Klára, Soltész Péter, Suga Margit, Szabó Attila, Szabó Attila Csaba, Szabó Ildikó, Tasonyi Anikó, Tóth Julianna, Varga Mária, Varkoly Zoltán, Vincze Tamás

X. Statisztikai adatok

A) Létszámadatok

Tanév	Tanárok száma	Osztályok száma	Tanulók száma	A tanulók közül	
				Fizikai dolg. szülők gyermeke	Érettségi vizsgát tett
1952/53	16	11	427	264	84
1953/54	17	12	469	290	73
1954/55	22	15	525	318	58
1955/56	30	18	553	313	104
1956/57	27	19	640	354	127
1957/58	35	22	752	377	118
1958/59	34	22	823	404	115
1959/60	36	22	777	390	149
1960/61	37	23	809	454	207
1961/62	39	26	830	502	195
1962/63	41	29	953	622	152
1963/64	46	32	1033	673	164
1964/65	47	32	1150	693	229
1965/66	49	30	1140	672	287
1966/67	44	29	1015	481	208
1967/68	45	30	1012	484	233
1968/69	48	30	983	423	221
1969/70	48	27	957	442	220
1970/71	50	24	914	432	226
1971/72	51	24	837	440	221
1972/73	46	24	841	457	203
1973/74	44	24	827	451	194
1974/75	43	24	818	449	205
1975/76	45	24	794	448	175
1976/77	43	24	779	428	186
1977/78	48	24	730	435	193
1978/79	48	24	701	417	187
1979/80	47	24	692	405	158
1980/81	47	24	712	441	152

B) Továbbtanulási adatok

Tanév	Érettségizők száma	Felvételizők száma	Megfeleltettek száma	%	Felvettek száma	A fizikai dolgozó szülők gyermekeinek %-a		
						jelentkezőknél	felvetteknél	
1965/66	287	190	82	43	64	33	58	62
1966/67	208	150	75	50	58	39	51	51
1967/68	233	150	76	50	56	37	62	52
1968/69	221	106	72	67	52	49	51	51
1969/70	220	128	88	68	63	48	56	62
1970/71	226	144	101	70	78	54	53	53
1971/72	221	158	115	72	65	41	48	43
1972/73	203	149	75	50	69	46	51	52
1973/74	193	147	79	54	66	45	50	59
1974/75	205	167	71	42	54	32	54	56
1975/76	175	127	63	49	54	42	63	64
1976/77	186	154	97	62	65	42	56	59
1977/78	193	143	74	51	65	45	57	55
1978/79	187	140	82	59	79	56	56	62
1979/80	158	141	81	57	79	56	57	59

XI. A Rákóczi Gimnázium fényképalbuma

5-5/3/1956.
H. H. Z.

A
Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa

érdemes és eredményes munkássága elismerésül
a Munka Övéis Zászló Érdemrendje
kiváltságos adományozza

Budapest, 1956. évi május hó 16. napján

[Handwritten signature]
"Népköztársaság Elnöki Tanácsának
titkosa"

"Népköztársaság Elnöki Tanácsának
titkosa"

Az iskola kitüntetése a 425. évforduló alkalmából

A főépület homlokzata

A gimnázium folyosója

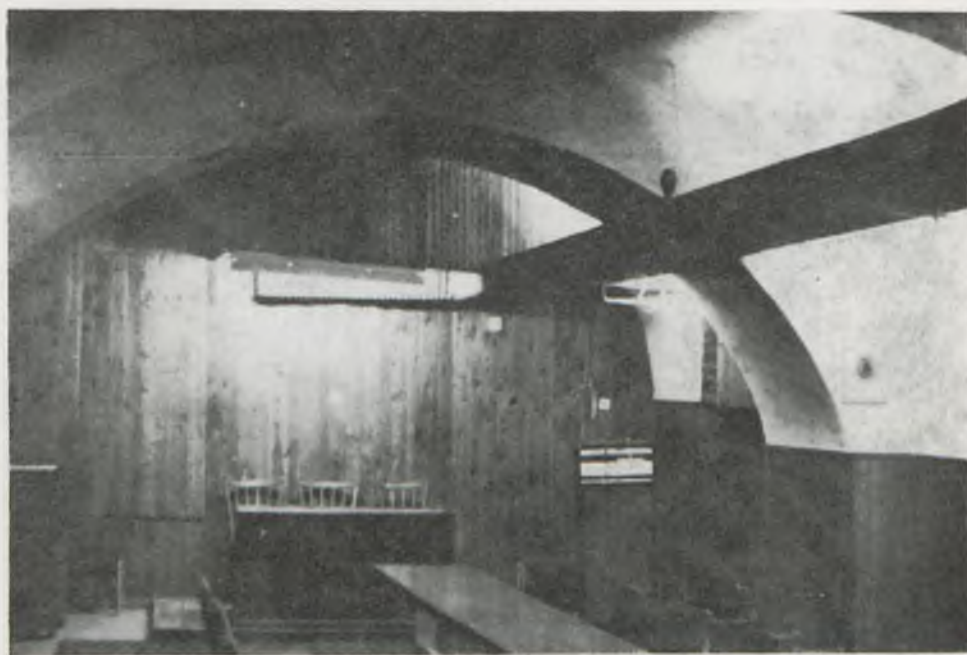
Fizikaóra

Laboratóriumi gyakorlat a kémiai előadóban

Részlet az iskola könyvtárából

Az ifjúsági klub

Az iskolakerti tornaterem

Testnevelésóra a belső tornateremben

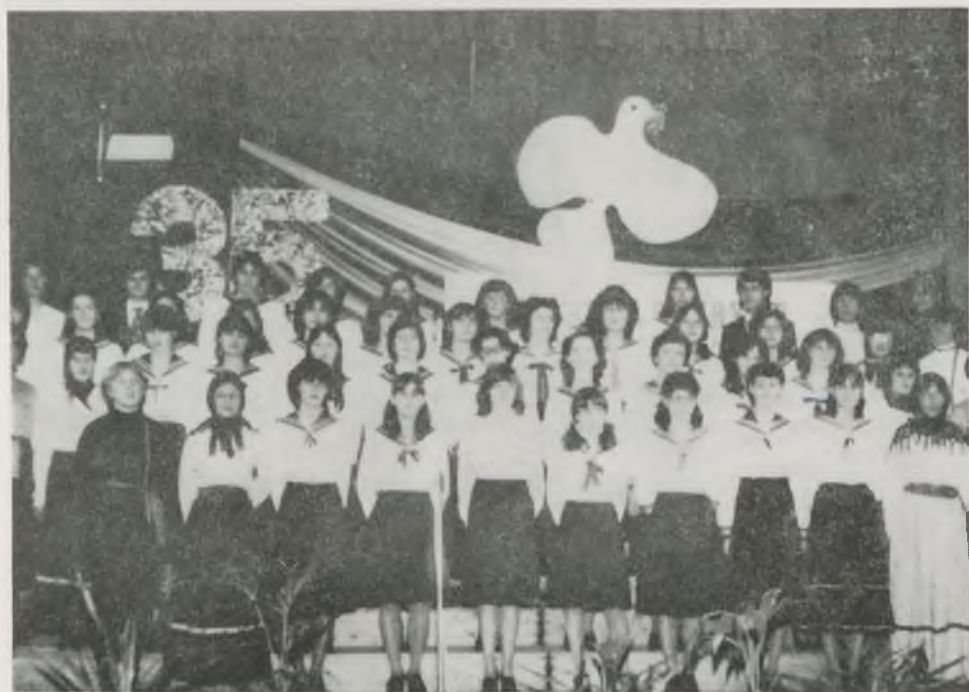
Jólesik a mozgás az újjáépített sportpályán

Az irodalmi színpad műsora hazánk felszabadulásának 35. évfordulóján

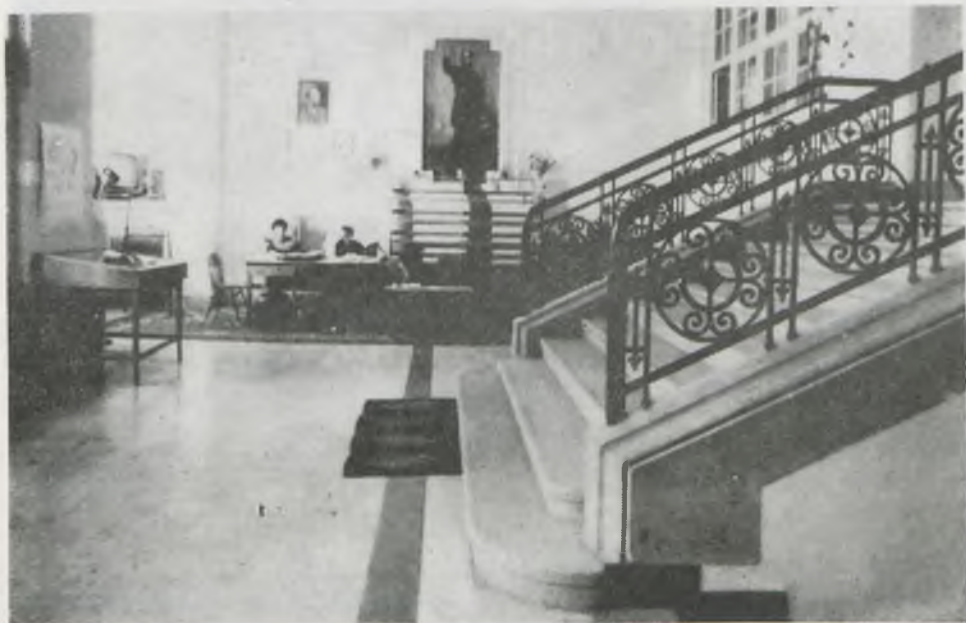
Ma is él Patakon a diákszínjátás

Műsort ad az énekkar

A Kossuth Lajos Középiskolai Fiúkollégium

Bejárat a Kossuth-kollégiumba

A Kossuth-kollégium stúdiója

Könyvtár a Kossuth-kollégiumban

Az Erdélyi János Középiskolai Leánykollégium

Szilencium az Erdélyi-kollégiumban

Az Erdélyi-kollégium társalgója

Tanuló diákok a Zrínyi-kollégium Kossuth-szobájában

A Zrínyi-kollégium szülői fogadószobája

Társalgó a Zrínyi-kollégiumban

Néptáncosaink fellépése a diáknapokon

Diákjaink a Bodrogközi Állami Gazdaság almáskertjében

A SÁROSPATAKI KOLLEKTUMNGY-RENTEZÉNYAI

BALSARÁTI VITUS JÁNOS kedves tanár
 SZIKSZAY FABRICIUS BALÁZS kedves tanár
 GELETH KATONA ISTVÁN kedves tanár
II. RÁKÓCZI GYÖRGY kedves tanár
III. RÁKÓCZI ZSIGMOND kedves tanár
 BÓNIS FERENC kedves tanár
 BANFFY DÉNES kedves tanár
 SZUHAY MÁTYÁS kedves tanár
 LISZNYAI PÁL kedves tanár
 KOMÁROMI CSIPKÉS GYÖRGY kedves tanár
 GYÖNGYÖSI ISTVÁN kedves tanár
 PÓSAHÁZY JÁNOS kedves tanár
 BUZINKAY MIHÁLY kedves tanár
BETHLEN MIKLÓS kedves tanár
 ID. CSECSI JÁNOS kedves tanár
 IFJ. CSECSI JÁNOS kedves tanár
 KAPOSZTAY ISTVÁN kedves tanár
 MISKOLCZI MIHÁLY kedves tanár
 SÉLLYEI JÁNOS kedves tanár
 CSÜZNYI CSABA JAKAB kedves tanár
BESSENEYI GYÖRGY kedves tanár
KAZINCZY FERENC kedves tanár
 DECSY SÁMUEL kedves tanár
 BARCAFALVI SZABÓ DAVID kedves tanár
 VÁLYI NAGY FERENC kedves tanár
 ROZGONYI JÓZSEF kedves tanár
 NÉREGSZÁSZY NAGY PÁL kedves tanár
 SZOMRATHY JÁNOS kedves tanár
 SZALAY SÁMUEL kedves tanár
CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY kedves tanár
 KERESZTURI FERENC kedves tanár
 MOKRY BENJAMIN kedves tanár
 JÁSZAY PÁL kedves tanár
 PAPP ENDRE kedves tanár
 KEZDI MÁTYÁS kedves tanár
 ÉDES GERGELY kedves tanár
 SZEMERE PÁL kedves tanár
 SZEMERE MIKLÓS kedves tanár
 DR. TELEKY LÁSZLÓ kedves tanár
 KAZINCZY LAJOS kedves tanár
FÁY ANDRÁS kedves tanár
TOMPA MIHÁLY kedves tanár
 KAZINCZY GÁBOR kedves tanár
ERDÉLYI JÁNOS kedves tanár

SZ. VARGA JÁNOS kedves tanár
LSZÓ MIKLÓS kedves tanár
SZEMERE BERTALAN kedves tanár
 ÁRVAY JÓZSEF kedves tanár
 HEGEDŰS LÁSZLÓ kedves tanár

KOSSUTH LAJOS kedves tanár

DUKA TIVADAR kedves tanár
 PÉCHY TAMAS kedves tanár
 DR. KISS ÁRON kedves tanár
 FEJES ISTVÁN kedves tanár
 FOGARASSY JÁNOS kedves tanár
 TÓTH EDE kedves tanár
 NÓGRÁDY PAPP GYULA kedves tanár
 PÓSA LAJOS kedves tanár
 SZINYEI ENDRE kedves tanár
 SZINYEI GERZSON kedves tanár
 ZSOLDOS BENŐ kedves tanár
 SZABÓ ENDRE kedves tanár
 TERHES SÁMUEL kedves tanár
GÁRDONYI GÉZA kedves tanár
 ZEMPLENI ÁRPÁD kedves tanár
 HARSÁNYI ISTVÁN kedves tanár
KOMÁROMI JÁNOS kedves tanár
 DR. BUZA LÁSZLÓ kedves tanár
 DR. KÉRÉSZI ZOLTÁN kedves tanár
MÓRICZ ZSIGMOND kedves tanár
 LŐRINCZY GYÖRGY kedves tanár
 HARSÁNYI ZSOLT kedves tanár
 SZÁDECZKY LAJOS kedves tanár
 KAZINCZY GÁBOR kedves tanár
 DR. MITROVICZ GYULA kedves tanár
 DÓCZI IMRE kedves tanár
 DR. FINKEV FERENC kedves tanár
 DR. KISS ÁRPÁD kedves tanár
 DIÓSZEGHY DANIEL kedves tanár
 PAPP GÁBOR kedves tanár
 KÉPES GÉZA kedves tanár
 MÉSZÖLY DEZSŐ kedves tanár
 DR. JARÁLY ISTVÁN kedves tanár
 PÉCSI SÁNDOR kedves tanár
 FEKETE GYULA kedves tanár
 BERES FERENC kedves tanár

TARTALOM JEGYZÉK

Az olvasó üdvözlése (Dr. Deme László) — — — — —	3
I. Névadónkhoz, a Rákóczi családhoz méltón (Kádas Sándor) — — — — —	9
II. A 450 éves sárospataki iskola története (Dobay Béla) — — — — —	15
III. Fejlődésképp iskolai munkánkról — — — — —	37
A) <i>A középfokú képzés pataki modellje</i>	
1. Kádas Sándor: Nevelő-oktató munkánk tartalma és szervezeti keretei	39
2. Balla Eszter: A magyar nyelv és irodalom tanítása	44
3. Szathmári Sándor: A történelem oktatása	51
4. Páldi Ildikó: A földrajz tanítása	55
5. Az idegen nyelvi képzés	
a) Dr. Derda István: A latin, a német, a francia és az angol nyelv tanintézetünkben	60
b) Dr. Czövek Istvánné: Az orosz nyelv oktatásának 30 esztendeje	65
6. Cseh Gézané: A matematika tanítása	70
7. Szigethy Albert: A fizika oktatása	75
8. Tóth Tibor: A biológia tanítása	78
9. Sípós István: A kémia oktatása	83
10. Rácz István: Az esztétikai nevelés	89
11. Szűcs Mihály: A tanórai és a tanórán kívüli testnevelés	93
12. Szabóné dr. Fehér Erzsébet: Az osztályfőnöki munkaközösség	97
B) <i>Mozgalmi életünk szervezetei</i>	
1. Vörös József: Pártalapszervezetünk kialakulása és fejlődése	100
2. Fazekas György: Híradás KISZ-szervezetünkről	103
3. Köteles László: A szakszervezeti bizottság tevékenysége munkahelyünkön	108
C) <i>A gimnázium kulturális arculata</i>	
1. Tapa Andrásné: Könyvtárunk az olvasó ifjúságért	112
2. Dobay Béla: A <i>Sárospataki Krónika</i> margójára	116
3. Dobay Béla: A <i>Látókör</i> az ismeretterjesztés szolgálatában	119
4. Csukás Jánosné: A Pécsi Sándor Ifjúsági Klub	123
5. Dobay Béla: Adatok énekarunk jelenkori történetéhez	127
6. Balogh Ferencné: Az iskolai színjátszás	138
7. Hajdú István: Haladó népiesség, folklór, néprajzi gyűjtőmunka	149
8. Butella Marianna: A sárospataki diáknapok nyomában	156
9. Dr. Sós Istvánné: Az UNESCO égisze alatt...	159
IV. Alkotó tanárok és diákok — — — — —	171
A) <i>Válogatás a tanári munkákból</i>	
1. Dr. Urbán Barnabás: Simándi István, a „pataki mágus”	173
2. Szabóné dr. Fehér Erzsébet: Sárospataki tanárok magyar nyelvű tankönyvei a kollégium alsó és középső szintje számára (1793—1848)	176
3. Hegyi József: Hogyan írt Móricz Zsigmond?	179
4. Dr. Egery Antal: Az iskolakert	182
5. Dr. Czövek István: Iskola és közvélemény Sárospatakon a XIX. század utolsó évtizedeiben	187
6. Két Goethe-vers magyarul	
a) Mindig közel vagy, kedvesem. Ford.: Magda Barnabás	194
b) Rátaláltam. Ford.: Magda Barnabás	194
7. Dobay Béla: Gondolatok Tamási Áron kopjafájánál	196
8. D. Rácz István: Kölcsény és Fábry Zoltán	199
9. Hajdú András: Botanikai ritkaságok a Zempléni-hegységben	203
10. Ruzskay András: A családi és a kollégiumi nevelés összhangjának megteremtése	206
11. Dr. Czövek István: Az Osztrák—Magyar Monarchia külpolitikája	211

B) Tallózás diákjaink írásaiban

1. Versek

a) Balás Attila: Nominális tél	215
b) Tóth Magdolna: Hajnal	215
c) Tóth Irén: Sárospatak	215
d) Pásztor Ildikó: Órák	216
e) Veres Andrea: P. tehet róla	217

2. Versfordítások

a) Byron: Mikor elváltunk. Ford.: Pinczés István	218
b) Burns: Piros rózsa szerelmem. Ford.: Pinczés István	219
c) Apollinaire: Vitam impendere amori. Ford.: Perecsi Sarolta	219
d) Ukrán népdal: A verecki tarka mezőn. Ford.: Bodnár Klára	219
e) Kulimin: Béke. Ford.: Sőhajda Borbála	219
f) Eichendorff: Elmúlt. Ford.: Komjáthy Lajos	220

3. Novellák

a) Fráter Mária: Újévi álom	221
b) Juhász Kornélia: Volt egyszer egy szép hétvége...	222

4. Novellafordítások

a) Feustel: Dagbergi karácsony. Ford.: Nagy Éva	228
b) Wells: Az elveszett örökség. Ford.: Emri István	230
c) Maurois: Egy vadász bemutatkozása. Ford.: Bodnár Anna	232
d) Bierce: A bedeszkázott ablak. Ford.: Nagy Eleonóra	233

5. Interjúk

a) Mezei Erzsébet—Séra Katalin: Beszélgetés dr. Deme László nyelvészprofesszorral	237
b) Berecz Lilla: Interjú dr. Király István akadémikussal	239

V. Az alma mater és az öregdiákok

1. Kádas Sándor: Üzenet a pataki diákok nagy családjának	245
2. Képes Géza: Szonett Comeniusról	248
3. Fekete Gyula: Örök szeptember	249
4. Király Zoltán: Diákszívű város	254
5. Hegyi József: A pataki öregdiákok barátsága	256
6. Dr. Takács Béla: Száz év a pataki iskola kórházának történetéből (1852—1952)	259
7. Mészöly Dezső: Pécsi Sándor	263

VI. Intézményünk bel- és külföldi kapcsolatai

1. Bódi Géza: Belföldi kapcsolataink	267
2. Dobay Béla: Külföldi kapcsolataink	270

VII. Kollégiumaink háza táján

1. Katona Ferenc: Az 50 éves Kossuth Lajos Középiszkolai Kollégium	277
2. R. Újhelyi Katalin: Az Erdélyi János Középiszkolai Leánykollégium	282
3. Bódi Gézáné: A Zrínyi Ilona Középiszkolai Leánykollégium	287

VIII. A jubiláló iskola tanárai és dolgozói

IX. Tanulóink a jubileumi évben	299

X. Statisztikai adatok

XI. A Rákóczi Gimnázium fényképalbuma	311

